SUMMA ETHICAE, SIUE, INTRODUCTIO IN ARISTOTELIS, ET THEOLOGORUM...

Francesco Pavone, Giovanni Tornetta

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
12 K
31

I VI-II° 6

Giovanni Tornetta

III-15-D-8

Digitized by Google

14=15=D-8

Digitized by Google

Digitized by Google

SVMMA ETHICÆ,

SIVE,

INTRODVCTIO IN ARISTOTELIS, ET THEOLOGORVM DOCTRINAM Moralem.

CVM QVATVOR INDICIBVS, Vno Propoſitionum in libri initio; alio Ariſtotelico, tertio Thomiſtico, quarto Rerum, in fine.

Auctore FRANCISCO PAVONIO Catacenſi Theologo Societatis IESV.



BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

LVGDVNI,
Sumptibus ANTONII PILLEHOTTE, ſub ſigno Sanctiſſimæ Trinitatis.

M. DCXX.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

REVERENDO ADMODVM in Chriſto Patri Noſtro

P. MVTIO VITELLESCO

PRÆPOSITO GENERALI

Societatis Iesv. S.

LVcubrationes meas de Ethica facultate eccuinam potiſſimùm de more dicarem ſedulò quærenti mihi, occurriſti facilè, Pater Religioſiſsime, noſtri ordinis Princeps, ac pietatis ſignifer. Memineram gladium illum, quo ſanctiſſimus Hebræorum Dux immanis Paleſtinæ monſtri caput abſcidit; in ſacris adytis poſt ſacerdotis veſtem, quam Ephod vocabant, collocatum, & quodammodo dedicatum. Ego quoque facultatem illam, quæ de moribus agit; qua iuuante Deo vitiorum caſtra debellantur; in Sacerdotis noſtræ Societatis præcipui, ac parentis magni patrocinio collocare conſtitui. Sacer eſt, ac tutus locus, in quo arma ſtatuo: quæ vis aduerſa in hæc ſacraria diuinitatis irrumpere

audeat? Deo ergo tegente, ac te meis laboribus aſpirante, ſpero fore, vt tuta ſint omnia; atque in commune bonum, quod mihi ante oculos conſtitui, hoc qualecumque opus prodeat. Hac ſpe erigor, ac ſuſtentor. Tu, qua es humanitate, ac beneuolentia, alumnum tuum complectere, ac libellum cape meæ in te pietatis argumentum. Vale. III. Cal. Octob. CIƆ. IƆ. C. XVII.

Indigniſſ. filius, ac ſeruus in Chriſto
FRANCISCVS PAVONIVS.

APPRO

APPROBATIO.

PErlegi hanc Introductionem in Ariſtotelis, & Theologiæ ſacræ Doctrinam Moralem à viro æquè pio, & erudito editam. In ea nihil omnino ab Orthodoxa fide alienum, nihil erroneum animaduerti. Quamobrem opus mira tum breuitate, tum perſpicuitate commendatum, atque omni doctrina refertum ad communem ſtudioſorum vtilitatem, præſertim verò eorum, qui Philoſophiæ Moralis, & ſacræ Theologiæ ſtudiis delectantur, imprimi poſſe cenſeo.

Rutil. Gallac. Canon. Dep. vidit, & reg. f. 39.

Idem cenſeo.

M. Cornel. Tirob. Præd. Ord. Cur. Thecl.

Digitized by Google

FACVLTAS R. P. PROVINCIALIS Societatis IESV *in Prouincia Lugdunenſi.*

BArtholomæus Iacquinotius, Prouincialis Societatis IESV in Prouincia Lugdunenſi, permittit ad ſex Annos proximos Antonio Pillehotte typis mandare, ac vendere *Summam Ethicæ ſiue Introductionem in Ariſtotelis & Theologorum Doctrinam moralem, Authore* R.P. FRANCISCO PAVONIO, *Catacenſi Theologo Societatis* IESV: idque iuxta Priuilegium Regum Chriſtianiſſimorum Henrici III. die 10. Maij 1583. necnon Magni Henrici IV. 20. Decemb. 1606. atque etiam Ludouici XIII. iam regnantis 14. Februarij 1611. eidem Societati conceſſum, quo Typographis & Bibliopolis omnibus prohibetur, nequis libros ab eiuſdem Societatis hominibus compoſitos, abſque Superiorum permiſſione imprimat, vel imprimi curet. Lugduni 20. Octobris 1620.

B. IACQVINOTIVS.

CONSENSVS.

LIbrum hunc inſcriptum, *Summa Ethicæ Authore R. P.* FRANCISCO PAVONIO *è Societate* IESV, ego Procurator Regius typis mandari ac demum in lucem exponi conſentio. Lugduni 22. Octobris 1620.

DE POMEY.

LIbrum qui inſcribitur, *Summa Ethicæ Authore R. P.* FRANCISCO PAVONIO, *è Societate* IESV, ab Antonio Pillehotte, Bibliopola Lugdunenſi, in lucem dari permittimus, ac ſimul ne quis citra factam ei poteſtatem denuò excudat interdicimus. Datum Lugduni 22. Octobris 1620.

DV SAVZAY.

IN

Digitized by Google

INDEX
PROPOSITIONVM.

PRoëmium, in quo ratio Lectori redditur finis, diuiſionis, ac methodi huius operis. fol. 1.

DISPVTATIO PRIMA.

De Natura Ethicæ.

QVæſt 1. De Definitionibus, quæ faciunt ad doctrinæ moralis naturam intelligendam. fol. 5
1. Definitio Ethicæ. 5
2. Def. Moris. 6
3. Def. Actionis. 7
4 Def. Habitus. 7
5. Def. Boni. 7
6. Def. boni moralis. 12
7. Def. Finis. 13
8. Def. Felicitat s. 14
9. Def. Obiecti. 14
Quæſt. 2. De Moralis diſciplinæ diuiſione in ſpeculatiuam & practicam, & de Ethicæ natura ac methodo. 14
1. Prop. De Diſciplinæ moralis diuiſione. 14
2. Prop. De Prudentiæ diuiſione. 17
3. Prop. De Ethicæ obiecto. 18
4. Prop. De Prudentiæ obiecto. 19
5. Prop. De Methodo qua in felicitate contemplanda vtendum. 19
Quæſt. 3. De præcipuo Diſciplinæ moralis obiecto, quod

Digitized by Google

eſt ens morale, ſiue Spontaneum. 20
1. *prop. Quid ſit ens morale.* 21
2. Prop. *Quæ ſit ratio moralitatis in actibus voluntatis.* 27
3. Prop. *Quæ ſit ratio moralitatis in obiectis, & aliis, quæ moralia dicuntur.* 28
4. Prop. *De Bonitate, & malitia morali.* 28
Quæſt. 4. *De Prudentiæ natura, & partibus.* 33
1. Prop. *De formali Prudentiæ ratione.* 33
2. Prop. *De obiecto Prudentiæ.* 45
3. Prop. *De ſubiecto Prudentiæ.* 47
4. Prop. *De Prudentiæ principio efficiente.* 48
5. Prop. *De prudentiæ proprietatibus.* 49
6. Prop. *De potentialibus Prudentiæ partibus.* 51
7. Prop. *De Prudentiæ partibus integralibus.* 51
8. Prop. De *Prudentiæ partibus ſubiectiuis.* 53
Quæſt. 5. De *Circumſtantiis.* 55
1. Prop. De *Circumſtantiarum numero.* 56
2. Prop. De *modo quo ſe habent circumſtantiæ ad obiectum morale.* 58

DISPV

Digitized by Google

DISPVTATIO SECVNDA.

De Felicitate.

Quæſt. 1. De ratione formali felicitatis. 60

1. Prop. felicitatem eſſe ſummum hominis bonum. 60

2. Prop. Summum hominis bonum eſſe operationem hominis, vt homo eſt. 62

3. Prop. Operationem intellectus ad eſſentialem felicitatem attinere. 64

4. Prop. Rationem formalem felicitatis poſitam eſſe in Dei contemplatione. 66

Quæſt. 2. De Felicitatis proprietatibus. 67

1. Prop. De voluptate. 67

2. Prop. De Perpetuitate felicitatis. 71

3. Prop. De Amore concupiſcentiæ in ſummum bonum. 72

4. Prop. De Actione. 73

5. Prop. De Bonis corporis, & externis. 75

6. Prop. De Amicitia. 76

Quæſt. 3. De principio Felicitatis efficiente. 86

1. Prop. De obiecto motiuo, & cauſa illud proponente. 87

2. Prop. De modo, quo voluntas mouetur. 91

3. Prop. De Regula voluntatis. 95

Digitized by Google

DISPVTATIO TERTIA.

De virtutibus moralibus.

QVæſt.1.De virtutibus moralibus in communi. 100
1. Prop. De ratione formali virtutum moralium. 100
2. Prop. De obiecto virtutum moralium. 102
Paſſionum diuiſio. 105
De Amore. 108
De Odio. 110
De Concupiſcentia. 111
De Abominatione. 111
De Delectatione. 112
De Dolore, ſeu Triſtitia. 113
De Spe. 116
De Deſperatione. 117
De Audacia. 117
De Timore. 118
De ira. 120
De Comparatione, ac ordine paſſionum inter ſe. 123
De Morali paſſionum bonitate, ac malitia. 127
Operationum diuiſio. 128
De mediocritate obiecti virtutum. 129
Virtutes morales circa voluptates, & triſtitias verſari. 132
Obiectum virtutum moralium habere rationem ardui. 133
3. Prop. De ſubiecto virtutum moralium. 133
4. Prop. De cauſa virtutum moralium efficiente, & finali. 137
5. Prop. De virtutum moralium diuiſione, ac generibus. 138

6. Prop.

Digitized by Google

6. Prop. De eadem re. 138
7. Prop. De connexione virtutum moralium. 143
8. Prop. De virtutum moralium æqualitate. 145
9. Prop. De duratione virtutum moralium. 147
Quæſt. 2. De Iuſtitia. 147
1. Prop. De Iuſtitiæ, ac iuris nomine. 147
2. Prop. De obiecto Iuſtitiæ. 149
3. Prop. De diuiſione iuris. 150
4. Prop. De ratione formali Iuſtitiæ. 154
5. Prop. De Iuſtitiæ generibus. 156
6. Prop. De generibus Iuſtitiæ particularis. 159
7. Prop. De generibus Iuſtitiæ generalis. 161
De Religione. 162
De Pietate. 163
De Obſeruantia. 163
De Iuſtitia legali ſpecificè ſumpta. 163
De Epijceia, ſiue Æquitate. 164
8. Prop. De virtutibus, quæ ſunt affines Iuſtitiæ. 164
De Gratia. 165
De Liberalitate. 165
De Magnificentia. 165
De Affabilitate. 166
De veritate. 166
De Vrbanitate. 166
De Obedientia. 167
De Vindicatione. 167
9. Prop. De vitiis Iuſtitiæ contrariis. 168
De Iniuſtitia. 168
De Iniuſtitia illegali. 170
De Superſtitione. 171
De Irreligioſitate. 171
De Auaritia, & prodigalitate. 172
De vitiis Magnificentiæ oppoſitis. 172
De Adulatione, ac Legitio. 172
De Mendacio, Simulatione, Iactantia, Ironia. 173

De

Digitized by Google

De Scurrilitate, ac Ruſticitate. 173
10. *Prop. De Iuſtitiæ ſubiecto.* 174
Quæſt. 3. *De Fortitudine.* 177
1. *Prop. De Ratione formali Fortitudinis.* 177
2. *Prop. De Fortitudinis obiecto, ac materia.* 178
3. *Prop. De Virtutibus Fortitudini affinibus.* 180
De Fiducia. 181
De Magnanimitate. 181
De Securitate. 183
De Patientia. 183
De Longanimitate. 183
De Perſeuerantia. 183
De Conſtantia. 183
4. *Prop. De partibus Fortitudinis integralibus.* 184
5. *Prop. De vitiis contrariis Fortitudini, & virtutibus ei affinibus.* 185
Quæſt. 4. *De Temperantia.* 187
1. *Prop. De Ratione formali Temperantiæ.* 187
2. *Prop. De Temperantiæ obiecto ac materia.* 189
3. *Prop. De Temperantiæ partibus integrantibus.* 189
4. *Prop. De Temperantiæ partibus ſubiectiuis.* 190
5. *Prop. De virtutibus Temperantiæ affinibus.* 191
De Continentia. 191
De Manſuetudine. 191
De Clementia. 192
De Modeſtia. 192
De Humilitate. 193
De Studioſitate. 194
De Parcitate. 194
6. *Prop. De vitiis oppoſitis Temperantiæ, & virtutibus ei affinibus.* 194
De Stupore. 195
De Intemperantia. 195
De Gula. 195
De Ebrietate. 196

De

Digitized by Google

Index Propoſitionum.

De Luxuria. 196
De Impudicitia. 197
De Incontinentia. 197
De Ira, & Lenitate nimia. 198
De Crudelitate, Sæuitia, Lentitudine. 199
De Superbia, & abiectione nimia ſui. 199
De Curioſitate. 199
De Ludi ſuperfluitate, & auſteritate. 201
De ſuperfluitate Ornatus, & Mollitie. 201
Epilogus.
Index Ariſtotelicus.
Index Thomiſticus.
Index Rerum.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

SVMMA ETHICÆ,

SIVE,

INTRODVCTIO IN ARISTOT. ET THEOLOgorum doctrinam Moralem.

PROOEMIVM,

De operis fine, diuiſione, methodo.

PROPOSITVM nobis eſt præcipua doctrinæ moralis loca percurrere, ac noſſe volentibus breui ſumma proponere. Vſus erit huius noſtri laboris Philoſophiæ candidatis, vt ſperamus, non iniucundus. Nam qui volunt in Philoſophia inſiſtere, eamque perfectam ediſcere; debent in Ethicam incumbere: quæ inter præcipuas eius doctrinæ partes numeratur, quòd de Hominis felicitate diſputet, & actione, ac mediis ad eam conſequendam. Quibus verò animus eſt ad nobiliora ſacræ Theologiæ ſtudia progredi, iis opus eſt Ethica ad Theologiam moralem percipiendam; vt neceſſariæ ſunt aliæ naturalis Philoſophiæ partes & ad moralia, & ad cætera, quæ in Theologia diſputantur, intelligenda. Putamus ergo fore non ingratam Philoſophiæ candidatis hanc moralis Philoſophiæ ſummam, hanc Iſagogen ad moralem Theologiam. Sed veteranis etiam tum Philoſophis, tum Theologis hoc opuſculum offerimus. Haurient fortaſſe animo non pauculam voluptatem, cum animaduerterint ſibi compendio proponi & Ariſtotelis, & S. Thomæ doctrinã moralem, & præcipua, de quibus in Ethicis diſputari à Profeſſoribus ſolet. & erit forte nonnullus, cui iucundè accidet intueri paucis in hac

Tinu.

Digitized by Google

ſumma comprehenſum ad renouandam breui lectione memoriam, quod ipſe diuturnis commentationibus excogitauerit. Porrò cùm alij ſint moralis doctrinæ vſus communiores, & vtiliores; inuitandi videntur, atque impensè hortandi omnes doctrinarum ſtudioſi, ad ethicorum cognitionem, ſiue ex hoc noſtro qualicumque, ſiue ex locupletioribus aliorum libris hauriendam. Pertinet enim hæc maximè cognitio ad humanitatem noſtram: in qua miro quodam modo magis elucere ſolet, quàm cetera lumina doctrinarum: an quia Ethica de humanis actionibus agit, quas ſentimus ipſi, & experimur? elucere autem maximè ſolent ſcientiæ, quæ nituntur experientia: an quia præclariſſimum eſt humanæ mentis decus Prudentia? Ethica autem cognitio poteſt multum ad acquiſitionem Prudentiæ. Iam hominis nomine appellari non debet qui virtutibus moralibus careat. Quantum autem valet ad comparandas virtutes notitia modi, quo illæ comparari queant? Is modus, ac ratio à morali doctrina commonſtratur. Nemò igitur eſſe debet eorum, qui doctrinas conſectantur, qui ad ethica prælibenda non accedat. Cum autem tam multiplex ſit ethicæ cognitionis vſus, tam iucũdus, tam vtilis: nemo ſuperuacaneum dicet hunc laborem noſtrum, quo literarum ſtudioſis cooperamur in ethica cognitione acquirenda. Et quamuis extent libri plurimi, in quibus copioſè de ethicis diſſeritur: non ob id tamen hoc opuſculum putamus edere fruſtrà. Multis noua placent: erunt plurimi, quos hæc noſtra breuitas delectabit: erunt, qui nondum alia ethica legerint, hæc ad eorum manus prima peruenient. Hæc de fine. nunc

Diuiſio. operis diuiſio, ac mathodus innuenda. Tota ſumma diſputationibus tribus diuiditur. In prima de ipſa morali doctrina diſputatur: in ſecunda de eius præcipuo obiecto, qui eſt Hominis finis, ac felicitas: in tertia de virtutibus, quæ ſunt media ad felicitatem. Quæſtiones de Prudentia in primam diſputationem coniecimus, tum vt ſimul ageremus de vtraque cognitione, doctrina, virtute morali intellectuali tum ſpeculatiua, tum practica, id eſt, tum de Ethica, tum de Prudentia; ad

ſcien

Digitized by Google

ſcientiæ commoditatem: quia praxis ſpeculationi reſpondet, & vnius cognitio melius ex alterius cognitione percipitur. tum vt planiora eſſent, quæ in duabus ſequentibus diſputationibus diſſeruntur: quarum pleraque præcognitionem requirunt eorum, quæ ad Prudentiæ doctrinam pertinent. Methodum elegimus, quæ breuitati, ac perſpicuitati viſa eſt aptiſſima. Primum igitur, licet hæc ſumma ſit introductio in Ariſtotelis doctrinam moralem; non ſeruamus ordinem, quem ille in ſuis moralibus ſeruat: quia viſum nobis eſt breuitati, ac perſpicuitati magis conſultum, ſi eo, qui ſupra propoſitus eſt, ordine diſputationes texeremus. quanquam Indicem Ariſtotelicum apponimus, quo facimus hæc noſtra Nicomachijs moralibus reſpondere. Deinde diſputationes quæſtionibus diſtinguimus, quæſtiones Propoſitionibus. Propoſitiones ſumma ſunt breuiſſima præcipuorum capitum doctrinæ, quam tradere intendimus, quibus ſuas probationes, explicationes, & quaſi commentaria ſubjicimus. inter explicandum ſi quod dubium aut controuerſum occurrit, ita breuiter expeditur: Principio argumenta proponuntur noſtræ doctrinæ cõtraria; tum auctoritas grauiſſimi alicuius Doctoris pro noſtra ſententia; poſtremo reſponſiones ad argumenta. ea fere ſunt fundamenta Doctorum contrarium opinãtium, opiniones autem non recitamus, ne fuſiores ſimus, quàm exigit ratio ſummæ. ob eandem cauſam ferè tacemus argumenta, quæ facile ex Propoſitionum probationibus ſolui poſſunt: magiſque amamus quadam quaſi doctrinæ narratione vti, quàm altercatione obiectionum, & reſponſionum. Propoſitiones autem habent ordinem topicum, quantum oportet. in quaque materia principio quid nominis, deinceps finis, ratio formalis, materialis, cauſa efficiens, proprietates explicantur: ita putamus nihil omiſſum iri, quod videatur ad plenam Ethicæ doctrinam pertinere. Poſtremò, vt breuitatem ſectemur, verbis vtimur preſſis, & quaſi ſtatis: ne quis tamen ob id putet in ijs propoſitionibus, in quibus rationes formales explicantur, definitiones tradi.

Methodus.

Digitized by Google

non enim tradimus definitiones , ſed explicationes definitionum, & ſummam, vt ſupra dictum eſt, doctrinæ, de qua fuſiùs poſt ſingulas propoſitiones diſputatur. Vt perſpicuitati ſeruiamus, terminis vtimur vſitatis, & vocibus communibus , & nota dicendi tenui , phraſique facili : vt ea , quæ ſcribimus , intelligi poſſint etiam ab ijs , qui nunquam philoſophicum characterem experti ſunt. Precamur Deum Optimum Maximum, vt pro ſua benignitate noſtro labori dignetur annuere ad gloriam ſuam, & ad ſalutem animarum. Hortamur etiam, atque etiam Lectorem, vt ſeriò animum eò aduertat, vt Ethicorum cognitione vtatur ad inueniendum modum, quo virtutes conſequi poſſit , & felicitatem actiuam in hac vita : vt ita viam ſibi paret ad æternam felicitatem, qua beati perfruuntur in cœlo. porrò ſi quid inter legendum hanc ſummam repererit boni, Deo tribuat auctori bonorum; ſi quid mali, patienter ferat, & ignoſcat tenuitati noſtræ.

DISPV

Digitized by Google

DISPVTATIO PRIMA, DE NATVRA ETHICÆ.

AD hanc Diſputationem attinent definitiones rerum, quæ faciunt ad Doctrinam moralam intelligendam, eius diuiſio in ſpeculatiuum, & practicam, vtriuſque ratio, obiectum, modus procedendi.

QVÆSTIO PRIMA.

De definitionibus, quæ faciunt ad Doctrinæ moralis naturam intelligendam.

PRIMA DEFINITIO.

Diſciplina illa, quæ humanam vitam contemplatur, ac ſuis præceptis eam inſtituit, & docet, Moralis Latino vocabulo, Ethica Græcè nominari poteſt. Ethica.

EA diſciplina propriè [a] Actiua Philoſophia dicenda eſt, quòd hominis actiones ſpeculetur, & dirigat: Moralis, & Ethicæ vox vni tantùm eius Philoſophiæ parti conuenit vt proprium. Tres enim actiua Philoſophia pro triplici humanarum actionum, quæ dirigendæ ſunt, genere, ſiue reſpectu, partes habet: Ethicam ſiue Monaſticam, Oeconomicam ſeu Familiarem, Politicam ſeu Ciuilem. [b] Quarum prima Mores, ſiue Actiones hominis in ſe abſolutè conſiderati contemplatur, eaſque dirigit ad finem. Secunda, domeſticam diſciplinam conſiderat, & ad propriæ familiæ gubernationem erudit. Tertia, De optima Rep. philoſophatur, & hominem dirigit, vt ea, quæ ad totius Reip. ſtatum, & vniuerſale bonum ſpectant, probe exequatur, quæ tres actiuæ

a Eſtratius 1. ethic. in princ.

b S. Thom. 1. ethic. in princ.

Philoſophiæ partes in eo fundantur, quòd Homo, vt agens eſt ſecundum rationem, & propter finem ſibi proprium, qui eſt vita rationalis, duobus modis conſiderari poteſt: aut ſecundum ſe, & vt per voluntatem, & intellectum ſeipſum ordinat ad laudabilem, & virtute præditam vitam; aut vt eſt pars multitudinis, quam iuuat, & à qua iuuatur ad finem aſſequendum. Duplex autem eſt multitudo, quæ neceſſaria eſt ad vitam tranſigendam, Familia, ſiue Domus, & Ciuitas. Ab his enim habetur Generatio, nutrimentum, veſtitus, habitatio; Artes, quibus parantur vitæ neceſſaria; Leges, Poteſtas publica, per quæ homo dirigitur, ac defenditur. Ex hoc ergo triplici humanarum actionum reſpectu, ad ſeipſum, ad familiam, ad Ciuitatem; triplicem habet actiua Philoſophia partem. Harum prima Ethica propriè dicitur, ſiue Moralis: quam nos tribus diſputationibus complecti conamur. Moralis autem à more nomen accepit.

II. DEFINITIO.

Mos.

Mos, & conſuetudo dicitur, & habitus quidam appetitus, vt ſubdui rationi.

MOs [c], primùm de Conſuetudine dicitur; quam Græci ἔθος nominant. Deinde moris nomen vſurpatur ad eam animi qualitatem, ac habitum ſignificandum, qui ad eas actiones humanas inclinat, quæ ab appetitu proficiſcuntur vt ſubdito rationi, ſeu cum deliberatione rationis. Is habitus Græcè ἦθος appellatur ab ἔθει, id eſt, conſuetudine; quòd ex conſuetudine, id eſt, ex frequẽtatis actibus augeatur, vt docet Ariſt. 2. Moral. eudem. cap. 4. Quanquam autem ob hanc Ariſt. rationem poſſent etiam Moris naturam habere omnes habitus, qui ad operationes inclinant, quæ proficiſcuntur ab Intellectu; vſus tamen obtinuit vt mos dicatur tantùm de habitibus appetitus, vt dictum eſt. An quia cauſa efficiens horum habituum eſt ſola aſſuetudo, vt indicat Ariſtot. 2. ethic. cap. 1. cum habituum intellectualium non ſola aſſuetudo, ſed doctrina, & experientia ſit cauſa? Hac moris acceptione bene, vel malè morati homines dicuntur, non bruta, niſi per tranſlationem. Porrò à More hac ſecunda ſignificatione ſumpto actiones humanæ Morales appellantur. An autem vt eæ Morales dicantur, præter deliberationem rationis, requiritur etiam libertas in voluntate [d]? Putarem vtraſque moralium nomine appellari poſſe, tum eas, quæ à ſola

c Ariſtot. Moral. eudem. lib. 2. cap. 4. S. Thom. 1. 2. qu. 58. ar. 1.

d Id videtur ſentire Greg. V. l. 1. 2. d. 2 q 13. p. 1.

ſola ratione proficiſcuntur ſine libertate; vt eſſent actiones voluntariæ beatorum operantium neceſſariò ex viſione beata: quis enim neget eas morales eſſe? aut beatos, vt poſſunt illas operari, eſſe bene moratos? tum eas, quæ cum voluntatis libertate fiunt: harum enim effectus ſunt illi habitus in nobis, qui maximè morales dicuntur, nempe virtutes; ergo & maximè morales dici debent actiones, per quas illi habitus producuntur. & vſus obtinuit, vt hæ tantum morales nuncupentur. Atque de hoc actionum moralium genere agendum nobis eſt cum Ariſt. & Doctoribus in hac ethica ſcientia. quæ actiones vt virtutum habitus producunt, non iucunditatem, aut vtilitatem reſpiciunt, ſed honeſtatem. virtutum enim obiectum honeſtas eſt, vt infra dicetur Quare licet omnes humanæ actiones etiam vt ab honeſtate abſtrahunt, & circa obiectum vtile, ac iucundum verſantur, & his contraria, Morales dici poſſint: eæ tamen maximè morales dicendæ quæ reſpiciunt honeſtum, aut turpe.

III. DEFINITIO.

Actio, à Philoſophis moralibus ſumitur pro operatione morali. Actio.

ACtio, 1. ampla ſignificatione dicitur à Phyſicis, actualis dependentia cuiuſlibet entis à principio ipſum efficiente. 2. Magis preſsè ſumitur Actio vt quid ab effectione diſtinctum [e]: eſtque operatio permanens in ipſo agente, vt videre; cum Factio ſit operatio tranſiens in exteriorem materiam, vt ædificare. 3. Adhuc preſſiùs [f] accipitur in Morali ſcientia Actio pro operatione morali; cuius generis ſunt operationes illæ, quæ à recta ratione proficiſcuntur, & ſequuntur præcepta Prudentiæ. Factio eſt operatio, quæ ex deliberatione, ac directione rationis fit, tendentis ad opus vtile homini, ſeu ad honeſtum naturale nullo conſiderato ordine ad honeſtatem rationalem, aut turpitudinem.

e S Tho. 1 2 q. 57. ar 4
f Ariſ. 6. eth. c. 4.

IV. DEFINITIO.

Habitus, eſt firma quædam, & conſtans qualitas, quæ confert potentiæ promptitudinem ad operandum. Habitus.

ALiæ ſunt huius vocis Habitus ſignificationes: ſed hæc facit ad rem noſtram. Quod autem detur in appetitu rationalis qualitas phyſica, vt illam hac definitione deſcribimus, ita probamus. Experimur vſu, & frequentatione

actuum intellectualium, acquirere nos facilitatem in intelligendo: quæ facilitas, cum verè ſit in nobis, & remaneat tranſactis actibus, aliquam formam realem, & permanentem requirit, quæ in nobis ſit, cum antea non eſſet. ea forma eſt habitus, vt ex habitus definitione intelligitur: at eandem facilitatem experimur poſt frequentatos actus voluntatis. ergo & actus voluntatis producunt ſuos habitus. tum quia, ſi conceditur vis productiua habituum actibus intellectus, cur non etiam concedatur actibus voluntatis? Tum quia facilitas, quam experimur ad actus voluntatis, non poteſt prouenire ex actibus, vel habitibus intellectus; & quia nunquam eſt talis facilitas, niſi poſt frequentatos actus voluntatis, quantumuis frequentati fuerint actus intellectus: & quia facilitas in operando oritur ex efficientia cauſæ adiuuantis potentiam: melius autem eſt dicere mihi concurrere efficienter ad actus voluntatis, quòd ſpectet ad aliam potentiam, quàm ad voluntatem. Dantur ergo ſui habitus in voluntate; qui cum ex actionibus moralibus relinquuntur, habitus morales ſunt. de quibus agitur in Ethica, & virtutes appellantur, ſi boni ſint; vitia, ſi mali.

DEFINITIO V.

Bonum eſt, quod omnia appetunt,

Bonum.

HÆc definitio eſt Ariſt 1. eth. c. 1. & communis Philoſophorum; qua deſcribitur Ratio boni à poſteriori per eius proprietatem. eſt enim alia ratio prior, ex qua profluit appetibilitas, nempe Ratio conuenientiæ. quidquid enim appetitur, ſub ratione conuenientiæ appetitur, vt patet Inductione, quia conuenit appetenti, quare definitio à priori ea eſſet: Bonum eſt ens vt conueniens eſt. Ratio autem bonitatis nihil aliud videtur eſſe, præter ipſam rationem entis, vt connotantem Capacitatem, ſeu inclinationem, ſeu exigentiam ipſius entis in ſubiecto, cui ea entis ratio congruit. quare Ratio bonitatis eſt conceptus comparatiuus entitatis ad exigentiam ſubiecti. Non eſt autem neceſſarium ad huiuſmodi conceptum diſtingui à parte rei rationem entis, quod conuenit, à ſubiecto, cui conuenit; exigentia autem, & inclinatio dicitur alio nomine Appetitus. Porrò duplex eſt appetitus, elicitus, & innatus. Appetitus elicitus, eſt actus appetendi, quo potentia, præeunte cognitione, fertur in ſuum obiectum; vt amore inclinatur voluntas in res ab Intelle-

Vide Burid. 1. eth. q. 4.

ctu

Digitized by Google

ctu propoſitas. Appetitus innatus triplex eſt, Naturalis, Senſitiuus, Intellectiuus. Naturalis, quo res ſine vlla notitia inclinatur in id, quod ſibi conueniens eſt, qui appetitus vt conſideratur in ordine ad bonum tranſcendentale, & ſibi intrinſecun ac ſecum identificatum, non diſtinguitur ab illo, niſi ratione. naturali appetitu materia formam appetit abſq; vllo actu; vis intelligendi obiectum, intelligibile; quælibet res rationes eſſentię,ac entitatis proprię. Appetitus ſenſitiuus, eſt appetitus innatus,quo res fertur in bonum ſibi cõueniens præeunte notitia ſenſus.eſtque duplex,Iraſcibilis, & Concupiſcibilis.Appetitus intellectiuus,eſt appetitus innatus, quo res appetit bonum ſibi conueniens,pręuia notitia intellectus: qui appetitus nihil eſt aliud, quàm voluntas. Quid autem eſt ratio conuenientiæ? Ipſa ratio perficiendi. tum quia quidquid perficit alterum, conuenit illi; & quidquid non conuenit alteri, non perficit illud, vt patet inductione: tum quia non apparet quid aliud ſit à parte rei ratio conuenientiæ.Ratio autem perficiendi nil aliud videtur eſſe quam ipſa ratio entis,tùm quia quidquid aliud perficit,ens eſt;tum quia quidquid imperfectum dicitur, ideo dicitur imperfectum, quia caret aliqua entis ratione. A ratione Boni ita explicata profluit Paſſio, ſiue proprietas, ſecundum quam definitur vulgò Bonum, Quod omnia appetunt, id eſt, ad quod omnia inclinationem habent, ſiue appetitum. [g] In qua definitione ſumendum eſt Bonum, vt abſtrahit à tranſcendentali, ac non tranſcendentali; & appetitus pro quocunque appetitu. Ita vnumquodque quidquid appetit, ſub ratione conuenientis appetit; non quidquid conueniens eſt, ſed quod ſibi conueniens. quanquam implicitè quidquid aliquid appetit, vnum bonum appetit, nempe Deum, [h] cuius participatio eſt quidquid bonum, & appetibile eſt.

g S. Tho. in 1. eth. c. 1.

h Dion. de Diuin. Nomin. c. 4.

Dicet quis hanc boni deſcriptionem non eſſe bono propriam, quod contingat etiam Malum appeti. Nam ſenſus hominis proni ſunt ad malum ab adoleſcentia ſua, vt dicitur Geneſ. 8. 2. Præterea, qui cruciantur apud inferos obfirmati ſunt in malo, & volunt peccata. 3. Præterea hominum voluntas eſt libera, ergo pro ſuo arbitratu poteſt etiam malum velle.

Sed omnem appetitionem tendere in bonum docet Ariſt. 8. eth. c. 2. 1. Polit. c. 1. S. Dion. de Diu. Nom. c. 4. S. Tho. 1. 2. quæſt. 8. art. 1. & alij. atque hoc ſuadet ratio, [i] Quia quælibet appetitio eſt quædam inclinatio appetentis in aliquid. nihil autem inclinatur niſi in ſibi ſimile, & conueniens: quod autem conueniens eſt, ens,

i S. Tho. 1. 2. q. 8. ar. 1.

Digitized by Google

ac bonum eſt. ergo non poteſt eſſe inclinatio voluntatis, niſi in bonum. ſi quis eſt actus in malum, is non inclinatio, ſed fuga eſt. Iam omnis inclinatio conſequitur aliquam formam. Appetitus naturalis conſequitur formam in natura exiſtentem. appetitus ſenſitiuus, & intellectiuus ſequitur formam apprehenſam, vt docet experientia. vt ergo id, in quod tendit appetitus naturalis, eſt forma exiſtens in re: ita ratio, in quam tendit appetitus ſenſitiuus, & rationalis, eſt bonum apprehenſum. igitur vt voluntas in aliquid tendat, neceſſarium non eſt, vt ſit verè bonum, ſed vt apprehendatur ſub ratione boni.

Ad primum reſpondetur, Appetitum ſenſitiuum ferri in bonum ſuæ naturæ conueniens, quod eſt Iucundum: quamquam accidit illud non eſſe conſentaneum rationi, ac proinde rationi malum.

Ad ſecundum reſpondetur, Damnatos velle malum peccati, vt quid ſibi conueniens ad explendam iram, & odium in Deum, à quo puniuntur.

Ad tertium reſpondetur, Non poſſe voluntatem inclinationem habere in id, quod eſt extra obiectum inclinationis. Exercet ergo libertatem quatenus poteſt appetere malum ſub ratione boni, & cohibere ſe ne appetat verum bonum, & appetere malum vt exerceat libertatem; quod eſt appetere ſub ratione boni, quia exercitium libertatis eſt aliquod bonum. Attendenda eſt ratio vltimi termini, ad quem tendit appetitus, quæ eſt ratio formalis appetendi media. ea ratio ſemper eſt ratio boni: quæ influit in media, & reddit ea appetibilia, etiam ſi illa materialiter mala ſint: vt medicina amara redditur appetibilis ratione ſanitatis.

Sunt & aliæ Boni Definitiones, quæ à Doctoribus tradi ſolent ſecundum alias boni conſiderationes. vt: [m] Bonum eſt participatio primi boni, quod ex ſe bonum eſt. [n] Bonum eſt diffuſiuum ſui. Nobis ſatis eſt Ariſt. definitionem explicaſſe. Nunc bonorum genera diſtinguenda ſunt, vt ea, quæ magis ad Ethicam ſpectant, definiamus.

m Plot. Enn. 6. l. 7 c. 19.
n Dion. de Diuin. Nom. c. 4.

Prima Boni diuiſio eſt eadem, quæ diuiſio entis in decem ſumma genera, ſeu prædicamenta. Ita diuidit Ariſt. 1. eth. c. 6.

2. Diuiſio. Alia ſunt bona animi, vt virtutes; alia corporis, vt vires, ſanitas; alia exteriora, vt diuitiæ, fama, honor, dominatus. eſt Ariſt. 1. Magn. Mor. c. 3 & 1. Rhetor. ad Theod. c 5.

3. Aliud per ſeipſum bonum eſt, ſeu per ſuam eſſentiam, vt eſt

Digitized by Google

vt eſt ſolus Deus; aliud, quod ab alio eſt bonum, ſeu participatione.eſt Auguſtini in Pſal. 134.

4. Bonum aliud verum,aliud apparens; pro vt ens aut veram habet conuenientiam cum appatitu,aut videtur habere, cum tamen non habeat.

5. Aliud in ſe,ſiue ſibi bonum eſt,aliud alteri bonum; pro vt Ratio entis conuenientis non diſtinguitur ab eo, cui conuenit, aut diſtinguitur.

6. Bonum aliud ſimpliciter, aliud ſecundum quid. Hæc diuiſio poteſt multis modis intelligi. 1. Accipiendo bonum ſimpliciter pro bono honeſto; bonum ſecundum quid pro bono delectabili, & vtili. 2. Vt bonum ſimpliciter ſit id, quod totam entis bonitatem habet,qualis eſt ſolus Deus,qui ob id ſummum bonum dicitur,& ſolus bonus. bonum ſecundum quid,quod ex parte tantum bonum eſt, & per participationem. 3. Vt bonum ſimpliciter ſit ens, quod habet omnem perfectionem ſibi debitam in ſuo ordine; bonum ſecundum quid, quod aliquid perfectionis debitæ habet, & aliquid ei deeſt. atque hoc modo dixit Dionyſ. Bonum eſſe ex integra cauſa. 4.Vt bonum ſimpliciter ſit perfectio ſimpliciter,id eſt, quæ in genere entis talem perfectionem dicit, vt nullam maiorem, vel æqualem excludat. bonum ſecundum quid ſit perfectio ſecundum quid,ſeu in certo genere,quæ licet perfectionem aliquam afferat, tamen cum alia maiore, vel æquali repugnat, vel imperfectionem aliquam habet admixtam: vt ſunt perfectiones omnes creaturarum pro vt in eis ſunt. 5.Vt bonum ſimpliciter ſit perfectio ſimpliciter in aliquo determinato genere entis,id eſt,quæ maiorem, vel æqualem perfectionem non excludit ex iis,quæ poſſunt competere tali enti. ſic eſt bonum igni, eſſe calidum.bonum ſecundum quid, ſit perfectio ſecundum quid, id eſt, quæ licet afferat aliquam bonitatem, excludit tamen maiorem, cuius illa res eſt capax; vt eſſe nigrum in homine, quamuis in ſe bonum ſit, excludit tamen eſſe album, quod eſt homini melius.

7. Aliud bonum honeſtum, aliud delectabile, aliud vtile eſt Ariſt.2.eth.c.3.& 8.eth.c.2.& communis, & ad intelligendum quæ in Ethica diſputantur, neceſſaria. Huius diuiſionis duæ ſunt rationes. altera à priori, quæ ſumitur ex ratione entis vt dicit rationem conuenientiæ.Quod enim conuenit alicui,aut per ſe conuenit,aut non per ſe ipſum,ſed ſolum ratione alterius, quod per ipſum obtineri poteſt. Quod per ſe conuenit,aut ſpectatur præciſè ſub hac ratione,vt conueniens eſt appetitui; aut vt præter conuenientiam dicit delectabi

lectabilitatem, quæ eſt paſſio profluens à ratione conuenientiæ; quia quod actu appetitui conuenit, cum actu poſſidetur, delectationem cauſat; ergo antequam poſſideatur, eſt potens cauſare delectationem; quod eſt eſſe delectabile. Iam quod per ſe conuenit, vt præciſè conuenit, dicitur Bonum honeſtum; vt præter conuenientiam dicit delectabilitatem, eſt Bonum delectabile; quod ſolum conuenit ratione alterius, quod per ipſum acquiritur, vt animali medicina ratione ſanitatis, Bonum vtile nominatur. [o] Altera huius diuiſionis ratio eſt à poſteriori ex ratione appetibilitatis, quæ eſt in Bono, & motu, ſeu quaſi motu appetitus ad bonum. vt enim in motu corporis naturalis eſt & vltimum, ad quod ſimpliciter motus terminatur; & medium, ad quod terminatur ſecundum quid, & ex parte: in vltimo autem duo ſunt, & res illa, ad quam tenditur, vt eſt locus, vel forma; & quies in re illa. ita in motu appetitus id, quod eſt appetibile terminans motum appetitus ſecundum quid, vt medium, per quod tenditur in aliud, vocatur vtile. id, quod appetitur vt vltimum, & vt quid, ad quod per ſe appetitus tendit, vocatur honeſtum. quod autem terminat motum appetitus vt quies in re deſiderata, eſt Delectatio. Hæc autem Boni diuiſio non eſt vniuoci, ſed Analogi. quia ratio boni à ſuis membris diuidentibus ſecundum attributionem participatur. Dicitur enim primò de honeſto, vt de principali analogato; quia ipſum eſt, quod per ſe conuenit, & propter ſe appetitur; ſecundò de delectabili vt de Paſſione profluente ab honeſto, & ipſum comitante; tertiò de vtili, quod propter honeſtum appetitur. Honeſtum autem aliud Morale, aliud naturale.

o S.Th. 1. p. q 5. art. 6.

VI. DEFINITIO.

Bonum morale.

Bonum honeſtum morale, eſt ratio entis, quæ conuenit perſonæ rationali vt vtenti appetitu agente cum ratione, ſeu vt productiua eſt [p] actionum moralium.

p Defin. 2. & 3.

EX hac definitione intelligitur quid ſit ens morale, nempe quidquid ſpectat ad perſonam rationalem, vt rationalis eſt. eſt autem duplex, alterum latè, alterum preſsè ſumptum. Morale latè ſumptum, eſt ens ſpectans ad perſonam rationalem vt rationalis eſt, ſiue ea perſona liberè operetur, ſiue neceſſariò. Morale preſsè ſumptum, eſt ens ad perſonam rationalem ſpectans, vt ea præter vſum rationis, habet liberta

Digitized by Google

libertatem, ſeu vt eſt cauſa libera. Regula autem ad diſcernendum quod ſit bonum honeſtum morale, eſt recta ratio, ſeu Dictamen rectæ rationis. quamuis enim illud dictamen ſupponat honeſtum morale vt obiectum ſuum, à quo ſpecificatur; ſitque proinde quid poſterius illo: ex eo tamen poſteriore cognoſcimus quid honeſtatem moralem habeat, quid non habeat.

Bonum honeſtum naturale eſt, quod per ſe conuenit naturis rerum, etiam ipſi naturæ rationali, licet non vt vtitur ratione. ita ſanitas, vita, & reliqua hominis commoda, honeſtatem habent naturalem.

VII. DEFINITIO.

Finis definitur à Philoſophis, eſſe id, cuius gratia, ſeu propter quod aliquid eſt, aut fit. *Finis.*

HÆc definitio intelligitur ex ipſa vocis notione. Finis enim dicitur, quia finit, ſeu terminat aliquid. Id autem, cuius gratia aliquid eſt, aut fit, agentis intentionem, ſiue operationem terminat. ergo rectè Finis appellatur. Sunt & aliæ definitiones, quæ varias finis diuiſiones ac rationes explicant. Dicitur Finis cuius, cuius adipiſcendi gratia agens mouetur, vel operatur; vt eſt ſanitas reſpectu medentis. Finis cui, cui alter finis procuratur, vt eſt Homo, cui ſanitas quæritur. Finis actionis, terminus per illam productus, vt eſt Domus reſpectu ædificationis, Homo reſpectu generationis illius. Finis rei factæ, omnis vſus, ad quem ipſa ordinatur, vt Habitatio reſpectu Domus, Contemplatio reſpectu Hominis. Finis formalis, operatio vt verſatur circa obiectum aliquod, vt viſio beatifica circa Deum. Obiectum autem, vt circa illud operatio verſatur, dicitur Finis obiectiuus. Præterea operatio, & terminus illius, [q] Finis qui fit, dici ſolet: q S. Th. 3. obiectum autem, Finis qui acquiritur, & obtinetur. Finis, c. 8. c. 18. qui immediatè propter ſe amatur, dicitur Finis proximus. Ille verò, ad quem alter finis ordinatur, Remotus. Ille, in quo ſiſtit operantis intentio, Finis vltimus appellatur. Finis vltimus ſecundum quid dicitur, qui reſpectu alicuius intentionis, vel actionis eſt vltimus. Finis ſimpliciter vltimus, qui finis eſt reſpectu omnium rerum, & particularium finium, & coordinationum eorum. Finis vltimus negatiuè, qui ex vi alicuius intentionis ad alium finem non ordinatur. Finis vltimus poſitiuè, ad quem media, ſiue fines medij referuntur, & in quo ſiſtunt.

VIII. DE-

Digitized by Google

VIII. DEFINITIO.

Felicitas. [r] *Felicitas putatur eſſe Poſſeſſio boni optimi. &,* [ſ] *Vita optima, pulcherrima, iucundiſſima.*

r Ariſtot. 2. Magn. Mor. c. 4. ſ Ariſt. 1. eth. c. 8.

HÆc definitio ex communi hominum ſenſu colligitur.

IX. DEFINITIO.

Obiectũ. *Obiectum in quauis ſcientia propriè dicitur, ea ratio communiſſima, quæ abſtrahi poteſt ab omnibus, quæ conſiderat ea ſcientia, tum principiis, tum ſubiecto, tum paſſionibus. Ea verò ratio communiſſima, de qua communiſſima paſſio prædicatur in ſcientia, propriè ſubiectum appellatur.*

HVIVS definitionis explicatio peti poteſt ex iis, quæ de ſcientia ſiue in Logica, ſiue in Metaphyſica diſputari ſolent. Secundum huius definitionis doctrinam dicunt aliqui obiectum Phyſicæ eſſe ens naturale, quia hæc eſt ratio communiſſima, quæ abſtrahi poteſt à principiis, ſubiecto, & paſſionibus, circa quæ verſantur concluſiones ſcientificæ, ſeu partiales ſcientiæ in Phyſica totali: Subiectum communiſſimum, & prædicationis, Compoſitum naturale, de quo prædicatur communiſſima paſſio Producibilitas, ſeu Productio naturalis: Subiectum attributionis, Corpus naturale; cuius paſſio eſt Accidens phyſicum, quod attributionem dicit ad corpus naturale.

QVÆSTIO SECVNDA.

De Moralis diſciplinæ diuiſione in ſpeculatiuam, & practicam, & de Ethicæ natura, & methodo.

I. PROPOSITIO.

Quotuplex ſit. [a] *Diſciplina moralis duplex, altera ſpeculatiua, altera practica.*

a Vide Buridanũ in 6. eth. q 17.

VT huius Propoſitionis veritas appareat, ſciendum eſt duplex eſſe genus veræ cognitionis, quæ ex alia præcedẽte cognitione colligitur, ſeu quæ arguendo, & ratio

& ratiocinando percipitur : [b] altera , qua eas res contemplamur, quarum principia aliter ſeſe habere non poſſunt, vt hominem eſſe compoſitum ex materia , & anima rationali ; altera, qua ea conſideramus, quæ eſſe aliter poſſunt, vt mihi eſſe Ethicam prælegendam. Illa cognitio , ſpeculatiua dicitur, quia tota in rerum contemplatione verſatur , & ſiſtit in illa: hæc autem , practica nominatur , quia eius conſideratio eſt operatiua , eſtque cognitio operis , & actionis exercendæ vt exercendæ. Practica enim vera cognitio eſt , quæ conſiderat ea, quæ poſſunt aliter verè ſe habere, id eſt, quæ poſſunt ſecundum veram, & rectam rationem vno modo, & alio ſe habere; vt Ego poſſum Ethicam prælegere, & non prælegere iuxta rectam, & veram rationem; vt pro varietate circunſtantiarum, vtrumque Iudicium ſecundum rectam rationem eſſe poſſit, Mihi eſſe Ethicam prælegendam , Mihi non eſſe Ethicam prælegendam : at iuxta veram rationem, non poſſum niſi ex corpore , & anima rationali conſtare ; vt cognitio , quæ me hominem dicat alia forma ſubſtantiali conſtantem , quam anima rationali , nullo modo vllo tempore vera eſſe poſſit. Huiuſmodi rerum cognitio , quæ non poſſunt alio modo ſe habere , ſpeculatiua eſt , vt docet Ariſt. 6. eth. cap. 1. eamque ſcientiam appellat cap. 3. cum alteram quæ verſatur circa ea, quæ aliter ſe habere poſſunt cap. 4. artem, cum eſt circa factibilia, cap. 5. Prudentiam vocet, cum eſt circa agibilia. Iam in diſciplina de Moribus vtrumque cognitionis genus reperitur tum ſpeculatiuæ , tum practicæ. Traduntur enim in ea Propoſitiones innumeræ ex aliis præcognitionibus collectæ, quæ circa obiecta verſantur , quæ non poſſunt alio modo ſe habere , vt eſt illa Propoſitio , Virtutes circa mediocritates verſari. quod Iudicium eſt æternæ veritatis , vt oppoſitum nunquam verum eſſe poſſit. Traduntur & aliæ Propoſitiones, quarum obiecta poſſunt aliter ſe habere , vt Depoſitum eſſe reſtituendum : contingere poteſt vt hoc tempore , huic perſonæ depoſitum non debeat reſtitui. Vtrumque autem Propoſitionum genus ad Mores pertinet , ergo ad Ethicæ diſciplinam. [c] Igitur duplex eſt diſciplina moralis ; altera ſpeculatiua, quæ non alio, quàm Ethicæ nomine videtur appellanda ; altera practica , quam Prudentiam vocemus , quia præcipua eius pars, quæ verè practica eſt, ad Prudentiam ſpectat, vt infra videbimus q. 4.

[b] Ariſt. 6. eth c. 1.

[c] Vid Buridan. 1. eth. q. 1. & 2.

Contra hanc doctrinam obiici poteſt. 1. Cognitio ſpeculatiua, quam ſupra cum Ariſtot. ſcientiam appellauimus , non verſatur circa agibilia, nec eſt propter operationem : at Ethica & agibilia conſiderat, & ordinatur ad rectè agendum. ergo

vniuerſa

vniuerſa diſciplina moralis practica eſt. 2. Speculatio ſiue ſcientia non verſatur circa ſingularia: Ethica tota circa actiones verſatur, quæ ſingulares ſunt, & circa ſingularia. ergo nulla diſciplinæ moralis pars ſpeculatiua eſt. 3. Omnis ſcientia, ſeu omnis diſciplina ſpeculatiua, aut Phyſica eſt, aut Metaphyſica, aut Mathematica: at Ethica non videtur eſſe poſſe aliqua ex his.

Sed non eſt à Propoſitionis [d] doctrina diſcedendũ. 1. Quia eſt magis conſentanea iis, quæ docet Ariſt. 6. eth. 2. Quia illa diſciplinæ moralis pars, quam ſpeculatiuam diximus, habet omnes proprietates veræ ſcientiæ, eſt enim de obiecto, quod non poteſt aliter ſe habere, vt dictum eſt: habet concluſiones certas, neceſſarias, & euidentes, vt quælibet alia ſcientia: habet ſuas veras definitiones, cauſas, ſubiectum, paſſiones, vt clariſſimè apparebit ex iis, quæ dicentur.

[d] Eſt aliquorum apud Alber 1. eth. c. 4. & apud Burid. 6. eth. q. 17.

Ad 1. Dicendum Non tolli rationem ſpeculatiuæ, ac veræ ſcientiæ ex eo, quòd obiectum ſit operabile, modo cognitio illa ſcientifica, & habitus ex ea productus ſiſtant in cognitione tantùm veritatis, quæ eſt in obiecto, nec ex ſe inclinent ad operandum illud obiectum; quamuis poſſit illa ſpeculatio & habitus deſeruire, ac ordinari ad formandam cognitionem, & habitum practicum. ita non tollitur à Phyſica, & Animaſtica ratio veræ ſcientiæ, quamuis ea vtatur Medicina ad praxim medendi. Contemplatur ergo ſcientia obiectum agibile, vt ſpeculabile eſt. vbi ratio agibilitatis materialiter ſe habet. ex qua ratione materiali diſtingunt aliqui ſcientias in practicas, & ſpeculatiuas, atque ob id Ethicam vocant ſcientiam practicam.

Ad 2. Dicendum 1. Partem illam diſciplinæ moralis, quam appellauimus ſpeculatiuam, non verſari circa ſingularia, ſed contemplari omnia ſub ratione vniuerſali. 2. Dicendum Poſſe etiam de ſingularibus eſſe veram ſcientiam, ſi conſiderentur in illis eæ rationes, quæ non poſſunt aliter ſe habere.

Ad 3. Dicendum Ethicam eſſe partem Animaſticæ, quæ eſt pars Phyſicæ. ens enim morale, quod ab Ethica conſideratur, pars quædam entis naturalis eſt, quod eſt obiectum Phyſicæ. vt clarè intelligetur ex iis, quæ infra diſputabuntur: habet eandem abſtractionem cum Phyſica, nempe abſtrahit à materia ſignata, ſed non ſenſibili; & ſpectat ad contemplationem paſſionis, quæ fluit à compoſito quodam naturali ſcilicet Homine: ad eandem autem ſcientiam ſpectat conſiderare ſubiectum, & paſſiones eius. quod ſi contemplari Potentiam intelle-

ctiuam

Digitized by Google

intellectiuam, quæ eſt paſſio, & potentia animæ rationalis, ſpectat ad Phyſicam; ergo & contemplari voluntatem, & operationes eius. Ethica autem practica ſubalternatur ſcientiæ phyſicæ, quæ eſt de Anima rationali, vt Medicina practica ſcientiæ, quæ de Anima vegetatiua, & ſenſitiua.

II. PROPOSITIO.

Prudentia, duplex, altera agibilium vniuerſaliũ, altera ſingularium; ſeu altera practica, altera practicè practica.

PRobat hanc propoſitionem experientia. experimur enim duo genera iudiciorum practicorum in agibilibus, alterum, quo iudicatur, ſiue præcipitur v.g. cibo moderatè vtendum; alterum, quod huic hoc tempore hunc cibi modum dictat. Habent autem hæc iudicia diuerſitatem non ſolùm in eo, quod vnum eſt de obiecto vniuerſali, alterum de ſingulari; ſed etiam ratione principiorum, ex quibus procedũt. Ad primum enim iudicium rectè formandum ſatis eſt Ethica ſcientia, ſatis doctrina quæ habetur ex Doctoribus, & libris, qui docent moralia. [c] vt ſecundum autem iudicium communiter, & conſtanter rectè formetur, & experientia requiritur, quæ circa particularia verſatur; & bonus habitus, ſiue virtus moralis in affectu. qualis enim eſt finis, qui à voluntate intenditur, tale eſt iudicium prudentiæ de mediis eligendis. voluntas autem habens bonos habitus ſolet bonum finem intendere. quare cauſa recti iudicij circa media eſt probitas intentionis. Differunt ergo illa duo iudicia non ſolum penes obiecta, ratione quorum videntur eſſentialiter differre, quia actus ſpecificantur ab obiectis; ſed etiam ratione connotati, quia ſecundum iudicium connotat virtutem moralem in voluntate, aut ſaltem bonam intentionem actu, quod non connotatur à primo iudicio. Ex his autem colligitur differre etiã inter ſe habitus ex his duobus iudiciis productos; quia habitus ſequũtur naturam actuum ſpeciè diſtinctorum, à quibus producuntur. quorum adhuc habituum differentia colligitur ex eo, [f] quod poſterior eſt magis actiuus, quam prior. multi enim non habentes cognitionem vniuerſalium magis actiui ſunt ex experientia particularium, quàm multi prudentiſſimi circa vniuerſalia. Quod autem vtrumque iudicium, atque vterque habitus Prudentia ſit appellanda, vt eam Ariſt. appellat 6.eth.c.7. ex Prudentiæ definitione intelligitur; quæ definitur, [g] Recta ratio agibilium, & [h] Habitus vera cum ratione actiuus circa ea, quæ & bona, & mala

c *Ariſt. 6. eth.c 12.*

f *Ariſt.6. eth.c.7.*

g *6 eth. 13.*

h *6. eth.5.*

mala homini ſunt. hæc vtrique iudicio, vtrique habitui conueniunt. [i] Fere autem non ſolet Prudentiæ nomine, niſi poſterior actus, & habitus, qui circa ſingularia ſunt, nuncupari, quia ea ſunt immediatè actiua; cum habitus practicus, & actus circa vniuerſalia remotiùs concurrant ad electiones, & actiones, & actu non agant; atque quòd attinet ad exercitium actionum, ſe habeant ad modum ſpeculatiui. Hinc fit, vt non ſoleat dici prudens, qui tantum rectè iudicat de agibilibus in vniuerſum, neque qui probus non eſt. Poſſemus dicere abſolutiſſimam Prudentiam aggregatum quoddam eſſe ex vtraque prudentia: in quo potiorem prudentiæ rationem obtineat poſterior pars practica, id eſt, immediatè actiua, ſeu immediatè actus exercitium attingens qui eſt electio & eius praxis. quanquam dici etiam poteſt priorem partem ſpectare ad ethicam ſcientiam. quamuis enim ſecundum modum quia præſcribit agenda, & ſecundum finem quia eſt propter praxim, habeat rationem practici; eſſentialiter tamen eſt ſpeculatiua, quia eſt de obiecto, quod non poteſt aliter ſe habere. ſed de his clariùs infra.

i 6 eth. 8.

III. PROPOSITIO.

Ethicæ [k] obiectum eſt ens ad bonum hominis ſpectans, vt homo eſt, ſeu ad hominis felicitatem naturalem. cuius obiecti præcipua pars eſt ens morale, id eſt, ſpectans ad felicitatem, quæ pertinet ad appetitum rationalem; à qua parte ethica ſcientia nomen accepit. [l] Huius obiecti pars illa, quæ ſubiectum appellatur, proximum quidem eſt Hominis felicitas naturalis; remotum autem ſubiectum eſt ipſe Homo vt capax felicitatis naturalis eſt: de quo ſubiecto prædicantur, & attributionem dicunt ad illud omnes huius felicitatis proprietates; quæ ſunt tertia obiecti pars, cum prima ſint felicitatis principia, & cauſæ, inter quæ numerantur media ad felicitatem.

k q. 1. de f. 9.

l Alber. Mag. 1. eth. Tr. 1. c. 5. Buri. 1. eth. q. 3.

HAec propoſitio eodem modo probatur, quo probata ſunt ea, quæ de obiecto, ac ſubiecto Phyſicæ alibi diximus. eadem enim eſt Ethicæ ſpeculatiuæ, ac Phyſicæ paritas, cuius pars quædam Ethica eſt. In Phyſica autem diximus obiectum Ens naturale, ſubiectum prædicationis Compoſitum

poſitum naturale, ſubiectum attributionis Corpus naturale. In Ethica ſubiectum prædicationis omiſimus, ne ſpeculationem valde metaphyſicam, quamuis veram, conſectaremur. Poſſet aliquis ſubiectum prædicationis dicere Bonum humanum, cuius communiſſima Paſſio ſit Acquiſitio, ſeu actualis exiſtentia talis boni. quæ nobis non videntur neganda.

IV. PROPOSITIO.

Prudentiæ obiectum, ens ad electionem, ſeu actionem pertinens, vt rectè agibilem. Subiectum præcipuum, & attributionis ipſa electio, ſeu actio vt rectè agibilis; ad quam comparatur vt Paſſio finis tum intrinſecus, qui eſt ipſa actio rectè facta, ſeu actionis honeſtas; tum finis extrinſecus, ad quem contigerit actionem ordinari; atque ſimpliciter ipſa felicitas.

HAec ita ſe habere ſuadent ea quæ aliàs diximus de obiecto Logicæ practicæ. vbi probauimus ſubiectum diſciplinæ practicæ eſſe id, quod agens cum ratione operatur; operationem autem includere non ſolum materiam, in quam forma introducitur, ſed ipſam etiam formam, vt etiam in omnibus operibus cernitur, quæ natura producit; inde fieri, vt in obiecto diſciplinæ practicæ, forma quæ introducitur, non poſſit habere rationem Paſſionis, de cuius ratione eſt vt contradiſtinguatur à ſubiecto. quare dicendum id, quod habet in practicis rationem Paſſionis, eſſe finem, qui operationem conſequitur, & ad quem illa ordinatur. quod adhuc ex eo probatur, quia vt ex paſſionibus, & proprietatibus in ſpeculatiuis ſubiecti naturam cognoſcimus: ita in practicis ex fine intelligimus quale debeat eſſe opus agendum.

V. PROPOSITIO.

Ex his, quæ hactenus dicta ſunt, intelligitur quid ſit Ethica, ſeu diſciplina moralis ſpeculatiua nempe, Tum actus, tum habitus intellectualis ſcientificus, cognoſcitiuus felicitatis humanæ naturalis tum ex cauſis, tum ex proprietatibus. Ex qua ratione duplicem methodum colligimus, qua in contemplanda felicitate Quid ſit, Qui modus procedendi.

tendum ſit, nempe, vel à proprietatibus ad naturam felicitatis procedendum, & ad eius principia, & cauſas; vel ex principiis, & cauſis ad naturæ cognitionem, & ex hac ad cognitionem proprietatum. Neque verò alia methodus eſſe poteſt, quia cum ſcientia ſit cognitio certa, & euidens ex alia cognitione deducta; cognitio antecedens, quæ certitudinem pariat cum euidentia, non poteſt eſſe niſi de re, quæ neceſſariam connexionem habeat cum altera re, quam volumus intelligere. non habent autem neceſſariam connexionem niſi cauſæ, vel naturæ cum ſuis proprietatibus.

QVÆSTIO TERTIA.

De præcipuo Diſciplinæ moralis obiecto, quod eſt Ens morale, ſiue ſpontaneum.

ANTEQVAM de Prudentia dicamus, operę pretium eſt ad reliqua meliùs intelligenda rationem quandam explicare vtriuſque cognitionis, & habitus intellectiui moralis, id eſt, Ethicæ, & Prudentiæ obiecto communem, ac præcipuam; quæ eſt Ratio entis moralis, id eſt, entis ſpectantis ad appetitum rationalem. Diximus autem ſupra q. 1. def. 2 Morem appellari habitum appetitus cum ratione operantis. ab eo more dictum eſt Morale quidquid ad eum morem ſpectat, nempe & effectus illius, vt ſunt actiones humanæ per illum productæ, & obiectum, & principia tum proxima quæ ſunt actiones illum producentes, tum remota, vt eſt appetitus, à quo profluunt actiones. Cum hæc omnia dicantur moralia, prima ratio moralitatis ratione nominis eſt in habitu, à quo cetera denominationem ſumunt, & quia in hac quæſtione non inquirimus notionem nominis, ſed rationem moralitatis in re: cum habitus habeat rationem moralis ex connotatione appetitus rationalis; ergo multo magis rationem moralis habet actio quæ immediatè, ac principaliùs procedit ab appetitu rationali, & à qua producitur habitus. Inquirendum eſt ergo primùm ratio moralitatis in actione, & videndum quid illa ratio ſit, an aliquid intrinſeçum actioni, an intrinſecum; deinde inquirenda in reliquis, quæ moralia dicuntur.

PRIMA

Digitized by Google

PRIMA PROPOSITIO.

Morale idem videtur eſſe, quod voluntarium, & liberum. Quid ſit.

1. HAec Propoſitio colligitur ex iis, quæ in q. 1. def. 2. dicta ſunt; vbi actiones morales diximus appellari tum eas, quæ ab appetitu proficiſcuntur operante cum ſola ratione; tum eas, quæ ab appetitu efficiuntur, vt vtente non ſolum ratione, ſed etiam libertate. Actiones enim primi generis voluntariæ dicuntur; actiones ſecundi generis appellantur non ſolum voluntariæ, ſed etiam liberæ. Idem eſt ergo Morale, quod voluntarium, & liberum. Sumimus autem hoc loco voluntarium pro eo quod pendet à voluntate ſiue per actum proſecutionis, ſiue per actum fugæ. Quæ vt melius intelligantur, tres rationes cognoſcendæ ſunt, Spontanei, Voluntarij, Liberi: quarum rationum quò quæque prior eſt, eò eſt vniuerſalior, & in poſterioribus includitur; quò poſterior, eò fere perfectior. *a* Spontaneum dicitur, quod eſt ab appetitu agente cum cognitione obiecti, quod appetitur; ſiue is appetitus ſit ſenſitiuus, ſiue intellectiuus. illud ita definit. Ariſt. 3. eth. c. 1. *Spontaneum eſſe videtur, cuius principium eſt in eo, qui agit, particularia cognoſcente, in quibus actio conſiſtit.* Eam definitionem probat ex ratione ſpontaneo contraria, quod eſt Inuitum. Dicuntur enim Inuita tum ea, quæ ſunt contra appetitum, ſeu inclinationem agentis; (cuiuſmodi etiam de brutis dicuntur. quæ vt non ſolum ſenſitiuis, ſed etiam ſenſu carentibus accidunt, vt lapidi ſurſum ferri, vniuerſaliore vocabulo violenta appellantur.) tum ea, quæ ab agēte cum cognitione ſine cognitione particularium fiunt; vt qui volens inimicum occidere, amicum ex ignoratione percuſſit, dicitur percuſſiſſe inuitus. Spontaneum ergo eſt, quod vtrique inuito opponitur nempe quod fit ex inclinatione, & cognitione, quæ ſunt in agente. a q. 1. def. 5.

2. Voluntarium, quamuis interdum *b* ampla ſignificatione ſumatur pro ſpontaneo; proprie tamen voluntarium dicitur, quod eſt à voluntate propriè dicta, id eſt, ab appetitu Intellectiuo, hoc eſt, agente cum cognitione particularium, & dirigente media ad finem. hanc directionem præcedit *c* perfecta finis cognitio, quæ eſt cum apprehenditur non ſolum res, quæ eſt finis, ſed etiam ratio finis & proportio eius, quod ordinatur ad finem. non agunt eo modo bruta, quæ licet cognoſcant finem, & eorum operationes ſint ad illum; non diri- b S. Tho. 1. 2. q. 6. ar. 1 & 2. ad 2. c S. Tho. 1. 2. q. 6. ar. 2.

gunt tamen eas ad illum, vt faciunt agentia rationalia.

3. Liberum dicitur tum agens, tum effectus illius. Agens autem liberum eſt, habens appetitum, qui poſitis omnibus requiſitis poteſt agere, & non agere. Id, quod à liberè agente pendet, tum liberum, tum etiam voluntarium ſolet appellari, quod ſit opus voluntatis, id eſt, Rationalis appetitus maximè propriũ. Huic volũtario ita preſsè ſumpto duo opponuntur, Inuoluntarium, & Neceſſarium determinationis. quorum alterum tollit ſimpliciter rationem voluntarij, alterum rationẽ libertatis. Eſt porrò duplex Neceſſarium, alterum Coactionis alterum Determinationis. Neceſſarium Coactionis eſt idem, quod violẽtum. Principium autem violenti ſemper eſt extrinſecum ei, cui accidit violẽtum. nihil enim violentiam patitur à principio intrinſeco, id eſt, ab inclinatione, quã habet in ſe. Neceſſarium Determinationis eſt cum principium eſt intrinſecum, ſed tamen determinatum ad vnum. quare voluntarium quidem eſt, non tamẽ liberum, quiã appetitus poſitis omnibus requiſitis non remanet indifferens ad vtrũlibet, ſed determinatus ad alterum, nẽpe ad agendũ, vel non agendũ, ad obiectũ amplectendum vel fugiendum. Hoc neceſſariũ opponitur voluntario vt liberũ eſt. vt autem abſolutè voluntarium eſt, opponitur illi Inuoluntarium. Tria autẽ dicuntur Inuoluntaria reſpectu voluntatis, ſeu appetitus rationalis. 1. Id, circa quod verſatur voluntas actu fugæ. 2. Inuoluntariũ eſt, Neceſſarium coactionis, ſeu violentũ *d*. Quamuis enim voluntas non poſſit pati violẽtiam per actum elicitum, quia omnis actus elicitus in volũtate, eſt inclinatio volũtatis, ac proinde eſt à principio intrinſeco, cum omne violentũ ſit ab extrinſeco: poteſt tamen pati violentiam ſecundum actus à voluntate imperatos, vt cum per violentiam exteriora membra impendiuntur, ne imperium voluntatis exequantur. Poteſt etiam pati violentiam negatiuè à ſolo Deo, vt contingeret ſi poſita viſione beatifica Deus negaret ſuum concurſum ad producendum amorem erga Deum; hoc enim eſſet contra inclinationem naturalem, quam habet voluntas ad amandum Deum clarè viſum, cum non poſſit habere inclinationem in oppoſitum ea viſione poſita. 3. Inuoluntarium eſt id quod nullo modo pendet à voluntate. In tertio genere inuoluntarij numerantur ea, quæ fiunt ex ignoratione particularium, & ſimpliciter ex ignoratione; modo illa ignoratio non pendeat ex voluntate, quod accidit, cum voluntas eam vult, aut poteſt tollere, & non tollit. Illud ergo dicitur inuoluntarium; quia cum voluntas non feratur in obiectum, niſi præuia cognitione; quod nullo modo fuit cognitum, nullo modo potuit eſſe volitum.

d *S.Tho 1. 2. q. art. 4.*

4. Iam

Digitized by Google

4. Iam voluntarium pro libero ſumptum duplex eſt, alterum voluntarium directè, alterum indirectè. Directè voluntarium eſt, quod poſitiuè pendet à voluntate, ſeu per actum elicitum voluntatis. Indirectè voluntarium eſt, quod quidem non pendet à voluntate per actum voluntatis elicitum, ſed tamen ita ſe habet ad voluntatem, ac ſi voluntas actu poſitiuo illud vellet. quod accidit ex eo, quod voluntas potuit illud impedire, & non impediuit: quare illud imputatur voluntati, ac ſi actu poſitiuo fuiſſet volitum. Aduertendum autem interdum requiri non ſolum potuiſſe, ſed etiam debuiſſe voluntatem impedire. quia, vt dicatur eſſe voluntarius effectus ſecutus ex omiſſione alicuius actus, debet voluntas eſſe cauſa illius. eſt autem cauſa per actum volendi. At actus volendi, cum non adeſt obligatio illum faciendi, non poteſt imputari voluntati. ergo cum non adeſt obligatio, nullum eſt indirectè voluntarium. Ita dicitur voluntaria nauis ſubmerſio reſpectu nautæ qui eam ſubmerſionem potuit, & debuit impedire. *e* ita voluntaria omiſſio, ſeu negatio non ſolum actus exterioris, ſed etiam interioris, etiam actus ipſius voluntatis, cum voluntas debet, & poteſt actum efficere, & non efficit. *e Durand. in 2. diſt. 36 q. 2.*

5. Rurſus vtrumque hoc voluntarium poteſt triplici diuiſione diuidi. 1. In voluntarium in ſe, & in alio. i. in ſua cauſa. Poteſt enim voluntas duobus modis in aliquod obiectum ferri, aut immediatè in ipſum, aut non expreſsè in ipſum, ſed in cauſam illius. vt autem dicatur aliquid volitum in cauſa, debet ea cauſa cognoſci vt cauſa illius. 2. In expreſſum, & interpretatiuum. expreſſum eſt, quod actu voluntatis ſiue directo, ſiue indirecto, ſiue in ſe, ſiue in cauſa, realiter exprimitur, Interpretatiuum, quod licet actu voluntatis realiter non exprimatur, ſubintelligitur tamen actus volendi illud in aliquo actu expreſſo comprehendere. vt, cum aliqua lex non ſeruatur Superiore aduertente, interpretamur ſuperioris conſenſum circa actum non obſeruandi; &, cum in aliquo caſu Interpretamur legiſlatorem voluiſſe tali, vel tali modo legem intelligi, licet eum caſum in lege non expreſſerit. 3. In voluntarium ſimplex, & mixtum voluntarium. ſimplex eſt, cum voluntas ita fertur in obiectum actu proſecutionis. vt non ſimul illud fugiat ſecundum vllam rationem. *f* voluntarium mixtum eſt, quod ſimul cum fuga habet actum perſecutionis; vt ſunt ea, quæ fiunt ex metu, à quibus nudè, & per ſe conſideratis voluntas abhorret, ea tamen omnibus circumſtantijs perpenſis amplectitur. ſunt inuoluntaria ſecundum ſuam rationem ſumpta, v. g. Proiectio mercium in mare, vt proiectio eſt, & omiſſio bonorum; voluntaria ſecundum circonſtantias, *f Ariſt. 3. eth. 1.*

Digitized by Google

vt proiectio mercium hic,& nunc periclitanti. ſunt ergo hæc voluntaria mixta. Perrò mixtum in metu ſimpliciter voluntarium eſt, inuoluntarium ſecundum quid. Illud enim ſimpliciter voluntarium cenſendum eſt, quod præcipuam voluntarij rationem habet: cum auté actiones verſentur circa ſingularia, præcipua earũ ratio penſanda eſt ex ſingularibus: voluntarium autem, quod eſt in metu, circa ſingularia eſt. ergo ipſum eſt ſimpliciter in metu, inuoluntarium autem ſecũdum quid. Confirmatur, quia has actiones per metum factas conſequi ſolet laus, & vituperatio, hæc autem voluntarium conſequuntur.

6. Poſſet quis contrarium probare. 1. Quod matrimoniũ ex metu factum eſt inualidum. ergo ſimpliciter inuoluntarium. 2. Violare ob metum aliqua præcepta non eſt peccatum. ergo non eſt ſimpliciter voluntarium. 3. Latro tenetur reſtituere pecuniam, quam illi viator vltrò dedit veritus ne interficeretur: at non teneretur, ſi datio fuiſſet voluntaria 4. Ariſt. 3. eth. c. 1. *Spontanea igitur*, inquit, *huiuſmodi* (quæ ſcilicet fiunt ex metu) *ſimpliciter verò inuita, quippe cum tale quippiam per ſe eligat nemo.*

Sed contraria ſententia eſt eiuſdem Ariſt. in eodem loco *Mixtæ igitur*, inquit, *huiuſmodi actiones cum ſint, ſpontaneis tamen magis ſunt ſimiles.* (eſt Damaſc. l. 2. fid. c. 24. S. Th. l. 2. q. 6. ar. 6. & aliorum.

Ad 1. Dicendum Matrimonium factum ex metu cadente in conſtantem virum, eſſe inualidum, non quod non ſit ſimpliciter voluntarium; ſed quod eiuſmodi contractus propter rationes peculiares, debet eſſe vndequaque voluntarius, & nullo modo coactus.

Ad 2. Dicendum eſſe præcepta quædam, quæ non obligant cum vitæ diſcrimine; ob id illa ex mortis metu violare non eſt peccatum.

Ad 3. Dicendum latronem ideo teneri ad reſtitutionem, quia cenſetur viator non habuiſſe voluntatem transferendi dominium ſuæ pecuniæ in latronem, ſed tantùm exhibendi actu externo pecuniam.

Ad 4. Dicendum vocem illam ſimpliciter, eſſe æquiuocam, & ſumptam fuiſſe ab Ariſt. non ad ſignificandam præcipuam rationem in re, ſed rei naturam nudam, ac per ſe conſideratam ſine circunſtantijs. nam quod ea, quæ ex metu fiunt, ſint magis ſpontaneis ſimilia docet ipſe Ariſt. ſupra, & addit rationem, *Quippe*, inquit, *eligendæ ſunt tunc, cum aguntur.*

7. An autem ad genus hoc voluntarij mixti ſpectat id, quod fit ex concupiſcentia?

Dicen

Dicendum *g* Concupiſcentiam, qui eſt motus quidam proſecutionis in appetitu ſenſitiuo, abſolutè facere voluntarium ſimplex. quia ſimpliciter voluntarium eſt, ad quod fertur voluntatis inclinatio: per concupiſcentiam autem fit vt voluntas magis feratur in obiectum, quippe cùm illud cum maiore appetibilis ratione proponatur ab intellectu iam excitato per concupiſcentiam. Concupiſcētia. g *Ariſt. 3. eth. c. 1. S. Th. 1. 2. q. 6. ar. 7*

8. Objicies 1. Concupiſcentia, quia trahit ad obiectum, quod ipſa proponit, minuit libertatem: at liberum eſt quoddam voluntarium. ergo admiſcet aliquid inuoluntarij. 2. Concupiſcentia cum eſt vehemens, excæcat intellectum: excæcatio eſt quædam ignorantia: at quod fit ex ignoratione, inuoluntarium eſt.

Ad 1. ℞. Liberum ſecundùm ſuam rationem formalem non eſſe idem, quod voluntarium, quemamodum rationalitas non eſt idem formaliter, quod animalitas. Concedi ergo poteſt concupiſcentiam minuere rationem liberi in ſua radice, qui eſt intellectus, quia impedit illum ne conſideret rectè ſingula ſpectantia ad actum; ac proinde impedit intellectum, ne proponat voluntati obiectum debita cum indifferentia; vnde fit voluntatem reddi magis determinatam ad id, quod proponitur ex concupiſcentia, ac proinde minui libertatem; *h* ex quo fit vt etiam minuatur peccatum: ex hoc autem non ſequitur minui rationem voluntarij; vt ſi minueretur ratio rationalitatis, ſeu intellectiui, non ob id neceſſarium eſſet minui rationem animalitatis, ſeu ſenſitiui. h *S. Tho. 1. 2. q. 77. ar. 7.*

Ad 2. ℞. Non omnem ignorantiam eſſe cauſam inuolũtarij. eſt. n. triplex ignorantia. Alia voluntaria; quia eam voluntas vult ſiue directè, vt contingit in ignorantia affectata, quam procurat voluntas, ne per oppoſitam cognitionem diuertatur ab aliquo obiecto, quod proſequitur; ſiue indirectè, vt contingit cum voluntas poteſt, & debet ignorantiam remouere, & non remouet. Hæc ignorantia dicitur conſequens, quia voluntatem conſequitur, & ab illa pendet. Vtrouis modo ſe habeat, non tollit voluntarium ſimpliciter; immo ignorantia affectata illud auget indirectè: ſed tamen admiſcet aliquid inuoluntarij ſecundum quid, non quidem per actum voluntatis explicitum, vt contingit in metu, ſed implicitum, quatenus voluntas, ſi adeſſet cognitio, quam tollit ignorantia, actum illum non eliceret, quem poſita ignorantia, elicit. Quod hæc ignorantia non tollat voluntarium ſimpliciter, innuit Ariſtot. 3. eth. cap. 1. cum ait, Ignorationem, quæ in electione conſiſtit non eſſe cauſam inuiti, ſed prauitatis. Quod habeat aliquid inuoluntarij idem innuit, cum ibidem Ignorantia.

ait: *Ex iis, qui ex ignorantia agunt, quem facti pœnitet, feciſſe inuitus videtur.* Solent enim qui ita ex ignorantia agũt, poſtea facti pœnitere. Alia ignorantia eſt concomitans, quæ neque antecedit voluntatem cauſans actum illius, neque ſubſequitur pendens ab illo; eſtque cum quis efficit quidem aliquid ignoranter, ſic tamen vt, ſi cognouiſſet, feciſſet nihilominus; vt cum quis occidit inimicum in ſylua, putans eſſe ceruum. Hæc ignorantia nihil habet inuoluntarij voluntario contrarie oppoſiti, ſed tantum habet non voluntarium, quia nihil poteſt eſſe volitum, quod non ſit cognitum ergo occiſio inimici non fuit voluntaria: neque tamen fuit inuoluntaria, quia fuiſſet volita, ſi fuiſſet cognita. Docuit hoc Ariſt. 3. eth. 1. *Qui*, inquit, *cum ex ignorantia quippiam egerit, factum minimè ægrè fert; is ſanè neque ſponte egit id, quod ignorauit; neque inuitus, cum non doleat.* Alia ignorantia eſt antecedens actum voluntatis, id eſt, non pendens ab illo, ſed cauſans illum; quatenus ea poſita ſequitur actus, qui non fuiſſet ſequutus poſita cognitione ignorantiæ contraria; vt cum quis putans occidere ceruum, amicum interficit. Hæc ignorantia cum nullo modo ſit volita, efficit ſimpliciter inuoluntarium; quia vt ipſa ſimpliciter inuoluntaria eſt, ita & quod ex ea fit. Nihil hic, vt patet, eſt admixtum voluntarij reſpectu effectus ſecuti, quia talis effectus nullo modo fuit volitus. Ex his intelligitur primam, & tertiam ignorantiam eſſe cauſam inuoluntarij, tertiam ſimpliciter, primam ſecundum quid; & tantum in prima eſſe voluntarium mixtum, ſed non explicitè, quia inuoluntarium non eſt explicitum, vt in metu. Ex ignorantia autem, quam vehemens concupiſcentia cauſat excæcando intellectum, & vſum rationis tollendo, nihil efficitur inuoluntarij, nec voluntarium minuitur, ſed liberum, quia, ſi illa concupiſcentia poſita eſſet in intellectu vſus rationis, & cognitio perfecta de obiecto, poſſet accidere, vt adhuc voluntas vellet proſequi obiectum, & non fugeret illud. ergo cum concupiſcentia præuertit rationem, in proſecutione voluntatis nihil eſt fugæ, ſeu inuoluntarij impliciti, ſeu ſubintellecti tunc, cum ſit actus proſecutionis. ſignum huius eſt, quod tunc non poteſt determinari quid operatura ſit voluntas, accedente vſu rationis. at in primi generis ignorantia ſemper ſubintelligitur actus fugæ, & voluntas diſpoſita vt fugiat. ſignum huius eſt, quod ne fiat explicitè fuga, impeditur per ignorantiam affectatam cognitio. ſignum, quod accedente cognitione, facti pœnitet eos, qui egerunt ex ignorantia. At non eſt dolor eius, quod factum eſt per concupiſcentiam tollentem vſum rationis; quamuis in vſu rationis, obiectum reſpuatur.

Ex

Digitized by Google

Ex his quæ hactenus pro prædictæ propoſitionis explicatione diſputata ſunt, intelligitur ens morale idem eſſe, quod ens à voluntate, ſeu intellectuali appetitu pendens agente cum deliberatione rationis, ſiue pendeat per actum proſecutionis, ſiue per actum fugæ; ſiue directè, ſiue indirectè; ſiue neceſſariò, ſiue liberè. Nunc videndum, quid ſit in actibus à voluntate proficiſcentibus, quod eos formaliter morales reddit.

II. PROPOSITIO.

Actus voluntatis formaliter morales ſunt ex ſola connotatione voluntatis, vt à qua dependent in fieri; voluntatis, inquam, agentis cum aduertentia, ſeu deliberatione rationis. Quare ratio voluntarij, & liberi in actibus, [i] *quæ idem quod moralitas eſt, nihil eſt aliud,* [k] *præter illam connotationem voluntatis.*

[i] Prop. 1.
[k] Ita videtur ſententia S. Th. in 2. d. 4. q. 5.

PRæcipua huius Propoſitionis probatio ea eſt, Quod quidquid eſſe dicatur Moralitas in actibus præter ipſam connotationem voluntatis cum ratione agentis, aut ſuperfluum eſt, aut ipſa moralitate poſterius. Ita non poteſt vlla Relatio rationis habere rationem moralitatis; quia voluntatis actiones nullo intellectu cogitante voluntariæ ſunt, ac liberæ, & bonitatis, ac malitiæ moralis proprietates habent, nempe laudem, & vituperium, condignitatem ad præmium, ac pœnam. Non relatio realis, neque vllus modus, aut entitas alia ſuperaddita entitati phyſicæ actuum: quia hæc ponerentur ſine ſufficienti ratione, & ſola entitas phyſica cum connotatione voluntatis ſufficit, vt dictum eſt.

Scot. ibi. & Durād. Valent. 1. 2 d. 2 q. 14. Pun. 1.

Contra hanc doctrinam obiici poteſt. 1. Ex ea ſequeretur nullo modo inter ſe differre actus voluntatis naturales, neceſſarios, & liberos. 2. Quod dependentia in quolibet effectu eſt modus quidam diſtinctus à parte rei ab effectu. ergo ratio moralitatis in actibus eſt modus dependentiæ illorum à voluntate.

Ad 1. Reſpondendum eſt, hos actus quoad entitatem ſuam, præciſa omni connotatione potentiæ agentis, nihil inter ſe differre, ac poſſe accidere eumdem actum modò eſſe naturalem, modò humanum, ſed neceſſarium, modò liberum, pro vt voluntas influens in illum actum modò ſe habet ſine debita rationis aduertentia, modò determinatur ad vnum, modo re

dò relinquitur indifferens, ſed penes connotatam, id eſt, voluntatem, hoc vel illo modo ſe habentem, differunt inter ſe actus illi.

Ad 2. Dicendum velle Doctores aliquos dependentiam in effectu eſſe ipſam entitatem eius cum actuali connotatione cauſæ, à qua eſt. ſed etiam ſi dependentia ſit modus, negandum eſt Moralitatem eſſe aliquid aliud præter modum phyſicum, qui idem net eſſet, ſi idem actus, qui nunc eſt moralis, ex aduertentia rationis, mox eſſet naturalis ceſſante aduertentia.

III. PROPOSITIO.

Obiecta actuum moralium voluntatis, ſiue ſint actus aliarum potentiarum imperati à voluntate, ſiue alia obiecta; item proprietates obiectorum, & actuum moralium voluntatis, & ipſa voluntas, Moralia formaliter ſunt per denominationem extrinſecam factam à connotatione illa, quæ eſt ex actionibus voluntatis, & ipſa voluntate agente cum ratione.

FVndamentum huius Propoſitionis eſt, quod ea denominatio ſatis eſt ad ponendam rationem moralitatis in iis, quæ in propoſitione numeráta ſunt; & ipſa eſt prima ratio moralitatis. Quod clariſſimum videtur in actibus exteriorum potentiarum à voluntate imperatis. illi enim inuariati manentes modò morales ſunt, modò ſolum naturales ex ſola actione voluntatis facta cum aduertentia rationis cum illa actio ponitur, aut tollitur. Intelligenda autem eſt ea actio poni, etiam ſi non explicitè ponatur, ſed ſubintelligatur; vt contingit cum voluntas non fugit aliquem actum exteriorem, quem poterat fugere; tunc enim cenſetur voluntas illum voluiſſe. à quo actu interiore ſubintellecto denominatur actus exterior moralis. Eſt quiddam ſimile in operibus artificioſis, quæ ſi fiant à natura, naturalia dicuntur; ſi eadem ſine vlla variatione fiant ab operante ex arte, artificioſa nominantur; quæ denominatio ſumitur ab extrinſeco, nempe ab operante ex arte.

IV. PROPOSITIO.

Paſſiones. 1 S. Tho.

1 *Entis moralis primæ paſſiones duæ ſunt Bonitas, & Malitia, ſeu Honeſtas, & Turpitudo; ſecundum quas*

Digitized by Google

quas diuidi ens morale ſolet in Bonum, & malum morale, ſeu Honeſtum, & Turpe.

CVm [m] Bonitas ſit idem, quod perfectio conueniens ſubiecto illam exigenti: duplex autem ſubiectum eſſe poſſit, alterum intrinſecum, id eſt, non diſtinctum à parte rei à perfectione, quam exigit; alterum extrinſecum, ſeu diſtinctum: inde fit, vt in Moralitate actionum voluntatis, à quibus cetera denominantur moralia, duplex ratio bonitatis conſiderari debeat, altera qua moraliter ſunt bonæ ſibi; altera, qua moraliter ſunt bonæ alteri, nempe ſubiecto cum ratione operanti. [n] Bonitas moralis ipſis actionibus intrinſeca nihil aliud videtur eſſe, quàm rectitudo ipſarum, ſeu adæquatio, & conformitas ad rectam rationem, quæ dictat pro ratione circumſtantiarum quas adeſſe contigerit, qua ratione agendum ſit. Actiones enim, quæ cum aduertentia rationis à voluntate procedunt, ea rectitudine, ſeu perfectione poſita, bonæ dicuntur; ea ſublata, exiſtimantur malæ. vt entia naturalia bona dicuntur, cum habent perfectionem ſibi debitam, mala cum non habent. Ex quo intelligitur [o] Malitiam huic intrinſecæ bonitati oppoſitam nihil aliud eſſe, quàm carentiam, ſeu priuationem rectitudinis, ſeu conformationis ad rectam rationem. quia [p] Bonitas dicit rationem perfectionis, ſeu entitatis: entitati autem opponitur non ens ergo bonitati morali, quæ eſt rectitudo, primariò, ac directè opponitur Non rectitudo. ea autem Priuatio eſt, non negatio pura, quia ſemper aliquam actionem, ſaltem ſubintellectam, ſupponit vt ſubiectum, in quo ipſa Non rectitudo eſt. Ipſum autem ſubiectum Non rectitudinis, ſeu Actio non poteſt habere rationem malitiæ: quia ea etiam in genere moris ens quoddam eſt, ac proinde bonum; quia ens & bonum conuertuntur, & idem à parte rei ſunt. Præterea talis actio præciſa Non rectitudine, ac ordine ad naturam rationalem, de quo mox dicetur, non habet ex ſe difformitatem ad rationem. ergo non habet ex ſe rationem malitiæ. [q] Altera actionum voluntatis Bonitas, qua eæ moraliter bonæ ſunt alteri, id eſt, homini cum ratione operanti, non ſolum eſt ipſa actionum rectitudo, & conformitas cum recta ratione; ſed tota etiam entitas actionum, vt ea congruens eſt naturæ rationali, ſeu ſubiecto cum ratione operanti. Tota enim ea entitas pertinet ad eſſe morale, cum tota pendeat à voluntate cum ratione operante. ergo tota rationem bonitatis moralis habet: quippe cum nihil aliud ſit bonum, quàm ens. Ex hac Bonitatis ratione intelligitur quid ſit Malitia ei oppoſita.

videtur

2.q.18. ar.1. Greg. Valent. Ibid. d.2. q.23 Pun. 1

m q.1. def. 5.

n S. Th. 1. 2. q.18. ar.1.

o Valent. ibi. p.3. & adducit S. Tho. & alios.

p q.1. def. 5.

q S. Tho. c. 8. c 9 §.1. Caiet. 12. q.18. ar. 5.

videtur enim eſſe non ſolum Difformitas ad rationem, ſed tota ipſa entitas actionis, vt ea naturæ rationali non congruit, quatenus voluntaria eſt. Quare Malitia actionis moralis voluntatis in ordine ad ſubiectum rationale, non ſolum priuationem includit, quæ eſt Ratio difformitatis ad rectam rationem; ſed etiam rationem poſitiuam actionis; ac proinde Bonitati morali actionis non ſolum priuatiuè, ſed etiam contrariè opponitur. vt noxium, quod ſalubri opponitur in ordine ad corpus humanum, non ſolum dicit carentiam ſalubritatis, ſed poſitiuas etiam qualitates, humani corporis temperamento repugnantes. Quamquam autem tota actionis entitas mala eſt homini: ratio tamen cur mala ſit, non eſt entitas, ſed difformitas ad rationem, ſeu priuatio rectitudinis debitæ. Quare in hoc ſecundo malitiæ genere diſtinguenda eſt ratio materialis, & formalis. ratio materialis eſt entitas actionis, quæ ex ſe bona eſt; ſed ex adiuncta priuatione fit mala moraliter. id eſt, naturæ rationali non congruens quatenus ſubiectat priuationem, & voluntaria eſt. Porrò Malitia hoc ſecundo modo ſumpta eſt ratio abſtracta à toto compoſito ex actione, & priuatione morali, ſeu ab actione mala; vt Humanitas eſt ratio abſtracta à toto compoſito, nempe Homine.

Ex iis, quæ de Bonitate, & malitia actus voluntatis dicta ſunt, intelligere poſſumus quid ſit Bonitas, & malitia moralis in obiecto, circa quod ille actus verſatur, & à quo ſpecificatur, vt inclinatio quædam eſt ad illud. Cum enim obiectum habeat eſſe morale per denominationem extrinſecam factam ab actu, vt Prop. 3. dictum eſt, eandem proinde bonitatem, & malitiam moralem habebit, quam habet actus. Quod adhuc ſuadetur ex eo; quia Bonitas, & Malitia moralis, vt vidimus in actu, aut ſumitur ex conformitate, ac difformitate cum ratione recta; aut ex conuenientia, & diſconuenientia cum natura rationali: at neutrum horum obiectum habet ex ſe, ſed tantum ex eo, quod eſt volitum, ſeu volibile, ſeu voluntarium, hoc eſt, per denominationem extrinſecam ſumptam ex actu voluntatis; per hanc enim ſolam rationem conuenit, vel diſconuenit rationi, ac naturæ rationali. ergo obiectum eandem duplicem rationem habet, tum bonitatis, tum malitiæ moralis, quam diximus eſſe in actu. id eſt, Bonum eſt tum in ordine ad ſe, vt rectitudinem habet, & conformitatem cum ratione recta; tum in ordine ad naturam rationalem, vt ei conſentaneum, & conueniens eſt: malum eſt in ordine ad ſe, ex carentia rectitudinis, malum in ordine ad naturam rationalem, ſecundum omnia quæ habet. Sciendum autem,

obie

Digitized by Google

obiectum ſe habere vt formam quandam reſpectu actus,quia ſpecificat actum , & dat illi certam ſpeciem in eſſe phyſico: viciſſim autem actus dat eſſe morale obiecto, & quod erat phyſicum in obiecto reddit morale per denominationem extrinſecam. quia dum actus verſatur circa obiectum reddit illud voluntarium, ac dependens ab appetitu agente cum ratione. Hinc fit , vt actus voluntatis dicantur bonitatem , & malitiam,ac harum ſpecies ſumere ex obiecto. quia eſſe morale,quod habent, eſt idem entitatiuè cum eſſe phyſico,quod ſpecificatur ab obiecto. vt animal dicitur ſanitatem habere à medicina,tanquam à cauſa efficiente, cum tamen medicina non ſit formaliter ſana , ſed per denominationem extrinſecam ab effectu,quem producit in animali. formalis enim ratio ſanitatis eſt, Bona corporis animalis temperies.

An autem Bonitas, & Malitia ita ſe habent , vt neceſſariò altera ex his reperiatur in qualibet actione morali, id eſt, pendente à voluntate cum aduertentia rationis ? Vt meliùs dubium intelligatur, & ad illud faciliùs reſpondeatur, *r* Sciēdum eſt appetitum tributum eſſe cuilibet rei, vt per illum quælibet res bonum ſibi proprium procuret.quare appetitus rationalis tributus eſt homini , vt curet homo bonum ſibi conueniens , vt homo eſt. Bonum autem conueniens homini vt homo eſt, ſunt virtutes, & felicitas. Debet ergo hominis appetitus rationalis quippe operatiuus cum ratione, aut verſari circa virtutum obiecta,& felicitatem,quæ finis rationem habent , aut circa media ad illa. Ad mediorum autem rationem ſpectat etiam Remotio eorum , quæ impediunt aſſecutionem finis. *ſ* Quare quotieſcumque homo facit aliquam actionem , quam actu non dirigit ad finem, quem diximus ; actio illa mala moraliter eſt , quia non eſt conformis rationi rectæ ob carentiam finis. omnis ergo actio moralis , quatenus eſt in exercitio, ſeu actu pendet ab appetitu cum aduertentia rationis operante (quam Theologi vocant actionem in indiuiduo) aut bona moraliter , aut mala eſt. Confirmatur: Proprium eſt agentis rationalis ad finem ordinare id , quod agitur. ergo actioni procedenti à ratione deliberata debitus eſt aliquis rectus finis , vt ſi illo careat, eo ipſo ſit mala. *t* Si verò conſideretur actio moralis,non vt eſt in exercitio, ſed præciſè ſecundum ſuam ſpeciem , id eſt , vt ſpecificatur à ſuo obiecto : poteſt contingere vt ſecundum ſuum obiectum neque ſpectet ab bonum hominis , vt homo eſt , neque illi bono repugnet ; vt homo feſtucam tollere : & talis actio ſecundum ſuam ſpeciem indifferens eſt ad bonitatem,& malitiam formalem.quæ ſumitur ex ratione boni

r Vid. Valent. t. 2. d. 2. q. 13. p. 6.

ſ S. Tho. 1. 2. q. 18. ar. 9.

t S. Tho ſupr. ar. 8

vel

Digitized by Google

vel mali humani; fiet autem determinatè bona, vel mala, cum veniet in exercitium. Sumet enim bonitatem vel malitiã, ex aliqua circumſtantia, ſaltem ex fine. actio enim in actu exercito non poteſt abſtrahere à circumſtantiis, vt infra dicetur q. 5. Poteſt autem illa actio vt indifferens eſt ſecundùm ſuam ſpeciem, dici materialiter bona in genere moris, quatenus cum ratione habet conuenientiam indifferentiæ, ac ex ſe ſuſceptiua eſt bonitatis formalis. Not. quod ſi ſpectetur bonitas in ordine ad meritum vitæ æternæ, poſſet contingere vt aliqua actio etiam in indiuiduo ſit indifferens. i. nec bona, nec mala in ordine ad beatitudinem, vel pœnam; quia nec habet bonitatem meritoriam vitæ æternæ, nec vllam malitiã. Id videtur docere S. Bonau. in 2. d. 41. 1. ar. 1. q. 3. Ita videtur contingere in homine exiſtente in mortali, cum facit aliquod morale opus bonum: & hoc *u* modo videtur intellexiſſe Concil. Conſtant. ſeſſ. 15. cum damnat articulum dicentem, Nulla ſunt opera indifferentia. Porrò Bonitas, & malilitia formalis duplicem adhuc proprietatem habent, alteram *x* præmiabilitatis, & punibilitatis; *y* alteram laudabilitatis, & vituperabilitatis. Præmiabilitas eſt dignitas, ſeu aptitudo ad bonum rectè agenti conueniens ad bonum actum compenſandum: Punibilitas, eſt aptitudo ad malum debitum malè agenti ad compenſandum malum actum. Compenſatio autem propterea facienda eſt, quod ex actu bonum aliquid, vel malum redundat in alterum. Is autem, in quem poteſt bonum, vel malum redundare, eſt vel ſingularis aliqua perſona, vel communitas, vel Deus. Laudabilitas, eſt aptitudo ad laudem. Laus autem eſt cognitio excellentis boni cum approbatione, & imputatione agenti illud. omne autem opus morale bonum ſuam habet excellentiam, quia conuenientiam habet cum ratione recta, quod magnæ perfectionis eſt. Vituperabilitas eſt aptitudo ad cognitionem malitiæ moralis cum eius improbatione, & imputatione agenti illud. Approbatio autem, & improbatio eſt iudicium, quo iudicatur res mente apprehenſa eſſe perfecta, vel imperfecta. Imputare autem agenti, eſt iudicare fuiſſe in poteſtate agentis agere opus, vel non agere. Quare imputatio ſupponit libertatem in agente. Atque de his pro Ethica ſatis, nam fuſiorem horum diſputationem ſibi Theologia vindicauit.

u Vid. Valent. ſupr.

x S. Tho. 1. 2. q. 21. ar. 3. & 4.

y S. Tho. 1. 2. q. 21. ar. 2.

Digitized by Google

QVÆSTIO QVARTA.

De Prudentiæ natura, & partibus.

IN hac quæſtione agendum eſt de Prudentia propriè dicta, quæ circa ſingularia verſatur, de qua cæptum eſt agi q. 2. Principio autem præcipua, quæ ad eius naturam attinent, breui deſcriptione complectemur; ex cuius explicatione tota formalis ratio Prudentiæ intelligetur. Ratio autem cur hoc in loco agatur de Prudentia, reddita eſt in huius operis Procemio.

PRIMA PROPOSITIO, De formali Prudentiæ ratione.

Prudentia, eſt habitus Intellectus practici vera cum ratione actiuus, ſeu inclinans ad rectè ſtatuendum per actum imperij quid in quouis caſu particulari agendum ſit circa ea, quæ & bona, & mala homini ſunt.

1. HAbitus.) Non dicitur Prudens, qui vnum, aut alterum actum prudenter elicit: ſed qui conſueuit prudenter operari. quod non contingit fieri ſine habitu.

2. *Intellectus practici.*) Duæ ſunt animæ intellectiuæ, vt intellectiua eſt, partes, ſiue potentiæ, Intellectus, per quem cognoſcimus, & voluntas per quam appetimus, vel reſpuimus, quod ab intellectu cognitum eſt. Intellectus, vnus cum ſit à parte rei (neque enim vlla ratio apparet, quæ ſatis ſit ad diſtinctionem ſuadendam) per reſpectum ad actus, quos producit, & habitus, quos in ſe recipit, variis modis in plures partes diſtinguitur ratione. 1. Diſtinguitur in Mentem, & Rationem.[a] Mens, eſt ipſa intellectus eſſentia. Ratio, eſt ipſe intellectus vt diſcurſiuus eſt. per hanc rationem ex entibus intellectualibus homines tantum rationales appellantur. 2. Ratio diuiditur in ſuperiorem, & inferiorem.[b] Ratio ſuperior eſt, quæ verſatur in æternis conſpiciendis, aut conſulendis. conſpiciendis, dum ea in ſeipſis ſpeculatur; conſulendis, dum ex eis accipit regulas agendorum. Ratio inferior eſt, quæ circa temporalia verſatur. in æternorum genere Deus, & diuina, in temporalium genere omnes creaturæ

a S.Tho.1. p.q.79.ar. 1.ad 1.

b S.Th.1. p.q.79. ar.9. ex S. Aug.12. Tr.c.7.8.

Digitized by Google

ſecundum eſſe naturale videntur ponendæ 3. Diuiditur intellectus in Speculatiuum, & practicum.[c] Hæc autem diuiſio ſumitur à fine, ad quem ex natura ſua actus intellectus ordinantur. aliqui enim actus in ſola veritatis ſpeculatione ſiſtunt, & hi ſpeculatiui nominantur; aliqui cognitionem ad opus ordinant, & dicuntur practici, vt ſupra explicatum eſt q. 2 Prop. 1. Vtrique actus tum ſpeculatiui, tum practici, aut circa principia verſantur, quæ per ſe, ac primò ſunt nota; aut circa ea, quæ ex aliorum præcognitione ratiocinando cognoſcuntur. Ad omnes autem hos actus facilè, & eodem modo ſemper, & cum delectatione producendos dantur Habitus, pro actuum ſibi reſpondentium varietate diuerſi. Præcipui, qui inclinant ad verum, ac proinde, quia reddunt intellectum bene diſpoſitum ad actum rectum, virtutes intellectuales appellantur, ſex ſunt; tres in intellectu ſpeculatiuo, Intellectus, Sapientia, Scientia; tres in Practico Synderesis, Prudentia, Ars, de his agit Ariſt. 6. eth. excepta ſynderesi, quam fortè vel ſub Prudentia comprehendit, vt ei neceſſariò prærequiſitam; aut potius ſub intellectu quia eſſentialiter habet rationem ſpeculatiui, cum ſit de obiectis, quæ non poſſunt aliter ſe habere, vt ex eius definitione intelligitur.[d] Intellectus eſt habitus primorum principiorum, qui relinquitur ex actibus, qui circa illa verſantur, & rurſum reddunt intellectum magis expeditum ad ſimiles actus eliciendos. Prima autem principia dicuntur propoſitiones, quæ per ſe notæ ſunt, & non indigent vlla probatione, vt iis intellectus aſſentiatur, præter explicationem terminorum, vt eſt illud: Totum eſſe parte maius. huic intellectus aſſentitur ſtatim ac totum, & pars quid ſignificent, intellexit. dicuntur autem Principia, quia ex his deuenitur in cognitionem aliorum, adhibito diſcurſu. Hic habitus intellectus appellatur, eodem nomine, quo potentia intellectiua, cui inhæret quia illi valde propinquus, & connaturalis eſt.[e] Scientia, eſt habitus ad rem domonſtrandam, certoque concludendam idoneus, ſeu Qui ex primis & notioribus ad ignotiora progreditur, eaque aliter ſe habere non poſſe oſtendit. Is habitus ſcientia nominatur, quia tunc putamus nos aliquid ſcire, cum certam eius cognitionem habemus, cognitis eius principiis,[f] Sapientia, eſt intellectus, & ſcientia de rebus nobiliſſimis, quæque de principiis aliarum ſcientiarum iudicat. Tribuitur huic habitui nomen ſapientiæ, quia in vnaquaque doctrina, & arte peritiſſimi quique ſapientes appellantur. ergo per excellentiam, & abſolutè ſapientes appellandi, qui cauſas, & naturas omnium excellentiſſimas norunt.

Ex

c *S. Thom.* 1. *p. q.* 79. *ar.* 11. *ex Ariſt.* 3. *de anim. com.* 49.

d *Ariſt.* 6. *eth. c.* 6.

e 6. *eth. c.* 3.

f 6. *eth.* 7.

Digitized by Google

Ex his autem colligitur non differre ſapientiam ab intelle-ctu,& ſcientia,niſi ratione excellentiæ obiectorum,quæ contemplatur. [g] Synderesis, eſt habitus principiorum practicorum,quæ nobis à natura indita ſunt. ea ſunt virtutum moralium fines,quibus poſitis fit progreſſio ad electionem mediorum; vt in Temperantia finis eſt, Eſſe delectationibus tactus temperatè vtendum. Hæc principia, vt patet ad praxim tendunt. Quare quo ad modum practica ſunt, licet quo ad rationem eſſentialem ſint ſpeculatiua, quia ſunt de obiecto, quod non poteſt aliter ſe habere. ſunt autem de obiecto vniuerſali, quia docent praxes vniuersè, non attingendo ſingularia. Ex his autem principiis vniuerſalibus deducitur quid agendum ſit circa ſingularia, & praxes circa illa.atque harum actionum, & praxium habitus Prudentia eſt. [h] prudentès enim appellari ſolent ij, qui actiones dirigunt, ac ſciunt conſultare quid in quaque re agendum ſit. ergo maximè, ac propriiſſime Prudentes ſunt ij, qui ſciunt conſultare quæ præcipua ſunt inter conſultabilia, nempe quæ ad bona hominis ſpectant,vt homo eſt:ſpectant autem maximè ad ea bona virtutes morales,&earum fines. ergo propriiſſimè Prudentia eſt is habitus, qui propoſitis per ſynderesin virtutum moralium finibus, deducit ex iis quid circa eorum acquiſitionem agendum ſit. Quia verò ſunt & alij fines, qui non ſpectant ad bonum hominis, vt homo eſt, ſeu non ſpectant ad honeſtum morale, ſed naturale; quibus poſitis conſultat intellectus, ac deliberat, præcipitque quid ad eorum acquiſitionem agendum ſit; habitus, qui ad eam conſultationem, ac praxim inclinat, Ars appellatur: quæ definitur, [i] Habitus cum ratione coniunctus, ad efficiendum idoneus. effectio autem dicitur omnis operatio, quæ pendet à directione rationis, & non ſpectat ad bonum hominis, vt homo eſt.Porrò artis definitio, quam tradidimus, quòd vera ſit,probatur ex eo,quod nulla ars eſt,quę non ſit habitus cum ratione coniunctus,ad faciendum idoneus; & nullus talis habitus eſt, qui non ſit ars. Eſt autem inter Artes differentia. quædam enim circa opus externum verſantur; quæ poſt operationem opus relinquunt, ac proinde præter operationem habent opus pro fine; vt ars ædificandi, quæ poſt ædificationem domum relinquit. Quædam in ſola operatione ſiſtunt, nihilque poſt illam relinquunt; vt eſt Ars ſyllogizandi, ſiue Dialectica. Priores maximè, ac propriiſſimè Artes appellantùr:quia illæ maximè à Prudentia diſtinguntur, cum earum operatiò ſit propriiſſimè factio, quæ eſt obiectum artis contradiſtinctum ab actione, quæ eſt obiectum Prudentiæ.

g *S.Th.* 1. *p.q.79.ar.* 12.

h *6. eth.5.*

i *6. eth. 4.*

Digitized by Google

E poſterioribus, quæ circa motum corporis verſantur, vt Ars ſaltandi, ſonandi, cantandi; medio quodam modo ſe habent. quæ verò mentis opera dirigunt, facultates potius quædam, quàm artes dicendæ ſunt, deſeruientes Scientiæ, ac Prudentiæ, ſeu partes potentiales illarum; vt ſunt Logica, & Rhetorica. & videntur ad eum habitum reducendæ, cui deſeruiunt. Ex his, quæ hactenus dicta ſunt, intelligitur verum eſſe quod in Propoſitione dictum eſt, Prudentiam eſſe habitum intellectus practici. Porrò diuidi quartò ſolet Intellectus in
k 6. eth. 5. k ſcientificum, & opinatiuum. in qua diuiſione ſcientificum minus latè patet, quàm ſpeculatiuum. Speculatiuus enim intellectus dicitur, qui verſatur in ſola contemplatione veritatis, non progrediens ad praxim. poteſt autem contingere vt ea ſpeculatio non ſit euidens, quia non habet principia intrinſeca rei, quæ contemplanda proponitur. ſcientifica verò ſpeculatio eſt euidens. quare ſpeculatiuus intellectus vtramque ſpeculationem complectitur tum ſcientificam, tum ineuidentem, ſiue ea certa ſit ex cauſis extrinſecis, ſiue etiam incerta. Opinatiuum autem latius patet, quàm practicum. contingit enim etiam in obiectis ſpeculatiuis opinari, id eſt, affirmare aliquid, vel negare, non quia ſcitur, ſed quia videtur. Duplex autem opinio eſt, altera vera, altera falſa. Prudentia, & Ars, habitus practici, licet ſemper opinatiui ſint, quia ſunt circa ſingularia contingentia, quæ poſſunt aliter ſe habere, & præcipiunt fieri, non quod verè faciendum eſt, ſed videtur eſſe faciendum: ſunt tamen ex natura ſua veri, quia eorum actus ſemper conformes ſunt appetitui recto, vt infra explicabitur §. 3. v. g. Prudentia poſito appetitu finis honeſti, expenſis omnibus circunſtantiis, verè, ac rectè præcipit hoc, vel illo modo aliquid agendum; quamquam ex parte rerum, in quibus verſatur, propter earum inconſtantiam, & varietatem contingere poteſt vt erret. Alterum autem genus opinionis eſt, quæ ex ſe non eſt vera, licet interdum accidat eſſe veram. non eſt autem vera ex ſe, quæ in opinando non progreditur ex motiuo certo. atque hoc opinionis genus in ſuis iudiciis aſſentiri ſolet cum dubio, & formidine. Ex his colligitur verba illa propoſitionis. quibus dicitur Prudentia eſſe habitus intellectus practici, potuiſſe etiam alio modo efferri, nempe, Habitus intellectus opinatiui. Intellectus autem opinatiuus dici ſolet ab Ariſt. Diania, quamquam ille hoc nomine vtitur interdum ad intellectum abſolutè ſignificandum. Nunc ad reliqua propoſitionis verba veniamus.

3. *Vera cum ratione actiuus.*) Actiuus dicitur, id eſt, actio

Digitized by Google

actionum operatiuus dirigendo illas, ac præcipiendo. qua particula tum à ſpeculatiuis habitibus diſtinguitur, tum ab Arte, quæ factiuus habitus eſt. Quid autem eſt in Prudentia vera ratio? Iudicium verum de agendis ab homine, vt homo eſt. agenda autem ſunt ab homine quæ appetitui recto conformia ſunt. quare iudicium verum eſt, cum quæ dicit agenda, vel non agenda, verè ab homine habente appetitum rectũ agenda, vel non agenda ſunt. [1] Dicitur ergo recta ratio, ſeu iudicium verum ex conformitate cùm appetitu recto. Rectus autem appetitus ille eſt, qui appetit Bonum hominis vt homo eſt. Hoc autem Bonum habet rationem finis, quia ſpectat ad vltimam perfectionem naturalem hominis vt homo eſt. Cognoſcitur autem is finis per iudicium ſynderesis. Quare ratio, qua Prudentia vtitur, recta, ſeu vera eſt ex conformitate, quam vltimatè habet cum hominis fine, ſeu cum iudicio ſynderesis. eadem proportionaliter dicenda de Arte, cuius iudicium verum dicitur, cum conformatur cum appetitu appetente bonum hominis naturale, * ſeu finem quem artis Idea præſcribit.

1 *Ariſtot. 6 eth. 2. leg. S. Tho. 1. 2. q. 57. ar. 5. ad 3.*

* *leg. Caiet. 1. 2. q. 57. ar. 5.*

4. *Inclinans ad rectè ſtatuendum per actum Imperij:*) vt hæc melius intelligantur, intelligendus eſt ordo actuum tum voluntatis, tum intellectus, quibus homo progredi ſolet ad actionum praxim. principio autem explicandi ſunt ipſi actus. Appetitionis, ſeu proſecutionis actus in voluntate ſunt, voluntas, Intentio, Fruitio, Electio, Conſenſus, Vſus. [m] Voluntas propriè dicitur ille actus, quo appetimus aliquod bonum abſolutè, non referendo illud ad aliud bonum, quod bonum dicitur Finis, ſiue ex ſe referatur ad aliud, ſiue non referatur: quia à voluntate appetitur propter ſe, ſaltem in actu exercito. Denominatur autem ille actus voluntas, à potentia, à qua eſt, quia ſimplex eſt, & abſolutè tendens à potentia in obiectum. [n] Intentio, eſt actus voluntatis circa finem ab intellectu propoſitum vt proſequendum per aliqua media. Dicitur actus voluntatis quia intendere eſt in aliud tendere; id autem motum dicit. mouere autem ſe, & alias potentias ad finem proſequendum ad voluntatem ſpactat. quia finis habet rationem Boni; Bonum autem eſt obiectum voluntatis. Dicitur eſſe circa finem, vt proſequendnm per aliqua media: quia tendentia in aliquid tanquam in terminum, per media eſſe ſolet. [o] Fruitio, eſt delectatio de bono, quod poſſidetur. Delectatio autem de bono poſſeſſo, nihil aliud videtur eſſe, quã quies quædam amoris. quare Fruitio ad voluntatem ſpectat, quia amor actus voluntatis eſt. confirmatur. Quia Fruitio, vt & Fructus, habent quandam rationem vltimi conſequentis ad

Volũtas.

m *Gregor. Arim. in 1. d. 1. q. 1. ar. 1. Caiet. 1. 2. q. 8. in princ.*

Intẽtio.

n *S. Th. 1. 2. q. 12. ar. 1.*

Fruitio.

o *Aug. 1. de doct. Chriſtiana c. 4. & lib. 10. de Trin. c. 10. S. Th. 1. 2. q. 11. ar. 1.*

Digitized by Google

ceteras operationes. Habet autem magis rationem vltimi voluntatis actus, quam intellectus; cum voluntatis actus non ſit, niſi conſequatur ad actum intellectus. Atque hi tres actus, voluntas, Intentio, Fruitio, ſunt circa finem, ſiue ſit finis vltimus, ſiue medius.

Electio. Electio, propriè eſt ille actus, quo appetitus amplectitur illud medium, quod intellectus animaduerſis aliis mediis ad finem, concludit per diſcurſum præ aliis eſſe amplectẽdum. Obiectũ ergo electionis eſt mediũ idque quod in noſtra eſt poteſtate, vt habet Ariſt. 3. eth. 2. quia electio eſt de mediis ad finem proſequendũ; non proſequimur autem finem, quem proſequi non eſt in noſtra poteſtate. ex quo etiam colligitur electionem eſſe eorum, quæ per nos aguntur; quia finis vel eſt aliqua noſtra actio, vel alia res, circa quam aliqua noſtra actione verſamur. Poſſet autem electionis nomen latiùs vſurpari, vt eligi dicatur omne illud, quod ratio concludit eſſe aliis quomodocumque anteponendum; & ſic etiam actiones per alios exercendæ poſſunt cadere in electionem; immo etiam res aliqua abſolutè conſiderata abſtrahendo ab actione, vt ſi quis deliberaret vtra res ſit perfectior in ſe, & amore dignior. Ex dictis colligitur, electionem, licet ſit actus voluntatis circa medium; [p] connotare tamen duo, nempe & Iudicium intellectus de medio ex multis eligendo, & actum intentionis circa finem per media proſequendum. Poſſet autem contingere, vt non ſit niſi vnicum medium ad aliquem finem, & vt intentio circa finem non ſit actu cum eſt actus appetitus circa medium; & in vtroque caſu non videtur negandum eam medij appetitionem eſſe veram electionem, modo ita præceſſerit intentio finis, vt intelligatur implicitè in appetitione medij. non enim eſt appetitio medij vt medij (quod requiritur ad veram electionem) niſi id, quod appetitur, actu, vel virtute referatur in finem; quod fit per actualem, vel implicitam connotationem intentionis finis.

p *Ariſt. 3. eth. c. 2.*

Conſenſus. [q] Conſenſus eſt actus voluntatis, quo illa ſe applicat ad id, quod eſt ei per conſilium ab intellectu propoſitum tamquam expetendum. Idem autem videtur eſſe à parte rei conſenſus, quod electio; quia vtraque eſt de medio; quod per conſilium proponitur expetendum. Differunt autem ratione; quia eadem appetitio quatenus abſolutè ſequitur iudicium intellectus, dicitur conſenſus: quatenus verò eſt potius huius medij, quàm aliorum, aut ſimpliciter eſt circa medium, & quatenus connotat intentionem finis, electio appellatur.

q *S. Th. 1. 2. q. 15.*

Vſus. [r] Vſus eſt actus voluntatis, quo illa potentias applicat ad operandum, & aſſumit aliquid in facultatem ſuam. ſeu, eſt volitio efficax, qua volumus aliquam potentiam exer

r *S. Th. 1. 2. q. 16.*

Digitized by Google

exercere operationẽ ſuam. ex quo intelligitur obiectum vſus eſſe Medium, quia id, quod ad aliud refertur, medij rationem habet. Porrò potentiæ, quæ à voluntate applicantur, ſunt tum intellectus, tum inferiores potentiæ, tum ipſamet voluntas. Quamuis autem & vſus & electio ſint circa medium; non ſunt tamen ſemper idem actus, tum quia vſus poteſt interdum eſſe ante electionem, vt cum voluntas applicat intellectum ad conſultandum de mediis; tum quia cum vſus eſt poſt electionem, poteſt contingere, vt facta electione nondum applicetur potentia ad exequendum, ſeu operandum obiectum electionis. Quod ſi quando contingit actum eſſe eumdem electionis, & vſus, vt cum intellectus vtrumque ſimul proponit, medium, & executionem eius: tunc idem actus voluntatis erit electio, vt tendit in medium vtile ad finem; vſus, vt tendit efficaciter in executionem eius, atque vt electio, ſpectat executionẽ præcisè vt medium; vt vſus, directè tendit in potentiam, impellendo eam ad exercitium operationis. Iam ab hoc actu voluntatis, qui præcipuè, ac propriè vſus eſt, denominantur etiam vſus tum actus intellectus, quo vſus voluntatis dirigitur (intellectus enim iudicio, & imperio ſuo voluntatem dirigit, vt potentiis vtatur) tum operatio aliarum potentiarum, quatenus dependet ab vſu, ſeu applicatione voluntatis. Eſt & alius voluntatis actus, qui Velleitas appellatur. eſt autem [s] Velleitas complacentia quædam de actu voluntatis futuro ſub conditione, id eſt, qui fieret ſi aliqua conditio adeſſet, vel ſi res eſſet poſſibilis; vt eſt is actus: Vellem volare, ſi fieri poſſet: qui actus eſt complacentia de voluntate volandi, quæ non eſt, ſed futura eſſet, ſi volatus mihi eſſet poſſibilis. Veniamus nunc ad actus intellectus, quibus ad actionum praxim progredimur. ij ſunt, Conſilium, ſeu Deliberatio, ſeu Conſultatio, & Imperium. [t] Conſilium duos actus habet, Quæſtionem, ſeu Inquiſitionem, & Iudicium. Inquiſitio, eſt actus, quo ſuppoſita intentione finis, ratiocinamur circa media, inquirendo illa, & examinando quid valeant ad finem. Iudicium, eſt actus, quo poſita inquiſitione, per rationem concluditur quid ſit agendum. [u] Materia, ſeu obiectum Conſultationis, vt docet Ariſt. 3. eth. cap. 3. eſt Bonum contingens ſitum in poteſtate noſtra, arduum, quæſitum ob finem. Bonum, [x] quia bonum omnia appetunt. Contingens, quia de iis, quæ aliter fieri non poſſunt, non eſt conſultatio. Situm in noſtra poteſtate; quia nemo mentis compos, conſultat de rebus fortuitis, aut iis quæ pendent ex arbitrio aliorum; quod nos impedire non poſſumus. Arduum, quia de

Velleitas.

s *Greg. Valent. to. 2. d. 2. q. 8. p. 2. n fi.*

Conſilium.

t *Caiet. 1. 2. q. 14 ar. 1.*

u *6. eth. 9.*

x *ſup. q. 1. def. 5.*

Digitized by Google

leuioribus, vel facillimis, & notiſſimis, vt plurimum delibe-rat nemo. Quæſitum propter finem, nam de fine non eſt deliberatio: niſi ordinetur ad alium finem, & tunc ſe habet vt medium. Porrò ordo, quo Deliberatio procedit, eſt Reſolutorius, id eſt, ab effectu ad principium ipſius, nempe ab eo, quod eſt in executione vltimum, & in intentione habet rationem finis, & primi ad primum, à quo debet executio incipere, vt ſequatur effectus, qui intenditur, id eſt, finis. Propoſito. n. fine aliquo, dubitat mens quid agendum ad illum aſſequendum, & inquirit varias vias, quo vſque inueniatur potiſſima, & ibi ſiſtit iuquiſitio; indeque incipit executio. Imperium, eſt actus intellectus; quo cum intimatione quadam ſibi homo proponit quid agendum ſit. Qui actus differt à iudicio, quia iudicium dicit tantum quid ſit agendum, & exprimitur per verbum indicatiui modi, Hoc eſt bonum, Hoc fugiendum: at Imperum eſt proximè, ac immediatè actiuum, & ſignificatur per verbum Imperatiui, Fac, &c. Quamquam autem ea intimatio eſt eſſentialiter actus intellectus, quia intimare eſt ordinare, quod eſt cognitio exercitij, ſeu actus à potentia executiua in praxi ponendi: ſemper tamen eſt coniuncta cum actu voluntatis. Nihil. n. præcipitur faciendum, niſi voluntas illud velit præcipi, vt omnes experimur: quare ea intimatio quo ad exercitium, ſeu in genere cauſæ efficientis pendet à voluntate. Non enim format eam intimationem intellectus, niſi motus à voluntate. Mouet autem voluntas, quatenus vult exire in actum ſecundum, ſeu elicitum volendi, & non poteſt (cum ipſa ſit cæca) niſi ſimul adſit cognitio obiecti. Eo ergo modo, quo voluntas eſt principium ſui actus, eſt ſimul principium actus intellectus intimantis. ex quo ſequitur, vt ſimul tempore ſint actus volendi, & intimatio: ſed voluntas in genere cauſæ efficientis, ſeu mouentis eſt prior natura actu intimationis. Intimatio autẽ in genere cauſæ formalis eſt prior natura volitione, quia illam ſpecificat. ex his colligimus, poſita intimatione, neceſſariò ex hypotheſi poni actum voluntatis; quia ſimul vterque actus fit, & pendet ab eodem principio, nempe voluntate.

Imperiũ.

z Porrò duplex ea intimatio eſt, altera quæ concomitatur omnem ſimpliciter actum voluntatis, neceſſaria voluntati vt exire poſſit in exercitium volendi, vt explicatum eſt. Altera, quæ conſilium, & electionem conſequitur; quæ intimatio executioni mandat, quod per electionem eſt volitum. atque hæc intimatio nobis eſt magis nota, quia fit poſt conſultationem, multis prius actibus præcedentibus: priorem autem vix aduertimus, quia per eam nos determinamus ad appetendum

z Gregor. V. Ar. 10. 2. d. 2. q. 12 p. 1.

Digitized by Google

dum ſimpliciter, vel intendendum finem, ſiue obiectum. Rurſum poſt erior intimatio duobus modis ſe habere poteſt. vel enim intimamus voluntati quid ab ipſa tantùm agendum ſit, vel ſimul quid per ipſam ſit agendum ab aliis potentiis. In hoc ſecũdo modo intimationis ſæpiſſime contingit ſeparari vſum ab imperio, id eſt, non fieri actum vſus, cum fit actus imperij: quia non ſemper conſequitur actus aliarum potentiarum ad imperium intellectus. Non poteſt autem dici propriè vſus, niſi cum actu adeſt id, quo vti volumus; quod in caſu poſito eſt exercitium aliarum potentiarum; quod non adeſt cum eſt actus imperij. ea porro quæ imperantur, ſeu actui imperij ſubiiciuntur, ſunt *a* 1. Omnes actus intellectus, quo ad exercitium. Pendent enim omnes à noſtra libertate vt fiant. Quo ad ſpecificationem autem, id eſt, vt actus intellectus ſit aſſenſus, vel diſſenſus, non pendent à noſtro imperio ij, qui habent cauſas neceſſarias, & conuincentes intellectum. nemo enim poteſt non aſſentiri primis principiis, & concluſionibus demonſtratis per illa. Pendet autem à noſtro arbitrio aſſentiri, vel diſſentire cum non ſuppetit cauſa conuincens: atque ita pendet à nobis relinquere opinionem magis probabilem, & adhærere minus probabili; niſi per errorem putemus rationes opinionis magis probabilis eſſe neceſſarias. 2. Imperari poſſunt actus voluntatis, vt patet experientia. 3. Actus appetitus ſenſitiui imperãtur quidem, ſed non omni ex parte. Imperantur quatenus pendẽt ab imaginatione, quæ ſubeſt imperio rationis; quare adhibita, vel remota imaginatione poſſunt concitari, & remoueri. Non omni ex parte imperantur, quatenus nobis inuitis interdum concitantur, & nobis volentibus non concitantur. 4. Actus membrorum exteriorum, qui pendent à potentiis ſenſitiuis, quantum eſt ex ſe, omnino ſubduntur imperio rationis, quia cum non ſint mẽbra capacia cognitionis, non habent obiectum, per quod remoueantur ab obtemperando rationi. ſed quatenus membra mouentur immediatè per potentias ſenſitiuas, poteſt contingere vt potentiis ſenſitiuis non obtemperantibus rationi, neque membra obtemperent. Actus autem animæ vegetatiuæ non imperantur, nec membra vt pendent à potentiis eius animæ; quia nihil eſt capax imperij, niſi capax ſit apprehenſionis: non eſt autem capax apprehenſionis hæc anima. Quamuis autem actus huius animæ, vt Nutritio, non ſint in noſtra poteſtate, eſt tamen in noſtra poteſtate applicatio appetitus ſenſitiui, membrorum, & aliorum, quæ ad animæ vegetatiuæ actus pertinent. Iam verò ſciendum, quamuis imperium ſtricto modo ita ſumatur, vt hactenus

a S. Th. 1. 2. q. 17. a. 5. 6. 7. 8. 9.

Digitized by Google

explicatum eſt, ſumi adhuc latiùs pro Actu, quo ſuperior aliquis imperat ſuo ſubdito, vt aliquis imperat ſuo ſubdito, vt aliquid faciat. atque hæc imperij ſignificatio eſt primaria, ad quam analogiam dicit 1. Quiuis actus voluntatis, aut rationis, ex quo alius actus humanus conſequatur. ita actus iudicij, & omnis actus voluntatis, qui impellit ad ad alium actum, imperium appellari poteſt. ſecundum hanc acceptionem ſolemus dicere vnam virtutem alteri imperare, cum ex vnius virtutis actu, vt charitatis, impellimur ad exercendum actum alterius virtutis, vt Miſericordiæ. 2 Analogiam ad imperium ſuperioris dicit ea intimatio, quæ ſupra explicata eſt, quæ modo magis ſtricto Imperium appellatur. Hæc intimatio, cum ad electionem conſequitur, Prudentiæ actus eſt, quam in Propoſitione diximus inclinare ad rectè ſtatuendum per actum imperij, &c. Quod antequam probemus, cognoſcendus eſt ordo, qui eſt in actibus tū intellectus, tum voluntatis, quibus ad electionem, & actionem progredimur. Actionem nunc voco actum vltimum voluntatis, qui conſequitur ad imperium, quod fit poſt electionem & ſpecificatur ab illo; item operationem quarumcunque potentiarum ab eo voluntatis actu pendentem. Ordo ergo actuum is eſt 1. Apprehenſio finis, id eſt, rei alicuius abſolutè ſecundum ſe. 2. Iudicium, quod ea res ſit conueniens, id eſt; bona. 3. Voluntas, qua placet homini, ſiue probatur res ipſa. 4. Apprehenſio, quòd ea res ſit poſſibilis ad conſequendum. 5. Intentio. quæ eſt appetitus eam rem conſequendi. 6. Vſus, quo voluntas applicat intellectum ad conſultandum de mediis. quanquam hic actus non eſt ſemper explicitus; ſed ſubintelligitur. 7. Conſilium, quo conſultantur media, & concluditur quod ſit aliis præferendum. 8. Conſenſus voluntatis, & electio. 9. Imperium, quo intimatur voluntati vt vtatur potētiis executiuis. 10. Vſus, quo voluntas applicat efficaciter potentias ad executionem. 11. Ipſa potentiarum executio, quæ, ſi per eam obtineatur finis, eſt realis conſecutio ipſius. 12. Fruitio, ſiue delectatio, & quies appetitus in re iam obtenta. Ante omnem autem actum voluntatis, ſeu ſimul cum omni actu voluntatis eſt prior illa intimatio, de qua ſupra dictum eſt. In hoc actuum ordine vltimus actus, qui ad intellectum ſpectat, eſt imperium, quod ad electionem conſequitur. ad hoc imperium rectè formandum dicimus potiſſimam, ac formalem Prudētiæ rationem poſitam eſſe. Probatur 1 Ex Ariſt. 6. eth. c. 12. & 13 qui ait non poſſe quempiam prudentem eſſe niſi bonus ſit. Hoc homini ſemper competit ratione imperij, quia hoc neceſſariam connexionem habet cum appetitu

Actio.

recto;

recto, à quo pendet, & cum actione recta voluntatis, quam ſpecificat, vt ſupra explicatum eſt. non competit autem ſemper ratione aliorum actuum intellectus, vt conſilij, & iudicij, quia conſultare, & iudicare bene etiam mali poſſunt. Præterea 6. eth 9. Prudentia dicitur eſſe præceptiua, non indicatiua. 2. Prudentia definitur *b* Habitus vera cum ratione actiuus. Hoc munus immediatè exercetur per actum imperij, ergo ratio Prudentiæ in primis conuenit habitui, qui in hunc actum inclinat. 3 *c* Si quis contra prudentiam peccet ſciens, & volens, magis peccare cenſetur: ſi quis autem contra artem aliquam peccat ſciens, & volens, minus peccare putatur, quam ſi peccet ignorans. Id ſcilicet ex eo contingit, quod actio artis propria eſt in iudicando, cui opponitur ignorantia: Prudentiæ autem actio in rectè imperando. imperio autem recto magis opponitur electio praua ex malitia, quam ex ignorantia. Atque hæ rationes videntur ſufficere in re morali. Porrò quia Ariſt. 6. eth. c. 5. & 11. Conſultationem, & Iudicium dicit eſſe actus prudentis; & ſolent prudentes dici, ac putari, qui rectè deliberant, ac iudicant de agendis: ideo dicendum etiam actus Conſultationis, & Iudicij ad Prudentiam pertinere; non quidem ad rationem formalem illius, ad quam ſpectat imperium, vt rationes allatæ ſuadent; ſed ad rationem materialem, vt pertinet materia prima ad Phyſicam hominis eſſentiam; ſiue ad rationem potentialem, vt animæ potentiæ ad animam pertinent, quia ei deſeruiunt in operando. *d* Dicendum ergo vt homo eſt quid compoſitum ex corpore, & anima rationali, & vt anima habet compoſitionem cum ſuis potentiis; ita perfectam Prudentiam eſſe habitum quemdam ex quatuor habitibus compoſitum, Eubulia, Syneſi, Gnome, Prudentia preſsè ſumpta; quorum tres priores ſe habeant vt materia, vel partes potentiales, vltimus vt pars formalis, & eſſentia; illi enim ad hunc ordinantur, & huic deſeruiunt. *e* Ebulia eſt habitus, qui circa rectam conſultationem verſatur. *f* Recta autem conſultatio eſt, quæ & bonum ſibi finem proponit; & media ad illum aſſequendum licita inquirit; nec præceps in deliberando eſt, quod ex vehementi cupiditate contingere ſolet; nec nimium tarda, ſed matura, ac lentè feſtinans; & tempeſtiuè ad conſultandum accedit, ne rei benè gerendæ occaſio dilabatur. *g* Syneſis, quæ & Perſpicacia, eſt habitus inclinans ad rectè ſecundum leges communes, & ordinarias iudicandum de ſingularibus agibilibus quæ cadunt ſub imperium Prudentiæ. *h* Gnome eſt, habitus inclinans ad rectè

b *Ariſt. 6. eth. c. 1.*

c *Ariſt. 6. eth. c. 5. S. Tho. 2. 2. q. 47. art. 8.*

d *Burid. 6. eth. q. 18.*

Eubulia.

e *Ariſto. 6. eth. 9.*

f *Vid. Burid. 6. et. q. 18.*

Sineſis.

g *Ariſt. 6. eth. 10. S. Tho. 2. 2. q. 51. ar. 3.*

Gnome.

h *Ariſt. 6. eth. 11. S. Th ſupra ar. 4.*

Digitized by Google

rectè de ſingularibus agibilibus iudicandum præter communes regulas ſecundum altiora quædam principia, ſeu ſecundum rationem naturalem, cum lex alia deficit. ad hunc habitum ſpectat exempli cauſa iudicium de non reddendo impugnatori patriæ depoſito; & de venia danda quibuſdam erratis;& Iudicia,quæ ex æquo,& bono feruntur. Hi tres habitus,& inter ſe, & à Prudentia preſsè ſumpta,& à cæteris habitibus intellectualibus diſtinguntur. Differunt inter ſe, & à Prudentia tum ratione obiectorum,quæ diuerſa inter ſe ſunt, & habentia peculiares difficultates, vt ex iis, quæ hactenus dicta ſunt, intelligi poteſt; tum quia contingit interdum ſeparari: accidit enim interdum aliquos eſſe Bene Conſultiuos, non Iudicatiuos; aliquos bene iudicatiuos ſecundum communes leges, non ſecundum altiora principia; aliquos cum hæc habeant, non tamen eſſe actiuos per actum Imperij, & cum cetera ſint illis facilia, habere tamen magnam difficultatem in exeundo in actum actionis. Quid autem hi habitus differant à ceteris habitibus intellectualibus, clarè intelligitur ex iis, quæ ſupra in hanc primam Propoſitionem diximus de intellectu ſpeculatiuo, & practico. Nos in poſterum cum ſine addito Prudentiam nominabimus, intelligi volumus aggregatum ex his quatuor habitibus,Eubulia, Syneſi,Gnome,Prudentia preſsè ſumpta. Solet etiam Prudentia dici quæcumque veri cognitio,quæ humano ſtudio comparari poteſt,ſiue ea ſit practica, ſiue ſpeculatiua, quæ etiam Sapientia nominari ſolet. ſumitur interdum pro Ethica, ſeu ſcientia morali. Nobis de his amplis Prudentiæ ſignificationibus agendum non eſt. Nunc vltimas Propoſ. particulas explicemus.

5. *Circa ea,quæ & bona,& mala homini ſunt*) His verbis explicatur differentia,qua Prudentia differt ab Arte; de qua differentia, dictum eſt §.2.

Nunc videndum eſſet An Prudentia virtus ſit,& cuius generis,ſed de his commodiùs infra cum de diuiſione virtutum. Pergamus ad reliqua, quæ faciunt ad Prudentiæ naturam meliùs intelligendam. ea ſunt, Obiectum, quod cauſæ formalis rationem habet, Finis, Subiectum, Efficiens, Proprietates.

II. PRO

Digitized by Google

II. PROPOSITIO.

De Obiecto.

Prudentiæ obiectum eſt, Singulare agibile conforme appetitui recto, ſeu Medium ad fines quos intendunt virtutes morales.

1. QVod [i] verſetur Prudentia circa ſingularia probatur 1. Auctoritate Ariſt.6. eth. c. 8. vbi docet Iuuenes non eſſe prudentes,quia in rebus ſingularibus Prudentia verſatur, quarum cognitio vſu comparatur: & Prudentiam non eſſe ſcientiam,quia ſcientia vniuerſalium eſt, Prudentia ſingularium. 2. Ratione, Quia prudentia eſt habitus actiuus: actio autem circa ſingularia verſatur. & quamuis ab omnibus ſingularibus abſtrahi poſſit conceptus communis: non reſpicit tamen prudentia, vt actiua eſt,ſua obiecta ſecundùm illum conceptum,ſed vt ſingularia ſunt; quia tendit ad illorum exiſtentiam,quæ non eſt niſi cum determinatione rei,ac ſingularitate; quidquid enim exiſtit, determinatum, ac ſingulare eſt. Non ſolum autem ſecundum actum imperij,quod immediatè praxim attingit, Prudentia circa ſingularia verſatur; ſed etiam ſecundùm actum Deliberationis, & Iudicij: quia hi actus, quamuis interdum aliquid vniuerſale enuncient; neceſſarium tamen eſt vt vltimatè ad ſingularia deſcendant; cùm inquirendum ſit,& iudicium ferendum de mediis, quæ venire debent in praxim, quæ non poſſunt eſſe niſi ſingularia. Dicet quiſpiam, Legiſlatorum Prudentiam circa vniuerſalia verſari, quia leges, circa quas condendas eorum Prudentia verſatur, vniuerſale obiectum habent. Reſpon.Legem, vt eſt obiectum Prudentiæ, quæ eſt in legiſlatore, eſſe quid ſingulare. Deliberat enim legiſlator an his, & his circumſtantiis poſitis hæc lex condenda ſit, & ſtatuit eſſe condendam. totum autem hoc ſingulare quid eſt. vt autem lex habet ordinem ad alios,quos dirigit, ipſa particulare obiectum cum ſit ad legiſlatorem comparata, habet obiectum vniuerſale,quia in communi præcipit quid agendum ſit.

[i] *Vid. Burid.6.eth. q.16.*

2. Quod obiectum Prudentiæ ſit agibile, intelligitur ex iis,quæ ſupra diximus Prop 1.§.4.cum electionis, & conſilij rationes explicaremus. Porrò ſingulare agibile dicit contingentiam; quia quod agibile eſt, poteſt eſſe,& non eſſe.Quod autem contingens eſt, pendet ab agente,loco,tempore, fine, & aliis, quæ circumſtantiæ nominantur. Quare ſingulare

Digitized by Google

agibile nõ ſolum dicit id,quod cadit ſub actionem,ſed etiam omnes eius circumſtantias de his infra dicetur q.5.

3. Ratio formalis obiecti Prudentiæ eſt Cõformitas cum appetitu recto,vt explicauimus Prop.1.§.3 Rectitudo autem, cui debet conformari obiectum prudentiæ, eſt illa quam habet appetitus ex habituali proſecutione finium, quos ſynderesis præſcribit. Media enim debent eſſe conformia fini, ad quem tendunt.Prudentia autem verſatur circa media,vt mox explicabimus.

4. Dicimus obiectum Prũdentiæ eſſe media ad fines, quos intendunt virtutes Morales.[k] 1. Quia hæc eſt differentia inter ſynderesim, & Prudentiam,quòd cum vtraque ſit habitus intellectualis, qui verſatur circa agibile, illa fines virtutibus moralibus præſcribit, [l] hæc Media; vt explicauimus Prop.1. §. 2. 2.Quia docet Ariſt. 6.eth.c.12. Virtutum moralium obiectum eſſe finem, Prudentiæ Media:*Opus*, inquit, *& ex Prudentia, & ex morali virtute perficitur. virtus enim propoſitum ſcopum. Prudentia, quæ ad ipſum tendunt, recta efficit.*& c.13. *Perſpicuum*, inquit, *eſt & Prudentia eſſe opus, & ſine Prudentia & virtute eſſe electionem rectam non poſſe: eo quod hoc finem; illa, quæ ad finem tendunt, vt agamus,facit.* 3.Quia ex Ariſtot.6.eth.c.5.& 7.Prudentia circa ea verſatur, quæ in conſultationem cadunt,& non cadunt in conſultationem, quæ non poſſunt aliter ſe habere: at fines non poſſunt aliter ſe habere;& certi ſunt,cum tamen quæ in conſultationem cadunt,ſint dubia. Prudentia ergo non verſatur circa fines,ſed circa media. quod Ariſt. apertè docet 6.eth, c.7.dum ait,*Prudentiam non eſſe de iis,quorum finis aliquis non eſt.*

k *Valent. t.3.d.4.q.1.p.3.*

l *S.Tho.2.2.q.42.ar.6.*

5. Sciendum autem duplex eſſe genus mediorum.alia enim media ſunt extrinſeca fini; alia intrinſeca, vt ſunt actiones, & actionum materia, in quibus vt in ſubiecto eſt ipſa formalis ratio, ac bonitas finis. [m] Subiectum enim, ſeu materia ordinatur ad formam ſuam tamquam in finem, propter quem eſt, vt quoddam medium. Circa vtrumque mediorum genus Prudentia verſatur; circa extrinſeca, dirigendo illa ad finem; [n] circa intrinſeca, determinandò in caſibus particularibus quæ ſit cuiuſque virtutis mediocritas, ſeu medium inter exceſſum, & defectum. ex quibus fit, vt licet finis non ſit directè obiectum Prudentiæ; reſpiciatur tamen à Prudentia vt terminus, ad quem dirigit media congruentia; atque ab illa ſubiectiuè attingatur, licet non formaliter, ratione materiæ, quam Prudentia præſcribit. Formaliter autem attingere finem,ac directè,eſſet eius rationem formalem præſcribere, ac definire: quod Prudentia ſupponit factum per ſynde

m *Caiet.2.2.q.47.ar.6.*

n *Ariſt.2.eth. c.6. S.Tho.ſupra ar.7.*

Digitized by Google

ſynderesim; vt ſcientiæ habitus prima principia, quibus in ratiocinando vtitur, ſupponit per intellectus habitum apprehenſa.

Atque hæc de Prudentiæ obiecto, ac fine; ex quibus intelligi poteſt quæ ſit in Prudentia Methodus. Progrediendum enim eſt ex fine ad inquiſitionem mediorum illi congruentium; & hinc ad iudicium medij præ aliis eligendi; indeque ad actum imperij. Methodus Prudentiæ.

III. PROPOSITIO.

De Subiecto.

Prudentia vera, & perfecta in ſolis bonis reperitur; in Iuuenibus autem perfecta eſſe non poteſt.

VEra Prudentia dicitur, quæ virtus eſt; Falſa, quæ non ad bonum, ſed ad malum finem, per imitationem veræ Prudentiæ, ſolerter, & prouidè idonea media adhibet. Prudentia perfecta eſt tum ratione actus, quia non ſiſtit tantùm in conſilio, & iudicio, ſed ad imperium efficax progreditur; tum ratione finis, quia non in vna tãtum actione, aut negotio bonum finem ſibi proponit, ſed in toto humanæ vitæ inſtituto. [o] Hanc verám, & perfectam Prudentiam dicimus non reperiri in hominibus malis, ſed tantum in bonis, id eſt, in iis, qui habẽt in appetitu omnes habitus virtutum moralium, ſaltem præcipuarum, & quæ ad omnes pertinere poſſunt. Probatur. 1. Quia ad perfectam Prudentiam ſpectat in quouis caſu de quouis agibili ſecundùm rectam rationem in particulari conſtituere: at experientia docet, & Ariſtot. 3 eth. c. 4. ita vnumquemque ſolere in particulari aliquid ſibi bonũ eſſe iudicare, vt eſt affectus ad illud. ergo niſi ad omne bonum agibile ſit affectus, quod habetur per virtutes morales, per quas homo bonus fit, non poteſt circa quoduis agibile prudenter in quouis caſu iudicare. Confirmatur, quia vt Prudentia rectè præfigat media vni virtuti, debet ſpectare fines aliarum virtutum, ne illis vlla ratione ea media ſint diſconuenientia; alioquin ea eſſent deſerenda, quippe non conſona rationi: at, vt rectum iudicium de ea diſconuenientia feratur, debet homo eſſe etiam benè affectus erga fines aliarum virtutum. ergo perfecta bonitas requiritur in homine, vt perfectè prudens ſit. Probatur 2. Quia actus imperij rectus ſemper eſt coniunctus cum actu appetitus recto. vt intelligitur ex iis, quæ ſupra dicta ſunt Prop. 1. §. 4. de Imperio. ergo prudentia, quæ in omnem hominis actionem ſe

o *Valent.* 1. 2. d. 5. q. 7 p. 2.

Digitized by Google

ſe extendit, qualis eſt prudentia perfecta, eſt cum appetitu recto circa omnem actionem, qualis appetitus in ſolis bonis reperitur. Prudentiam autem veram imperfectam poſſunt etiam mali habere, vt patet experientia, nempe eam, quæ ſiſtat in ſolo Conſilio, & Iudicio, aut vnum aliquem particularem finem reſpiciat.

Quod Prudentia perfecta in Iuuenibus eſſe non poſſit, docet Ariſtot. 6. eth. c. 8. & eius ratio eſt, quia Prudentia eſt habitus, qui verſatur circa ſingularia, vt diximus Prop. 2. ergo acquiritur per actus frequentatos circa ſingularia; qui actus alio nomine dicuntur experientia: at experientiam circa omnes caſus particulares qualem perfecta Prudentia requirit, longitudo temporis affert, quæ proinde in Iuuenibus eſſe non poteſt. ergo nec perfecta prudentia. & quamuis ſeniorum doctrina multum iuuet; experientia tamen opus eſt, vt prudentia exiſtat perfecta.

Quid autem de ſubditis dicendum? An ij poſſunt eſſe prudentia præditi? Videtur enim negare Ariſt. 3. Polit. cap. 3. *Prudentia*, inquit, *propria virtus eſt præſidentis. nam ceteræ quidem virtutes videtur communes tam eorum, qui præſunt, quàm eorum, qui ſubſunt: at prudentia non eſt virtus eius, qui ſubſit, ſed opinio vera. qui enim ſubeſt, vt is eſt, qui fiſtulam facit. qui vero praeſt, vt is, qui vtitur fiſtula.* Dicendum videtur in ſubditis non eſſe prudentiam quatenus ſubditi ſunt, id eſt, quo ad meram exequutionem imperij, quod eis fit à ſuperiore. nam proprius prudentiæ actus eſt imperium, vt ſupra dictúm eſt; ſubditi autem vt ſic, non habent actum imperij; ſed tantum executionem quamuis vt ſic, habeant opinionem veram, id eſt, iudicium verum de iis, quæ ſuperior imperat. quod iudicium requiritur in ſubdito, id eſt, vt executioni mandet imperata. In ſubditis autem, non vt ſubditi ſunt modo explicato, ſed vt pars Reipublicæ, bonum commune ſpectantes, & vt particulares homines ſpectãtes bonum morale proprium, poteſt eſſe vera prudentia tum politica, tum monaſtica, de quibus infra. nihil enim impedit.

IV. PROPOSITIO.

De Principio efficiente.

Prudentiæ principia, Natura, Experientia, Affectus rectus.

PRudentiæ principia, ex quibus ipſa oritur & per quæ creſcit, & conſeruatur, plura ſunt. [p] 1. Natura, tum ratione ſyndereſis, quæ circa vniuerſalia principia practica verſatur. quibus

[p] *Valen.* 2. 3. d. 4. q. 2. p. 5.

Digitized by Google

quibus prudentia vtitur ad maiorem propoſitionem formandam in ſuo ſyllogiſmo, per quem concludit, ac ſtatuit de particularibus agendis. tum ratione temperamenti, quod in quibuſdam eſt aptius, quam in aliis & ad conſultandum, & ad iudicandum, & [q] ad virtutes quaſdam morales, cum quibus [r] vt ſupra diximus, prudentia connexionem habet. tum ratione prouectæ ætatis, quæ ob diuturnum experimentum, magnum habet ad prudentiam præſidium. 2. Prudentiæ principium eſt [s] experientia, quæ de ſimilibus, aut diſſimilibus caſibus docet ſimili, aut diſſimili modo iudicare. Ad hoc principium attinet [t] exemplum bonum, & eruditio Seniorum, ac ſapientium, qui ſua experientia, & ſapientia iuniorum experientiam ſupplent. hoc principio prudentia vtitur ad minorem ſui ſyllogiſmi propoſitionem formandam. 3. Principium eſt, Rectus appetitus affectus, qui magna ex parte pendet à virtutibus moralibus. ab eo autem prudentia pendet, tum quo ad deliberationem, & iudicium, tum quo ad imperium, [u] vt ſuprà diximus. Quare cum effectus hi appetitu pergunt eſſe praui, prudentia corrumpitur, præſertim circa præcipuum eius actum, quod eſt imperium. In quo [x] prudentia differt ab Arte; quia cum Artis præcipuus actus ſit iudicium, quod ex experientia pendet, ac memoria ſingularium, Habitus Artis proprius obliuione, non prauitate affectus aufertur.

q *S. Th.* 1. 2. *q.* 63. *ar.* 3.
r *Prop.* 3.
s *Ariſt.* 6. *eth. c.* 8. & 11.
t *Idē ibid. cap.* 11. *S. Greg. Nazianz. ora. ad Nicobulum. Caſſian. col.* 2. *c.* 10. *Scrip. Prou.* 3. *Eccleſ.* 6. *Rom.* 12.
u *Prop.* 3.
x 6. *eth.* 5.

V. PROPOSITIO.

De Prudentiæ proprietatibus.

Duæ videntur eſſe Prudentiæ, vt circa imperij actum verſatur, præcipuæ proprietates, Conformitas cum appetitu recto rectitudine morali, & Solicitudo.

PRo prima proprietate ſciendum omnem actum, & habitum intellectus habere comformitatem cum ſuo obiecto, quia eſt expreſſa repræſentatio illius: & hæc conformitas dicitur veritas, de qua in Logica, & Metaphyſica diſputari ſolet. ſed præter hanc conformationem cum obiecto; habet actus rectus imperij conformitatem cum appetitu recto, id eſt, cum appetitu appetente, & intendente Bonum; quia cum ille actus imperij verſetur circa media; media autem debeant eſſe fini congruentia: tunc cenſetur ille actus eſſe rectus, cum

Digitized by Google

eſt circa medium ad finem, ſeu bonum, quod appetitur ab appetitu. ſi enim eſſet de medio, quod eſſet conforme alteri fini, non eſſet actus prudens, ac proinde nec rectus. eſſet autem rectus, etiam ſi à parte rei medium non eſſet conforme fini, modo ſecundùm rectas regulas rationis iudicetur conforme fini. rectitudo ergo actus imperij ſumenda eſt ex ordine ad appetitum. [y] Quod quia etiam in Arte reperiri debet, nempè vt artis imperium comforme ſit fini, qui intenditur; ideo in Propoſitione addidimus ea verba (Rectitudine morali.) Moralis rectitudo eſt in appetitu; cum appetitur bonum morale, id eſt, bonum homini vt homo eſt. Proprium ergo prudentiæ eſt habere conformitatem cum appetitu recto rectitudine morali; cum Artis proprium ſit habere conformitatem cum appetitu recto rectitudine naturali, dum aliquod naturale honeſtum appetitur. Ratio porrò, cur actus prudentiæ ſit rectus, & verus cum conformatur cum appetitu recto, etiam ſi à parte rei medium non ſit conforme fini, ea videtur eſſe: Quia homo eſt agens intellectuale, quod agit cognoſcendo; ac proinde dirigit media ad finem, cognoſcendo conformitatem mediorum cum fine. Quare conformitas mediorum cum fine deſumenda eſt, non à mediis, & fine vt ſunt à parte rei, ſed vt ſunt ſub hominis cognitione. Recta ergo, ac vera eſt directio mediorum ad finem, etiam ſi à parte rei non ſit conformitas eorum cum fine, modo cognitio conformitatis ſit rationabilis, id eſt, formata ſecundum regulas rectas rationis. is enim eſt modus agendi humanus.

y *Valent. tom. 2. d. 5. q. 3. p. 2.*

Quod autem prudentiæ proprietas, vt ad imperium inclinat, ſit Solicitudo, id eſt, celeritas in operando, & exequendo id, quod eſt conſultatum à ratione, & definitum per actum iudicij, docet Ariſt. ex aliorum ſententia, quam non improbat, cum 6. eth. 9. ait, Cito agenda eſſe, quæ conſultaueris; tardè vero, ac diu conſultandum. docet S. Thom. 2. 2. q. 47. art. 9. & probatur ratione. Nam cum quid rectè in particulari conſultatum, & definitum eſt, nihil ſupereſt, niſi vt fiat. Pertinet ergo ad munus, laudemque prudentiæ, ſine inutili mora, illud voluntati, ac executiuæ potentiæ proponere efficaciter per imperium, vt executioni mandetur. Cauendum eſt tamen ab inquietudine mentis circa ſuperflua, & inutilia; circa quæ tarditas potius laudatur, & cunctatio, qualis in Magnanimo eſſe ſolet, vt indicat Ariſt. 4. eth. c. 3.

VI. PRO

Digitized by Google

VI. PROPOSITIO.

De Potentialibus Prudentiæ partibus.

Prudentiæ partes potẽtiales tres, Eubulia, Syneſis, Gnome.

QVæ ad huius Propoſitionis explicationem faciunt, petenda ſunt ex explicatione Prop. 1. §. 4. in fine, vbi habentur ſingularum partium rationes, & differentiæ; & innuitur ratio cur potentiales appellentur, nempe quia reſpectu prudentiæ preſsè ſumptæ habent ſe vt potentia ad actum, ſeu materia ad formam, à qua perficitur. actus enim illarum ordinantur ad actum imperij, vt ad vltimum, à quo perficiuntur in eſſe practico. vel habent ſe vt potentiæ ad eſſentiam; quia actus earum deſeruiunt imperio, qui eſt actus prudentiæ preſsè ſumptæ, vt potentiæ deſeruiunt eſſentiæ.

His potentialibus partibus proximis, & immediatis, adiungi poſſunt tres aliæ magis remotæ, Phyſica, Dialectica, Rhetorica. quia ratiocinatio ex demonſtratione, quæ pertinet ad Phyſicam generatim dictam, & ratiocinatio ex probabilibus, quæ pertinet ad Dialecticam; & ratiocinatio ex coniecturis, quæ pertinet ad Rhetoricam, nonnumquam ad imperium ordinantur, atque ita prudentiæ deſeruiunt preſsè ſumptæ.

VII. PROPOSITIO.

De Prudentiæ partibus integralibus.

Prudentiæ partes integrales octo, Memoria, Intelligentia, Docilitas, Solertia, Ratio, Prouidentia, Circumſpectio, Cautio.

[z] HAs partes numerat S. Th. 2. 2. q. 48. Dicuntur autem integrales non propriè, ſed per ſimilitudinẽ quandam. Nam vt partes integrales alicuius corporis propriè dicuntur eæ, ſine quibus corpus non cõſtat perfectum: ita partes integrales prudentiæ dici poſſunt eæ mentis functiones, ſine quibus non eſt perfectus vſus prudentiæ.

z Vide Burid. 6. eth. q. 18.

Memoria, eſt Cognitio præteritorum. Quod hæc requiratur ad perfectum vſum prudentiæ probatur, [a] Quia prudentia pendet ex experientia, vt Prop. 4. dictum eſt: experientia eſt habitus ex frequentatis experimentis relictus: [b] experimentum autem ex pluribus memoriis pendet, id eſt, ex pluribus cognitionibus ſingularium; quæ eodem modo con-

a S. Tho. 2. 2. q. 49. ar. 1.

b Ariſt. 1. Met. c. 1.

tigerunt. Hinc fit, vt qui ſunt malè memores, ſint minus prudentes; vt in ſenibus decrepitis contingere ſolet. Præcepta ad memoriam firmandam[c] legi poſſunt apud S. Thom. 2. 2. q. 49. ar. 1. ad 2.

c *Vid. etiā Valēt. t. 3. d. 4. q. 3. p. 1.*

Intelligentia, eſt Cognitio præſentium. Hæc cognitio & habitus ad hanc cognitionem inclinans, & Intelligentia ſiue Intellectus dicitur, & Mens, & Senſus. Mens, & Intellectus, quia immediatè cognoſcit ſingularia contingentia, ſine diſcurſu. Appellatur autem Senſus, etiam ſi ad intellectiuam animæ partem pertineat, quia verſatur circa ſingularia contingentia, circa quæ verſantur potentiæ ſenſitiuæ. Intellectus hoc modo acceptus differt ab intellectu, quem ſupra Prop. 1. §. 2. inter quinque habitus intellectuales, qui ad verum inclinant, primo loco numerauimus; quia ille eſt de obiecto vniuerſali, quod aliter ſe habere non poteſt; hic autem de ſingulari, & contingente;[d] Ille de primis principiis, hic de extremis; ille, vt Synderesim complectitur, ſeu vt eſt de primis principiis practicis, eſt de fine in communi; hic de fine in indiuiduo; ille contradiſtinguitur à prudentia, hic prudentiæ pars eſt. Non poteſt autem eſſe perfectus vſus prudentiæ ſine hoc intellectu, quia non poteſt eſſe perfectum iudicium de agendis, & praxis ſingularium, niſi intellectus rectum ſenſum habeat de illis.[e] vt enim fines vniuerſales, ita & particulares ſe habent vt principia, è quibus deducitur praxis circa illos.

d *Ariſt. 6. eth. c. 11.*

e *Ariſtot. ibid. S. Th. 2. 2. q. 49. ar. 2.*

Docilitas, eſt Cognitio per alterius doctrinam, ſiue Habitus inclinans ad ſuſcipiendam eruditionem aliorum. Suſcipitur autem illa vel voce, vel ſcriptis libris. Docilitatem hanc requiri ad perfectam prudentiam intelligitur ex dictis Prop. 4.[e] Docilitas ſecundum aptitudinem eſt à natura; ſed perficitur ſtudio, dum ſollicitè, frequenter, ac reuerenter inducitur animus ad audiendum, aut legendum documenta maiorum, nec ea ex ignauia, vel ſuperbia negliguntur.

e *S. Thom. ibid. art. 3. ad 2.*

Solertia, eſt Cognitio per propriam inuentionem bene coniectando. ſeu[f] Bona, & velox coniectatio. ſeu Habitus inclinans ad repente inueniendum quod congruit. Differt à conſultatione, quia illa eſt cum ratiocinatione; Coniectatio autem non ratiocinatur. Iuuat autem prudentiam, quia iuuat rectam Conſultationem. Cum enim particularia, circa quæ prudentia verſatur, non ſint ſatis nota, coniecturis quoque in illorum diiudicatione vtendum eſt.

f *Ariſt. 6. eth. c. 9. S. Tho. ſupra ar. 4*

Ratio, eſt Cognitio per illationem vnius ex alio, ſeu Habitus ad bene argumentandum inclinans. Pendet autem ex illa perfectus prudentiæ vſus, tū quia prudentia verſatur cir-

ca

ca ſingularia, quæ non ſunt ſatis per ſe nota; quare oportet illa per alia notiora cognoſci. [g] tum quia conſultatio, quæ eſt prudentiæ pars potentialis, non eſt ſine ratiocinatione.

g *Ariſt.* 6. *eth.* 10. S. *Tho. ſupra ar.* 5.

[h] Prouidentia eſt ordinatio aptorum mediorum ad finem, ſeu Habitus ad hanc ordinationem inclinans. Differt ab imperio, quia prouidentia formaliter poſita eſt in ordinandis ad finem mediis rectè conſultatis, & iudicatis; imperium autem poſitum eſt in præcipiendo executionem huius ordinis. Quia verò hoc præceptum, qui eſt præcipuus prudentiæ actus, ſupponit ordinationem, ideo prouidentia eſt pars valdè neceſſaria prudentiæ: eſt pars præcipua, quia iuuat actum præcipuum; & ideo ſolet interdum prudentia denominationem ſumere ex hac principali parte integrante imperium, & appellari prouidentia.

h S. *Th.* 1. *p.q.* 21. *ar.* 1. & 22. *q* 49. *a.* 6.

Circumſpectio, eſt accurata conſideratio circumſtantiarum, [i] Quæ neceſſaria eſt ad perfectam prudentiam; quia prudentia verſatur circa ſingularia contingentia, quæ vt habeant debitam mediorum conuenientiam cùm fine, pendet à circumſtantiis: neceſſaria ergo eſt non ſolum prouidentia, quæ ordinat media ad finem; ſed etiam circumſpectio, quæ comparat id, quod ad finem ordinatur, etiam cum iis, quæ illud circumſtant.

i S. *Th.* 2. 2. *q.* 49. *a.* 7.

Cautio, eſt prouiſio quædam, & machinatio aduerſus mala contraria, quæ obſtare bonis conſiliis poſſint. [k] eſt neceſſaria prudentiæ, quia in contingentibus operabilibus, circa quæ prudentia verſatur, bona plerumque impediuntur à malis, & mala habent bonorum ſpeciem: quibus cautione occurritur.

k S. *Thom. ibid. ar.* 8.

VIII. PROPOSITIO.

De Prudentiæ partibus ſubiectiuis.

[l] *Partes prudentiæ ſubiectiuæ, id eſt, de quibus prudentia prædicatur, vt de ſpeciebus ſibi ſubiectis, duæ ſunt, nempe,* [m] *Prudentia particularis, quæ verſatur circa bonum particulare proprium; & Gubernatiua multitudinis, quæ per ſe verſatur circa bonum commune aliorum. Rurſum Gubernatiua quatuor habet ſpecies ſubiectas: Prudentiam militarem, quæ verſatur circa bonum commune exercitus; Oeconomicam, quæ verſatur circa bonum commune Domus, Politicam regnati-*

l Ariſt. 6. eth. c. 8.

m Cōtrariū ſenſit Burid. 6. eth. q. 14. & 15.

Digitized by Google

uam, quæ eſt in Principe circa bonum commune Ciuitatis, vel Regni; Politicam ſimpliciter dictam, quæ eſt in ſubditis circa idem bonum commune ciuitatis, vel Regni.

1. HÆc prudentiæ diuiſio facilè intelligitur ex ipſius prudentiæ ratione. eſt enim præceptiua, & ordinatiua mediorum ad finem, atque ad hoc vtitur deliberatione, ac iudicio. Contingit autem media, ac proinde actus prudentiæ, qui circa illa verſantur, & ab illis ſpecificantur diuerſa eſſe pro diuerſitate boni, ad quod ordinantur. valde autem diuerſum eſt bonum proprium cuiuſque à bono communitatis. [n] ergo & præcepto, ac regimen, id eſt, prudentia circa media ad hæc duo bona, diuerſa eſt. Rurſum diuerſa eſt ratio gubernandi familiam, & exercitum, & Rempublicam, & gubernandi ſe ipſum in ordine ad bonum Reip. [o] & in obediendo principantibus; & hæc non ſunt eiuſdem laudis, & difficultatis, ſed omnino diuerſarum; & ratio ſe rectè habendi in his pendet ex experientiis inter ſe diuerſis. ergo & diuerſæ ſunt prudentiæ ſpecies, quæ circa hæc verſantur. Ab omnibus autem his ſpeciebus abſtrahitur ratio prudentiæ in communi, quæ 6. eth. c. 5. definitur generatim, Recta ratio agibilium. Dices: Rectè conſiliari, & agere circa bonum commune, eſt de perfectione maxima ipſius agentis. ergo eſt bonum agenti. ergo eadem prudentia ſpecie eſt, quæ verſatur circa bonum particulare, & bonum commune. Reſpon. Prudentiam diuerſificari ſpecie ex bono, quod ſpectatur in agendo. cum autem prudenter agitur circa bonum commune, ſpectatur abſolutè bonum commune, non particulare. Quare licèt ex hac actione perficiatur ipſe agens; quia tamen in agendo, eam perfectionem non ſpectat per ſe, ſed bonum commune: ideo diuerſa eſt prudentia à prudentia particulari. Præterea ſatis eſt ad diuerſicandam prudentiam Ratio directiua diuerſa circa diuerſa agibilia, vt ſupra dictum eſt, quæ non habent connexionem debitam ad conſtituendum vnam ſpecie prudentiam. Quæ ratio diuerſi agibilis facit vt diſtincta ſpecie ſit politica in ſubditis, à regnatiua, licet vtraque ſpectet idem bonum commune; quia prudentia verſatur circa agibilia; ergo ab his ſpecificatur.

n S. Th. 2. 2. q. 50. a. 1.

o Idē a. 2.

2. Porrò ſæpè contingit prudentiam, vt habet pro obiecto bonum particulare, proprium operantis, ratione illius boni ſpectare bonum commune; vt contingit decernere cuinam potius agibili ſit huic vacandum hîc, & nunc, particulari ne, an communi. regni, vel domus, vel exercitus, quia vacare

Digitized by Google

vacare cuiuis agibili ex his poteſt eſſe vel bonum, vel melius ipſi operanti conſideratis circũſtantiis perſonæ, temporis, &c. Quatenus ergo prudētia ſpectat hoc modo bonum cõmune, vna virtus eſt ſpecie ſpecialiſſima, éſtque ipſa prudētia particularis, quæ ſub formali ratione boni ipſius operãtis complectitur materialiter obiecta quatuor prudẽtiarũ vniuerſalium.

3 Poſſet quis putare prudentiam vt eſt circa bonum particulare operantis, & recta ratio agibilium particularium, non eſſe ſpeciem vltimam, ſed genus ad tres Prudentias. quia triplex eſt genus agibilium particularium triplicem virtutem moralem diſtinguentium, Iuſtitiam, Fortitudinem, Temperantiam. ergo & triplex Ratio horum agibilium, id eſt, [p] triplex prudentia particularis.

Dicendum tamen Prudentiam particularem non eſſe niſi vnam ſpecie. nam virtutes morales multiplicantur ſpecie tum ratione ſubiectorum, ad quæ ordinantur, quæ ſunt tria voluntas, appetitus iraſcibilis, & appetitus concupiſcibilis; tum ratione difficultatum quæ ſpeciales ſunt in ſingulis obiectis, quorum vnum non dependet ab alio. at prudentia ad vnum ſubiectum ordinatur, nempe intellectum; & eius difficultas ſola eſt in attingendo vero practico, quæ eodem modo ſe habet in quibuſuis materiis; ſi qua in hoc difficultatis diuerſitas eſt, ea prouenit ex variis affectionibus appetituum, quæ impediunt rectum intellectus conſilium, & imperium, quæ difficultates ſuperantur à virtutibus moralibus: præterea vt perfectum iudicium feratur de agibili vnius virtutis moralis, ſæpe pendet ex conſideratione agibilium, quæ ſpectant ad alias virtutes: hinc fit, vt non poſſint diſtingui plures prudentiæ ratione obiectorum, quia obiectum ſemper eſt vnum, ſeu ſub vna ratione, nempe agibile rectum, quod ratione circumſtantiarum complectitur omnia obiecta virtutum moralium. [q] ex quo intelligitur cur ars non ſit vna ſpecie, vt prudentia particularis, ſed multiplex: quia artium obiecta non habent connexionem inter ſe; quam habent obiecta prudentiæ.

p *Valent. 1. 2. d. 4. q. 1. p. 2.*

q *Vid. Burid. 6. eth. q. 13.*

QVÆSTIO QVINTA.

De Ratione Singularitatis, quæ eſt in obiecto Prudentiæ: ſiue De Circumſtantiis.

DIctum eſt ſuprà q. 4. Prop. 2. obiectum prudentiæ eſſe agibile ſingulare. videndũ ergo nunc eſt quid ea ſingulari-

tas ſit. Huius autem cognitio vtilis etiam erit ad Spontanei rationem meliùs intelligendam, quæ maximè ad Moralis doctrinæ obiectum attinet, vt intelligitur ex iis, quæ in q. 3. diſputata ſunt. [a] Spontaneum autem definitur, *Cuius principium eſt in eo, qui agit, particularia cognoſcente, in quibus actio conſiſtit*. Intelligitur ergo ſpontaneum ex particularium, ſeu ſingularium explicatione, quæ Theologi Circumſtantias appellant.

a 3. eth. c. 1.

PRIMA PROPOSITIO.

Circumſtantiæ octo, [b] *Quis, Quid, Circa quid, Quo, Cur, Quomodo, Vbi, Quando.*

b S. Th. 1. 2. q. 7. ar. 3. Ariſt 3. eth. c. 1.

HÆ circumſtantiæ verſu efferri ſolent,
„ *Quis, Quid, Vbi, Quibus auxiliis, Cur, Quomodo, Quando.*

Circumſtantiæ dicuntur comparatæ ad humanum actum, quia non ſunt ipſe principalis actus, ſed ad ipſum ſpectant vt accidentia quædam, ſeu [c] Adiuncta. Habent autem reſpectum ad ipſum, & ad ipſum adiunguntur, vel vt cauſa efficiens ipſius, vel vt obiectum, vel vt ſubiectum, vel vt inſtrumentum, vel vt finis, vel vt modus, vel vt locus, vel vt tempus. Si in agendo harum circumſtantiarum aliqua ignoretur ignorantia, quæ dicitur Antecedens; id quod per actionem fit, reſpectu illius circumſtantiæ ignoratæ, inuitum, & inuoluntarium eſt: quia nihil eſt volitum, quod non ſit cognitum, vt dictum eſt quæſt. 3. Prop. 1. Neceſſarium porrò eſt ad prudenter agendum, ſingulas actionis circumſtantias attentè conſiderare, ac perpendere Nunc ſingulas explicemus.

c *Cic. in Top. & in Partit.*

Quis, perſonam ſignificat, quæ agit. ad rationem huius circumſtantiæ ſpectat agentis conditio, vt quòd ſit doctus, vel indoctus; ſuperior, vel ſubditus; nobilis, vel ignobilis, &c. Hanc circumſtantiam non ignorat is, qui agit, niſi mentis compos non ſit.

Quid, eſt rationis effectus, ſeu immediatum obiectum. Ignoratur hæc circumſtantia, cum quis putans ſe aliquid facere, efficit aliud; vt qui volens catapultæ, ſeu baliſtæ vſum, & feriendi rationem alteri oſtendere, amicum percutit, dum in ea tractatione ſpiculum manu fugit.

Circa quid, ſeu *In quo*, eſt materia ſiue ſubiectum, in quo verſatur actio. vt interfectio circa feram, vel amicum, vel hoſtem.

Quo,

Digitized by Google

Quo, ſignificat inſtrumentum.

Cur, eſt finis,& cuius gratia fit actio. non finis immediatus, quia is eſt idem cum obiecto actionis ; ſed mediatus, ad quem actio & actionis obiectum ordinatur ſiue ex ſe , ſiue ab operante. Hæc circumſtantia interdum ignoratur, vt cum quis ſanare volens , occidit. contingit autem ignorari ex ignorantia conditionis, quæ eſt in medio, vt cum ignoratur medicinam , quæ adhibetur ad ſanandum , habere vim occidendi.

Quomodo , ſignificat actionis modum : qualis eſt in Percuſſione leuitas , vel vehementia.

Vbi, eſt locus, in quo fit actio. loci conditiones conſiderari ſolent, vt an ſacer ſit , an prophanus, an frequens, &c.

Quando, tempus ſignificat.

Inter has circumſtantias non numeratur, quoties, ſeu numerus actionis; quia numerus non eſt actionum circumſtantia, ſed ipſæ plures actiones, ac actionum ſubſtantiæ. [d] Præcipuum autem in his actuum moralium circumſtantiis locũ obtinet finis ; quia moralitatem habet actio ex eo quod eſt voluntaria: voluntatis autem motiuum, & obiectum, eſt finis, à quo etiam habent immediata actionum obiecta vt appetantur, ac proinde voluntaria ſint. Quidquid enim appetitur, aut per ſe appetitur, aut propter aliud. quod per ſe appetitur, rationem finis habet; quod propter aliud, rationem appetibilitatis habet à fine. Præcipua ergo circumſtantia eſt finis, quippe qui & ad cauſam efficientem ſpectat, & ad formalem Moralitatis. Secundum locum habet, quid , ſeu obiectum; quia ipſam actionis ſubſtantiam ſpecificat.

d S. Th. 1. 2. q. 7. ar. 4.

Ad clariorem eorum, quæ de circumſtantiis diſputari ſolent intelligentiam , [e] ſciendum eſt circumſtantias poſſe cõparari , vel cum actu interno voluntatis , vel cum actione exteriore, quæ eſt obiectum actus interni. Reſpectu actionis exterioris circumſtantiæ habent ſimpliciter rationem circonſtantiarum , quia ſe habent vt accidentia illius, vt explicatum eſt: Reſpectu autem actus interni habent duplicem rationem, nempe tum obiecti, quia ſunt per illum actum volitæ ; & integrant cum actione vnum completum obiectum illius actus. tum circumſtantiarum, ſeu accidentium, ſi comparentur cum ea ratione , ſeu ſpecificatione actus interni, quæ ſumitur ex actione externa : quale enim eſt obiectum, talis eſt actus, qui ab eo ſpecificatur: at in toto obiecto actus interni, quod eſt aggregatum ex actione , & circumſtantiis, actio ſe habet vt ſubſtantia , circumſtantiæ vt accidentia. ergo ex ſpecificationes actus interni, quæ ſumuntur ex cir-

e Valent. t. 2. d. 2. q. 14. p. 2.

cumſtantiis, habent ſe vt circumſtantiæ, & accidentia reſpectu ſpecificationis quæ ſumitur ex actione.

II PROPOSITIO.

Singularitas obiecti moralis, circa quod prudentia verſatur, eſt ipſa principalis ratio eius, quod fit cum connotatione circumſtantiarum.

QVod id quod fit,ſeu actionum humanarũ effecta connotent circumſtantias,nullum eſt dubium;quia cõtingentia ſunt.contingẽtia autem cum fiunt, & cauſam efficientem connotant, & finem &c. Quod autem actionis circumſtantiæ ad obiecti moralis ſingularitatem ſpectent, & innuit Ariſt. 3.eth.c.1. cum Spontaneum definit, cuius principium eſt in eo, qui agit, particularia cognoſcente,in quibus actio conſiſtit. particularium autem nomine intelligit circumſtantias,vt clarè colligitur ex toto contextu.& probatur ratione. Nam ſingularitas in aliqua re nihil aliud eſt, quam ipſa entitatis rei determinatio : obiectum autem morale in ratione obiecti moralis, id eſt, voliti à voluntate cum aduertentia rationis, in ſua determinatione, vt ſit tale determinatum volitum, non ſolum includit effectum, qui per actionem fit, ſed etiam circumſtantias ; quia rationale agens non ſolum conſiderare debet effectum actionis, ſed etiam circumſtantias ; quare cum vult effectum, vult etiam, aut ſaltem intelligitur velle etiam circumſtantias illius. ergo etiam circumſtantiæ ingrediuntur rationem obiecti voliti, ſeu voluntarij, ſeu moralis, cum voluntas fertur in effectum. ex quo intelligitur circumſtantias in ratione voluntarij non eſſe meras circumſtantias, ſed integrare ipſam determinationem, ac ſingularem rationem obiecti : habere autem rationem merarum circumſtantiarum comparatas ad effectum, & ad actionem, per quam fit effectus. [f] Porrò obiectum tribuit ſpeciem actui; ergo Circumſtantiæ cum habeant rationem obiecti, tribuent ſpeciem actui, ac proinde bonitatem, & malitiam, quæ conſequitur ad eſſe ſpecificum morale. Cui autem actui tribuunt ſpeciem? Tum ei, per quem ſunt volitæ, aut ſubintelliguntur eſſe volitæ, id eſt, actui interno:tum actioni per quam fit effectus, qui connexionem habet cum circumſtantiis; quia effectus talem ſpeciem tribuit actioni, qualis ipſe eſt : at eſt circumſtantionatus,

f S. Tho. 1. 2. q. 18. a. 6. 7. 10. 11. Valent. to. 2. d. 2. q. 13. p. 4.

Digitized by Google

natus, ſeu connotans circumſtantias. ergo ſpeciem circumſtantionatam tribuit actioni, per quam fit, ſeu ſpeciem connotantem alias ſpecies morales ſibi adiunctas, vt accidentia quædam.

Ex dictis intelligitur, vnde habeat actus tum internus, tum externus bonitatem, & malitiam moralem; nempe tum ex obiecto, tum ex circumſtantiis. [g] Nam bonitas, & malitia moralis in actu eſt conformitas, vel difformitas cum ratione, vt dictum eſt q. 3. Prop. 4. Habere autem poſſunt conformitatem, & difformitatem cum ratione tum obiectum, tum obiecti circumſtantiæ. Porrò appetitus rationalis munus eſt, appetere bonum hominis, vt homo eſt, & media ad id bonum. Bonum autem hominis vt homo eſt, ſunt virtutes, & felicitas, eſt autem rationis munus dirigere media ad illud bonum. Quare quoties homo cum aduertentia rationis operatur, debet verſari circa obiectum, quòd ſit bonum homini, vt homo eſt, aut medium ad illud. [h] Hinc fit, vt in actu exercito nulla ſit actio, quæ vel bonitatem, vel malitiam moralem non habeat, quia licet contingere poſſit, vt aliqua actio ex ſe, & ex ſuo obiecto neque conformitatem, neque difformitatem habeat cum ratione, quia ex ſe neque ſpectat ad bonum hominis, neque ei contraria eſt, [i] ac proinde ex ſe indifferens ſit, neque bona formaliter, neque mala, vt feſtucam homo tollere: tamen vt eſt in actu exercito, id eſt, vt circa eam actu verſatur homo cum aduertentia rationis (quod eſt eſſe ſingularē, & in indiuiduo, vt loquuntur Theologi, & nos ſupra explicauimus in hac propoſitione) neceſſariò aut bona, aut mala eſt ex aliqua circumſtantia, ſaltem ex fine: quia vel à ratione ordinatur in bonum hominis, & ita bona eſt ex fine; aut non ordinatur, & mala eſt, ex carentia finis boni, quem debet habere vt obiectum eſt, circa quod ratio verſatur. [k] Porrò, vt actio ex ſe indifferens, ſit actu bona formaliter ex fine, ſatis putamus virtualem actionis ordinationem ad finem, ſeu bonum hominis, & implicitam, ac ſubintellectam, etiam ſi cùm actio fit, non ſit in actu ea ordinatio.

g *S. Thom. 1. 2. q. 18. a. 2. 3. 4.*

h *S. Thom. 1. 2. q. 18. art. 9. ſupra q. 3. Prop. 4.*

i *S. Thom. ibid. art. 8.*

k *Vid. quid ſimile apud Valent. t. 2. d. 8. q. 6. p. 3. §. Vti tamen.*

DISPV

DISPVTATIO SECVNDA,

DE FINE HOMINIS, SIVE De Felicitate.

HACTENVS de natura tum Ethicæ, tum Prudentiæ, & de præcipua obiecti, circa quod verſantur, ratione, quæ eſt Moralitas: nunc de primaria obiecti parte diſputandum, quæ finis hominis, ac felicitas eſt. Neceſſaria autem eſt huius cognitio tum ad perfectam Ethicæ doctrinam, [a] tum ad praxim dirigendorum mediorum ad finem, quæ eſt munus prudentiæ. Agemus autem primum de Ratione formali felicitatis, tum de Proprietatibus, poſtremò de Cauſa efficiente.

a *Ariſt. 8. eth. c. 2.*

QVÆSTIO PRIMA.

De Ratione formali Felicitatis.

PRIMA PROPOSITIO.

Felicitas hominis, eſt ſummum hominis bonum. Summum autem bonum hominis, eſt vltimus hominis finis.

QVOD felicitas ſit ſummum bonum, probatur [a] ex communi omnium opinione. Putant enim omnes felicitatem eſſe bonum quoddam, quo nullum ſit maius in homine; quo habito, non reſtet aliud expetendum. Confirmatur ex definitionibus, quæ de felicitate tradi ſolent. A Boëtio l. 2. de Conſolat. Phil. Prop. 2. definitur, Status omnium bonorum aggregatione perfectus. à Tull. 3. Tuſc. quæſt. Secretis malis omnibus cumulata bonorum complexio.

a *1. eth. 4. S. Aug. 8. Ciuit. c. 8.*

Quod autem ſummum hominis bonum, id eſt, felicitas habeat rationem vltimi finis, id eſt, Boni, quod habet ex ſe vt

Digitized by Google

cetera ordinentur ad ipſum,& ſint appetibilia propter ipſum; ipſum autem non ordinetur ad aliud ; Probatur 1. [b] ex communi omnium ſenſu, Quia omnes cetera bona propter felicitatem expetunt, vt tandem feliciter viuant: felicitatem autem ipſam nemo propter vllum aliud bonum expetit. 2. Ratione, [c] Quia quod ſummum bonum eſt,perfectum bonum ac ſufficiens ſibi eſt. ergo non habet ex ſe, vt ad aliud bonum ordinetur,& propter aliud appetatur. Habet ergo rationem vltimi finis.

b 1.*eth.c.* 7. *Auguſt.* 13. *Trin.* c. 4.

c 1.*eth.c.* 7

Porrò quod dicimus ſummum bonum, ac felicitatem hominis habere rationem vltimi finis, non ita accipiendum eſt, quaſi idem ſint formaliter ratio ſummi boni, & ratio vltimi finis: ſed quod in eo, in quo eſt ratio ſummi boni, ſit ſimul ratio vltimi finis. Ratio Boni eſt [d] ratio entis vt illud conueniens eſt ſubiecto, in quo eſt: [e] Ratio finis eſt, eſſe id propter quod aliud ſit. Quod autem dicimus Felicitatem eſſe vltimum finem hominis, duobus modis accipi volumus; & quod cetera, quæ ſunt in homine, ad felicitatem ex ſe ordinentur, cum felicitas non ordinetur ad aliud bonum, quod ſit in homine: & quod homo agens ſecundum rectam rationem, felicitatem intendat vt vltimum finem, ac cetera ordinet ad illam. Hoc ſecundum vt melius intelligatur, ſciendum eſt, omne agens agere propter finem. omnis enim actio habet ſuum terminum, & vltimum propter quod eſt. [f] eſt autem triplex agentium genus, Naturalium, Senſitiuorum, Intellectiuorum: quorum vnumquodque & appetit quod ſibi conueniens eſt, & ad illud aſſequendum operatur ſecundum modum ſuæ naturæ proprium. eſt autem proprium agentis ſenſitiui, quia Cognoſcitiuum eſt, ita agere propter ſuum finem, ac bonum, vt agendo cognoſcat illud bonum, & appetat elicito appetitu, & ideo operetur propter illud, quamuis non cognoſcat illud habere rationem finis, & media, quibus vtitur, habere proportionem ad illud. Hæc autem omnia cognoſcit agens intellectuale: ideo proprium eius eſt ordinare media ad finem. Ita homo agit, vt experientia manifeſtum eſt. [g] Cum ergo dicimus felicitatem eſſe vltimum finem hominis,intelligimus felicitatem intendi ab homine vt vltimum finem, ab eodemque ordinari omnia ad illam. Quamquam errat ſæpiſſimè homo in proponendo ſibi pro fine eo bono, quod eſt ſibi conueniens, vt homo eſt. Idque accidit, tum quia homo diſcurſiuus eſt, & habens pro obiecto intellectus omne ens; tum quia habet voluntatem ſui arbitrij, ac liberam; tum quia appetitus ſenſitiuus trahit ad obiecta ſenſibilia. Id non contingit agentibus na-

d *Diſp.* 1. *c.* 1 *Def.* 5.

e *Ibid. Def.* 7.

f *Ibid. Def.* 5.

g 1.*eth.c.* 2. & 7. *S.Tho.* 1. 2. *q.* 1. *ar.* 4.

Digitized by Google

turalibus, ac ſenſitiuis, quæ in agendo determinata ſunt. Quare operæ pretium eſt inquirere quodnam illud bonum ſit, quod in homine ſit verè ſummum, vt ad id acquirendum media ordinentur. Tenetur autem homo ex lege naturali ad illud acquirendum media ordinare. nam & ipſe homo, & media ſunt ordinata à natura ad illud hominis bonum. fit ergo contra legem naturæ cum ab homine non ordinantur media ad illud.

II. PROPOSITIO.

Summum hominis bonum, operatio eſt hominis, vt homo eſt. Ea eſt eius partis in homine, quæ ratione prædita eſt.

h 1. eth. 4. & 8.
i 1. eth. 7.
k 1. eth. c. 5. S. Tho. 1. 2. q. 2. a. 1. Idē ibid. a. 2. & 3.
l Ariſt. 8. eth. c. 8.
m 1. eth. c. 5. S. Thom. ſupra ar. 8.

QVod felicitas ſit hominis operatio, probatur 1. [h] Quia omnes putant Felicitatem idem eſſe, quod bene viuere, benéque agere. 2. Quia hæc eſt Ariſtot. ſententia 1. eth. 7. & l. 10. c. 6. & 7. 3. [i] Quia ea, quæ operationis capacia ſunt, tunc putantur habere optimè, cum operantur. 4. Felicitas eſt vltima perfectio, ad quam reliquæ hominis perfectiones ordinantur: at omnia, quæ poſſunt hominem perficere, Deo excepto, qui nullum ordinem habet ad creaturas, ordinantur ad hominis operationes. Bona creata, quæ attingere poſſunt ipſum hominem, aut ſunt homini externa, aut intrinſeca. [k] externa, vt diuitiæ ad vſum hominis ordinantur, & vitam, vita autem operatio eſt. [l] Honor, & fama conſequuntur bonum, & excellentiam hominis. exhibetur enim honor excellenti; & fama, ac notitia, cum vera eſt, ſupponit aliquod bonum, quod venit in aliorum cognitionem. Magis ergo in illo bono, quod ſupponitur, hominis felicitas poſita eſt. [m] Præterea Honor, & fama non ſunt in honorato, ſed in honorante, ergo huius potius, quàm illius bona ſunt. Neque habent ex ſe conſtantiam, ſed mutationi obnoxia ſunt: at proprium felicitatis eſt, eſſe bonum firmum, ac ſtabile, vt infra dicetur. Bona autem interna, vt potentiæ, & habitus, ad operationes ordinantur, quæ ſunt vltimus ipſorum actus. ergo hominis felicitas, àc ſummum bonum, eſt operatio. Dicet quiſpiam: Operationes ſunt propter obiecta, circa quæ verſantur, nempe vt participentur obiecta, & eorum bonitas ab operante; & rurſum eædem operationes ſunt propter hominem operantem, vt ipſe perficiatur, ergo obiecta, & ipſe homo ſunt ſummum bonum.

Dicen

Dicendum operationem vitalem, qualis eſt ea, de qua loquimur, neceſſariò habere duos terminos, ad quos ordinatur, & obiectum, à quo ſpecificatur, & ſubiectum, quod perficit, & in quo eſt. Quamuis autem ordinetur ad hæc duo, non tollitur, quin ſummi boni humani rationem habeat. Nam obiectum non eſt bonum homini, vt obiectum eſt, ac proinde non habet rationem ſummi boni reſpectu hominis, niſi per operationem, quæ eſt homini ratio formalis poſſidendi obiectum: ex eo ergo quòd operatio ordinatur ad obiectum, habet quidem obiectum ſimpliciter rationem vltimi, non tollitur tamen, quin operatio habeat rationem boni vltimi informantis ipſum hominem, id eſt, beatitudinis formalis. obiectum autem habet rationem beatitudinis obiectiuæ. Rurſum quamuis operatio ordinetur ad perficiendum ipſum hominem: ex eo tamen non amittit rationem vltimæ perfectionis in homine; quod ſatis eſt ad rationem felicitatis. Felicitas enim non eſt ipſe homo, vt patet; ſed bonum aduenniens homini, perfectiuum ipſius. ordo ergo perfectionis ad ſubiectum, quamuis tollat à perfectione comparatæ ad ſubiectum, ad quòd ordinatur, & propter quod eſt, rationem vltimi; non tamen tollit rationem vltimæ perfectionis, quæ requiritur ad rationem felicitatis. Vel dicendum, Obiectum, & ſubiectum eſſe duo neceſſariò requiſita ad eſſe operationis, obiectum vt ſpecificatiuum, ſubiectum vt ſuſtentatiuum operationis, ac ex illis, & operatione fieri vnum totum habens rationem vltimi boni humani. In toto autem non tollitur ratio vltimi ex eo, quod eius partes ordinentur ad inuicem, modò illud non ordinetur ad aliud.

Quod autem operatio rationalis partis in homine rationem felicitatis habeat, probatur 1. [n] Quia neque bos, neque equus, neque aliud quoduis animal felix appellatur. 2. [o] Quia operationes partis vegetatiuæ, ac ſenſitiuæ minima bona ſunt comparatæ ad operationes partis rationalis, tum ratione propriæ entitatis, tum ratione obiecti, circa quod verſantur. felicitas autem ſummum bonum eſt. 3. [o] Vegetatiuæ operationes, & ſenſitiuæ in homine, parti rationali deſeruiunt, & ordinantur ad opera illius. Hæc ergo habent rationem vltimi. Ex his intelligitur voluptates corporales non habere rationem felicitatis, quia ſenſitiuæ operationis paſſiones ſunt: [p] neque luſum, tum quia luſus magnam partem ſpectat ad opera ſenſuum: tum quia luſus genus quoddam quietis eſt; quies autem eſt propter operationem, vt quia homo non poteſt aſſidue operari, poſt quietem vegetior ad operationem redeat.

n *1. eth. c. 7. & 9.*

o *S. Thom. 1. 2. q. 2. art. 6.*

o *S. Thom. 1. 2. q. 2. art. 5.*

p *Ariſtot. 10. eth c. 6.*

III. PRO

III. PROPOSITIO.

Cum duplex rationalis partis operatio ſit, altera intellectus, altera voluntatis: [q] *operatio intellectus ad felicitatis humanæ rationem formalem, ſeu eſſentialem videtur attinere.*

QVod operatio intellectus, ſeu cognitio intellectiua eſſentialem felicitatis humanæ rationem habeat, Probatur 1. [r] Quia hæc operatio eſt omnium, quæ ſunt in homine, perfectiſſima. 2. Maximè ſpectat ad perfectionem hominis, vt homo eſt, nempe animal rationale 3. [s] Hæc operatio habet maximè firmitatem, & alias proprietates felicitatis, de quibus infra. 4. Per hanc operationẽ vnitur homini quæcumque aliorum entium perfectio modo quodam excellentiſſimo, nempe vitali. Anima enim intelligendo fit omnia. quia obiectum intellectus eſt omne ens, etiam Deus: & intelligendo exprimuntur in anima vitaliter omnia entia quæ proinde euadunt animæ vita. 5. Eſſentia definitur Principium primum omnium operationum, quæ ſunt in re: primũ autem principium omnium aliarum operationum, quæ fiunt ab homine vt homo eſt, eſt cognitio intellectiua: quia voluntas, quæ mouet alias potentias, quæ ſunt in homine, non mouet niſi præuia cognitione intellectiua: ergo operatio intellectus habet rationem eſſentialẽ in hominis felicitate. 6. Felicitas hominis habet rationem vltimi finis, vt ſupra probatum eſt. Ex duabus autem operationibus rationalis partis, operatio intellectus habet rationem vltimi finis. Ideo enim voluntas adhæret bóno per intellectum apprehenſo, & quieſcit per actum vnitionis in eo, quia vult apprehenſionem talis boni. ordinatur ergo adhæſio, qui eſt actus voluntatis, ad apprehenſionem, qui eſt actus intellectus.

Contra hanc doctrinam obiici poteſt. 1. Operatio voluntatis non fit, niſi præuia operatione intellectus. ergo operatio voluntatis habet rationem vltimi, [t] ac proinde finis, & felicitatis. 2. [u] Felicitas eſt poſſeſſio ſummi boni, putà Dei, vt infra dicetur. Poſſidetur autem ſummum bonum tum per expreſſionem vitalem, quæ fit ab intellectu; tum per adhæſionem vitalem, quæ fit à voluntate. 3. Summum bonum habet & rationem veri, & rationem conuenientis. Per actum intellectus participatur vt verum, per actum voluntatis

q S. Th. 1. ar. q. 3. ar. 4.

r *Ariſt. 10 eth. c. 7.*
ſ *Idem ibid.*

t *Scot. in 4 d. 49. q. 4. & Scoti-ſtæ.*
u *In vtriuſque potentiæ actu conſiſtere beatitudinem docet Bonau. in 4. d. 49. p. 1. q. 5. Richard. ibid. ar. 1. q. 6. Supplem. Gabr. ibid. q. 2. ar. 3. dub. 1. loMaior. ibi. q. 5. Greg. Valen t. 2. Diſp. 1. q. 3. p. 4. apud quem leg. argumenta, & reſpon. pro vtraque ſententia.*

Digitized by Google

tatis participatur vt bonum, & conueniens. Ergo vterque actus ſpectat ad participationē ſummi boni. 4. Eſſentia phyſica hominis non eſt tantùm præſentia animæ in corpore, ſed præſentia vtriuſque & animæ & corporis cum vnione. ergo eſſentia felicitatis, quæ eſt poſſeſſio ſummi boni, non eſt tantùm præſentia ſummi boni, qua ſummum bonum fit præſens homini per actum intellectus; ſed etiam vnio vitalis cum tali præſentia, quæ fit per adhæſionem voluntatis. 5. Delectatio ſpectat ad felicitatem. nemo enim dicet felicem vitam, quæ ſit ſine delectatione, at delectatio eſt actus volũtatis.

× Sed non eſt à Propoſitionis doctrina diſcedendum; quæ eſt Ariſt. 10. eth. c. 7. & conſentanea doctrinæ S. Thom. de beatitudine ſupernaturali 1. 2. q. 3. ar. 4.

× *Eſt hæc ſententia Thom. ſcoti, & Durand. in 4. d. 49. q. 4.*

Ad 1. Reſpon. Non omne, quod eſt vltimum in executione, habere rationem finis. multa enim accidentia conſequuntur ad exiſtentiam ſubſtantiæ, nec tamen ſe habent vt finis reſpectu ſubſtantiæ, ſed contra ſubſtantia eſt finis illorum.

Ad 2. ℞. Per adhæſionem voluntatis non haberi rationem poſſeſſionis: quia illa non affert obiectum, ſed ſupponit allatum, & præſens: non enim eſt expreſſio obiecti, ſed tendentia in obiectum, & inclinatio ad illud.

Ad 3. ℞. Bonum, & conueniens non participari per actum voluntatis, qui habet rationem inclinationis in illud; ſed ſupponi participatum per actum intellectus. Participatur autem bonum, quatenus verè bonum eſt, & conueniens. quod eſt, participari ab intellectu ſub ratione veri, hæc autem ratio ſupponit, & includit rationem boni.

Ad 4. ℞. vnionem vitalem, quæ fit per adhæſionem voluntatis, ſupponere aliam vnionem vitalem, quæ fit per actum intellectus: per quem actum fit obiectum intellectui præſens, & vnitum ſimul.

Ad 5. ℞. Sumendo delectationem pro fruitione, qui eſt actus voluntatis, illam conſequi ad poſſeſſionem boni, quæ fit per actum intellectus; ac proinde non poſſe ſpectare ad rationem eſſentialem felicitatis, vt de actu voluntatis dictum eſt. Quamquam ſpectat ad felicitatē vt quoddam accidens illius, perficiens accidentaliter illam, & illam ſemper concomitans: quia ad bonum poſſeſſum conſequitur delectatio, & quies in illo. Non putatur ergo felix vita, quæ ſit ſine delectatione: quia ſi delectatio non eſt, nec eſt poſſeſſio boni, ad quam naturali conſequutione ſequitur delectatio.

Digitized by Google

IV. PROPOSITIO.

Cum multæ ſunt operationes intellectus pro varietate obiectorum: illa ſola rationem formalem felicitatis habet, ac ſummi boni, quæ circa obiectum ſummè bonum verſatur, qui eſt Deus, nempe contemplatio Dei.

PRobatur, quia hæc ſola operatio habet rationem vltimi, ac perfectiſſimi boni. 1. Quia cum obiectum intellectus ſit omne ens, nunquam eius capacitas explebitur, ac proinde ad vltimam perfectionem perueniet, donec apprehendatur omne ens: quod accidit cum apprehenditur Deus, qui continet in ſe perfectiones omnium entium. 2. Quia operationes ſpecificantur ab obiectis: at cetera obiecta dicunt ordinem tranſcendentalem ad Deum, & quidquid bonitatis habent, illud habent à Deo, & infinito interuallo diſtant à Dei perfectione. ergo ita modo ſuo ſe habent operationes, quæ ſunt apprehenſiones ceterorum obiectorum, comparatæ ad illam, qua apprehenditur ipſe Deus. Deus autem habet rationem vltimi finis, ac boni ſummi. ergo operatio, quæ verſatur circa illum, rationem vltimi finis, ac ſummi boni habet reſpectu aliarum operationum.

Contra hanc propoſitionem obiici poteſt. 1. Ens vt abſtrahit à Deo, & creaturis, eſt bonum vniuerſaliſſimum. ergo in entis abſtractiſſimi contemplatione poſita eſt felicitas. 2. Hominis Contemplatio de Deo poteſt eſſe perfectior in infinitum. ergo nunquam habet rationem vltimæ perfectionis, ac proinde nec felicitatis.

Sed non eſt à Propoſitionis doctrina diſcedendum, quæ conſona eſt doctrinæ fidei, & Ariſt. 10. eth. c. 7.

Ad 1. ℞. Rationem entis in communi abſtrahere à rationibus particularibus, ac differentiis entium, ac proinde à rationibus perfectioribus. ergo non poteſt eſſe felicitas in eius contemplatione, ſed potius in conſideratione entis determinati, cuius differentia eſt infinitæ perfectionis, qualis eſt entis à ſe, id eſt, Dei. quia ab apprehenſione talis perfectionis ſummè perficitur intellectus. Præterea ex Ariſt. 1. eth. c. 6. Felicitas eſt poſſeſſio ſummi boni: at bonum in communi non poſſidetur, ſed particularia: quia ea poſſidentur, quæ exiſtunt; quidquid autem exiſtit, ens particulare, & determinatum eſt.

Ad 2. ℞. Ad rationem eſſentialem felicitatis ſatis eſſe, quod habeat rationem vltimi ex eo, quod attingit obiectum ſummum,

Digitized by Google

ſummum,quod eſt omnium entium finis. ex eo autem, quod illud obiectum poteſt apprehendi ſemper perfectius,non tollitur ab imperfectiore apprehenſione ratio felicitatis,ſed maioritatis. ex apprehenſione enim perfectiore felicitas fit maior,, non autem mutatur ſecundùm eſſentiam: ſicut quantitas, quantumuis parua, eſt vera quantitas, & ex additione quantitatis non mutat eſſentiam.Hæc porrò doctrina fundatur in communi tum Theologorum, tum Philoſophorum opinione,qui putant hominem poſſe eſſe felicem; & in inclinatione naturali hominis ad felicitatem, quæ inclinatio arguit felicitatem eſſe poſſibilem homini: at ea non eſſet illi poſſibilis, ſi de felicitatis ratione eſſet tantùm apprehenſio Dei omnium apprehenſionum perfectiſſima; quia huiuſmodi apprehenſio eſt tantum in Deo,qui ſe comprehendit:at in homine nulla datur apprehenſio Dei, qua non poſſit dari alia perfectior. Hic aduertendum eſt, Deum duobus modis poſſe apprehendi ab intellectu, abſtractiuè per lumen naturale, & intuitiuè per lumen ſupernaturale beatificum: apprehenſio Dei per lumen naturale valde imperfecta eſt, ſi cum viſione beatifica comparetur, & reſpectu illius non debet felicitas nominari; ſed tamen rationem felicitatis habet in genere naturæ,quia apprehendit ſummum obiectum, reſpectu cuius addit homini ſummam perfectionem ex iis, ad quas naturæ vi perueniri poteſt.

QVÆSTIO SECVNDA.

De Felicitatis proprietatibus.

IN hac quæſtione agendum eſt,& de iis, quæ veræ ſunt proprietates,à formali felicitatis ratione fluentes; & de iis,quæ ſunt ornamenta felicitatis, & illam aliquo modo conſeruant, & quæ ſimul ſumpta poſſunt proprietatis nomine appellari, ea ſunt,Voluptas, Perpetuitas, Amor concupiſcentiæ,Actio,Bona corporis,Bona externa,Amicitia.Videndum eſt quid hæc ſint, & quot felicitatis proprietates, ſiue accidentia ſint.

PRIMA PROPOSITIO.

De Voluptate.

Voluptas, eſt quædam quies operationis vitalis, & quaſi venuſtas à potentia bene diſpoſita circa obiectum potentiæ proportionatum. ea quies perfectio quædam eſt operationis,diſtincta ab illa tantum ratione, & ſecun-

Digitized by Google

dum eandem rationem operatione poſterior, ac proinde ad operationis rationem formalem non ſpectans,ſed vt proprietas ſe habens ad illam.

a *Ariſt.10. eth.c.4.*

b *ſup. Diſpu.1.q 4. Prop. 1. §. 4.*

VOluptas.) Voluptatis nomen, quamuis vulgo dicatur de ſenſitiuis delectationibus: [a] illud tamen etiam operationibus intellectus,& voluntatis conuenit,quarum potentiarum delectationes eò ſunt maiores ſenſitiuis, quò earum operationes ſunt ſenſuum operationibus nobiliores. [b] Delectatio autem voluntatis circa ſummum bonum modo perfectiſſimo poſſeſſum, appellatur fruitio; quia eſt vltima perfectio, quæ ab homine haberi poteſt, conſequens omnem aliam hominis perfectionem; ac proinde ita ſe habet reſpectu hominis,vt fructus reſpectu arboris,qui eſt vltima arboris perfectio. Dicitur ergo Fruitio nomine,quod affinitatem habet cum nomine Fructus.

A Potentia bene diſpoſita.) Docet experientia, cum potentia non eſt bene diſpoſita,non eſſe in operatione voluptatem. Ideo qui ægrotant, non delectantur cibis, quia palatus eſt male diſpoſitus. Contra verò quò bona diſpoſitio eſt maior, eò ſolet eſſe operatio iucundior. Ideo operari ex habitu,valde iucundum eſt. oritur ergo voluptas ex bona diſpoſitione potentiæ.

c S.*Tho.1.2.q.2.a.6. ad 1.*

d *Ariſt.10. eth.c.4.*

Quies.) Quietem intelligimus, cum potentia formalem actum poſſidendi obiectum,qui eſt ipſa vitalis operatio circa obiectum, producit vt in termino, non vt in via ad vlteriorem,& perfectiorem actum,ſeu poſſeſſionem obiecti.[c] Quòd voluptas ſit quies,probatur 1.Ex Ariſt.ſententia,qui 10.eth. c.4. negat voluptatem eſſe motum ex eo, quòd voluptas capitur tota ſimul. Quies autem eſt tota ſimul. 2. Quia cum potentia eſt in motu acquiſitionis, aut de acquiſitione ſollicita,etiam ſi poſſideat obiectum, voluptatem non habet. habet autem,cum in termino eſt, & quieta poſſidet obiectum. [d] Ratio autem cur nõ delectetur cum eſt inquieta, ea eſt,quòd operatio,quæ rationem delectationis habet,non eſt pura, ſed perturbata ex attentione ad alia obiecta;neque ita intenta,vt eſſet,ſi alia obiecta ſeſe non obiicerent potentiæ; neque ita clarè repræſentans perfectionem ſui obiecti,vt repræſentaret, ſi potentia illi ſoli obiecto eſſet intenta.

Quaſi venuſtas.) Ratio venuſtatis videtur potius ad operationes potentiarum cognoſcitiuarum, quam appetitiuarum pertinere. Videtur enim eſſe expreſſior quædam obiecti apprehenſio, & repræſentatio venuſtatis, bonitatis,proportionis, quæ eſt in obiecto. quæ expreſſio eſt veluti

quædam

Digitized by Google

quædam operationls venuſtas;vt indicat Ariſt.10.eth.c.4. In potentia appetitiua voluptas, eſt adhæſio ad obiectum ita clarè repræſentatum per operationem potentiæ cognoſcitiuæ. Confirmari hæc poſſunt ex experientia. experimur enim apprehenſiones obiectorum confuſas, non eſſe iucundas.

Circa obiectum potentiæ proportionatum.) Quòd ex proportione inter potentiam, & obiectum oriatur voluptas, docet experientia,& Ariſt.10 eth.c.4. illis verbis: *Quouſque autem ſenſibile, vel intelligibile, & id, quod iudicat, vel contemplatur, tale fuerit, quale eſſe debet, in operatione inerit voluptas. Cum enim id & quod vt afficiatur, & quod vt afficiat idoneum eſt, ſimilia ſunt, & inter ſe eodem modo ſeſe habent, idem fieri natura conſueuit.* Ex hac proportione videtur oriri vt obiectum optimum ſit ex ſe iucundiſſimum:quia optimum eſt maximè proportionatum potentiæ, explens proportionem, & adæquans capacitatem illius. ſi autem ita excellat, vt ſuperet capacitatem potentiæ non eſt iucundum, quia exceſſus obiecti obruit potentiam,& interdum corrumpit organum.

Ea quies perfectio quædam eſt, &c.) Videtur voluptas non eſſe diſtincta à parte rei ab operatione vitali. 1. Quia hoc indicat Ariſt.10.eth.c. 4. *Perficit*, inquit, *operationem voluptas,nō vt habitus quidam, qui ineſt,ſed vt finis ſuperexoriēs: perinde atque venuſtas in iis, qui in flore ætatis conſtituti ſunt.* Dum ait, Non eſſe habitum inhærentem, diſtinctionem tollit.& confirmat exemplo venuſtatis: venuſtas autem,quæ eſt proportio colórum,non diſtinguitur à parte rei ab ipſis coloribus ſimul ſumptis. 2. Quia non apparet vlla ratio ſufficiens ad ponendum diſtinctionem. Quòd autem quies & illa quaſi venuſtas ſint perfectiones operationis vitalis, nemo non videt; quia venuſtas eſt expreſſior obiecti apprehenſio; quies, eſt poſſeſſio terminata.Hæc autem non habent diſtinctionem ab ipſa operatione, niſi per intellectum: quia nulla poteſt afferri ratio ſuadens diſtinctionem à parte rei. Diſtinguntur autem per intellectum, quia alius eſt conceptus apprehenſionis, alius venuſtatis, & quietis Conceptus autem venuſtatis,& quietis,poſteriores ratione ſunt conceptu abſolutæ apprehenſionis,ſeu poſſeſſionis:quia illi hanc perficiunt. Iam abſoluta poſſeſſio ſummi boni ſatis eſt ad rationem felicitatis,quia ratione obiecti ſummam perfectionem ponit in homine,etiam ſi poſitio illa poſſit eſſe perfectior, vt dictum eſt ſupra q.1.Prop. 4. ad 2. ergo venuſtas,& quies, hoc eſt, [e] voluptas, non eſt de ratione formali felicitatis, ſed proprietas illius:quidquid enim ſuperuenit rationi formali,acciden- *e S Tho.1.2.q.2.a.6.*

tis, & proprietatis rationem habet reſpectu illius. Ita ſentire videtur Ariſt. 10. eth. c. 3. in fine, dum ait, voluptatem non eſſe ipſum per ſe bonum; & circa multa ſtudium eſſe homines adhibituros, etiam ſi nullam afferrent voluptatem. ex quibus verbis colligitur Poſitionem ſummi boni eſſe de ratione felicitatis, quæ eſt obiectum vltimum appetitus rationalis; & voluptatem eſſe quid conſequens.

Sed quod voluptas ſit de eſſentia felicitatis probabit quis 1. Quies, quæ rationem voluptatis habet, eſt ipſamet operatio: at operatio eſt de eſſentia felicitatis, vt q. 1. dictum eſt. 2. Nemo felicem appellabit eum, qui vitam degat iniucundā, ergo iucunditas eſt de eſſentia felicitatis.

Ad 1. ℞. Poſſe aliquid eſſe à parte rei idem cum alio, & tamen non eſſe de eſſentia illius; vt ſe habet, vt multi Doctores opinantur, relatio reſpectu fundamenti, exiſtentia reſpectu eſſentiæ, & alia ſexcenta. Dicendum ergo ad eſſentiam operationis pertinere, quòd ſit circa tale obiectum; ex quo ordine ſpeciem ſumit: quod autem quiete tale obiectum percipiat quid accidentarium eſt ad eius rationem ſpecificam. Videtur ita ſe habere voluptas reſpectu operationis, vt figura reſpectu quantitatis.

f Vid. ſup. q. 1. Prop. 3. ad 5.

Ad 2. ℞. [f] Eum, qui vitam degit iniucundā, vix poſſe habere operationem circa ſummum bonum, ſaltem dum iniucunditatem percipit; quia operatio circa obiectum moleſtum operationem circa obiectum bonum corrumpit. At ſi contingeret non corrumpere, dicendus eſſet felix eſſentialiter is, qui ſecundùm aliquam operationem ſentit iniucunditatem; ſed non perfectè felix, quia caret voluptate, quæ eſt felicitatis quædam perfectio. Hæc autem perfectio, quæ naturaliter ab omnibus appetitur, facit vt vulgò non putetur felix, qui vitam iucundam non agat. In Chriſto Domino dolor, quem animo percipiebat tempore Paſſionis, nihil remiſit de iucunditate viſionis beatificæ. quare etiam tunc quoad beatitudinem eſſentialem fuit perfectiſſimè beatus.

Quæ hactenus de voluptate diſputauimus, ſpectant ad rationem voluptatis latè ſumptæ pro quocunque ſuaui, ac iucundo ſenſu, quem ſecum afferre ſolet operatio vitalis, cum perfecta eſt, & verſatur circa obiectum conueniens. eſt autem alia quædam ratio voluptatis ſtrictè ſumptæ pro peculiari quodam actu appetitus, quo complacet de bono præſenti vt poſſeſſo, qui actus in appetitu ſenſitiuo eſt quædam Paſſio, quæ dicitur Delectatio, eſtque contraria Triſtitiæ. de hac voluptatis ratione dicetur d. 3. q. 1. Prop. 2. Quod autem delectatio ſtrictè ſumpta diſtinguatur à voluptate, quæ eſt in

actibus

Digitized by Google

actibus ſenſuum, patet ex eo, quod appetitus ſenſitiuus, cuius eſt actus delectatio ſtricte ſumpta, eſt in corde, ac proinde eius actus fit in corde. voluptas autem quæ ex actibus ſenſuũ percipitur, ſentitur in organis ſenſuum. Quod ſi delectatio appetitus ſenſitiui eſt diſtincta à voluptate ſenſuum: [g] dicendum quoque eſt delectationem appetitus rationalis, quæ appellatur fruitio, eſſe diſtinctam à iucunditate, ac ſuaui ſenſu, qui ex actu intellectus percipitur circa obiectum iucundum. quod indicare videtur Ariſt. 10. eth. c. 7.

g *S.Tho.* 1. 2. q. 2. ar. 6. & q. 4. a. 2.

II. PROPOSITIO.
De Perpetuitate Felicitatis.

Felicitatis perpetuitas, duratio quædam eſt conſtãs, & firma contemplationis circa ſummum bonum. Duratio autẽ paſſio quædam eſt exiſtẽtiæ. ergo Perpetuitas, exiſtentis contẽplationis circa ſummũ bonum, ac proinde felicitatis, eſt paſſio.

PRobari poſſet Perpetuitatem ad felicitatis eſſentiam attinere 1. Quia Ariſt. hoc innuere videtur 1. eth. c. 10. 2. Quia nemo felicem putat eum, qui poteſt è felici ſtatu cadere; nec eum, qui ſcit ſe aliquando miſerum futurum.

Sed Perpetuitatem eſſe felicitatis paſſionem ſuadetur ex eo, quod in qualibet re ille tãtùm rationes ſpectãt ad eſſentiam, quæ ſunt primum principium aliarum rationum, quæ ſunt in re, & effectuum ab illa prodeuntium. Primum autem principium in homine felici omnium rationum ad felicitatem ſpectantium, etiam ipſius Perpetuitatis & contemplatio ſummi boni. Nam ſummum bonum ita capacitatem intellectus explet, cum habeat omnem veri rationem, vt cum illud intellectus poſſidet, nõlit voluntas illud vnquã ab intellectu relinqui & ad alia obiecta diuerti. neque eſt vlla ratio, quantũ eſt ex parte proportionis, quam habet intellectus, & voluntas cum ſummo bono, cur hæ potentiæ aliò diuertantur. hinc fit, vt cõtẽplatio ſummi boni ex ſe perpetua ſit. Sed in hac mortali vita accidit eam non eſſe perpetuã: quia intellectus in ſua operatione pendet ab imaginatiua, quæ dum rapitur ab obiectis ſenſibilibus, operationem intellectus perturbat, & interrumpit. Præterea in hac vita nõ cernitur clarè in ſummo bono omnis ratio boni: ideo cum ſenſus repræſentant clarè in creaturis aliquam rationem boni, ſolet appetitus rationalis ad illã rapi. Præterea cogitur intellectus in hac vita cogitare de iis, quæ ſunt corpori neceſſaria; ideo diuertitur à cogitatione ſummi boni. Quæ quia nõ accidũt in vita cæleſti, & im-

tis, & proprietatis rationem habet reſpectu illius. Ita ſentire videtur Ariſt. 10. eth. c. 3. in fine, dum ait, voluptatem non eſſe ipſum per ſe bonum; & circa multa ſtudium eſſe homines adhibituros, etiam ſi nullam afferrent voluptatem. ex quibus verbis colligitur Poſitionem ſummi boni eſſe de ratione felicitatis, quæ eſt obiectum vltimum appetitus rationalis; & voluptatem eſſe quid conſequens.

Sed quod voluptas ſit de eſſentia felicitatis probabit quis 1. Quies, quæ rationem voluptatis habet, eſt ipſamet operatio: at operatio eſt de eſſentia felicitatis, vt q. 1. dictum eſt. 2. Nemo felicem appellabit eum, qui vitam degat iniucundã, ergo iucunditas eſt de eſſentia felicitatis.

Ad 1. ℞. Poſſe aliquid eſſe à parte rei idem cum alio, & tamen non eſſe de eſſentia illius; vt ſe habet, vt multi Doctores opinantur, relatio reſpectu fundamenti, exiſtentia reſpectu eſſentiæ, & alia ſexcenta. Dicendum ergo ad eſſentiam operationis pertinere, quòd ſit circa tale obiectum; ex quo ordine ſpeciem ſumit: quod autem quiete tale obiectum percipiat quid accidentarium eſt ad eius rationem ſpecificam. Videtur ita ſe habere voluptas reſpectu operationis, vt figura reſpectu quantitatis.

[f] *Vid. ſup. q. 1. Prop. 3. ad 5.*

Ad 2. ℞. [f] Eum, qui vitam degit iniucundã, vix poſſe habere operationem circa ſummum bonum, ſaltem dum iniucunditatem percipit; quia operatio circa obiectum moleſtum operationem circa obiectum bonum corrumpit. At ſi contingeret non corrumpere, dicendus eſſet felix eſſentialiter is, qui ſecundùm aliquam operationem ſentit iniucunditatem; ſed non perfectè felix, quia caret voluptate, quæ eſt felicitatis quædam perfectio. Hæc autem perfectio, quæ naturaliter ab omnibus appetitur, facit vt vulgò non putetur felix, qui vitam iucundam non agat. In Chriſto Domino dolor, quem animo percipiebat tempore Paſſionis, nihil remiſit de iucunditate viſionis beatificæ. quare etiam tunc quoad beatitudinem eſſentialem fuit perfectiſſimè beatus.

Quæ hactenus de voluptate diſputauimus, ſpectant ad rationem voluptatis latè ſumptæ pro quocunque ſuaui, ac iucundo ſenſu, quem ſecum afferre ſolet operatio vitalis, cum perfecta eſt, & verſatur circa obiectum conueniens. eſt autem alia quædam ratio voluptatis ſtrictè ſumptæ pro peculiari quodam actu appetitus, quo complacet de bono præſenti vt poſſeſſo, qui actus in appetitu ſenſitiuo eſt quædam Paſſio, quæ dicitur Delectatio, eſtque contraria Triſtitiæ. de hac voluptatis ratione dicetur d. 3. q. 1. Prop. 2. Quod autem delectatio ſtrictè ſumpta diſtinguatur à voluptate, quæ eſt in actibus

Digitized by Google

actibus ſenſuum, patet ex eo, quod appetitus ſenſitiuus, cuius eſt actus delectatio ſtricte ſumpta, eſt in corde, ac proinde eius actus fit in corde. voluptas autem quæ ex actibus ſenſuũ percipitur, ſentitur in organis ſenſuum. Quod ſi delectatio appetitus ſenſitiui eſt diſtincta à voluptate ſenſuum: [g] dicendum quoque eſt delectationem appetitus rationalis, quæ appellatur fruitio, eſſe diſtinctam à iucunditate, ac ſuaui ſenſu, qui ex actu intellectus percipitur circa obiectum iucundum. quod indicare videtur Ariſt. 10. eth. c. 7. g S.Tho.1. 2.q. 2. ar. 6. & q. 4. a. 2.

II. PROPOSITIO.
De Perpetuitate Felicitatis.

Felicitatis perpetuitas, duratio quædam eſt conſtãs, & firma contemplationis circa ſummum bonum. Duratio autẽ paſſio quædam eſt exiſtẽtiæ. ergo Perpetuitas, exiſtentis contẽplationis circa ſummũ bonum, ac proinde felicitatis eſt paſſio.

PRobari poſſet Perpetuitatem ad felicitatis eſſentiam attinere 1. Quia Ariſt. hoc innuere videtur 1. eth. c. 10. 2. Quia nemo felicem putat eum, qui poteſt è felici ſtatu cadere; nec eum, qui ſcit ſe aliquando miſerum futurum.

Sed Perpetuitatem eſſe felicitatis paſſionem ſuadetur ex eo, quod in qualibet re illę tãtùm rationes ſpectãt ad eſſentiam, quæ ſunt primum principium aliarum rationum, quæ ſunt in re, & effectuum ab illa prodeuntium. Primum autem principium in homine felici omnium rationum ad felicitatem ſpectantium, etiam ipſius Perpetuitatis & contemplatio ſummi boni. Nam ſummum bonum ita capacitatem intellectus explet, cum habeat omnem veri rationem, vt cum illud intellectus poſſidet, nolit voluntas illud vnquã ab intellectu relinqui & ad alia obiecta diuerti. neque eſt vlla ratio, quantũ eſt ex parte proportionis, quam habet intellectus, & voluntas cum ſummo bono, cur hæ potentiæ aliò diuertantur. hinc fit, vt contẽplatio ſummi boni ex ſe perpetua ſit. Sed in hac mortali vita accidit eam non eſſe perpetuã: quia intellectus in ſua operatione pendet ab imaginatiua, quæ dum rapitur ab obiectis ſenſibilibus, operationem intellectus perturbat, & interrumpit. Prætęrea in hac vita nõ cernitur clarè in ſummo bono omnis ratio boni: ideo cum ſenſus repræſentant clarè in creaturis aliquam rationem boni, ſolet appetitus rationalis ad illã rapi. Præterea cogitur intellectus in hac vita cogitarę de iis, quæ ſunt corpori neceſſaria; ideo diuertitur à cogitatione ſummi boni. Quæ quia nõ accidũt in vita cæleſti, & im-

Digitized by Google

mortali, ideo cælituum felicitas eſt perpetua. Ex his intelligitur poſſeſſionem ſummi boni ad eſſentiam felicitatis pertinere; perpetuitatem autem eſſe paſſionem illius, quia profluit ab illa. Confirmatur, quia actualis poſſeſſio ſummi boni non habet ex duratione, niſi quandam virtualem extenſionē, quatenus ea poſſeſſio coexiſtit extenſo temporis ſpacio: at extenſio in qualitate (contemplatio autem qualitas eſt) non ſpectat ád qualitatis eſſentiam.

Ad 1. & 2. ℞. Felicitatem interdum ſumi ſolere, non pro ſola ratione formali felicitatis, ſed etiam pro toto aggregato ex ratione formali, & eius accidentibus, ac ornamentis: in his ornamentis maximum eſt Perpetuitas; quæ proinde ad felicitatis ita largè ſumptæ rationem maximè ſpectat. Qui ergo felicitate carere poteſt, licet felix ſit felicitate eſſentiali, non eſt tamen felix hac altera felicitatis ratione, nec habet felicitatem ſuis accidentibus perfectam. Præterea non putatur felix, quia ſpectatur illud tempus, cum non erit felix; quo tempore præterita felicitas ita ſe habet, ac ſi nunquam fuiſſet. [h] Præterea poſſet accidere vt cogitatione futuræ miſeriæ turbaretur, & corrumperetur contemplatio erga ſummū bonum: & ita felix non eſſet, quia ratio formalis felicitatis ceſſaret.

[h] Vid. Valen t. 2. d. 1. q. 5. p. 4.

III. PROPOSITIO.

De Amore concupiſcentiæ in ſummum bonum.

Cum duobus modis contingat appetitum erga bonum affici, aut abſolutè, & propter ipſum bonum, aut propter aliud: prior affectus abſolutè amor, poſterior concupiſcentia, ſeu Amor concupiſcentiæ appellatur. Ita ſummum bonum, quod eſt felicitatis obiectū, & amari propter ſeipſum poteſt, quia ſummum bonum eſt; & amari, quia nobis bonum eſt. Concupiſcentia, paſſio quædam eſt amoris, quo ſummum bonum propter ſe ipſum amatur.

QVod ſummi boni concupiſcentia paſſionis rationem habeat ad felicitatem comparata, probatur 1. Prius eſt eſſe bonum ſibi, ſeu in ſe, quàm eſſe bonum alteri; & ideo aliquid eſt bonum alteri, quia eſt bonum in ſe. ergo eſſe bonum in ſe, vt prima, & eſſentialis ratio ſe habet, ex qua vt paſſio quædam profluit eſſe bonum alteri? Item operationes vitales ſequuntur naturam obiectorum, circa quæ verſantur. ergo Amor ſummi boni, quo amatur ſummum bonum vt in ſe bonum

Digitized by Google

num eſt,ſe habet vt principium,ex quo profluit concupiſcentia ſummi boni.hæc ergo vt paſſio ſe habet ad amorem comparata. 2. Felicitas habet rationem vltimi, vt q. 1. dictum eſt.at concupiſcentia ſummi boni non habet rationem vltimi, tum quia per illam amatur ſummum bonum vt aliquid amantis,ac proinde vt pars illius, ac mediũ ad totale bonum amantis,tum quia per concupiſcẽtiam amatur ſummum bonum propter bonum amantis,ac proinde formalis ratio amoris eſt ipſe amans, qui non eſt ſummum,& vltimum bonum. tum quia per concupiſcentiam non amatur ſummum bonum vt ſummum bonum,id eſt,omnem bonitatis rationem habẽs; ſed vt bonitatem habet reſpectu amantis. ergo concupiſcẽtia ſummi boni rationem felicitatis non habet. 3.Cum ſummum bonum habeat omnem rationem boni; in amore,quo amatur ſummum bonum vt ſummum bonum, continetur eminenter amor in bonum amantis. ergo ſi amori erga ſummũ bonum addatur formalis amor concupiſcentię,is amor rationem accidentis habebit reſpectu illius. Iam ſi concupiſcentia ſe habet vt paſſio reſpectu amoris erga ſummum bonum, [i] qui amor ſe habet vt paſſio reſpectu contemplationis circa ſummum bonum,in qua contemplatione eſſentialis felicitas poſita eſt : ergo multò magis ſe habebit vt paſſio concupiſcentia reſpectu felicitatis eſſentialis.

i *ſup. q. 2. Prop. 3.*

IV. PROPOSITIO. De Actione.

Actio,de qua nunc agitur,eſt operatio, quæ verſatur circa bonum hominis operabile. Bona autem hominis operabilia ſunt tum obiecta trium virtutum moralium, Iuſtitiæ,Fortitudinis,Temperantiæ;tum ipſa poſſeſſio ſummi boni,id eſt,contemplatio Dei; tum adhæſio ad illud, qui eſt Amor in Deum; non autem ipſe Deus. Ad Actionẽ ſpectat cognitio practica intellectus,quæ actionem dirigit,vt intelligitur ex iis,quæ de Prudentia dicta ſunt.Actionem ita ſumptam putamus non pertinere ad felicitatis eſſentiam,ſed eſſe paſſionem illius.

VLtima Propoſitionis pars probatur.[k] Felicitas eſt poſſeſſio ſummi boni,& operatio,quę verſatur circa vltimum finem, vt in prima quæſt.probatum eſt.at obiectum actionis non eſt ſummum bonum, vt ex hac propoſitione intelligi-

k *S.Th. 1. 2.q.3.a.5*

Digitized by Google

tur, ſed medium ad illud. ergo actio felicitatis rationem non habet.

Contra obiici poteſt 1. In Pſal. 1. hominum beatitudo dicitur eſſepoſita in actione, & Pſ. 118. *Beati*, inquit, *immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* 2. Ariſt. 10. eth. c. 6. & 8. agit de beatitudine actiua, quam diſtinguit à contemplatiua, & ait eam eſſe poſitam in exercitio virtutum moralium. 3. Felicitas eſt bonum hominis, vt homo eſt: eſt autem maximum hominis bonum actio: quæ ſi verſetur circa bonũm aliorum, diuiniſſimum quiddam eſt, teſte S. Dyoniſio.

Sed non eſt à noſtra ſententia diſcedendũ, tum quia manifeſtè ſuadet ratio ad probationem Propoſitonis allata, tum quia eam docet Ariſt. Nam 1. erg. c. 12. ait felicitatem non eſſe ex iis bonis, quæ laudantur; ſed ex iis, quæ honorantur: at actiones bonæ laudantur. & 10. eth. c. 7. affert rationes quæ probant ſolam vitam contemplatiuam ad eſſentiam felicitatis pertinere. ait enim illam eſſe præſtantiſſimam, aſſiduiſſimam, iucundiſſimam, minimè omnium indigentem aliis, nullis negotiis perturbatam, indefatigabilem, perfectam, ad nullum alium finem ordinatam, & quid diuinum ſi ad humanam vitam comparetur. ergo vult Ariſt. eam ſolam eſſe ſummum hominis bonum. ergo eam ſolam vult rationem eſſentialem felicitatis habere; cuius ratio eſt, eſſe ſummum hominis bonum.

Ad 1. ℞. Quòd, quemadmodum Ratio entis eſt ratio analoga, quæ principaliter conuenit ſubſtantiæ; accidenti autem per attributionem ad ſubſtantiam: ita eſt analoga ratio Boni, ac proinde felicitatis, quæ præcipuè conuenit bono illi, quod in homine habet rationem vltimi, & perfectiſſimi reſpectu aliorum bonorum hominis; ſecundariò autem, & per attributionem ad felicitatem eſſentialem, conuenit etiam mediis ad illam, tum quia participant de bonitate illius, tum quia etiam ipſa habent rationem vltimi reſpectu quorundam bonorum, licet non reſpectu omnium. Hoc ſecundo modo vita actiua dici ſolet felicitas, quia via eſt ad eſſentialem felicitatem. eſt ergo actio beatitudo, ſed accidentalis. vel dicendum dici à Dauide eos qui ambulant in lege Domini,[1] beatos non quidem re, ſed ſpe; vt etiam à Chriſto Domino Matt. 5. dicuntur beati Pauperes ſpiritu, & qui perſequutionem patiuntur propter iuſtitiam; &c.

1 *Maldon. in Matt. 5.*

Ad 2. ℞. ex eo, quod Ariſt. vitam actiuam vocat felicitatem, non poſſe colligi eam habere rationem felicitatis eſſentialis. Poteſt enim vocari felicitas etiam ea, quæ accidentalis eſt. vt enim bonum dicitur etiam accidens: ita felicitas

poteſt

Digitized by Google

poteſt dici omne bonum, quod ſpectat ad hominem, etiam ſi ſe habeat vt accidens reſpectu boni vltimi,& perfectiſſimi.

Ad 3. ℞. Non omne, quod bonum hominis eſt, eſſe felicitatem eſſentialem. Actionem quæ verſatur circa bonum aliorum, dici quid diuiniſſimum non abſolutè, ſed reſpectu omnium aliorum bonorum hominis, excepta felicitate; vel, non ratione ſui,ſed ratione radicis, ex qua procedit, quæ ſolet eſſe excellens quædam charitas in Deum, quæ ſolet in actionem prodire, qua procurat vt Deus, quem ipſa ardenter amat,ab aliis etiam diligatur: Ardens autem charitas excellentem boni ſummè amabilis cognitionem ſupponit, in qua eſſentialis felicitas poſita eſt.

V. PROPOSITIO.

De Bonis corporis,& externis.

Bona corporis ſunt valetudo, pulchritudo; Bona externa, diuitiæ, ſoboles, nobilitas, honor, gloria, ſubditi, amici. Nullum quidem ex his ad felicitatis eſſentiam pertinet: ornamenta tamen illius ſunt omnia:quædam vt neceſſaria media, ſiue inſtrumenta ſe habent ad felicitatem.

QVod nihil horum formalem rationẽ felicitatis habeat, & docent Stoici, & [m] Chriſtiana doctrina, & manifeſtum eſt ex iis, quæ hactenus diſputata ſunt. Quare, cum Ariſt. 1 eth.c.8. ait felicitatis nõ admodum compotem illum eſſe, qui vel ſpecie.prorſus deformis, vel genere ignobilis, vel ſolitarius eſt,ac prole carens:intelligendus eſt loqui, non de eſſentiali felicitate; ſed de ratione quadam perfectiſſima felicitatis,quæ eſt aggregatum ex ratione eſſentiali,& ex accidentibus,ac ornamentis illius:in quibus ſunt quædam præcipua,quorum aliquo ſi homo careat,non putatur felix, felicitate ſcilicet amplè ſumpta; cum tamen ſit felix felicitate eſſentiali.

m *Vid. Valen.* 1.2. *d.* 1.*q.*4.*p.*3.

[n] Quædam ex bonis,quæ in Propoſitione numerata ſunt, habent ſe vt media neceſſaria ad felicitatem naturalem, nempe ea, ex quibus pendet contemplatio ſummi boni,vt eſt ea corporis diſpoſitio,ac valetudo,ſine qua ſenſus externi ad diſciplinam neceſſarij, & phantaſia, cum qua connexionem habet intellectus in operando, non poſſent exercere operationes ſuas: vt etiam ſunt ea bona externa, quæ ſi abſint, contemplatio aut non habetur, aut interrumpitur. Hoc modo neceſſaria eſt ſocietas alicuius amici,qui amicum

n *S Th.* 1 2.*q.*3 *a.*6. & 7.

ea

Digitized by Google

ea doctrina imbuat, qua ad ſummi boni contemplationem peruenitur: neceſſarium eſt tantum diuitiarum, quantum eſt opus ad corpus alendum pro contemplationis exigentia. Porrò ad actionem, in qua præcipua quædam accidentalis felicitatis pars poſita eſt, multò maior horum bonorum copia requiritur, quàm ad contemplationem, vt explicat Ariſt. 1. eth. c.8.& 10.& lib.10.c.8.

VI. PROPOSITIO.
De Amicitia.

Amicitia, eſt amor beneuolentiæ mutuus cognitus. Intercedere autem poteſt amicitia cum Deo, cum Angelis, cum Hominibus. ex amicitijs ea, quæ cum Deo intercedit, præcipua paſſio felicitatis eſt: ceteræ amicitiæ, quæ Deum non ſpectant, ornamentorum tantùm, aut mediorum rationem habent, ad Dei contemplationem, & amorem comparatæ.

Amicitiæ ratio formalis.

1. A*Mor beneuolentiæ mutuus cognitus.*) Hæc eſt ratio formalis amicitiæ, in qua multa includuntur. Quæ vt meliùs intelligantur, ſciendum [o] Amorem nihil aliud eſſe, quàm complacentiam rei appetibilis, ſeu rei habentis conuenientiam cum appetitu, à quo eſt amabilis. Duplici autem modo complacere poſſumus de bono aliquo, nempe vel abſolutè, id eſt, vt illud bonum eſt in ſe, & amabile propter ſe, vt tota amoris ratio ſit bonum, quod habet in ſe, ac illud bonum ſit amoris terminus; vel complacemus de bono aliquo reſpectiuè, & in ordine ad aliud, quia bonum alteri eſt. Prior complacentia dicitur Amor beneuolentiæ, quia ex eo amore oritur, ac fluit Beneuolentia, [p] quæ propriè eſt actus voluntatis, quo alteri bonum volumus. ex eo enim quod aliquid amatur, fit vt appetantur ea, quæ illi conuenientia ſunt. Poſterior complacentia dicitur amor concupiſcentiæ, quo amatur bonum, quod alteri volumus. [q] Differunt autem inter ſe actus Beneuolentiæ, & Concupiſcentiæ, quod licet vterque includat duo, nempe & bonum, quod amatur; & ſubiectum, cui amatur: in Beneuolentia præcipuam rationem habet ſubiectum, cui bonum volumus: in concupiſcentia ratio præcipua eſt bonum, quod amatur; ſubiectũ ſe habet vt terminus cõnotatus. Rurſum amor beneuolentiæ differt ab ipſa beneuolentia, quod Amor dicit ſimplicem

o S.Tho.1.2.q.26.ar.2.

p S.Tho.2.2.q.27.a.2.

q Valent.1.2.d.5.q.2.p.1.

Digitized by Google

cem complacentiam, vt explicatum eſt: Beneuolẽtia verò duplicem complacentiam includit & ſubiecti, & boni ei conuenientis. Porrò de ratione formali amicitiæ videtur eſſe tantùm ſimplex illa complacentia, modò ſit mutua, & cognita, ſine actu beneuolentiæ. Tum quia nulla apparet ratio, quæ ſuadeat eam complacẽtiam non debere dici amicitiam. Tum quia ea complacentia ſecluſa beneuolentia habet completam rationem primi principij, vnde oriuntur omnes effectus amicitiæ, de quibus infra dicemus. Tum quia illa eminenter, & virtualiter continet actum beneuolentiæ, vt patet conſideranti. Dicimus autem in ratione formali amicitiæ includi Alteritatem, ſeu rationem mutui amoris cogniti: quia nemo dicet amicitiam amorem non mutuum, aut non ab vtroque amante cognitum: & ita docet Ariſt. 8. eth. c. 2. dum ait. Beneuolentiam in mutua affectione amicitiam eſſe. vbi definit Amicitiam per eius præcipuum effectum, qui eſt Beneuolentia, & c. 3. *Tres, inquit, æquales numero amabilibus amicitiæ ſpecies ſunt: quippe cum in vnoquoque ſit redamatio non latens.* Formali amicitiæ ratione poſita, facile eſt intelligere omnes eius cauſas, genera, effectus, & proprietates; quorum aliqua operæ pretium eſt hoc in loco breuiter attingere: quia ex eorum cognitione tum ipſa Amicitiæ ratio meliùs intelligetur, tum reliqua, quæ in hac 6. Prop. ſunt explicanda.

Amicitiæ ſubiectum.

2. Subiectum Amicitiæ ſunt Perſonæ, inter quas intercedere poteſt aliquod ius. Perſona dicitur ſuppoſitum habens naturam intellectualem. [r] Ius, eſt iuſtum, ſeu æqualitas, quæ fit per operationem iuſtitiæ; vt cum fit recompenſatio mercedis debitæ pro ſeruitio impenſo. Quod ſubiectum amicitiæ ſint ſuppoſita intellectualia probatur, quia Amicitia eſt Amor beneuolentiæ: at beneuolentia non eſt, niſi erga ſuppoſita intellectualia. [s] reliqua enim vt bruta, & ſenſu carentia ſolùm amantur amore concupiſcentiæ. Quod perſonæ, vt ſint ſubiectum amicitiæ ita ſe debent habere, vt inter ipſas intercedere poſſit aliquod ius, ſuadetur ex eo, [t] quod ea, inter quæ non poteſt intercedere ius, ita ſe habent, vt nihil ſit vtriſque commune, ſed quidquid vnum eſt, aut habet in ſe, ordinetur ad vtilitatem non ſuam, ſed alterius; cuiuſmodi eſt inſtrumentum reſpectu agentis, & ſeruus vt ſeruus reſpectu domini: at erga ea, quæ eo modo ſubordinantur alteri, non poteſt eſſe amor beneuolentiæ, ſed concupiſcentiæ. Ex his intelligitur inter regem & ſubditos, parentes & filios, inter dominum & ſeruum, non vt ſeruum, ſed vt hominem,

r *S. Tho.* 2. 2. q. 57. a. 1.

s *Ariſt.* 8. *eth. c.* 2.

t *Ariſt.* 8. *eth. c.* 11.

Digitized by Google

nem, poſſe eſſe amicitiam, quia poteſt eſſe ius: Poſſe etiam eſſe inter Deum, & homines; quia Deus hominum opera, quæ ſimul ſua ſunt, non ad ſuam, ſed ad hominum vtilitatem ordinat; & promittendo bonis operibus mercedem, ius tribuit hominibus ad bona ſua; & communicando ſeipſum hominibus, facit ſua etiam hominibus communia. An autem poteſt vnius amicitia extendi ad multos? [u] Videtur vera amicitia, quæ in honeſtate morali fundatur, de qua infra, quoad redamationem poſſe quidem ad multos extendi, quia poſſunt eſſe multi viri probi, à quibus vir bonus redametur, & quibus placeat: quia tamen non facilè contingit in omni hominum cætu proborum multitudo, raró illud genus amicitiæ ad multós extenditur quo ad redamationem. Poteſt tamen extendi ad omnes homines, etiam ad inimicos, quoad amorem, cuius obiecti ratio ſit, Deus. omnes enim homines amabiles ſunt, vt imagines Dei ſunt, & capaces ipſius, & amabiles ipſi.

u Ariſt. 8. eth. c. 6.

Amicitiæ obiectum.

3. Amicitiæ obiectum eſt, [x] ſimile amans. Amans, quia cum amicitia ſit amor mutuus, ſeu redamatio cognita, cadit in obiectum amoris, qui eſt in vno amante, redamatio alterius amantis. Quare non eſt perfecta amicitia ſi ſolùm amatur amicus, quia ſimilis eſt; niſi etiam ametur, quia redamans eſt. Similitudinem autem intelligimus eam proportionem, quam habet bonum, quod eſt in vno amante, cum altero amante. non enim fertur appetitus actu amoris, niſi in obiectum proportionatum appetenti, vt patet inductione. Proportionem autem habent inter ſe duo ſuppoſita, vel quia ſunt eiuſdem rationis, vel quia vnum ſe habet vt pars, vel proprietas reſpectu alterius, vel quia vnum ſe habet vt cauſa, ſeu totum reſpectu alterius. eiuſdem rationis ſunt quæ ſunt eiuſdem naturæ, aut eorundem morum: vt pars ſe habet filius reſpectu patris, & bonum vtile reſpectu amantis illud in altero: vt proprietas ſe habet pulchritudo reſpectu amantis illam in altero; vt cauſa, & totum ſe habet Pater reſpectu filiorum. ex quibus intelligitur, quæ ſit ratio, ex qua oritur amor, [y] nempe, quia naturali appetitu omnia appetunt bonum ſuum. quare cum quis inuenit in alio aut alterum ſe, aut aliquid ſui, amat in altero ſeipſum, ſeu bonum ſuum. inuenit autem in alio alterum ſe, cum inuenit in illo eandem naturam, aut eoſdem mores. omnes autem rationes amandi reducuntur, vt patet, in tria capita, nempe in bonum honeſtum ſiue naturale, ſiue morale, in bonum vtile, in bonum iucundum. Ex quibus rurſum intelli

x Ariſt. 8. eth. c. 3. & l. 9. c. 3.

y Ariſt. 8. eth. c. 5.

Digitized by Google

intelligitur Amorem facere ex amante, & re amata vnum quid: quia duo fiunt vnum, cum poſita proportione, quam habent ad inuicem, accedit nexus inter illa: at amor eſt quidam nexus vitalis inter appetitum, & bonum ſibi proportionatum, quia eſt complacentia appetitus de bono ſibi proportionato; complacentia autem eſt genus quoddam vnionis, vt patet. ergo amor facit vnum. Facit autem vnum trahendo amantem ad rem amatam, quia complacentia egreditur ex amante in rem amatam, cum ſit actus amantis erga bonum ſibi. & ideo amor dici ſolet tendentia appetitus in bonum obiectum.

Amicitiæ genera.

4 Amicitiæ genera ex obiecto colliguntur, ex quo amor ſpeciem ſumit. obiectum autem triplex eſt, vt paulo ante dictum eſt, bonum honeſtum, vtile, iucundum. & rurſum Honeſtum duplex, Naturale, & Morale. quare præcipua amicitiæ genera quatuor ſunt. [z] 1. Amicitiæ naturalis, ad quam plures ſpecies ſpectant, vt ea, quæ eſt inter Patrem, & filios, quæ inter fratres, quæ inter coniuges. 2. Amicitiæ Moralis: quæ in plura genera diuidi poteſt, vt in Sodalitiam, quæ eſt inter pares; in Regiam, quæ eſt inter Regem, & ſubditos. 3. Amicitiæ vtilis, cum alter alterum beneuolentia proſequitur, quia vtilitatem ex illo conſequitur: qualis amicitia ſolet eſſe inter mercatores. 4. Amicitiæ iucundæ, cum eatenus amicum diligimus, & ei bonum volumus, quatenus nobis iucundus eſt: qualis ſolet eſſe amicitia inter iuuenes. [a] In his generibus nobiliſſima, & maximè propriè amicitia eſt Moralis, tum quia circa nobiliſſimum obiectum verſatur, nempe bonum hominis, vt homo eſt; tum quia tota pendet ex electione; nihilque habet ſenſitiui affectus coniunctum; tum quia ſyncerus beneuolentiæ amor eſt, & maximè proprius; tum quia in maxima ſimilitudine fundatur, & in proportione æqualitatis; tum quia maximè omnium habet effectus, & proprietates amicitiæ, vt ſunt Bonorum communio, iucunditas, firmitas. vltimum locum habet amicitia vtilis, quia minimè omnium habet amorem beneuolentiæ, minimè omnium amicitiæ proprietates. [b] & cum tam vtilis, quàm delectabilis amicitia, bonum, quod vult amico, referat vlterius ad bonum amantis, id eſt, ad vtilitatem, & delectationem illius: inde fit, vt vtraque amicitia, quia trahitur ad amorem concupiſcentiæ, à veræ amicitiæ ratione deficiat.

z *Ariſt.8. eth. c. 11. & 12.*

a *Ariſt.8. eth.c.4.*

b *S.Tho.1. 2.q.26.a. 4.ad 3.*

Amicitiæ Efficiens.

5. Principium Amicitiam efficiens præcipuum videtur

eſſe

Digitized by Google

eſſe id, quod proponit appetitui rationali bonum amabile, quod eſt in alio, vt Naturæ præſtantiam, virtutum ornamenta, beneficentiam, pulchritudinem, & ſimilia: eo enim bono allicitur appetitus ad amandum. [c] Principium etiam amicitiæ eſt beneuolentia. Maximè autem ad excitandum amorem valent beneficia, quia ratio amandi alterum eſt amor noſtri, vt diximus cum de obiecto: beneficia autem in nos ab alio collata, fiunt maxime bonum noſtrum. Sed adhuc maius inuitamentum amoris eſt ipſe amor alterius erga nos, tum quia is amor eſt fons beneuolentiæ, ac beneficiorum alterius erga nos: tum quia multò magis amamus nos ipſos, quàm alia bona noſtra; amoris autem alterius erga nos obiectum ſumus abſolutè nos ipſi. Ideo Amor dicitur primum donum, quia principium eſt aliorum donorum, & qui nos amat, quantum ex ipſo eſt, dat nobis nos ipſos, dum habet complacentiam de nobis, vt nobis, non vt vtilibus ſibi, quæ eſſet complacentia concupiſcentiæ. Immo ipſa beneficia non excitant amorem in eum, à quo proficiſcuntur, niſi quatenus ſunt amoris indicia. Iam ad mutuum amorem, & amoris redamationem, in qua formalis ratio amicitiæ poſita eſt, requiritur aliquid, quod ſufficienter faciat deuenire vtrumque amantem in cognitionem amoris, qui eſt in altero. Præſtat hoc in primis mutua beneficiorum collatio cognita; quia beneficia ſunt maxima amoris indicia. Beneficiorum autem mutua collatio, ſeu bonorum communicatio non ſolet eſſe ſine mutua præſentia: ideo inter principia amicitiæ conciliandæ ſocietas eſt. Ex his colligitur inter ſuperiorem, & inferiorem, cum eſt inter eos magna differentia, & ſtatus inæqualitas, non facile contingere amicitiam: quia non ſolet eſſe inter eos ſocietas, nec bonorum mutua communicatio. Societas enim iniri ſolet inter homines ob indigentiam, quia vnus indiget auxilio, & bonis alterius: at ſuperior vt ſuperior non indiget inferiore. [d] Poſſet autem contingere, vt inferior diuitiis, eſſet altero ſuperior bonitate, aut doctrina; & tunc facilè iniri poſſet inter eos amicitia: quia defectus vnius boni, qui eſt in vno, compenſaretur exceſſu alterius boni, quod eſt in altero, & fieret æqualitas, ac mutua boni cuiuſque proprij communicatio. Porrò inter Deum, & homines, quamuis ſit infinita perfectionis diſtantia, contingit amicitia: quia Deus ob ſuam infinitam bonitatem, non dedignatur hominum ſocietatem, & [e] quia eſt primum omnium rerum principium, in quo viuimus, mouemur, & ſumus, non longe abeſt ab hominibus, & amat homines vt opus, & [f] genus ſuum, & eo ipſo, quod tribuit illis exiſtentiam, præuenit

c Ariſt. 9. ethic. 5.

d Ariſt. 8. ethic. 6.

e Act. 17. 28.

f Ibid. vers. 29.

Digitized by Google

uenit eos amore,ac beneficiis,vt non ſit opus hominum beneficiis erga ipſum ad excitandum eius in homines amorem. Principium ergo,ſeu ratio amicitiæ in Deo erga homines non ſunt hominũ beneficia, ſed Dei bonitas,& ratio primi principij. Principium autem ex parte hominum ad redamandum Deum eſt debitum gratitudinis,& Dei bonitas infinitè amabilis, & dependentia in omnibus à Deo, quæ facit indiſtantiam ab ipſo Deo.[g] Porrò negandum non eſt probitatem,præſertim excellentem, etiam in homine maximis bonis abundante, ac longè aliis ſuperiore, eſſe cauſam vt is ineat ſocietatem cum inferioribus. Bonũ enim diffuſiuum eſt ſui;& amat aliis communicari. Atque de principio amicitiam efficiente hæc ſatis. *g Cicer. de amicitia.*

Principium autem amicitiam conſeruans videtur potiſſimum eſſe Remotio eorum, quæ ius amici lædere poſſunt. Malum enim non eſt obiectum amoris, ſed odij;quod autem ius alicuius lædit, bonum tollit illi debitum, tollere autem bonum, eſt eſſe cauſam mali: mali autem cauſa, mala eſt ei, cui mali cauſa eſt: quare mali cauſa vt ſic,non poteſt eſſe obiectum amoris. Porrò inter alia, quæ amanti debentur,primum locum obtinet Redamatio, ſecundum gratitudo. Adhibenda ergo eſt ad amicitiam conſeruandam Redamatio, & grati animi ſignificatio. Quamuis autem amico interdum multò plura debeantur, quam alter ei tribuere poſſit: non intelligitur tamen ius amici lædi, ac proinde conſeruatur amicitia, ſi alter tantum amico tribuat, quantum poteſt. conſeruatur etiam amicitia, & augetur iiſdem, quibus acquiritur, nempe Beneficiis, & bonorum communicatione; mutua, præſentia, & amici ſocietate. Abſentia,cum eſt diuturna,ſolet amicitiam corrumpere: quia tollere ſolet amici, & beneficiorum memoriam, quæ eſt cognitio quædam amici, & beneficiorum eius. amor enim pendet à cognitione obiecti amabilis. quare ea cognitione per abſentiam ſublata, corrumpitur amor. ergo ad conſeruandam amicitiam cum abſentibus, renouanda crebrò eſt abſentium memoria. quod fieri poteſt mittendis mutuo litteris, ac munuſculis. conſeruat etiam amicitiam concordia. i. iudiciorum, & voluntatum conſenſio circa agenda. de qua Ariſt. 9. eth.c.6. *h Ariſt. 8. eth.c.vlt.*

Iam principium amicitiæ reconciliandæ, cum læſum eſt amici ius,eſt ex parte lædentis reſtitutio, & recompenſatio boni ab amico ſublati, & amoris ſignificatio: ex parte verò amici offenſi, eſt iniuriæ condonatio.

Amicitiæ effectus, ſiue proprietates.

6. Amicitiæ effectus multi ſunt. quorum plerique ſunt etiam amicitiæ principia. vt enim qualitates, quæ ſunt prin-

cipia, & diſpoſitiones ad formam, ſunt etiam formæ effectus: ita contingit in amicitia.

Beneuolentia. [i] Ariſt. 8. eth. 7.

Primus effectus, Beneuolentia, qua volumus bonum amico. de qua ſupra dictum eſt. An autem amicus amico maxima ex bonis volet? [i] Dicendum amicum nolliturum in amico eum in bonis exceſſum, qui putatur amicitiam ſoluturus ob magnam ſtatus differentiam, quæ ſocietati contraria eſſe ſolet; aut ſibi damno futurus. Cęterum, qui alium amat Dei cauſa, volet illi omne bonum poſſibile: quia illud cenſetur velle Deo, in quo exceſſus infinitæ bonitatis, cauſa eſt cuiuſque boni in nobis, ac eius nobiſcum ſocietatis. quod non videtur fuiſſe intellectum ab Ariſt. 8. eth. c. 7. vbi indicat inter Deum, & homines non contingere amicitiam ob inæqualitatem. quamquam infra c. 12. innuit oppoſitum, illis verbis: *Eſtque amicitia filiis erga parentes, & hominibus erga Deos tãquam erga bonum quoddam, atque excellens: quippe cum ſint in cauſa vt & ſint, & neutriti atque educati fuerint.* Porrò Beneuolentia maximè proprius effectus eſt amicitiæ moralis, ſeu eius, quæ in morum honeſtate fundatur. cum enim hæc minime omnium ſuam vtilitatem ſpectet: maximè omnium volet amico bona.

Bonorũ communicatio. [k] Ariſt. 8. eth. c. 8.

Secundus effectus eſt [k] Bonorum communicatio, quæ conſequitur ad Beneuolentiam, vt patet. verà autem amicitia omnia, quæ poteſt, bona communicat, & procurat amico; tum animi, vt eruditionem, conſilium; tum externa, vt opes, gloriam & quia qui vitam actiuam agunt, vt Rerumpublicarum moderatores, pluribus ex iis bonis opus habent, quæ aliorum miniſterium requirunt; quam ij, qui vitam contemplatiuam degunt: ideo maior amicorum copia neceſſaria eſt illis, quàm his. Maxima bonorum communio cernitur in amicitia diuina. tum quia quæcumque bona homines habent, tradita ſunt hominibus ab ipſo Deo: quæ præterquam quod ipſius Dei bona ſunt, ex parte noſtra cenſentur communicari Deo, cum ipſi accepta referuntur, & ipſe eorum auctor agnoſcitur, & libero arbitrio noſtra omnia obſequio diuino mancipantur: tum quia ſe totum Deus, qui eſt bonum infinitum, miris modis, vt fides docet, hominibus largitur, vnione hypoſtatica, Euchariſtiæ ſacroſanctæ miſterio, viſione beatifica.

Conformitas voluntatum [l] Ariſt. 9. eth. c 6.

Tertius effectus. [l] Conformitas voluntatum, ſeu indifferentia. eſt enim amicorum idem velle, idem nolle. Eſt autem hic effectus maximè proprius amicitiæ moralis, in qua cum vtriuſque amici voluntas bona ſit, neuter volet aliquid turpe, ac proinde nec amicitiæ læſiuum. turpe enim eſt

lædere

lædere ius amicitiæ: læditur autem amicitia maximè ex diſſenſione, ſeu differentia voluntatum; quia ea differentia tollit vnionem voluntatum, quæ quo ad actum mutui amoris eſt ipſa ratio formalis amicitiæ.

Quartus effectus,[m] Mutua conſuetudo. vnio enim voluntatum, quæ eſt amicitia, quia vnio eſt, ſimilem ſibi effectum facit, id eſt, ad vnionem etiam præſentiæ, & conſuetudinis amicos trahit, vt patet experientia. Mutua cōſuetudo. m *Ariſt.* 8. *eth c.* 5.

Quintus,[n] Delectatio. Hic effectus maximè oritur ex amici præſentia.[o] eſt in amicitia morali maximus quia quale eſt bonum, talis eſt delectatio, quæ ad eius poſſeſſionem conſequitur. maximum autem bonum eſt amicus bonus, cui amando vnimur, quem amando poſſidemus. Duplicem autem amicitia vera delectationem facit, paſſiuam & actiuam. Paſſiua oritur ex obiecto, id eſt, ex amico redamante[p] (hoc enim obiectum iucundiſſimum eſt) & ex ipſo amore in amicum, & ex beneficiis, quæ illi conferuntur. Actiua exiſtit ex ſubiecto, id eſt, ex amico, qui amans alterum amicum, & intelligens ſe ab illo redamari, curat vt illi placeat, eique iucundus ſit quantum fieri poteſt.[q] Magis porrò delectat benefacere, quàm beneficia recipere: quia magis amamus benefacere, quàm beneficia recipere. amamus autem magis benefacere: tum quia opus noſtrum eſt, in quo nouum eſſe quaſi recepimus: tum quia magis honeſtum eſt benefacere, quàm beneficia recipere, obiectum autem honeſtum eſt iucundiſſimum: tum quia magis laborioſum eſt, laborioſiora autem ſunt iucundiora. ex quibus etiam ſequitur magis eſſe ſecundum amare, quàm amari. Delectatio. n *Ariſt.* 8. *eth c.* 5. o *Ibid. &* *c.* 6. p *Ariſt* 9. *eth. c.* 12. q *Ariſt.* 9. *eth. c.* 7.

Sextus, Similitudo. Hic effectus oritur ex vi amoris, qui cum ſit vnio ad vnionem inclinat, ac proinde ad ea, quæ maiorem faciunt vnionem. facit autem maximè vnionem ſimilitudo extremorum vniendorum. Amicus ergo verus intendit in ſe exprimere amici ſimilitudinem quantum fieri poteſt, vt nexus amicitiæ ſit maior. Cum enim amor in alterum oriatur ex amore ſui, vt ſupra dictum eſt, magis trahimur ad amandum eum, in quo maiorem noſtri ſimilitudinem cernimus. Ideo Deus volens eſſe veram amicitiam inter ipſum, & homines, ſui ſimilitudinem in eis expreſſit, producens eos intellectuales; & vt eos ad amicitiam ſupernaturalem euehat, producit in ipſis habitum gratiæ qua Deo maximè ſimiles reddimur, ſeque hominibus ſimilem effecit, formam ipſorum in ſe recipiens, id eſt, humanam naturam. Similitudo.

Septimus,[r] Iuris conſeruatio. vera enim amicitia nunquam vult amicum lædere;[s] quia ſui corruptionem non vult. Iuris cōſeruatio. r *Ariſt* 9. *eth. c.* 11. s *Cicer. de Amicitia.*

vult. De conſeruanda amicitia, & rependendis beneficiis lege Ariſt. l. 9. eth. c. 1. & 2.

Stabilitas. Octauus effectus, Stabilitas. Redditur autem amicitia ſtabilis, ex perpetua conſeruatione iuris, & ſimilitudinis: [t] quæ conſeruatio cum maximè ſit in amicitia morali, vt ex dictis intelligitur: ideo firmitatis, & perpetuitatis effectus eſt amicitiæ morali maxime proprius. Porrò omnium ſimul effectuum, quos numerauimus, primum principium eſt virtus, ac probitas, vt rectè docet Ariſt. 9. eth. c. 4. quia cum ratio amādi alterum ſit amor ſui, vt ſupra dictum eſt: vt quis amat ſeipſum, ita amabit amicum, qui eſt alter ipſe. Probus autem vir ſeipſum amans, & beneuolus eſt in ſe: & omnia, quæ poteſt bona ſibi procurat, quæ propria ſunt viri probi; & conformare nititur affectus ſenſitiuos cum ratione; & gaudet ſecum ipſe agere, ac ſui conſuetudine delectatur, quia nihil in ſe inuenit, cuius conſiderationem refugiat; & pacem habet in ſe, iuſtitiam, atque conſtantiam, vt patet conſideranti. Probus ergo amans amicum, quia illum amat vt alterum ſe, amando producet eoſdem effectus.

[t] *Ariſt.* 8. *eth. c.* 3. 4. 6. 13. *&* 9. *eth. c.* 1.

Hæc viſa ſunt nobis magis præcipua, quæ de amicitia diſputaremus: reliqua legi poſſunt apud alios, qui de amicitia ſcripſerunt vt apud Cicer. lib. de Amicitia, apud Ariſt. l. 8 & 9. eth. cuius doctrina ex iis, quæ à nobis diſputata ſunt intelligi facilè poterit. Iam ad reliquas Prop. 6. particulas explicandas pergamus.

Intercedere poteſt Amicitia cum Deo, cum Angelis, cum hominibus.) Eſt enim cum his ſimilitudo in natura intellectuali, ac proinde poteſt inter hos eſſe amor mutuus cognitus. Docet etiam fides eſſe inter hos ſimilitudinem in eſſe ſupernaturali ratione gratiæ. Quæ ad Dei cum hominibus amicitiam ſpectant, colligi facilè poſſunt, ex dictis ſupra. Diuini in nos amoris notitia habetur ex beneficiis: quidquid autem ſumus, Dei beneficium eſt. effectus quartus amicitiæ, quæ eſt mutua conſuetudo, & præſentia, reſpectu noſtri dum in hac mortali vita degimus, habetur per contemplationem Dei, qui non longè abeſt ab vnoquoque noſtrum; quamquam ea contemplatio non eſt intuitiua, ſed abſtractiua ex effectis Dei, per ſpeculũ, & in ænigmate.[u] Porrò amor erga Deum, quamquam oritur ex amore in nos ipſos; vt ſupra de obiecto amicitiæ dictum eſt; eſt tamen maior, quàm amor in nos ipſos, quia Deus vt totum ſe habet reſpectu noſtri, & meliori modo ſumus in Deo, quàm in nobis: totum autem noſtrum, & noſtrum melius, plus amabile eſt, quàm nos ipſi, qui pars ſumus reſpectu illius; & in-

[u] *S. Tho.* 2. 2. *q.* 26. *a.* 3.

finito

Digitized by Google

finito interuallo ab eius perfectone diſtamus. Alia, quæ ad amorem in Deum ſpectant, legi poſſunt apud S. Thom. 2. 2. à q. 23. & alios Scholiaſticos.

Ex amicitiis, ea quæ cum Deo intercedit, præcipua paſſio felicitatis eſt.) Nam amor Dei eſt felicitatis paſſio præcipua, cum immediatè fluat à contemplatione Dei, in qua poſita eſt ratio formalis felicitatis; & ſit adhæſio ad ſummum bonum; & radix felicitatis actiuæ, id eſt, actionis. ergo & redamatio Dei, ſeu amor, quo amatur Deus, vt principium omnis noſtri boni, ac proinde vt nos amans, qui actus eſt formaliter amicitia, ad paſſionem præcipuam felicitatis attinet.

Ceteræ amicitiæ, quæ Deum non ſpectant, ornamentorum tantùm, aut mediorum rationem habent ad Dei contemplationem, & amorem comparatæ.) Amicitiæ erga homines ſpectant ad Deum, cum homines amantur, vt imagines Dei, vt filij, & amici Dei, vt amicabiles Deo. [x] Huiuſmodi enim amoris ratio eſt Deus. ſpectat ergo is amor ad rationem præcipuæ paſſionis felicitatis, qui eſt amor in Deum. Non ſpectant autem amicitiæ erga homines Deum, cùm tota ratio amandi homines eſt abſolutè ipſa hominis natura, & ſimpliciter bonum ad illum ſpectans. Cum in his amicitiis amor non habeat pro obiecto ſummum bonum, neque proinde præcipuæ paſſionis rationem habet. Sunt autem huius generis amicitiæ ornamenta quædam, & media ad felicitatem eſſentialem & ad præcipuam paſſionem. ornamenta, quia ſunt accidētalis quædam felicitas, & habent iucunditates maximas. Media 1. [y] Quia amici ſua doctrina iuuant amicos ad Dei cognitionem, & amorem acquirendum. cum enim amici velint bona amicis, illud maximè bonum eis volunt, quod eos felices reddit, quod Dei cognitio, & amor eſt. 2. Quia amicorum conſuetudine Dei cognitio, & amor conſeruatur, & augetur. Mutuis enim de Deo colloquiis, quales ſolent inter amicos eſſe, quaſi quidam ignis colliſione ſilicis, Dei cognitio, & amor exiſtit, vt docet experientia. 3. Quia dum degimus in hac vita, contemplando fatigamur. quare interdum, animus remittendus eſt ab intentione contemplationis, vt ſumptis viribus magis viuidè contempletur. Nihil autem magis ad honeſtam animi remiſſionem valet, quam amicorum conſuetudo. 4. Quia in cognitionem Dei, & amorem inducimur ex contemplatione operum Dei: maximum autem opus, & imago Dei eſt vir probus; cuiuſmodi ſunt, qui amantur amicitia morali: amici autem ob mutuam conſuetudinem contemplationis mutuæ obiecta ſunt. 5. Quia maior eſt ea felicitas, quæ ſuum bonum, & felicitatem magis aduertit

x S Tho. 2. 2. q. 25. a. 1.

y leg. Ariſtot. 9. eth. c. 9 11. 12.

Digitized by Google

hæc autem amicus magis aduertit in amico, quo familiariter vtitur, quàm in ſe ſolo, quia in amico intuetur alterum ſe, & valde iucundũ eſt intelligere, quòd is ſua ob bona lætetur. 6. Quia amor Dei maximè creſcit actionibus, quæ exercetur ob ipſum Deum: iuuant autem actionum exercitium amici, tum conſiliis dandis, tum remouendis impedimentis, tum laudando, tum ſe actionum ſubiectum exhibendo. 7. [y] Quia multa occurrunt triſtia, quæ felicitatem perturbant: at ea amicorum aſpectu, conſiliis, & opere remouentur. 8. Quia maior eſt, & iucundiſſima ea felicitas, quæ felicitatem ſui ſimilem in aliis producit: producit autem dum amicus amicis animi ſui ſenſa manifeſtat, quæ ad Dei cognitionem, & amorem ſpectant. Ideo quiſque ſuas cogitationes appetit alteri communicare, quia eo modo in alterius animo ſeipſum exprimit. Sunt ergo amicitiæ humanæ in honeſto morali fundatæ præclara media ad contemplationem, & amorem Dei. [z] Ex quo intelligitur quatenus amicitiis vtendum ſit, & quis numerus amicorum habendus, nempe qui contemplationem, & amorem Dei iuuet, non impediat. Modus agendi cum amicis tùm in proſpera, tum in aduerſa fortuna legi poteſt apud Ariſt. 9. eth. c. 11. De modis monendi, obiurgandi, monita recipiendi, & mutuis amicitiæ officiis, diſputat Cicero lib. de Amicitia.

y *Ariſt. 9. eth. c. 11.*

z *Ariſt. 9. eth. c. 10.*

QVÆSTIO TERTIA.

De Principio Felicitatis Efficiente.

EX iis, quæ ad cauſam felicitatis efficientem attinent, ea ſolùm in hac quæſtione diſputabimus, quæ valent ad intelligendum modum acquirendæ felicitatis. Cum autem duo ſint ex parte hominis, quæ immediatè formalem felicitatem efficienter attingunt: intellectus, vt id, in cuius operatione formalis felicitas poſita eſt; & voluntas, vt à qua electio pendet mediorum, quæ ad felicitatis formalis, & eius præcipuæ paſſionis, nempe amoris erga ſummum bonum, acquiſitionem, & conſeruationem valent: hoc in loco de voluntate ſolùm dicemus, nihil de intellectu, niſi quantum ad voluntatem attinet; quia de illo ab Animaſticis in Phyſica diſputatur. videndum ergo eſt quomodo voluntas moueatur ad media eligenda. Cùm autem voluntas non poſſit ferri in incognitum, neceſſe eſt aliquod obiectum voluntati proponi. Primum ergo de obiecto voluntatis motiuo agendum eſt, & de proponente obiectum: tum de modo, quo voluntas

luntas mouetur; poſtremò de regula, cui ſe conformare debet voluntas in operando.

PRIMA PROPOSITIO.

De obiecto voluntatis motiuo, & cauſa illud proponente.

Obiectum motiuum voluntatis eſt, quod voluntati obiicitur ſub ratione conuenientiæ. Principium autem proponens hoc obiectum eſt tum intellectus, tum ipſa voluntas, tum ſenſus, tum Deus. Mouetur ergo voluntas cum operatur ab his cauſis.

1. QVod voluntas non moueatur ad appetendum, niſi ei proponatur obiectum ſub ratione conuenientiæ, docet S. Tho. 1. 2. q. 9. a. 1. ad 2. *Sicut*, inquit, *imaginatio formæ ſine æſtimatione conuenientis, vel nociui, non mouet appetitum ſenſitiuum; ita nec apprehenſio veri ſine ratione boni, & appetibilis.* Innuit Ariſt. 3. de An. t. 46. dum dicit intellectum ſpeculatiuũ non mouere. Suadet experientia. experimur enim omnes non moueri ad appetendum aliquid, niſi illud apprehendamus vt bonum. Suadet ratio. Nam vnumquodque appetitiuũ mouetur à ſuo obiecto ad actum appetendi: obiectum autem voluntatis eſt Bonum: quod proponitur ab intellectu: ergo vt voluntas moueatur ad illud appetendum, debet proponi vt bonum. Quæ ratio probat etiam de appetitu ſenſitiuo quod non mouetur niſi ſenſibile apprehendatur ab æſtimatiua vt bonum. Debet autem obiectum apprehendi bonum ſecundum eam rationem conuenientiæ, quam habet reſpectu appetentis, alioquin non mouet appetitum: quia ratio appetendi aliquid eſt proportio, quam illud habet cum appetente, vt patet inductione. Porrò primum obiectũ, ex quo incipit primus motus voluntatis, eſt id, quod apprehenditur abſolutè bonum. quod enim apprehenditur bonum propter aliud, non mouet primò ſed ſuppoſita appetitione alterius, ad quod ordinatur, & ex quo habet vt ſit voluntati appetibile.

2. Iam intellectus eſt immediatè proponens voluntati obiectum. [a] experimur enim nihil appeti à nobis, quod non cognoſcatur à nobis. Appetitus autem intellectiui oculus, per quem obiectum appetibile cognoſcitur, eſt intellectus: voluntati ergo immediata obiecti propoſitio fit ab intellectu per cognitionem obiecti. Triplici autem cogni-

[a] Scholaſtici in 2. d. 25. S. Tho. 1. 2. q. 8. a. 1. Ariſtot. 3. de Anim. t. 57.

Digitized by Google

tionis actu proponit intellectus voluntati obiectum appetibile; nempe ſimplici apprehenſione bonitatis obiecti; iudicio de obiecto proſequendo, & appetendo; [b] Imperio proſequutionis, quo intellectus actu ordinat appetitum ad obiectum, cum per iudicium non ordinauerit, ſed tantùm dixerit eſſe ordinandum. ordinare autem eſt cognoſcendo referre actu, ac ducere ad obiectum. Quod non fit, niſi ſimul appetitus ſuo ſe actu referat, ac tendat. Nam ex parte intellectus eſt ſola relatio in actu ſignato, quæ eſt cognitio actualis ordinis, ſeu tendentiæ voluntatis ad obiectum: ex parte autem voluntatis eſt ipſa actualis relatio, ſeu tendentia. Semper autem, cum eſt hæc actualis tendentia voluntatis, eſt ſimul actu cognitio intellectus, vt patet experientia. Non eſt tamen ſemper cognitio relatiua, ſeu actu referens in actu ſignato appetitum ad obiectum, quam cognitionem explicare ſolemus per verbum Fac, & eſt imperium formale, ac explicitum: [c] ſed interdum eſt ſimplex apprehenſio obiecti conuenientis, interdum iudicium de proſequendo obiecto ſine actuali intellectus relatione in actu ſignato, quam diximus, vt docet experientia. Quamquam ſimplex apprehenſio obiecti non mouet voluntatem ad eliciendum actum electionis, niſi præcedente iudicio de obiecto eligendo. electio enim ſupponit deliberationem, deliberatio autem concluditur per iudicium, vt ſupra dictum eſt d. 1. q. 4. ſed poſt formatum ſemel iudicium ſatis eſt ad mouendum voluntatem ſimplex apprehenſio de obiecto iudicato. Non enim apparet vlla iudicij neceſſitas. Quamuis autem illi duo actus intellectus ſimplicis apprehenſionis, & iudicij non ſint imperium formale, ac explicitum; ſunt tamen virtualiter imperium, quia conſequitur ad illos actualis tendentia voluntatis non ſecus, ac ad imperium formale; & tendere in actu exercito ad obiectum cognoſcendo illud, implicitè includit actum ſignatum referendi cognitione voluntatem ad obiectum. Differunt autem adhuc hi duo actus ab imperio formali, quod cum his non ſemper coniungitur tendentia voluntatis ad obiectum, cum ea neceſſariam coniunctionem habeat cum imperio formali, vt patet experientia. Numquam enim dicimus, Fac, niſi ſimul velimus fieri quod præcipimus. Cum actuali autem tendentia voluntatis neceſſariò coniungitur aliquis ex tribus dictis actibus intellectus, quod præter experientiam probatur adhuc ratione. quia cum voluntas ſit appetitus intellectualis, & ex ſe cæca ſit, non poteſt actu tendere in obiectum, niſi ſimul actu ei proponatur ab intellectu obiectum, in quod tendat, & à quo eius tendentia ſpecifi

b *Diſp. 1. q. 4. Prop. 1. § 4.*

c *Scot. in 2. d. 6. q 1. ad 1. 2. 3. Maior q. vnica ibid. Gab. q. 1. a. 3. dub. 2. Mar. in 2. d. 16. a. 1. Not 5.*

Digitized by Google

ſpecificetur. quod infra clariùs explicabimus. [d] Ex his intelligitur intellectum eſſe cauſam, quæ immediatè proponit voluntati obiectum motiuum. Non eſt autem neceſſarium proponi voluntati obiectum per actum imperij formalis; quia experimur nos facere multos actus volitionis abſque tali imperio formali, & nulla apparet ratio, quæ probet illud imperium eſſe neceſſariò requiſitum ad exercitium voluntatis.

d *S. Tho.* 1. 2. q. 9. a. 1.

3. Voluntas tribus modis eſt principium ſui actus. 1. Eſt cauſa efficiẽs reſpectu omnium ſuorum actuum quatenus illos producit. 2. Eſt cauſa concurrens ſolum obiectiuè ad propoſitionem obiecti, quæ ei fit ab intellectu; quatenus intellectus conſiderans diſpoſitionem voluntatis, & propenſionem ad vnum potius obiectum, quàm ad aliud, illud potius voluntati, quàm aliud proponit: [e] aut conſiderans in voluntate intentionem alicuius finis, proponit ei proportionata media ad finem conſequendum. 3. Eſt cauſa concurrens efficienter ad propoſitionem obiecti, quæ fit ab intellectu, quatenus per actum, qui dicitur [f] vſus, mouet intellectum, vt inquirat media ad aliquem finem conſequendum, quem ipſa intendit, aut inquirat alium finem, aut clarius proponat aliquod obiectum. Hoc modo voluntas per vnum actum mouet ſe ad alium actum, nempe ad eum, quem facit poſt obiecti propoſitionem factam ab intellectu, quem voluntas mouit. Sed quamuis voluntas reſpectu ſecundi actus ſit ipſa principium, nunquam tamen eſt principium primum aliquo ſuo actu: quia nullum ſimpliciter actum poteſt formare, niſi præcedat cognitio. Principium ergo primum motionis voluntatis, non eſt voluntas, ſed id, quod ad formandam eam cognitionem concurrit, ad quam conſequitur primus motus voluntatis.

e *S. Thom. ibid. ar.* 3.

f *Diſp.* 1. *q.* 4. *Prop.* 1. § 4.

4 [g] Senſus mouet voluntatem indirectè, quatenus per actum, quo fertur in obiectum ſenſibile, eſt cauſa vt intellectus proponat illud obiectum ſenſibile voluntati, (quæ eſt appetitus vniuerſalis, quo homo fertur in omne bonum ſibi, etiam parti ſenſitiuæ) vt conueniens, ſeu proportionatum illi, ſiue homini. Proportionem autem illam facit magis apparere ſenſus per actum ſuum vitalem, qui eſt quædam proportio vitalis cum obiecto. quæ proportio excitat intellectum ad proponendum voluntati obiectum vt proportionatum. excitat autem, quia ſentitur ab anima, in qua ſubiectatur, & à qua producitur; quæ ſimul eſt ſubiectum & intellectus, & intellectionis, & cauſa efficiens illius.

g *S. Th. ſupra ar.* 2.

5. Deus eſt cauſa mouens voluntatem tribus modis. [h]

h *S. Thom. ſup. q.* 1. 6.

1. Eo modo, quo dicuntur grauia, & leuia moueri à generante: quia à generante habent potentiam, qua mouentur ad ſuos motus naturales. Ita voluntas dicitur moueri a Deo, quia cum anima creata ſit à ſolo Deo, à Deo habet potentiam, ſeu appetitum, quo mouetur ad bonum, qui eſt voluntas. 2. Deus mouet voluntatem, quatenus ad omnem eius motum concurrit Deus vt cauſa prima. eſt autem neceſſarius talis Dei concurſus ad ſingulos effectus, Primum, qui omnis effectus eſt ſingularis, ergo indiget cauſa, per quam eius ſingularitas producatur: Non poteſt autem produci, niſi à cauſa quæ eminenter contineat omnes ſingularitates, ſaltem eas, quæ in ea ſpecie, in qua eſt effectus, producibiles ſunt; & quæ ſit libera, vt ſe determinet ad hãc potius, quàm ad aliã ſingularitatem producendam. quia non poteſt afferri ratio cur hæc potius, quàm alia ſingularitas producatur, niſi libertas producentis, Non apparet autem vlla cauſa, quæ hæc duo præſtare poſſit, niſi ſolus Deus. Deinde, omnis creatura eſt ens ab alio, ergo debet dari ens à ſe, nempe Deus, à quo vna ſaltem ex creaturis cœperit eſſe, ſeu dependentiam habuerit quo ad exiſtentiam. eadem autem eſt natura rerum, & vis in fieri, & in facto eſſe. ergo illa creatura, quæ dependentiam habuit à Deo in fieri, adhuc illam dependentiam habet à Deo in facto eſſe. ergo ea creatura non poteſt producere aliam niſi dependeat à Deo in producendo: quia modus operandi ſequitur modum eſſendi. ergo ad omnem productionem concurrit Deus. Præterea ens creatum eſt eſſentialiter ens ab alio. ergo quando actu eſt dicit eſſentialem ordinem actu ad id, à quo eſt. ergo quando actu eſt, neceſſariò ponendum eſt id, à quo eſt, vt terminus ipſius, à quo eius tranſcendẽtalis ordo ſpecificatur. at nullum ens creatum neceſſariò ponendum eſt, vt exiſtat aliud ens creatum; Deus autem ſolus eſt ens neceſſarium. ergo quælibet creatura cum actu eſt, dicit ordinem dependentiæ ad Deum. ergo ad productionem cuiuſlibet effectus concurrit Deus. Poſtremo, Deus eſt agens intellectuale infinitæ ſapientiæ, ergo agendo agit dirigendo ad finem. ergo quatenus infinitus in ſapientia, cum produxit mundum; cognouit omnes effectus futuros; quatenus agens, illos direxit ad ſuos fines: at non apparet quomodo omnes effectus, qui fiunt in mundo, dirigi poſſint infallibiliter ad fines, quos Deus à principio decreuit, niſi ad productionem ſingulorum effectuum concurrat Deus. 3. Deus mouet voluntatem proponendo ei obiecta appetibilia, & bono hominis conuenientia. Nam Deus iis, quæ producit, dat propen-

ſionem,

ſionem, & facultatem ad acquirendum bonum, quod eſt ipſis conueniens. ergo cum produxit hominem, dedit ei propenſionem, & facultatem ad bonum ipſi vt homo eſt, quod eſt bonum morale. ea facultas eſt voluntas, & intellectus proponens voluntati bonum morale. At innumerabilia ſunt, præſertim amor proprius, quæ perturbant intellectum, & impediunt perfectum vſum rationis, & ſenſus trahunt illum ad obiecta ſenſibilia; vt neceſſarium ſit vt plurimum intellectum errare in proponendo voluntati obiectum conueniens, aut non intelligere quid proponendum ſit, niſi ab alio agente iuuetur. Hoc agens dicimus eſſe Deum, qui vel per ſe, vel per alia agentia proponit intellectui obiecta conuenientia. [i] Præterea ſæpiſſimè multa caſu ſenſibus obiiciuntur, per quæ mouetur intellectus: at nihil caſu fit reſpectu Dei, cum ad omnem effectum concurrat Deus, vt ſupra dictum eſt. ergo illa obiectorum propoſitio fit à Deo. Præterea ſæpiſſimè mouetur intellectus, vt experimur, ſine vlla præuia ſenſuum, vel ipſius intellectus motione: nullum autem agens creatum extrinſecum poteſt intellectum, & voluntatem mouere immediatè: quia creatum, aut eſt corporeum, aut ſpirituale: [k] corporeum non poteſt agere in ſpirituale, qualis eſt intellectus, & voluntas, niſi excitando ſenſum per obiecta ſenſibilia, vt facto actu ſenſationis, qui ſubiectatur in anima, excitetur intellectus ad cognoſcendum: agens autem ſpirituale, vt eſt Angelus, nihil poteſt in alio producere, præter motum localem, vt Metaphyſici, ac Theologi docent; nihil autem eſt in intellectu quod motum localiter cauſare poſſit intellectionem, ergo motus illi, qui fiunt in intellectu ſine vlla præuia motione, à Deo ſunt.

i *Ariſt. 7. Moral. Eudem c. 18.*

k *S. Th. 1. 2. q. 9. ar. 5*

II. PROPOSITIO.

De Modo, quo voluntas mouetur.

Neque obiectum, neque intellectus, neque intellectio, neque ſenſus, neque vllum homini extrinſecum, neque vllus voluntatis actus, eſt cauſa efficiens eius motionis, qua voluntas mouetur; ſed ſola voluntas, & Deus vt cauſa prima. Liberè autem ſuæ motionis actum voluntas producit.

1. QVod obiectum non concurrat efficienter ad actum volitionis, Probatur 1. Quia ſæpiſſime contingit, cũ fit volitio, obiectũ non eſſe præſens, & interdum non exiſtere. 2. Quia ſi qua eſſet neceſſitas concurrendi obiectum efficienter

cienter in volitionem, ea ſufficienter ſuppleri poſſet per actualem intellectionem obiecti, quæ eſt vitalis repræſentatio obiecti, & ſemper voluntati præſens, cum ſit actus volitionis. 3. Quia ſæpiſſimè contingit obiectum eſſe ens materiale: [l] at ens materiale non poteſt attingere efficienter effectum ſpiritualem, qualis eſt volitio. [m] Poteſt tamen ens materiale influere efficienter in ſenſus, producendo in illis qualitates, alterationes, inclinationes, & ſpecies ſenſibiles, quibus poſitis fit ſenſatio, per quā excitatur intellectus ad proponendū voluntati obiectum ſenſibile vt cōueniens, aut diſconueniens, vt dictum eſt Prop. 1. §. 4. Dices: Senſatio ſubiectatur in anima rationali. ergo eſt ens ſpirituale. at ſenſatio attingitur efficienter à ſpecie ſenſibili, quæ eſt ens materiale. ergo ens materiale poteſt efficienter attingere volitionem. Reſpon. Senſationem eſſe actum materialem; ſubiectari autem in anima rationali non vt anima rationalis eſt formaliter ſpiritualis, ſed vt eſt eminenter ſenſitiua, & coexiſtens ſubiecto materiali: at volitio eſt ens ſpirituale, & ſubiectatur in anima rationali vt ſpirituali.

2. [n] Quod intellectio, ac proinde multò minus ipſe intellectus, non concurrat efficienter ad actum voluntatis, probatur, Quia, voluntas eſt eſſentialiter inclinatio ad omne bonum. ergo ſe ſola poteſt producere inclinationem elicitam, ſeu actum circa quodlibet bonum. Nulla autem apparet ratio, quæ probet eſſe neceſſarium ad eum actum concurrere etiam efficienter intellectionem.

Dicet quis 1. Ad intellectionem ſpecificandam concurrit efficienter ſpecies impreſſa obiecti. ergo ad volitionem ſpecificandam concurrit efficienter intellectio. 2. Ad actum formalem imperij, quod explicari ſolet per vocem, Fac, neceſſariò conſequitur volitio. ergo ad eam volitionem concurrit efficienter actus imperij.

Ad 1. ꝶ. Speciem intelligibilem impreſſam non requiri neceſſariò ad ſpecificandam intellectionem. nam multæ intellectiones fiunt ſine propria ſpecie intelligibili, vt ſunt eæ, quæ fiunt circa obiectum nunquam alias intellectum. ad has enim ſpecificandas ſatis ſunt intellectiones factæ circa alia obiecta, ex quorum cognitione arguitur aliud: interdum ſatis eſt actus imaginationis, vt docent Animaſtici. Eſto autem cum adeſt ſpecies, concurrat efficienter ad intellectionem, vt videtur ſuadere maior facilitas, quam experimur in intelligendo obiectum, cuius ſpeciem habemus: non tamen ſequitur ex hoc etiam ad volitionem concurrere efficienter intellectionem, quia ſpecies habet magnam conuenien

l S. Th. 1. 2. q. 9. a. 5.
m Quod cæli non poſſint neceſſitare voluntatē hominis vid. defin. eccleſ. & ſcripturas apud Valent. t. 2. d. 2. q. 4. p. 4. vid. apud eūdem argumēta in cōtrarium, & ſolutiō.
n S. Tho. q. 22. de verit. art. 12. Capreol. in 2. d. 25. q. vnica a. 3. in Reſp. 2. ad 1. Scot. contra 1. concluſ. Valent. t. 2. d. 2. q. 4. p. 1.

Digitized by Google

uenientiam cum intellectione, quippe cum ſit ſemen obiecti, cuius repreſentatio vitalis eſt intellectio: at intellectio non habet conuenientiam cum volitione, quia volitio non eſt obiecti repræſentatio, ſed tendentia quædam ad illud, & vnio cum illo, ſeu mera proportio vitalis vt potentiæ cum actu, ſine vlla obiecti repræſentatione. Ad intrinſecè ergo ſpecificandam volitionem concurrit ſola voluntas, quæ ſufficienter determinatur ad talem ſpecie volitionem producendam ex intellectione talis obiecti, quæ ſubiectatur in eadem radice, à qua procedit volitio, nempe in anima rationali. Sufficiens autem eſt voluntas ad omnes diuerſas ſpecie volitiones naturales producendas, quæ ſunt elicitæ inclinationes ad obiecta: quia ipſa, ſeu anima rationalis, eſt ex natura ſua naturalis inclinatio ad omne bonum. Intellectio ſolum requiritur ad proponendum voluntati obiectum: quia voluntas non poteſt ferri in incognitum. Quare intellectio ſolum ſe habet vt conditio, ſine qua non fieret volitio: vt id, quod approximat agenti ſubiectum, circa quod agat, ſe habet vt conditio, ſine qua non fieret actio.

Ad 2. ℞. Ex neceſſaria poſitione volitionis ad poſitionem imperij, non rectè colligi concurſum cauſæ efficientis in imperio reſpectu volitionis. Cum enim voluntas in agendo ſit libera, vt infra dicetur, non poteſt volitio, quæ eſt actio voluntatis, aliunde neceſſitatem habere, niſi ab ipſa voluntate. Habet autem neceſſitatem ſuppoſitionis, id eſt, Poſito quod à voluntate producitur, neceſſariò eſt pro eo inſtanti, quo producitur. [o] Dicendum ergo etiam ipſum imperium, ad cuius poſitionem ſequitur neceſſariò poſitio volitionis, vt patet experientia, pendere ab ipſa voluntate, quatenus in eo inſtanti, quo anima ſe determinat ad producendum actum volitionis per voluntatem, naturali quadam conſequutione producit actum imperij per intellectum: quia eſt quædam naturalis connexio voluntatis, & intellectus, vt ſimul cum actu voluntatis ſemper fiat aliqua intellectio, per cuius obiectum ſpecificetur actus voluntatis, & per quam voluntas videat quod apprehendit.

o *Diſp. 1. q. 4. prop. 1. § 4.*

3. Quod neque ſenſus, neque aliquid homini extrinſecum, influat efficienter in volitionem, iiſdem argumentis probari poteſt, quibus de obiecti, & intellectionis influxu probatum eſt. ex quibus intelligi poterit quàm falſa fuerit opinio eorum, qui dixerunt cælum in voluntatis actum efficientiam habere.

4. Quod vna volitio non influat efficienter in productionem alterius volitionis ſuadetur ex eo, quòd nulla apparet ratio,

Digitized by Google

ratio, quæ illud ſufficienter probet.

5. De influxu cauſæ primæ probatum eſt ſupra Prop. 1.§.5. Sed contra hunc Dei influxum obiici poteſt 1. Quod eo poſito tollitur voluntatis libertas in operando. 2. Quod cum actiones ſunt moraliter malæ,earum malitia tribueretur non ſolùm homini, ſed etiam Deo, qui ad illas concurrit: atque ita Deus eſſet cauſa peccati.

Ad 1.℞. Ex Dei concurſu ad actum voluntatis non tolli à voluntate libertatem. quia Deus ita concurrit, vt non præueniat voluntatem ſuo influxu, ſed comitetur, eamque volentem operari coadiuuet, quæ ſe ſola nihil agere poteſt.

Ad 2. ℞. In malitia morali includi rationem voluntarij, vt de Moralitate dictum eſt d.1.quæſt.3.Ei ergo malitia moralis alicuius actionis tribuenda eſt vt agenti, reſpectu cuius eſt voluntaria eſt autem malitia moralis priuatio, ſiue defectus quidam rectitudinis. Defectus autem non tribuuntur vt agenti, niſi ei, qui poteſt, & debet eum impedire, & non impedit. Deus autem non debet impedire defectus morales voluntatis humanæ non concurrendo ad eius actus: immò potius ſecundum leges ordinarias debet vt cauſa prima concurrere quoties voluntas vult agere: quia cauſæ primæ concurſus eſt naturaliter debitus omni agenti naturali; alioquin tolleretur ab agentibus naturalis eorum agendi modus, ac proinde à voluntate modus agendi liber, quoties voluntati libuerit. Deo ergo influenti in actiones malas non tribuitur earum malitia neque vt Priuatio eſt, neque vt Poſitio in ſubiecto rationali entitatis priuatæ rectitudine debita: quia neque priuatio illa, neque poſitio entitatis vt priuatæ rectitudine,eſt reſpectu Dei voluntaria; ſed tantum entitas, & poſitio actionis ſine ordine ad priuationem:quia ad talem entitatem vult concurrere Deus vt cauſa prima eſt, cuius concurſus eſt neceſſarius omni agenti creato.

6. Quod voluntas in hac vita ſit libera quo ad exercitium cuiuſcumque ſui actus circa quodcunque obiectum. Probatur 1. Noſtra experientia. Experimur enim propoſito quocumque obiecto poſſe nos abſtinere ab eliciendo actum circa illud. 2.Ex communi omnium ſenſu. Actus enim hominum voluntarij, cum ſunt mali, omnium opinione putantur vituperabiles;digni etiam pœna,vel præmio. laus autem, & vituperatio;pœna,& præmium in libertate agentis fundantur, vt diximus d.1.q. 3.Prop.vltima. 3.Probatur à priori ex natura ipſius voluntatis. eſt enim voluntas appetitus quidam vniuerſalis, habens pro obiecto quodcumque bonum,habés proponentem obiectum potentiam etiam vniuerſalem, nempe

intelle

intellectum, cuius obiectum eſt omne ens. ergo reſpectu nullius obiecti, quod ei ab intellectu proponatur, ita eſt determinata, vt non poſſit ſuſpendere actum circa illud: cum poſſit etiam circa alia obiecta verſari, & habeat in promptu intellectum, quo poteſt vti ad propoſitionem aliorum obiectorum. ergo non neceſſitatur ad actum eliciendum, niſi circa obiectum quod ei clarè proponatur ab intellectu vt habens omnem rationem boni: quia tale obiectum ſufficienter voluntatem determinat, cum contineat totum illud bonum, ad quod eſſentialiter appetitus rationalis ordinatur: quod ſolum beatis accidit, qui Deum vident, vt eſt in ſe, ac proinde neceſſitantur ad eum amandum, quia ille omnem voluntatis capacitatem adæquat, nullaque proponi poteſt voluntati ratio boni, quæ in Deo non ſit modo perfectiſſimo. Alia, quæ ad hunc locum ſpectant, vt de libertate voluntatis quo ad ſpecificationem actuum, &c. vid. apud Phyſicos, vbi agunt de cauſa libera. Nunc illud aduertendum eſt, voluntatem non eſſe liberam circa obiectum ſibi conueniens præſertim ad felicitatem acquirendam, ita vt poſſit circa illud elicere actũ fugæ; niſi viderit in illo aliquam rationem mali ſiue realis, ſiue apparentis: ita odio interdum habetur vita, cum ea eſt ærumnoſa, & interdum fugitur beatitudo ob labores in ea comparanda. [p] Aduertendum etiam illud, Poſſe interdum ex vehementi motu ſenſuum opprimi iudicium rationis, aut non relinqui liberum, id eſt, indifferentem, & habilem ad ea opportunè conſideranda, quæ ad rem ſpectant: & tunc, quia intellectus nihil aliud proponit, nec proponere poteſt, quam quod eſt in potentiis ſenſitiuis, voluntas non habet vſum libertatis; & cum non poſſit vti intellectu ad videndum an in obiecto ſenſibili ſit vlla ratio mali, ſed ſolam boni ſenſibilis rationem habeat obiectam, neceſſariò quo ad ſpecificationem eliciet actum proſecutionis, & interdum etiam quo ad exercitium. Dicitur autem in Propoſitione, quod voluntas liberè ſuum actum producit, nempe cum in hac vita eſt in ſtatu ſibi connaturali, id eſt, cum iudicio rationis.

p *S.Tho.1.2.q.10.ar.3. Valen. t.2.d.2.q.5.p.3.*

III. PROPOSITIO.

De Regula voluntatis.

Regula, cui ſe voluntas conformare debet in operando, triplex eſt, Ratio recta, voluntas Dei, Lex humana.

1. Quod

1. QVod Ratio recta ſit voluntatis regula, 1. Docet Ariſt.2. eth. cap.6. cum ait virtutem eſſe poſitam in mediocritate, quæ à ratione præfinita ſit. 2. Probatur ea ratione, Quod voluntas eſt appetitus intellectiuus, tribuens homini ad apprehendendum bonum homini vt homo eſt. eſt autem voluntas potentia cæca; ergo indiget potentia ſibi proportionata, nempe intellectiua, per quam cognoſcat bonum, quod eſt ipſi apprehendendum. ea eſt intellectus; cui vis naturalis ineſt, vt patet experientia, ad cognoſcendum bonum homini vt homo eſt, ea vis, vt hoc humanum bonum apprehendit, ratio recta appellatur. Debet ergo voluntas ad rectè agendum conformare ſe cum recta ratione.

Dices: Quid ſi ratio erret, & proponat obiectum aliquod vt malum, quod verè bonum ſit: an voluntas debet ſe rationi erranti conformare? [q] Dicendum, Debere. Quia voluntas contra naturalem ſuam inclinationem, ſeu legem facit, proſequendo id, quod videt eſſe malum morale. Oculus autem, quo id videt, eſt Ratio, ergo fugere debet id, quod Ratio dicit eſſe malum, etiam ſi verè malum non ſit. Immo etiam fugere debet id, de quo ratio dubitat malum ne ſit, donec dubium deponatur: quia qui dubium obiectum proſequitur, cenſetur proſequi malum, proſequitur enim illud ſiue bonum ſit, ſiue malum. [r] Poteſt autem dubium deponi ſequendo opinionem probabilem, etiam ſi oppoſita ſit probabilior. Quod ſi ratio erret, proponendo aliquid vt bonum, quod verè malum eſt; ſi error oritur ex ignorantia culpabili, ſeu voluntaria, non debet voluntas ſe conformare cum ratione ita errante; quia hoc modo malum proſequeretur, licet indirectè. ergo error deponendus. [s] Si vero error oritur ex ignorantia antecedente, ſeu inuoluntaria, ſeu inuincibili, bene voluntas facit conformando ſe cum ratione errante, vt ex dictis colligitur. Porrò rationis rectæ regula ſemper eſt à voluntate ſpectanda, etiam in vſu aliarum regularum: quia ceteræ regulæ per rationem voluntati manifeſtantur.

2. [t] Quòd voluntas Dei ſit Regula voluntatis humanæ, Probatur 1. Idem obiectum eſt, circa quod verſantur voluntas diuina, & humana nempe ſummum bonum: voluntas autem diuina eſt rectiſſima, & infinitè perfecta, habens intellectum infinitè perfectum, & non potentem errare in obiecto proponendo. ergo voluntas humana conformare ſe debet in operando cum voluntate diuina vt cum primo exemplari, & menſura ceterarum voluntatum. 2. Omnis effectus, cum ſit participatio efficientis, à quo eſt, ſequitur naturam ſui efficientis; voluntas, & ratio humana,

q S. Thom. 1.2. q.19. art.5.6.

r Valent. t. 2. d. 2. q. 14 p.4. & alij apud illum.

s ſup. Diſp. 1. q.3. propoſ.1. §. 8.

t S. Th. 1.2. q.19. ar.4. 4. & 9.

carum que

Digitized by Google

earumque operationes ſunt effectus Rationis, & voluntatis diuinæ: ergo voluntas, & ratio humana in ſuis operationibus ſequi debent voluntatem, & rationem diuinam, eis ſe conformando. 3. Serui, vt ſeruus eſt, regula in operando eſt voluntas ſui domini: voluntas humana ſecundum eſſentiam eſt ſerua voluntati diuinæ, quippe à qua pendet in eſſe, & operari, & ad quam ordinatur vt ad vltimum finem. ergo voluntatis humanæ regula eſt voluntas Dei. 4. Partis, vt pars eſt, finis eſt non ſolum bonum proprium, ſed ſimul etiam bonum ſui totius: voluntas humana, vt & quælibet creatura, habet ſe vt pars tum reſpectu voluntatis diuinæ, ac Dei, qui eſt omne bonum, & cauſa vniuerſalis omnium; tum reſpectu vniuerſalitatis, quam regit Deus ſua voluntate. ergo voluntatis humanæ finis, cum operatur, eſt ſimul cum bono proprio voluntas Dei, quæ ſummum, ac vniuerſale bonum eſt. Finis autem eſt regula reſpectu eorum, quæ ordinantur ad ipſum. Regula igitur humanæ voluntatis eſt voluntas Dei.

Iam quatuor modis ſecundùm quatuor cauſarum genera poteſt diuina voluntas eſſe Regula voluntatis humanæ, 1. Secundum finem. ſpectat autem voluntas diuina in omni actione vltimum finem.[u] hoc modo conformare ſe debet voluntas humana cum diuina, vt ſit bona. Debet enim in omni actione tendere in vltimum finem, ac ſummum bonum qui eſt ipſe Deus. Fieri àutem hoc poteſt vel explicitè cogitando de vltimo fine, & dirigendo actionem ad illum, vel implicitè, operando actionem bonam, etiam ſi illa non dirigatur in vltimum finem: ſatis enim eſt, ſi actio ex natura ſua, nempe vt bona eſt, ordinetur ad illum; quia vt bona, participatio quædam illius eſt, & particulare bonum ſub vniuerſali contentum, quod eſt Bonitas diuina.

u *S.Th.ſupra.a.9.& Theologi in 1.d.vlt.*

2. Voluntas diuina poteſt eſſe Regula voluntatis humanæ ſecundum rationem cauſæ efficientis, quatenus præcipiendo, vel conſulendo mouet humanam voluntatem. Diuinæ voluntati præcipienti tenemur noſtram voluntatem conformare. Debemus enim velle quidquid Deus iubet nos velle. voluntati autem diuinæ conſulenti, licet conformari non teneamur: perficimur tamen maximè, nos conformando. Porrò Quid Deus velit nos velle, intelligimus tum lumine rationis, tum Reuelatione, ad quam reducimus etiam leges humanas rectas. omnia enim hæc à Deo ſunt.

3. Voluntas diuina poteſt eſſe Regula in genere cauſæ formalis, quemadmodũ Ratio formalis operationum ipſius, eſt charitas; quia quidquid Deus vult, ex charitate vult: ita chari-

tas ſit principium formale noſtræ voluntatis;vt quidquid volumus, ex charitate velimus. Atque hic operandi modus eſt perfectiſſimus;ſed non ſemper neceſſarius,vt Theologi docēt & ſuadet ratio. valde enim paucæ hominum actiones eſſent moraliter bonæ,ſi hic operandi modus requireretur ad actionum bonitatem.Nec apparet vlla ratio,quæ neceſſitatem ſuadeat. [x] Satis enim videtur ad formalem rationem bonitatis actionum,eas informari ſiue explicitè,ſiue implicitè,fine vltimo,vt in primo modo explicatum eſt.Finis enim habet rationem principij formalis, quatenus habet rationem obiecti, à quo ſpeciem ſumunt actiones, vt diximus d. 1. q. 5.

x S. Thom. ſup. a. 10.

4. Poteſt voluntas diuina eſſe Regula ſecundum cauſam materialem,id eſt,ſecundum bona particularia,quæ vult;quæ vt particularia ſunt,ſe habent vt materia reſpectu finis vltimi, qui habet rationem voliti formalis.volita materialia reſpectu voluntatis diuinæ ſunt omnes effectus qui fiunt in mundo: quia omnes effectus à Diuina voluntate pendent ad eos concurrente,vt ſupra dictū eſt Prop 2. [y] Non tenemur conformare nos diuinæ voluntati ſecundum volita materialia.quia non tenemur velle quæcumque Deus vult,[z] ſed quæ Deus vult nos velle.Poteſt.n. accidere,vt aliquid à Deo volitum,ſit contrarium legi traditæ nobis ab ipſo Deo, ac proinde à nobis fugiendum, vt eſt omne materiale peccati; quod Deus vult ob bonum commune: ſed ſimul vult à nobis non fieri. [a] Poteſt etiam accidere,vt aliquid ſit à Deo volitum, nec prohibitum nobis,ſed tamen noſtro bono naturali contrarium, vt amiſſio pecuniæ,filiorum,valetudinis,& ſimilium, quæ poſſumus nolle,quia nolendo conformamur diuinæ voluntati, à qua habemus propenſionem ad bonum noſtrum. Non eſt ergo neceſſarium conformari diuinæ voluntati ſecundum volitum materiale, modò adſit conformatio ſecundùm volitum formale ſeu vltimum finem. atque hæc eſt praxis hominum proborū & non apparet vlla ratio ſufficiens ad ſuadendum contrarium. quamquam, excepto materiali peccati, perfectio eſt maxima voluntatis humanæ conformari cum diuina etiam in volito materiali.Nunc de 3.Reg.dicamus,quæ eſt lex humana.

y S.Thom. ſup.

z Durand. in 1.d.vlt. q.2.

a Eſt cōtra Okamum, Ariminenſē, Gabrielem apud Valen. t 2. d.2.q. 14. p.8.

3 Lex, vt ex [b] S. Thomæ, & [c] aliorum Doctorum doctrina colligitur, eſt Rectum quoddam rationis practicæ decretum, ab eo, qui curam communitatis gerit, ſufficienter ſancitum,& conſtitutum, vt ex eius vi debeat neceſſariò modus aliquis, ſiue in re, ſiue in actione, propter commune bonum, adhiberi. Cum autem hæc definitio legi tum æternæ, quæ eſt in Dei intellectu, tum naturali, tum humanæ conueniat; lex humana, de qua nunc agimus, ita poteſt definiri: [d] Rectum

b S.Th.1. 2.q.90.

c Apud Valen t.2. d.7.q 1.

d Ex S. Iſid. l. 5. etymol c. 4. S Th.1. 2 q.91. a. 3. & q. 94.a.2.

Digitized by Google

Rectum decretum rationis, conuenienter legi naturali, & æternæ, per ratiocinationem aliquam probabilem ab habente publicam authoritatem ſancitum, præſcribens aliquid, quod ſit à ſubditis neceſſariò ſeruandum. Quod lex ita definita ſit Regula voluntatis humanæ Probatur 1.[e] Singuli hominum ſunt ens limitatum, & imperfectum, vt patet, non habentes omnem perfectionem, neque ſuæ ſpeciei. ſinguli ergo exigunt ſocietatem aliorum; ac proinde ad communitatem ordinantur tamquam partes ad totum. ergo voluntas ſingulorum ſimul cum bono proprio debet quærere bonum totius. Ratio autem dirigens voluntates ſingulorum ad bonum totius, eſt in primis ratio eius, cuius eſt totum, ſeu communitatem regere. ergo voluntatis ſingulorum Regula eſt ratio gubernantis communitatem, hoc eſt, lex. 2. Lex humana deriuatur [f] à lege æterna, & [g] à lege naturali, vt in definitione legis humanæ dictum eſt: lex autem æterna, & lex naturalis eſt Regula voluntatis humanæ, vt ſupra probatum eſt §. 1. & 2. ergo etiam lex humana, quæ ab illis deriuatur, eſt regula voluntatis humanæ. 3 [h] Voluntatis humanæ Regula eſt id, quod Deus vult nos velle, vel nolle, vt ſupra dictum eſt §. 2. vult autem Deus nos velle, vel nolle quidquid ratio dictat volendum, vel fugiendum: dictat autem ratio volendum, & fugiendum quod leges rectæ volendum, & fugiendum proponunt, vt ex communi hominum ſenſu, & duabus ſuperioribus,[i] ac aliis rationibus manifeſtum eſt. ergo Regula voluntatis humanæ ſunt leges iuſtæ. Quæ porrò ad leges humanas attinent, legi poſſunt apud S. Tho. 1, 2. q. 95. 96. 97. & alios Doctores.

e *S. Tho. 1. 2. q. 90. a. 2. & q. 95. ar. 1.*

f *S. Th. ſup. q. 93. a. 3.*

g *S. Th. ibi. q. 95. a. 2.*

h *Valent. 1. 2. d. 7. q. 5. p. 6. quæſtiunc. 1.*

i *Vid. Valent. ſup. p. 3. 4. 6.*

Digitized by Google

DISPVTATIO TERTIA.

DE VIRTVTIBVS MORALIBVS.

QVONIAM de hominis felicitate diſputatum eſt, qui eſt vltimus finis: agendum nunc de mediis ad illam. Media potiſſima ſunt habitus boni. Hi enim aut immediatè ad ipſam eſſentialem felicitatem, & ad eius præcipuam paſſionem inclinant, nempe ad contemplationem, & amorem ſummi boni; aut ad felicitatem actiuam, quæ medij rationem habet ad felicitatem eſſentialem. Actio enim vel circa ipſum agentem verſatur, eius paſſiones moderando, vel circa alios, humanæ ſocietatis iura ſeruando. Paſſionũ moderatio contemplationem, ac amorem ſummi boni cõſeruat, & auget; idemque facit humana ſocietas, cum eſt qualis eſſe debet, vt ex iis intelligitur, quæ de felicitate dicta ſunt. Actio ergo, ſiue felicitas actiua, ac proinde habitus, qui ad eã inclinant, media quædam ſunt ad felicitatem eſſentialem.[a] Habitus autem ad actionem inclinãtes, virtutes morales ſunt. ergo de virtutibus moralibus diſputandum eſt, primum in communi, tum de ſingulis, nempe de Iuſtitia, Fortitudine, Temperantia.

[a] *d.1.q.1. def.4.*

QVÆSTIO PRIMA.

De Virtutibus Moralibus in communi.

DIcendum de Ratione formali, obiecto, ſubiecto efficiente, generibus, proprietatibus virtutum moralium.

PRIMA PROPOSITIO.

De Ratione formali virtutum moralium.

Virtus moralis, eſt habitus bene afficiens potentiam ad operandum actionem rectam.

1. HAbitus.) Habitum ſumimus pro qualitate durabili, diſponente potentiam ad operationem; quem definiuimus, & dari probauimus ſupra d.1.q.1.def.4. Quod autẽ virtus moralis ſit habitus, docet Ariſt.2.eth. c.5. & probatur ratione. Nam ex frequentatis actibus moraliter bonis relinquitur, vt patet experientia, facilitas in potentia ad ſimiles actus

produ

Digitized by Google

producendos. quæ facilitas, cum verè ſit in nobis, & remaneat tranſactis actibus, aliquam formam realem, & permanentem requirit, quæ in nobis ſit, cum antea non eſſet. ea forma eſt habitus.[b] Definitur enim, Habitus, Forma, quæ confert facilitatem ad operandum. eſt autem habitus moralis bonus, quia productus eſt ex actibus moralibus bonis. Habitus autem bonus, virtus eſt, virtus enim neque eſt potentia, neque actus ergo habitus. non enim apparet quid aliud eſſe poſſit. [c] Non eſt potentia; tum quia potentias ex natura habemus, virtute autem præditi efficimur per actus: tum quia ex virtute dicimur boni, ac laudamur, non ex potentiis. Non actus, tum quia ex ſolis actibus non dicimur boni, dicimur autem ex virtute: tum quia actus non perſeuerant, virtute autem præditi dicuntur etiam dormientes.

c *Ariſt. 2. eth. c. 5.*

2. *Bene afficiens potentiam.*) [d] Per has particulas diſtinguitur virtus ab aliis habitibus, qui vel mali ſunt, nempe vitia; vel certè ex ſua natura eiuſmodi, vt poſſint potentiam inclinare ad actum non rectum, vt eſt habitus opinionis, qui poteſt habere aſſenſum & verum, & falſum. [e] Videtur autem virtus eſſe talis naturæ, vt non poſſit inclinare ad actum neque materialiter malum, vt contingit cum actus eſt malus ex aliqua circumſtantia. Suadetur autem hoc 1. Quia cauſæ naturales producunt ſuos effectus perfectos non ſolum quo ad rationem ſpecificam, ſed etiam quo ad indiuidualem. ergo & virtutes producent actus bonos etiam quo ad rationem indiuidualem, quæ ſumitur ex omnibus circumſtantiis. ſi quid ergo mali inſit in actu, id non ex virtute, ſed ex potentia procedit. 2. Quia actus malus ex aliqua circumſtantia, nullà ex parte eſt moraliter bonus, ergo nulla ex parte poteſt produci ex virtute, quæ eſt habitus bonus.

d *S. Tho. 1. 2. q. 53. a. 4.*

e *S. Th. ibi. ad 5.*

Sed contra hanc doctrinam obiici poſſunt duo. 1. Quod Bonitatis moralis in actibus, & habitibus eſt denominatio extrinſeca, ſeu connotatio appetitus agentis cum ratione, vt dictum eſt d. 1. q. 3. ergo habitus virtutis moralis quo ad entitatem phyſicam neque bonus, neque malus moraliter eſt. ergo poteſt influere in actum bonum, & malum. 2. Quod, vt docet experientia, habitus abſtinentiæ acquiſitus cum conſcientia erronea, facilitatem affert ad abſtinendum iuxta regulas Prudentiæ. ergo ex ſe inclinat & ad actum, qui fit cum prudentia, qui proinde bonus eſt; & ad actum factum imprudenter, ac proinde malum.

Ad 1. ℞. Actus & habitus morales, præter illam connotationem, & denominationem extrinſecam, ex qua habetur eſſe morale, intrinſecè ſecundum entitatem phyſicam ſpeci-

ficari ob obiectis, quæ conformitatem, vel difformitatem habent cum ratione. ſecundùm hanc phyſicam entitatem dicimus virtutem non poſſe inclinare ad actum malum.

Ad 2. ℞. Facilitatem illam, quæ ſentitur in abſtinendo prudenter, non prouenire ab habitu acquiſito cum conſcientia erronea; ſed partim ab habitu quodam producto in appetitu ſenſitiuo, præter habitum, qui eſt in voluntate, de quo infra; partim ex remotione habitus, qui eſt abſtinentiæ contrarius. qui remoueri poteſt etiam ab habitu acquiſito per conſcientiam erroneam.

3. *Ad operandum actionem rectam.*) Actionem hic ſumimus vt ſupra d. 1. q. 4. & d. 2. q. 2. Prop. 4. pro operatione, quæ pendet ab appetitu rationali agente cum aduertentia rationis circa operabilia ſpectantia ad hominem, vt homo eſt. Rectitudo autem actionis, ſeu operationis vt pendentis ab appetitu ita cum ratione agente, eſt rectitudo moralis, quam explicauimus ſupra d. 1. q. 3. Iam per has particulas (Actionem rectam) diſtinguuntur virtutes morales ab intellectualibus. Intellectuales virtutes ſunt habitus intellectus, vt Sciẽtia, Sapientia, Ars; qui inclinant quidem ad operationem rectam, ſed non verſantem circa operabilia, aut non pendentem ab appetitu rationali, aut non ſpectantem bonum hominis vt homo eſt, ac proinde non habentem rectitudinem moralem, ſed naturalem. de his habitibus diximus ſupra d. 1. q. 4. prop. 1. Diſtinguuntur etiam per has particulas virtutes morales à charitate, quæ verſatur immediatè circa ſummum bonum, quod non eſt bonum operabile, quale eſt obiectum virtutum moralium.

II. PROPOSITIO.
De obiecto virtutum moralium.

Virtutum moralium obiectum, eſt actio recta. Recta autem actio, aut paſſio eſt, aut operatio. vtraque bonum quoddam eſt ipſius operantis: ſed recta paſſionis obiectum eſt, bonum operantis; obiectum autem operationis eſt, bonum alterius. vtrumque autem bonum medij cuiuſdam rationem habet inter defectum, & exceſſum. Habet & rationem ardui.

1. QVomodo virtutum moralium obiectum ſit Actio recta dictum eſt ſupra prop. 1. §. 3. vt autem meliùs intelligantur reliqua, quæ in Propoſitione dicuntur, ſciendum eſt,

eſt, Animam rationalem cum ſit vna, formaliter ſpiritualis, ac intellectiua, continere eminenter animam & vegetatiuam, & ſenſitiuam. efficit autem harum animarum operationes, vt potet experientia. Non enim ſolum intelligit, ac vniuerſalia percipit, & ſpiritualia, eaque proſequitur appetitu; ſed nutritionem etiam & augmentationem operátur, vt vegetatiua; videt, audit, imaginatur, & alia facit opera, quæ animæ ſenſitiuæ ſunt propria, & reperiũtur in beſtiis, quibus operibus obiecta ſenſibilia, aut cognoſcit, aut proſequitur, aut fugit. Ad has autem operationes tam varias efficiendas habet anima rationalis potentias ſuas; ſiue eæ diſtinctæ ſint ab anima à parte rei, ſiue tantùm ratione: habet etiam organa, ſeu inſtrumenta corporalia pro vegetatiuis, & ſenſitiuis actibus exequendis, vt oculos ad videndum, aures ad audiendum, &c. Singula autem organa habent ſua accidentia, quibus anima iuuatur ad actus exercendos. Porrò actus vegetatiuæ animæ proprij, quamuis ſint immanentes, quia ſecundùm ſuam naturam in eodem ſubiecto recipiuntur, à quo producuntur, vt eſt Nutritio: non ſunt tamen pura accidentia, ſed habent adiunctam ſubſtantiam, qua aliti ſubſtantia ſiue reparatur, ſiue augetur. actus autem intellectiuæ, ac ſenſitiuæ animæ proprij accidentia pura ſunt, vt eſt intellectio, volitio, imaginatio, viſio: ſuntque operationes immanentes, quæ in eadem potentia recipiuntur, à qua producuntur. Iam in vnaquaque anima vis illa, quæ in anima proſequitur obiectum ſibi conueniens, & repellit à ſe malum, Appetitus appellatur. Anima ergo intellectiua, quæ eminenter eſt vegetatiua, & ſenſitiua, triplicem habet appetitum, vegetatiuum, ſenſitiuum, intellectiuum, pro triplici rerum genere, quas contingit homini bonas, vel malas eſſe, nempe vegetabilium, ſenſibilium, intelligibilium. Appetitus vegetatiuus operatur ſine vlla præuia obiecti cognitione. ante opus autem appetitus ſenſitiui ſenſitiua cognitio præit, & ante opus appetitus intellectiui intellectio. Quid autem eſt appetitus ſenſitiuus? [e] Potentia, per quam animal appetere poteſt ea, quæ apprehendit, non ſolum ea, ad quæ inclinatur ex forma naturali. eius potentiæ ſedes eſt Cor. experimur enim nos in corde ſentire amorem, iram, timorem, & reliquos actus appetitus ſenſitiui: & alterationes, quæ ex his actibus procedunt, maximè ſunt in corde, & è corde procedunt. Quod ſi animæ potentiæ non diſtinguuntur ab anima: dicendum videtur appetitum ſenſitiuum eſſe potentiam compoſitam, cuius altera pars ſit idem cum anima, altera idem cum qualitate aliqua, quæ ſubiectatur in materia. Si verò potentiæ diſtinctæ ſunt ab ani-

e S.Tho. 1. p.q.80.ar. 1.

f *S.Tho. 1. p.q.77.ar. 5.*
* *Vid. inf. ſ.15.*

ma *f* dicendum appetitum ſenſitiuum eſſe qualitatem, quæ ſubiectatur in coniuncto, non in anima ſola. * In eo enim ſubiecto eſt potentia vitalis, in quo recipitur operatio: Vitalis autem operatio cum ſit actus immanens, recipitur in eo ſubiecto, à quo producitur. Ad actus autem appetitus ſenſitiui videntur efficienter concurrere non ſolum anima, ſed etiam accidentia, quæ ſubiectantur in corde; vt calor ad iram. quia ad remiſſionem eorum accidentium remittuntur actus appetitionis, & ad intentionem intenduntur. A quo autem excitatur appetitus ſenſitiuus, ad appetitionem formandam? In brutis à ſola cognitione ſenſitiua imaginationis: in hominibus autem non ſolum à cognitione ſenſitiua; ſed interdũ etiam à cognitione intellectiua, etiã ea, quæ verſatur circa obiecta ſpiritualia. quamuis enim appetitus ſenſitiuus non poſſit vt ſic verſari circa obiecta ſpiritualia: poteſt tamen circa illa verſari, ſi ea proponantur ab imaginatione ad modum materialium. ſolent autem ad hunc modum proponi per actum imaginationis, qui ſimul fit cum actu intellectionis. ſemper enim dum ſumus in corpore, ſimul cum actu intellectionis fit actus imaginationis. Accidit ergo vt ad cognitionem intellectiuã non ſolum conſequatur appetitio rationalis, quæ fit ab appetitu rationali, qui eſt in anima quatenus mouetur ad appetendum præuia cognitione rationali, & quatenus libera eſt; ſed etiam appetitio ſenſitiua, quæ eſt actus appetitus ſenſitiui, qui eſt in corde, & in ipſa anima quatenus mouetur ad appetendũ præuia cognitione ſenſitiua & neceſſariè. Contingit autem. cum fiũt actus appetitus ſenſitiui, & interdum etiam cum fiunt actus appetitus intellectiui, vt dictum eſt, fieri ſimul mutationem aliquam in corpore præſertim in corde; qua mutatione perturbatur naturalis ſtatus corporis: ideo ipſa perturbationis, & Paſſionis nomine appellata eſt (*g* Pati. n. propriiſſime dicitur id, quod aliquid recipit cũ deperditione alicuius ſibi conuenientis) idemque nomen tributum eſt cauſæ, à qua ea mutatio procedit, nempe motui appetitus. Cum autem mutatio corporis ſemper conſequatur ad motum appetitus ſenſitiui, ad motum autem appetitus intellectiui non ſemper, nec immediatè non concurrente motu appetitus ſenſitiui: ideo ſoli motus appetitus ſenſitiui Paſſiones appellantur. Motus autem appetitus intellectiui nomen retinent commune omni animæ motui, nempe operationis. vtrique autem motus tum paſſiones, tum operationes, quæ verſantur circa obiecta operabilia, ſi fiant cum aduertentia rationis, ſeu ſi procedãt ab appetitu cum ratione agente, Actiones dicuntur. Hæ Actiones, cum rectæ ſunt,

g *S.Tho. 1. 2. q.22. ar. 1.*

obie-

Digitized by Google

obiecta ſunt virtutum moralium. ad has enim efficienda s inclinant virtutes morales, vt in 1. Prop. dictum eſt. Porrò omnis operatio, cum recta eſt; perfectio quædam eſt ope-rantis. rectè igitur in propoſitione dicitur tum paſſionem, tum operationem rectam, bonum quoddam eſſe ipſius ope-rantis. Sed antequam ad reliquas Propoſitionis particulas explicandas veniamus, recenſenda videtur hoc in loco, & explicanda paſſionum, & operationum genera.

Paſſionum diuiſio.

2. Paſſionum duo ſunt prima genera, Proſequutio, & Fuga, pro duplici primo genere obiectorum, circa quæ appetitus verſatur, nempe Bonum, & Malum ei contrarium. Quia verò tum bonum, tum malum duobus modis ſe habere poſſunt reſpectu appetitus, nempe vel abſolutè ſecundum rationem Boni, & Mali, vel ſecundum rationem boni, & mali ardui, hoc eſt, difficilè proſequibilis, aut vitabilis ab appetitu; ideo ſecundò diuiduntur Paſſiones in quatuor genera ſubalterna, nempe in Proſequutionem concupiſcibilem circa bonum abſolutè ſumptum, Fugam huic proſequutioni contrariam circa malum abſolutè, Proſequutionem iraſcibilem circa bonum arduum, Fugam iraſcibilem circa malum arduum. Concupiſcibilem autem, & iraſcibilem paſſionem vocamus, quia ad appetitum concupiſcibilem, aut iraſcibilem ſpectat, & ab eo promanat. Appetitus autem ſenſitiuus dicitur concupiſcibilis vt verſatur circa bonum, vel malum abſolutè; iraſcibilis, vt verſatur circa bonum, vel malum arduum, id eſt, non abſolutè bonum, vel malum, ſed bonum connotans aliquid impediens eius conſecutionem; Malum connotans aliquid inducens illud. videtur enim eſſe idem appetitus, qui à parte rei & iraſcibilis eſt & concupiſcibilis, diſtinctus tantum ratione: non enim apparet vlla ratio, quæ maiorem diſtinctionem ſuadeat. Nomina autem concupiſcibilis, & iraſcibilis à duabus præcipuis paſſionibus ſumpta ſunt, nempe concupiſcentia, & ira.

Iam ea quatuor paſſionum genera ſubalterna diuiduntur in ſpecies ſuas. Proſequutio concupiſcibilis, ſeu circa bonum abſolutè ſumptum, tres habet ſpecies, Amorem, Concupiſcentiam, Delectationem, prout proſequitur bonum abſolutum vel abſolutè, vel abſens, vel præſens. His tribus ſpeciebus tres fugæ opponuntur, Odium, Abominatio, Triſtitia. Quòd autem ſit illud triplex Proſequutionis concupiſcibilis genus, probatur, tum ipſa experientia, tum ea ratione, [h] Quod vt ſe habet appetitus naturalis

h S. Th. 1. 2. q. 23. ar. 4.

Digitized by Google

inclinatione, ſeu potentia naturali ad obiectum ſibi conueniens: ita ſe habet appetitus ſenſitiuus inclinatione elicita ad bonum ſuum. In appetitu autem naturali ſunt tria, nempe ipſa potentia, quæ eſt inclinatio quædam ad obiectum; motus localis ad obiectum, cum illud abeſt; quies in obiecto poſſeſſo. ita in appetitu ſenſitiuo ſunt tres actus eliciti; 1. Amor, qui eſt inclinatio elicita. 2. Deſiderium, qui eſt quidam motus. 3. Delectatio, quæ eſt quies elicita.

Tertium genus ſubalternum, quod eſt Proſequutio iraſcibilis, quæ verſatur circa bonum arduum, ac difficile ad obtinendum, habet tres ſpecies, Spem, Audaciam, Deſperationem. Nam bonũ arduum vel eſt præſens, vel abſens; abſens autem vel putatur poſſibile, vt obtineatur, vel impoſſibile. Circa præſens nullus eſt neceſſarius actus appetitus iraſcibilis, ſed verſatur circa illud concupiſcibilis actu delectationis: eodem enim modo ſe habet bonum cum eſt præſens, ſiue facile, ſiue difficile fuerit ad obtinendum. Circa bonum arduum abſens, ſeu nondum obtentum, ſed poſſibile, verſatur Spes, & Audacia. Spes reſpicit illud vt finem, ac terminum. Audacia, contempto malo, quod imminet, progreditur ad media, quæ valent ad conſecutionem boni difficilis. Circa bonum impoſſibile, eſt deſperatio. In huius actus obiecto dua ſunt, Bonum, & Impoſſibilitas illud obtinendi: ex quibus Impoſſibilitas, quæ malum quoddam eſt, videtur eſſe de ratione formali. Quare hic actus videtur eſſe potius fuga quædam, quam proſequutio, ac proinde ſpectare ad quartum genus. ſpectat autem ad hoc tertium ſecundùm rationem materialem.

Quartum genus, quod eſt Fuga iraſcibilis, cuius obiectum eſt Malum arduum, duas habet ſpecies, Iram, & Timorem. Nam malum arduum, ſeu difficile ad euitandum, vel eſt præſens, & vt ſic excitat Triſtitiam, quæ ſpectat ad ſecundum genus, nempe ad Fugam concupiſcibilem: vel eſt abſens; & Timor exiſtit, audaciæ contrarius. excitatur etiam à malo arduo appetitus vindictæ, id eſt, motus ad vindicandum malum iam acceptum, viciſſim rependendo aliud malum. qui motus dicitur Ira. ſpectat autem ad quartum genus ſecundùm rationem materialem, quæ eſt malum, quod rependitur. ſecundùm autem rationem formalem, quæ eſt ipſa retributio, & æqualitas vindictæ, quæ quãdam boni rationem habet, ad tertium genus reuocatur. Quare ſi rationes formales ſpectentur; Proſequutionis iraſcibilis tres ſunt ſpecies, Spes, Audacia, Ira; Fugæ vero duæ, Timor, & Deſperatio. Vndecim ergo Paſſiones ſunt, ſex concupiſcibiles, quinque iraſcibiles.

Pro

Digitized by Google

Probabit autem quis eſſe plures, quod vt circa bonum abſens duæ paſſiones ſunt, Deſiderium, & Spes, quarum altera reſpicit bonum abſolutè, altera bonum ſub ratione ardui: ita etiam debent eſſe duæ circa bonum, duæ circa malum præſens.

Dicendum tamen circa præſens ſiue bonum, ſiue malũ non poſſe eſſe, niſi vnam paſſionem. quia cum bonum, vel malũ eſt præſens, non habet ampliùs rationem ardui, ſed abſolutè rationem boni, vel mali. Ratio enim ardui includit quamdam rationem medij, quam bonitas, vel malitia obiecti connotat: nempe difficultatem ſuperãdam ad acquirendum bonum, vel vitandum malum: quæ difficultas iam ceſſat, cum bonum eſt præſens: & cum malum eſt præſens, vel difficultas reſpicitur abſolutè, vel vt ſuperanda, aut non ſuperanda; ſi reſpicitur abſolutè, ſpectat ad Triſtitiam, & reddit illam maiorem, quàm eſſet ex malo præſente, ſi non adeſſet difficultas vitandi illud; ſi reſpicitur vt ſuperanda, aut non ſuperanda, non videtur quã aliam paſſionem excitare poſſit, præter ſpem ſuperandi illam, aut deſperationem, aut audaciam, aut timorem.

Quæ vt melius intelligantur, libet rurſum Paſſiones ita diſtinguere. Paſſiones ſunt inſtrumenta quædam, quibus vtitur animal ad apprehendẽdum bonum ſibi, aut fugiendum malum. Bonum, & malum vel abſolutè ſpectantur, vel vt connotant media, quibus acquiruntur, aut expelluntur. Abſolutè ſpectata ſine ordine ad media aut conſiderantur vt præſentia, aut vt abſentia, aut vt abſtrahentia à præſentia, & abſentia. Circa bonum abſtrahens à præſentia, & abſentia abſolutè ſpectatum verſatur Amor; cui reſpondet Odium circa obiectum apprehenſum vt malum. Circa bonum abſolutè, ſed abſens, verſatur Deſiderium; cuius contraria paſſio eſt Abominatio. circa bonum abſolutum, ſed præſens, Delectatio; cui opponitur circa malum abſolutum, ſed præſens, Triſtitia. Si bonum, & malum ſpectentur cum ordine ad media; aut media abſolutè conſiderantur, aut in ordine ad xecutionem. Circa media abſolutè ſpectata, quibus putatur bonum acquiſibile, malum vitabile, verſatur Spes: circa negationem talium mediorum, ſeu impoſſibilitatem, verſatur Deſperatio. circa media in ordine ad executionem, Audacia: circa negationem executionis, Timor. Circa media vt præſentia non dantur paſſiones diſtinctæ à Delectatione, & Triſtitia, vt patet: quia hæ ſunt ſatis. Datur tamen ira ad rependendum malum ei, quod malum inducit, Ira enim eſt Appetitus inferendi malum ei, quod infert malum: qui appetitus eſt neceſſarius ad conſeruationem animalis,

malis, vt patet. Appetitus autem inferendi bonum ei, quod infert bonum, non datur in ſenſu, vt docet experientia: quia hic actus non eſt neceſſarius ad animalis bonum. eſt ergo talis actus Appetitus rationalis. Datur tamen in animali ſimplex complacentia erga id, quod infert bonum, qui actus eſt idem cum Amore. ſunt ergo paſſiones tantùm vndecim.

Sed quòd detur Paſſio iræ contraria obiiciet quis 1. Quod vt datur ira ad repellendum malum inferendo malum; ita poteſt dari affectus inferendi bonum ad conſeruandum id, quod infert bonum. atque hoc non videtur excedere fines ſenſus. non enim requiritur ad hunc affectum diſcurſus, neque per illum quæritur abſolutè alienum bonum, ſed ob bonum appetentis. 2. Quod compertum ſit experientia, Animalia quædam gratitudinem oſtendiſſe ſuis benefactoribus, eos defendendo ab aliis animalibus.

Ad 1. ℞. In ſenſu dari ſolum amorem erga id, quod infert bonum. non datur autem præter amorem, appetitus inferendi bonum; ſed tantùm appetitus retinendi id, quod infert bonum. quòd ſi in retinendo accidat impedimentum, inſurgit motus iræ contra id, quod infert impedimentum. Affectus ergo inferendi bonum ei, quod infert bonum, excedit fines ſenſus, quatenus non eſt neceſſarius ad conſeruationem animalis. Quod ſi quæ experientiæ afferuntur in contrarium, omnes ſaluantur per actum amoris concupiſcentiæ, id eſt, per appetitum conſeruandi id quod infert bonum, vt paulò antè dictum eſt. Appetitus autem iræ nō poteſt ſaluari per actum odij, ſed præter odium habet appetitum inferendi malum. Atque per hæc patet Reſponſio ad ſecundum.

Nunc ſingillatim de paſſionibus agendum eſt, percurrendo breuiter earum naturam, genera, cauſas concitantes, & reprimentes, effectus.

De Amore.

3. Amor, eſt actualis quædam propenſio appetitus in bonum abſolutè æſtimatum tanquam conueniens. eſt autem Amor duplex, alter amicitiæ, alter concupiſcentiæ. Amor amicitiæ dicitur inclinatio appetitus in bonum ſecundum ſeipſum, & tamquam terminum. Amor concupiſcentiæ, inclinatio in bonum vt relatum ad alterum, ſeu vt alteri applicatum, vel applicandum. [1] Fundatur autem hæc Amoris diuiſio in eo, quod quidquid amatur, aut propter ſe amatur, aut propter aliud. Ita homo cibum amat propter ſui conſeruationem amore concupiſcentiæ; ſe autem amat propter ſeipſum amore amicitiæ. Porrò Amoris cauſæ potiſſimum tres

[1] *S. Th. 1. 2. q. 27. ar. 4.*

vt

vt diximus d. 2. q. 2. Prop.6.cum de Amicitia. 1. [k] Ipſa rei bonitas cognitione percepta. Bonitas autem multiplex eſt, Honeſti, vtilis, iucundi; ad corpus, ad animum, ad externa ſpectans. 2. [l] Similitudo amantis, & conuenientia cum re amata. quamquam interdum per accidens ſimilitudo cauſa odij eſt, nempe cum eſt impedimento, quo minus vterque duorum inter ſe ſimilium idem bonum aſſequatur. 3. Ipſe amor, vt in eodem loco diſput. 2.explicauimus.

k *S.Tho. ibid. q.27. ar.1. & 2.*

l *Idem ibid. ar.3.*

Amoris autem motus reprimitur contrario modo, nempe, ceſſando à cogitatione rei amatæ: Inquirendo, & contemplando mala, & incommoda, quæ in ea ſunt: Mentem aliarum rerum contemplatione, ac amore occupando.

Effectus formalis Amoris eſt vnio intentionalis amantis cum re amata; quatenus ipſe amor eſt propenſio amantis in bonum amatum,atque adeo veluti nexus,& vinculum quoddam vtriuſque.vt enim in vnione naturali, ſiue reali, præter duo vnibilia,eſt nexus inter illa, ſiue is ſint ipſa vnibilia, vt habent dependentiam vnũ ab altero,ſiue modus:ita in vnione intentionali, quia bonum aliquod intentionaliter vnitur alteri, præter ſubiectum, cui vnitur, & præſentiam, ſeu exiſtentiam ſuam, quam ipſum bonum intentionaliter habet in ſubiecto per ſpeciem ſui expreſſam, quæ eſt ipſa boni vnibilis cognitio; debet aliquid dari, quo bonum intentionaliter vnibile fiat intentionaliter vnum cum ſubiecto, ſitque cauſa vnionis realis. Huius nexus rationem habet propenſio amantis, id eſt, Amor in bonum amatum. Et quamuis etiam [m] cognitio ſit quædam vnio intentionalis obiecti cogniti cum cognoſcente: tamen amor eſt magis formaliter vnio, & perfectè, ac vltimatè vniens intentionaliter, & ratio formalis tendendi vitaliter ad vnionem realem cum re amata. Nam amor non ſolùm habet vt ſit vnio ex eo, quod actus vitalis eſt, id eſt, ex ratione generica; vt habet cognitio: ſed etiam ex ſua ratione ſpecifica, vt inclinatio quædam eſt, & tendentia ad obiectum; quod non habet cognitio. Habetur ex amore perfecta vnio: tum quia ſubiectum vnitur obiecto non ſolum ſecundum potentiam cognoſcitiuam,ſed etiam ſecundum appetitiuam: tum quia cum vnione per cognitionem poteſt ſtare fuga ab obiecto; quæ eſt quædam ſeparatio vitalis ab illo; ac proinde non vnio perfecta.Ex quo etiam ſequitur vt vnio per amorem ſit vnio vltimata, & in termino in genere vnionis vitalis; adducens etiam quantum eſt ex ſe terminum vnionis realis. Effectus etiam formalis amoris eſt Exſtaſis. Amore enim cenſetur amans quodammodo ex ſe prodire,& ferri in rem amatam.

m *Sup. q. 1. Prop. 3. ad 4.*

Effectus

Digitized by Google

Effectus autem, qui ex amore proficiſcuntur ſecundùm genus cauſæ efficientis, ſunt 1.[n] Vnio realis. Amor enim excitat amantem, vt quærat præterea coniunctionem, quæ contingere poteſt, realem cum re amata. 2.[o] Ecſtaſis ſecundùm apprehenſionem; quatenus Amor efficit, vt amans aſſiduè de re amata cogitans, abſtrahatur cogitatione à rebus aliis, ac proinde à ſeipſo. 3.[p] Zelus, qui eſt vehemens quidam appetitus remouendi ea, quæ obſtant, & ſunt contraria amori, & rei amatæ. 4. Triſtitia, cum res amata eſt abſens; &[q] reliquæ paſſiones. Radix enim & fons ceterarum paſſionum, eſt Amor: quia ideo aliquid deſideratur, quia amatur; ideo aliquid odio habetur, quia eſt malum rei, quæ amatur; &c. 5.[r] Omnes actiones, & operationes. Quidquid enim fit, ex boni amore fit. Legi poſſunt alij Amoris effectus apud S.Th 1.2.q.28.

n S.Th. [illegible] q.28. [illegible] 2. [illegible] effectu [illegible]ationis. o Ibid.a.3. p *Ibid.a.4.* q *Aug.14. Ciu.c.7. & 9.* r *S.Th.ſup. ar.6.*

De Odio.

4. Odium eſt vitalis quædam appetitus diſſonantia, ſeu auerſio, ſeu fuga ab eo, quod malum æſtimatur. Huius paſſionis obiectum, vt patet, eſt Malum. Malum dicimus & ipſam boni negationem, ſeu priuationem, & ipſum ens poſitiuum, quod alteri repugnat, & cauſat defectum, ac priuationem boni. Dices: Qui ſe interficit, odit ſeipſum: maximè autem bonum eſt quique ſibi: ergo obiectum odij eſt etiam bonum. Reſpon. Eum, qui ſe interficit, odio habere non ſeipſum, ſed miſerias ſuas; & quia amat ſeipſum, morte putat ſe poſſe liberare à malo miſeriarum. Dicitur porrò odium ita explicatum, odium Abominationis, & fugæ. eſt enim aliud quoddam odium, quod dicitur inimicitiæ: quod habet pro obiecto materiali duo mala, Quod, & Cui, id eſt, id, quod appetit vt malum ſubiecto alicui, & ipſum ſubiectum, cui vult malum, quia illud odit vt quid malum: habet autem pro obiecto formali aliquod bonum, nempe id, quod concipitur eſſe in hoc, quòd res mala ſubeat aliquod malum. videtur autem hoc genus odij, eſſe quidam actus amoris, & concupiſcentiæ, qua quis appetit vt ſibi, aut alteri conueniens, vt rès mala ſubiaceat alicui malo. Quare hoc odium non eſt propriè odium.

Cauſa odij ex parte obiecti eſt aliquod Malum vel verum, vel apparens. ex parte ſubiecti eſt Amor. eſt autem Amor cauſa odij non eius, quod eſt ſibi contrarium, nempe eius quod verſatur circa idem obiectum, circa quod verſatur amor; ſed eius, quod verſatur circa obiectum, quod eſt malum obiecto, circa quod verſatur amor. hoc odium amor

excitat;

Digitized by Google

excitat; quia odio habetur quidquid malum eſt, rei, quæ amatur.

Compeſcitur autem odium excitando animum ad amorem contrarium, per cogitationem alicuius boni in eo, quod odio habetur.

De Concupiſcentia.

5. Quamuis concupiſcentiæ vox lata ſignificatione ſumi ſoleat pro quacunque appetitione boni, atque ita etiam amorem comprehendat: proprie tamen concupiſcentia eſt Appetitus boni nondum obtenti, vt obtineatur; quæ alio nomine dicitur Deſiderium. eſt autem concupiſcentia duplex, Naturalis, & Innaturalis, ſeu rationalis. [s] Naturalis eſt, quæ oritur ex ipſa natura, ſeu complexione animalis, qua expetuntur ea, quæ pertinent ad naturalem ſtatum animalis tuendum. ea & in hominibus, & in brutis reperitur. Innaturalis eſt, quæ oritur ex diſpoſitione, quam habet concupiſcens, non quatenus eſt præditum natura vel complexione tali, ſed quatenus æſtimat hoc, aut illud ſibi congruere ad delectationem. Ea reperitur in ſolo homine: quia homo habet apprehenſionem rerum ſenſibilium vt ſibi conueniētium ſecundum modum, ad quem non inclinat complexio naturalis. Habet autem homo eam imaginationem, & apprehenſionem ex connexione, quam habet actus imaginationis, cum actu intellectionis, & rationis. Dum enim fit actus imaginationis circa ſenſibilia ſingularia, v. g. circa pecunias, fit ſimul actus intellectionis circa eaſdem pecunias; & quia intellectus eſt diſcurſiuus, & collatiuus, inueſtigat, ac ſibi proponit variam conuenientiam pecuniæ cum ſtatu hominis; quam conuenientiam appetit ſenſus actu concupiſcentiæ. quamuis enim ſenſus non poſſit indagare eam cōuenientiam, quia ad indagandum illam requiritur ratio; poteſt tamen indagatam, ac per imaginationem, quæ ſimul cum intellectione fit, propoſitam appetere; quia ea non excedit latitudinem obiecti ſenſibilis, circa quod verſari poteſt appetitus ſenſitiuus. Hoc genere concupiſcentiæ appetere ſolent homines adorari, lucrari pecunias variis modis, &c.

[s] S.T. 1.2. q. 30. ar. 3.

Cauſæ excitantes, & cohibentes concupiſcentiam eædem ſunt, quas diximus in Amore. Multum valet ad frenandas concupiſcentias prauas cogitatio, qua menti proponatur futura mors, honeſti dignitas, inhoneſti turpitudo, ſenſibilium bonorum vilitas, & breuis duratio, pœnitentia, quæ prauas actiones conſequi ſolet.

De Abominatione.

6. Abominatio, eſt paſſio concupiſcentiæ contraria. eſt enim

enim Fuga mali nondum præſentis,ne præſens fiat. Interdum appellatur Fuga,nomine aliis paſſionibus communi. Differt à Timore,quia Abominatio abſolutè reſpicit malum abſens ne præſens fiat; Timor autem reſpicit malum abſens vt futurum, ſeu cum ordine ad exiſtentiam iam futuram, quam tamen abominatur.

De Delectatione.

t *Vid. S. Th. 1. 2. q. 31. 32. 33. 34.*

7. [t] Delectatio eſt Amor, ſeu Propenſio in bonum vt præſens, & iam obtentum. Sciendum autem Delectionis rationem poſſe latiùs ſumi pro quocumque ſuaui, ac iucundo ſenſu, quem ſecum afferre ſolet operatio vitalis cum perfecta eſt, & verſatur circa obiectum conueniens: hac ratione delectabiles dicuntur, ac iucundi non ſolum actus potentiæ appetitiuæ, ſed etiam cognoſcitiuæ, vt ſunt Viſus, Tactus, Imaginatio, Intellectio. quod genus Delectationis voluptas etiam appellatur; de qua dictum eſt d. 2. q. 2. prop. 1. Delectatio autem ſtrictè ſumpta, de qua nunc agimus, eſt complacentia appetitus circa bonum præſens, & iam obtentum. Inter bona autem præſentia maximè numerantur actus ſenſuum externorum circa obiecta iucunda. de quibus maximè ſolet complacere appetitus. & quia interdum contingit bonum abſens ab imaginatione apprehendi ac ſi præſens ſit: contingit etiam circa tale bonum delectationis actum verſari. ita delectari ſolemus iis, quæ vel memoria, vel deſiderio, vel ſpe quodammodo iam tenemus. Eſt autem Delectationis propriè dictæ duplex genus, Naturalis, & Rationalis, vt de concupiſcentia dictum eſt. Naturalis Delectatio, eſt quæ conſequitur apprehenſionem ſenſitiuam talem, qualem etiam bruta habere poſſunt. hoc genus delectationis verſari ſolet circa bona corpori neceſſaria, vt eſt alimentum. Rationalis, quæ conſequitur imaginationem hominis connexionem habentem cum actu rationis eo modo, quem in concupiſcentia explicauimus. hoc modo delectat victoria, honor, diuitiæ: huiuſmodi autem delectatio propriè ſignificatur nomine Gaudij.

Delectationes cohibentur 1. Conſideratione earum tanquam abeuntium, & fugientium, & quaſi feſſarum, non vt firmarum, & ſtabilium: quia voluptates moleſtæ ſunt abſcedentes. 2. Imaginatione malorum, quæ voluptates conſequutura ſunt, vt ſunt Dolor, cæcitas mentis, infamia, & ſimilia.

u *S. Tho. 1. 2. q. 32. ar. 1.*

[u] Delectationis cauſa ſemper eſt aliqua operatio. quia, cum delectatio verſetur circa bonum iam præſens factum; non poſſit autem præſens fieri appetitui ſine præuia imaginatione

tione (vt docent Animaſtici) quæ excitatur ab operatione ſenſuum externorum; fit vt cauſa delectationis ſemper ſit aliqua ſenſuum operatio, ſaltem imaginatio.

[x] Delectationis effectus potiſſimum quatuor. 1. Dilatatio cordis. motus enim cordis, qui ad paſſionem Delectationis conſequitur, eſt quædam dilatatio. Poteſt etiam metaphoricè ipſe actus delectationis dici dilatatio, quatenus per illum ita bene, & commodè animus ſe habet, ſicut bene ſe habet corpus in loco amplo, in quo non coanguſtatur. Ab hoc dilatandi effectu appellatur delectatio Lætitia; & à ſignis quibuſdam exterioribus dicitur Exultatio, & Iucunditas: quæ nomina propriè Gaudio accomodantur, quod eſt hominis delectatio; pecudum, & inanimatorum delectationibus metaphoricè. 2. Delectationis effectus eſt Sitis. Cauſat autem ſitim, ſeu deſiderium, tum ex parte obiecti, cum res, circa quam delectatio verſatur; non explet ſemel appetitum, ſed oportet rurſum illam vſurpare, quales ſunt omnes res creatæ. tum ex parte operationis, quia res delectabilis vſurpatur; ſi operatio ſit imperfecta, quantumuis res ipſa perfecta ſit: ita delectatio, quam de Deo in hac vita capimus imperfectè cognitio, excitat ſitim, & deſiderium perfectè illum cognoſcendi, & fruendi; quia poſſumus magis, ac magis in Dei cognitione, & amore proficere. Dicitur etiam omnis delectatio cauſare ſitim, & deſiderium, ſi deſiderium, & ſitis ſumantur pro vacatione à faſtidio, qualem ſolent habere illi, qui adhuc cupiunt: ita ſe habet delectatio beatorum in cælo. 3. Effectus eſt Faſtidium, qui proprius eſt delectationum corporalium: qui accidit cum in operationibus modus exceditur, vt cum quis multum comedit. Spirituales delectationes non cauſant faſtidium, niſi per accidens ratione alicuius operationis corporalis concurrentis in vſu operationum ſpiritualium. 4. [y] Obtundere, ac minuere vnam operationem, cum delectatio verſatur circa aliam; vt delectationes corporis intelligentiam minuunt. [z] contra verò Perficere, & acuere operationem, de qua eſt delectatio. Hunc effectum cauſat delectatio, tum quia ipſa eſt complementum, & quaſi terminus operationis: tum quia ſua dulcedine illicit operantem ad acrius operandum.

x *S. Tho.* 1. 2. *q.* 33.

y *Ariſt.* 6. *eth. c.* 5. & *l.* 7. *c.* 11. *S. Tho. ſup. a.* 3.

z *Ariſt.* 10. *eth. c.* 4. & 5. *S. Tho ſupra a.* 4.

De Dolore, ſeu Triſtitia.

8. Dolor, vt ſupra de Delectatione dictum eſt, poteſt lata ſignificatione ſumi pro quocunque inſuaui, & iniucundo ſenſu, quem ſecum afferre ſolet operatio vitalis, præſertim ſenſuum externorum, atque in primis Tactus, circa

Digitized by Google

obiectum moleſtum, vt accidit tactui dum fit ſeparatio continui. Strictè autem ſumimus nunc Dolorem, ſeu Triſtitiam pro Paſſione, ſeu actu vitali: per quem Appetitus ſenſitiuus cum quadam perturbatione, & inquietudine execratur malum iam præſens, ſiue ſecundùm rem ſit præſens, ſiue ſecundùm apprehenſionem. vt autem Delectatio eſt formaliter quies quædam vitalis; ita Triſtitia eſt formaliter quædam Perturbatio, & Inquietudo vitalis: quæ quia incommoda eſt animo, & noxia, dici poteſt cum Cicer. q. 3. Tuſc. ægritudo animi, & morbus. Porrò quatuor modis poteſt Triſtitia cum Delectatione comparari. 1. Secundùm rationem communem, quatenus vna eſt Proſequutio, altera Fuga; vna circa bonum verſatur, altera circa malum. & ſecundùm hanc rationem habent inter ſe contrarietatem Triſtitia, & Delectatio, ac mutuo ſeſe remittunt. 2. Secundùm rationem particularem, quatenus vtraque verſatur circa idem obiectum particulare, & ſub eadem ratione. atque ita ſunt inter ſe maximè contrariæ, vt non poſsint eſſe ſimul in eodem ſubiecto: non enim poteſt idem obiectum ſub eadem ratione æſtimari bonum, & malum eodem tempore. ex qua æſtimatione ſequitur Dolor, & Delectatio. 3. Secundùm rationem boni, & mali particularem diuerſorum obiectorum, ſed affinium. & ita Dolor, & Delectatio poſſunt eſſe ſimul, & ſeſe inuicem augere; vt accidit cum dolemus de malo quia delectamur de bono ei malo contrario. 4. Secundùm rationes particulares boni, & mali diſparatas. ita Triſtitia, & Delectatio poſſunt eſſe ſimul. quamquam ſecundùm rationem communem ſeſe mutuo remittunt.

Doloris diuiſio triplex. 1. Diuiditur dolor in eum, qui ſequitur apprehenſionem ſenſitiuam talem, qualem poſſunt habere bruta; & in eum, qui ſequitur hominis imaginationem habentem connexionem cum ratione, qui proinde eſt proprius hominis, & peculiariter Triſtitia nominatur. atque ita ſe habet Triſtitia ad Dolorem, ſicut Gaudium ad Delectationem. 2. Diuiditur in interiorem, & exteriorem. Interior eſt, qui conſequitur ad ſolam apprehenſionem imaginationis Exterior, qui non ſolum imaginationem, ſed etiam apprehenſionem alicuius ſenſus exterioris conſequitur; vt accidit cum re ipſa malum aliquod lædit. 3. Tertia diuiſio ſpectat ad Triſtitiam, quæ propria eſt hominis. quæ ratione variorum connotatorum ſeptem habet ſpecies, ſeu quaſi ſpecies. Prima eſt Miſericordia, quæ eſt Triſtitia de malo alieno æſtimato vt proprio. 2. Inuidia, Triſtitia de bono alieno æſtimato vt malo proprio, quatenus per bonum alienum

apprehen

apprehendimus nos ab altero ſuperari. 3. [a] Nemeſis, Triſtitia de bono temporali alieno, quatenus indicamus alterum eſſe illo indignum. 4. [b] Zelus, Triſtitia de bono alieno, quatenus nobis illud deeſt. 5. Anguſtia, ſeu Anxietas, Triſtitia ſic aggrauans animum, vt nullum effugium ſupereſſe videatur. 6. Accedia, quæ ita aggrauat, vt etiam membrorum vſum prohibeat, & afferat torporem. 7. Pœnitentia, Triſtitia de malo præterito.

a Ariſt. 1. Rhet.c.9.
b Idem 2. Rhet,c.11. S.Th. 1. 2. q.36. a.2.

Triſtitiæ [c] Cauſa in vniuerſum eſt quidquid eſt cauſa vt nobis accidat malum aliquod, vel certè vt bonis accidere ſeu verè, ſeu falsò exiſtimemus. vt ad ſingula deſcendamus, Cauſat triſtitiam amiſſio boni habiti; Fruſtrari ſpe rei expetitæ: Caſus in malum, quod timebatur; Non poſſe vim ſuperare, quæ impedit conſequutionem, vel fruitionem boni concupiti; Ira, quæ non expletur, nempe cum vindicta ſumi non poteſt; Deſperatio, cum nullum apparet medium ad aſſequendum rem ſperatam; Dilatio in aſſequendo bono, quod expectatur; Memoria mali pattrati.

c leg S.Th. ſup.q. 36.

6. [d] Ad cohibendam, & depellendam triſtitiam valet plurimum depellere à nobis opinionem: & æſtimationem mali, ob quod triſtamur. Cauſa enim immediata triſtitiæ, vt patet experientia, non tam eſt malum ipſum, quàm opinio illius. Remouetur autem opinio mali, aut ſaltem minuitur. 1. Præmeditando mala, quæ nobis poſſunt contingere, non quaſi euentura ſint, ſed ne accidant inopinata, ſi contigerit euenire. Mala enim præmeditata multò minorem cauſant opinionem ſui, quàm inopinata. 2. Cogitando, cum accidunt aduerſa, vtilitates, quæ colliguntur ex ipſis, ſi moderatè ferantur. exhibent enim occaſionem exercendi patientiam, magnanimitatem, & alias virtutes præclariſſimas; quæ & laudem habent, ac decus apud homines & Dei Beneuolentiam conciliant. 3. Auocando cogitationem à malo, quod præſens eſt, & conuertendo animum ad bona, quæ vel habentur, vel ſperantur futura. 4. Putando humana eſſe, quæ acciderint, atque ideo tolerabilia, quæ & tulerint, & ferant ceteri. 5. Cogitando nullam eſſe in Triſtitia vtilitatem. Non enim illa minuit malum, aut tollit: ſed ſui poſitione cruciat. 6. Recolendo præteritam liberationem à ſimili malo, vt ſpes excitetur euadendi à malo præſenti, atque ita leuiùs feratur. 7. Adhibendo ea, quæ delectationem afferunt; quia cum delectatio ſit quædam quies; quæcumque illa ſit, temperat triſtitiam, quę perturbatio, & inquietudo animi eſt. Cauſat magnam delectationem contemplatio veritatis, præſertim rerum diuinarum. Cauſat delectationem amicorum

d leg.S.Th. ſup. q.38.

Digitized by Google

conſolatio; quia ex ea intelligimus non ab amicis amari; maximè autem delectat Amari. oritur etiam delectatio ex fletu: ſed cum ille nec tollat, nec minuat malum, repellendus eſt, cum eſt nimius, vt quid inutile. 8. Conſiderando incommoda, quæ ex triſtitia proficiſcuntur. Illa ex triſtitiæ effectibus intelliguntur.

Effectus autem Triſtitiæ ſunt plurimi tum in animi nocumentum, tum corporis. Impedit, cum ea eſt immodica, omnem operationem, præſertim intelligentiæ, ac rationis.[e] Eſt enim actus vehemens intentionem, ac vim omnem animi ad ſe trahens, & abſumens ſpiritus animales. quamquam cum triſtitia eſt modica, ſtudium acuit, ſaltem eius operationis, quæ ob illam ſuſcipitur. [f] Porrò omnium paſſionum maximè nocet corpori triſtitia ratione motionis, quam cauſat in corpore, quæ eſt maximè contraria vitali motioni corporis. vitalis enim motio corporis eſt conformis motui paſſionum, quæ ſunt proſequutiones boni conformis corpori: paſſiones autem, quæ habent rationem fugæ cauſant motiones contrarias dictæ motioni vitali. in his maximè contraria eſt motio, quæ cauſatur à triſtitia.

e S. Thom. ſup. q. 37. ar. 1.

f S. Th. ibi. ar. 4.

De Spe.

9. Spes eſt appetitio boni futuri ardui poſſibilis ad obtinendum. Ad hanc appetitionem formandam non eſt neceſſarium vt futuritio apprehendatur. Bruta enim habent hanc paſſionem, nec tamen futuritionem apprehendunt. ſi neque arduitas apprehendatur, adhuc ſpes eſt paſſio à ceteris paſſionibus diſtincta. Neceſſarium autem eſt apprehendi Poſſibilitatem; vt ſpes differat à Deſiderio, quæ eſt appetitio Boni abſoluti. Porrò etiam bruta poſſibilitatem apprehendunt. apprehendere enim poſſibilitatem eſt apprehendere ſaltem in confuſo media ad bonum, quod appetitur, habentia conuenientiam, ſeu proportionem cum potentia executiua: bruta autem apprehēdunt media ita proportionata, licet non apprehēdant vt media, neque vt proportionem habentia cum potentia. Diuiditur autem Spes in Rationalem, & Irrationalem, vt ſupra de Concupiſcentia, & Delectatione diximus.

Cauſant ſpem, & augent ea, quæ ſuppeditant facultatem ad bonum arduum aſſequendum, vel certè æſtimare faciunt ſeu verè, ſeu falsò, poſſibile eſſe bonum aliquod ad obtinendum. His autem contraria ſpem minuunt. Inexperti, vt iuuenes, ſolent eſſe benè ſperantes; quia non habent cognitionem difficultatum. Interdum experientia ſpem excitat, cum vſu compertum eſt difficultates poſſe ſuperari.

Spei effectus præcipuus eſt, operationem expeditam reddere.

Digitized by Google

dere. Facit autem hoc excitando animi attentionem ad illam: excitat autem attentionem tum proponendo bonum poſſibile, quod allicit ad ſe animum; tum cauſando delectationem per æſtimationem boni poſſibilis quaſi præſentis; delectatio autem trahit animum ad operandum.

De Deſperatione.

10. Deſperatio eſt motus quidam, quo appetitus quaſi victus difficultate adipiſcendi boni, refugit ab illo æſtimato vt impoſſibili. Obiectum ergo deſperationis eſt bonum impoſſibile. Cum autem deſperatio ſit formaliter fuga quædam, vt patet; bonum autem non ſit obiectum fugæ, ſed proſequutionis: manifeſtè colligitur rationem boni non ſpectare ad rationem formalem obiecti Deſperationis. ſpectat ergo ad rationem formalem impoſſibilitas, quæ eſt defectus facultatis ad aſſequendum bonum arduum. qui defectus cum habeat rationem mali, vt patet, obiectum eſt fugæ. Refertur autem is defectus ad bonum arduum, ſeu habet reſpectum ad illud, ab eoque bonum arduum denominatur impoſſibile. Compoſitum ergo bonum arduum cum impoſſibilitate, & quaſi ei ſubſtratum, eſt obiectum materiale deſperationis, cuius ratio formalis eſt impoſſibilitas. Cum autem hæc paſſio duplicem ordinem habeat, nempe ad bonum, & ad malum; notior autem nobis ſit ordo ad bonum; ab hoc ordine Deſperationis nomen deſumptum eſt.

De Audacia.

11. Audacia eſt tendentia vitalis in bonum difficile ad obtinendum vt obtineatur. obiectum enim audaciæ non eſt tantum bonum abſens, vt Deſiderij, neque tantum bonum abſens poſſibile, ſeu connotans media, quibus acquiri poteſt, vt Spei: ſed bonum abſens connotans media non abſolutè, ſed vt dicentia ordinem ad exequutionem. Fertur enim motus audaciæ in exequutionem mediorum, vt obtineatur bonum, quod ſperatur. & quia talis motus magis elucet cum bonum eſt difficile ad obtinendum, ſeu cum exequutio mediorum ſubiacet periculo, ſi contempto periculo tendat appetitus in exequutionem; ideo addita eſt in definitione Audaciæ particula illa, Difficile. Sed ſi bonum non eſſet difficile, adhuc diſtingueretur Audacia à Deſiderio, & Spe, vt iam explicatum eſt, nempe per connotationem exequutionis mediorum. licet autem aliquo modo diuerſæ rationis ſit audacia, quæ connotat exequutionem ſine periculo, ab ea, quæ connotat cum periculo, & ad quam ſignificandam videtur Audaciæ nomen impoſitum: non eſt tamen tanta diuerſitas, vt diuerſa paſſionum genera conſtituant; quia earum obiecta

Digitized by Google

ſunt eiuſdem rationis, nempe executio mediorum: facilitas, & difficultas ſolùm materialiter ſe habent, vt maior, & maior facilitas, maior, & maior difficultas. adde, quòd difficultas nō addit in obiecto, niſi negationem facilitatis maioris, & in ordine ad appetitum non efficit aliud, niſi illum retardare ab actu proſequutionis, quod non eſt actum ſpecificare. Non enim fertur appetitus actu audaciæ in illam negationem, vt actu deſperationis fertur in negationem mediorum: ſed in media habentia paruam facilitatem, & ideo requirentia vehementiorem actum, vt executioni mandentur. verùm quia interdum actus audaciæ fit cum contemptu periculi imminentis; ratione contemptus, qui connotatur, quique fortaſſe eſt idem actus cum actu appetitus exequendi media; licèt ſit ſpecie diuerſus actus audaciæ, qui pericula connotat, ab eo, qui non connotat; non eſt tamen tanta diuerſitas, vt debeant conſtitui diuerſa genera paſſionum. vel potius dicendum contemptum periculi, vt periculum eſt, & ſpecificans diuerſum actum, non eſſe actum appetitus ſenſitiui, ſed intellectiui; ac proinde non ſpectare ad paſſiones, de quibus agimus.

Porrò diuiditur Audacia, vt & Concupiſcentia in Rationalem, & Irrationalem. [g] Irrationalis, id eſt, ea, quæ ſolam imaginationem conſequitur ſine diſcurſu rationis, initio præualet, ſed paulatim remittit motum ſuum. Contrarium autem accidit Audaciæ Rationali, id eſt, ei, quæ in exequutionem mediorum tendit præmiſſo diſcurſu rationis. Ratio huius eſt, quia pericula, quæ non præuidentur, cum ſeſe offerunt, deterrent appetitum; cum autem præuidentur, vt accidit in audacia rationali, rationes excogitantur, quibus obuiam periculis eatur, & ſæpe ipſa experientia comperiuntur eſſe minora, quàm fuerant mente cogitata.

g S. *Th.* 1. 2. *q.* 45. *a.* 4.

Audaciæ cauſæ ſunt eædem, quæ Spei: quia audacia tendit in exequutionem mediorum ad aſſequendum bonum, quod ſperatur. Quare quò quiſque in Deo fidentior eſt, eò eſt audacior: fidentior autem eſt, qui meliùs ſe habet erga Deum, quia certius ſibi pollicetur auxilium diuinum, per quod omnia poſſit. Cauſat etiam Audaciam ira, tum quia calorem excitat circa Cor, qui audaciā iuuat: tum quia mouet appetitum ad appetendum exequutionem eorum, quæ ſunt media ad vindictam.

De Timore.

12. Timor eſt paſſio Audaciæ contraria, qua horret appetitus periculum imminens mali. ſeu, Eſt fuga vitalis à malo, quod imminet, ne accidat. eſt enim obiectum timoris non

ſolum

ſolum malum abſens, vt abominationis; neque ſolum malum abſens futurum, ſeu connotans negationem mediorum ad illud vitandum, quod eſt obiectum Deſperationis; ſed malum futurum connotans exequutionem dubiam mediorum, quæ illud inferunt. Dixi, Dubiam, id eſt, cum aliqua ſpe euadendi; quia ſi nulla ſit euadēdi ſpes, æſtimaturque malum omnino euenturum, tunc non Timor excitatur, ſed Triſtitia, tanquam de malo iam præſente per imaginationem. Porrò non timentur ea mala, quæ facilè vitari poſſunt: [h] quæ cogitantur non imminere proximè, ſed procul abeſſe, aut nullo modo timentur, aut parum.

h *Ariſt. 2. Rhet. c. 5.*

Eſt autem duplex Timoris diuiſio, altera in duo genera, Rationalem, & Irrationalem, vt de aliis paſſionibus dictum eſt. altera in ſex quaſi ſpecies. eæ ſunt. 1. Segnities, quæ eſt timor laboris vires excedentis; quo quis retardatur ab opere. 2. Erubeſcentia, quæ eſt timor iacturæ exiſtimationis bonæ ob turpe opus iam geſtum. 3. Verecundia, timor iacturæ exiſtimationis bonæ propter malum opus futurum, quod quis ſtatuit patrare. 4. Admiratio, timor magni mali, cuius non poſſit exitus reperiri. 5. Stupor, timor mali, quod propter nouitatem, & inexperientiam ingens videatur. 6. Agonia, timor mali, cui ipſe timens nullo modo poſſit occurrere. Harum autem ſpecierum nomina ſolent interdum in alia ſignificatione accipi. vt Admiratio ſolet ſumi pro conſideratione alicuius effectus, cuius cauſam quis neſciat, & ſcire cupiat.

[i] Timor omnis oritur ex amore boni, quod eſt contrarium malo, quod timetur. [k] Non enim eſt alia metuendi cauſa, niſi ne id, quod amamus, aut adeptum amittamus, aut non adipiſcamur ſperatum. Cauſat etiam timorem defectus facultatis ad malum vel auertendum, vel tolerandum fortiter. Timet enim quiſque illud malum, cui nō facilè poteſt obſtare. Quare eò quiſque minus eſt timidus, quò maiore facultate præditus eſt ad reſiſtendum malis.

i *S. Th. 1. 2. q. 43.*
k *S. Aug. 83. 99. q. 33.*

Pellitur autem, ac minuitur Timor. 1. Pellendo ex animo amorem, ex quo oritur timor. 2. Adhibendo eadem remedia, quæ diximus pro cohibenda Triſtitia. 3. Cogitando attentiùs, & mente pertractando ſpeciem illam, & dignitatem virtutis, quæ elucet in iis, qui quantumuis magno impendente malo, conſtanti, & magno, tranquilloque animo ſunt. 4. Deponendo quantum fieri poteſt opinionem mali futuri, quæ timorem efficit. [l] Deponitur autem cogitando, aut non eſſe malum, quod timetur; aut non tantum, quantum putatur; aut non euenturum. 5. [m] Cogitando, etiam

l *Seneca epiſt. 24.*
m *Id. ibid. & ep. 75.*

ſi verum, & magnum ſit malum, & futurum ; non eſſe tamen conueniens ante tempus excruciari,ſatis eſſe poſtmodum eo adueniente torqueri. 6. Excitando ſibi fiduciæ affectum in Deum : [n] ex pietate autem, & amore in ipſum Deum oritur is affectus fiduciæ. Deus enim maximè opitulatur iis, qui pij ſunt, & amantes ipſius.

n *Ariſt. 2. Rhet.c.5.*

Timoris effectus ſunt [o] 1. Contrahere ſpiritus vitales, & remouere calorem naturalem etiam ex corde, vt docet experientia. fit autem ex defectu caloris, & ſpirituum, vt tremore corripiantur membra externa, vt explicat Ariſt. ſect. 27. Probl. p. 7. ex tremore autem operatio externa impeditur. Accidit etiam ob eumdem defectum, vt cor palpitet. 2. Cum timor eſt moderatus, vt non perturbet nimium mentem, [p] habet eum effectum, vt exacuat rationem ad excogitandum, capiendumque conſilium. exacuit autem rationem per ſolicitudinem, quam inducit.

o *S.Tho.1.2.q.44 ar.1.*

p *Ariſt. ſup. 2. & S.Th.ar.2. ad 2. & a. 4.*

De Ira.

13. Ira eſt appetitio reddendi malum,ſeu inferendi malum ei quod malum infert. Compenſatio autem,ac retributio accepti mali rationem quandã boni habet.quare licet obiectum materiale,nempe malum inferendum, ſit verè malum ; ratio tamen formalis,ſub qua malum appetitur, eſt ratio quædam boni, vt dictum eſt. Porrò licet obiectum, circa quod verſatur odium inimicitiæ, conueniat cum obiecto Iræ, quod in vtroque obiecto ratio materialis ſit malum aliquod coniungendum malo, id eſt, ei quod malum intulit ; & ratio formalis ſit ratio conuenientiæ, quæ apprehenditur in ea coniunctione mali cum malo : differunt tamen inter ſe, quod in obiecto odij coniunctio mali cum malo ſpectatur abſolutè vt conueniẽs:in obiecto autem iræ ſpectatur vt compenſatio, & retributio.Præterea in obiecto iræ includitur ordo ad executionem ; executio. n. vindictæ appetitur : at obiectum odij abſtrahit ab ordine ad executionem. [q] Præterea alterum extremum obiecti Iræ, nempe ſubiectum, cui appetitur malum, ſemper eſt aliquod ſingulare, vt Socrates,Callias : ſubiectum aut in obiecto odij,ſolet etiam eſſe cõmune aliquid,vt calumniator, fur.omnes enim oderunt furem, calumniatorem. Poteſt autem Ratio conuenientiæ, quæ eſt in obiecto odij inimicitiæ, & ratio retributionis in obiecto iræ, duobus modis apprehendi,nempe materialiter ipſa conuenientia,& retributio,& formaliter vt conueniẽtia,& retributio,eſt.vtrouis modo apprehendatur, concitat appetitum ad odiũ,& iram. Prior modus & in brutis,& in hominibus reperitur.Poſterior in hominibus

q *Ariſt. 2. Rhet.c.2.*

Digitized by Google

minibus tantùm: quia apprehenſio formalis conuenientiæ,& retributionis non poteſt eſſe, niſi ab intellectu.

Diuiditur Ira 1. In Rationalem,& Irrationalem,vt de aliis paſſionibus dictum eſt. 2.[r] In Fel, Maniam, Furorem. Fel, eſt ira ſubitò excandeſcens. Mania, eſt ira permanens, & diuturna. Furor, eſt ira nunquam conquieſcens, donec ſumatur vindicta. Ariſt. 4. eth. ca. 5. vocat eos, qui prima iræ ſpecie concitantur, Acutos; qui ſecunda, Amaros; qui tertia,Difficiles. Differunt autem hæc tria genera non eſſentialiter, ſed accidentaliter ex parte diuerſarum ſubiecti diſpoſitionum.

r S.Tho.1.2.q.46.a.8.

Cauſæ iram concitantes ſunt 1. Ex parte iraſcentis variæ paſſiones, ac in primis triſtitia.[s] Non enim inſurgit ira, niſi ob aliquam triſtitiam illatam. Debet etiam adeſſe deſiderium, & ſpes vlciſcendi; alioquin ira non ſequitur triſtitiam. 2. Ex parte rerum extrinſecarum cauſant iram incommoda, & iniuriæ illatæ.[t] Cauſant autem hæc maximè iram in homine ſub ratione contemptus, ſeu paruipenſionis: appetit enim maximè homo propriam excellentiam; quare maximè iraſcitur, cum putat ſe contemni.[u] Inde fit, vt quò quis maiore excellentia præditus eſt, eò facilius, & vehementius ratione iniuriæ illatæ iraſcatur. quamquam defectus excellentiæ, vt calamitas, morbi, & ſimilia, ſolet vehementer iram concitare; quia procliuem reddit hominem ad triſtitiam, ex qua proximè ira naſci ſolet.[x] Quò autem vilior eſt, qui iniuriam infert, eò ſolet vehementior ira concitari, quia contemptus eſt maior.

s Ariſt. 2. Rhet. c. 2. & S. Tho. ſup. a. 1.

t Ariſt. ot. ſ. p. S.Tho. q.47. a.2.

u S.Tho. a. 2.

x Idē a. 4.

Valet ad aliorum in nos iram auertendam. 1. Dare locum iræ, id eſt, Non reſiſtere irato, neque velle ſtatim atque eius ira inflammatur, eam reſtinguere. vt enim flamma, cum ingens eſt, ventilatione magis accenditur; ita ira imaginatione obiecti læſiui, quæ obiecti commemoratione,quam facit, qui vult iram reſtinguere, magis augetur. 3.[y] Remouetur ira, remouendo ſuſpicionem contemptus; ex qua ſcilicet exiſtit ira. Remouebis autem eam ſuſpicionem, ſi dixeris te ignorante, aut iratè læſiſſe, aut ob bonum finem. 3. Lenitur humili, pacatoque ſermone;[z] & agnitione, pœnitentia, deprecatione culpæ, cum in alterum peccatum eſt. His enim modis tollitur contemptus.

y Ariſt. 2. Rhet.c.3.

z Ariſtot. ibid.

Modus autem compeſcendi in nobis iram, cum ea non eſt ſecundùm rectam rationem, eſt. 1.[a] Nihil nec verbo, nec facto tentare tunc, cum ira concitamur, ſed quieſcere donec ardor ille per ſe remittatur. 2.[b] Minuere quo ad fieri poſſit, in nobis opinionem exiſtimatæ iniuriæ. Sæpe enim fallimur,

a Plut. lib. de cohibenda iracundia.

a Seneca de Ira l. 3. c 29.

Digitized by Google

fallimur, iniuriam reputantes id, quod non eſt, aut non tantum, vt ob id iraſci debeamus. 3. [c] Cogitare nos aliquanto poſt tempore alio modo ſenſuros eſſe de iniuria, quàm ſentimus nunc cum ira concitamur. Agendum ergo nunc, quod aliquanto poſt tempore ageremus. 4. [d] Proponere nobis miſeriam eius, à quo patimur iniuriam. valdè enim miſer eſt, qui malè agit. Nemo autem in miſerum iraſcitur. 5. Reputare incommoda, quæ multo maiora ſequũtur, ſi velimus iniuriam vlciſci. 6. Paucis contentos eſſe. hoc enim modo ſubſtrahitur iraſcendi materia. 7. Nolle perquirere ea, quæ cognita, iram prouocant 8. Iracundorum ſocietatem vitare. 9. Manſuetudinis dignitatem conſiderare, & vim ad certiùs aſſequendum quod aſſequi per iracundiam vellemus. 10. [e] Proponere nobis ad imitandum præclara manſuetorum hominum exempla; præſertim Chriſti Domini. 11. Iræ turpitudinem, & fœdos eius effectus cogitare. 12. Putare non opus eſſe ſtatim iraſci; ſemper futurum tempus iuſtè vlciſcendi. 13. Adhibere eadem remedia, quæ pro frænandis aliis paſſionibus dicta ſunt. oritur enim ex aliis paſſionibus ira, potiſſimum ex amore, concupiſcentia, triſtitia.

c *Plut. ſup.*
d *Chryſoſt. hom. 47. in Ioan. Plu. ſup.*
e *Chryſoſt. hom. 3. de Dauid, & Saul.*

Effectus iræ ſunt 1. Delectatio. [f] Cauſatur autem delectatio per vindictæ, quæ bonum quoddam æſtimatur quatenus iniuriam illatam tollit, præſentiam. quam vindictæ præſentiam inducit ira; ſiue realiter, & tunc perfecta eſt delectatio quia omnino iniuria tollitur: ſiue per imaginationem cogitando de vindicta: ſiue per ſpem, quia non inſurgit motus iræ, niſi adſit ſpes vindictæ, vt ſupra dictum eſt. Bonum autem vindictæ, quod per iram inducitur, non eſt abſolutè bonum, ſed quatenus tollit malum iniuriæ; [g] atque adeo ſe habet vt medicina tollens morbum. 2. Effectus eſt iræ [h] Feruor ſanguinis, & ſpirituum circa cor. Cauſatur autem feruor ex calore; quem cauſat ipſe actus appetendi vindictam. Habet autem vt is actus calorem cauſet, quia ad repellendam iniuriam requiritur vigor & actiuitas. calor autem eſt valdè actiuus. Porrò etiam amor calorem cauſat. ſed calor, qui oritur ex amore, eſt remiſſior, & ſimilis calori aëris, qui admiſcetur ſanguini, quem tranſmittit iecur ad cor: calor autem ex ira eſt vehementior, & acrior, ſimilis calori ignis, admixtus coleræ, quam euaporat fel. Inde fit vt ſanguinis feruor in ira ſit vehementior, & [i] cum magna cordis perturbatione, ac aliorum membrorum. 3. Ira plus cæteris paſſionibus rationis vſum impedit; quia plus ceteris perturbat organa, è quibus pendet actus phantaſiæ; à quo actu magna ex parte

f *Ariſt. 2. Rhet. c. 2. S. Tho. 1. 2. q. 48. a. 1.*
g *Ariſt. 7. eth. c. 12.*
h *S. Thom. ſup. ar. 2.*
i *Vid. S. Greg. 5. Mor. c. 31. & S. Chryſoſt. homil. 3. in Ioan.*

Digitized by Google

parte pendet operatio rationis propter connexionem, quam habet intellectio cum imaginatione. 4. Ira modò locutionem inducit, modò ſilentium. Inducitur locutio ex cordis feruore. Inducitur ſilentium, cum tam magna eſt iræ perturbatio, vt linguæ motum impediat.

De Comparatione, ac ordine Paſſionum inter ſe.

14. Vt Paſſiones clariùs intelligantur, comparandæ illæ ſunt inter ſe. 1. Secundùm contrarietatem. [k] Sunt autem Paſſiones motus quidam; quare in earum contrarietate eodem modo philoſophandum eſt, quo in contrarietate motuum, ſeu mutationum. eſt autem duplex contrarietas in motibus; vna ſecundùm acceſſum, & receſſum reſpectu eiuſdem termini; vt Generatio eſt acceſſus ad formam, corruptio receſſus ab illa: alia ſecundum contrarietatem terminorum, quæ in motibus facit contrarietatem propriè dictam: ita dealbatio eſt contraria denigrationi, quia albedo, & nigredo ſunt termini inter ſe contrarij. eodem modo in Paſſionibus animæ duplex contrarietas reperitur, vna ſecundum contrarietatem obiectorum, alia ſecundum acceſſum & receſſum ab eodem obiecto. Bonum, & malum abſolutè ſumpta cauſant primam contrarietatem; quia ad bonum vt ſic non eſt niſi acceſſus, ad malum vt ſic non eſt niſi receſſus. At bonum vt arduum, ſeu cum difficultate, vnus terminus exiſtens cauſat ſecundam contrarietatem ſecundùm acceſſum ad ipſum, & receſſum ab ipſo, nempe Spem, & Deſperationem, Audaciam, & Timorem. quamquam Bonum difficile non ſecundum eandem rationem cauſat acceſſum, & receſſum. cauſat enim acceſſum vt bonum eſt, habens media poſſibilia; cauſat receſſum vt habens negationem mediorum.

k S.Th.1.2 q.23.ar.2.

2. Comparatio Paſſionum inter ſe eſt ſecundùm ordinem generationis, quatenus aliæ ex aliis excitari, & ſeſe conſequi poſſunt. Si ad particularia obiecta, & particulares caſus reſpiciamus; quælibet paſſio poteſt à qualibet oriri, quia quodlibet obiectum poteſt ad quodlibet ordinari. vt qui motum habet iræ, poteſt concitari motu concupiſcentiæ alicuius boni neceſſarij ad ſumendam vindictam; & ſic de aliis: [l] Si verò reſpiciamus ad ipſam appetitus naturam, & ad obiecta ſecundùm ſe conſiderata; ita paſſiones concupiſcibiles ſunt priores paſſionibus iraſcibilibus, & hæ in illas (ſaltem quo ad proſecutionem) vt in finem ordinantur. Nam concupiſcibiles ſpectant bonum, aut malum abſolutè; iraſcibiles autem reſpiciunt bonum, & malum cum ordine ad media. at appetitio, & proſecutio mediorum eſt poſterior appetitione finis. [m] Inter ipſas autem

l S.Th.1.2 q.25.ar.1.

m Ibid.ar. 2.

paſſio

paſſiones concupiſcibiles eæ, quæ ſunt proſecutiones, ſunt priores iis, quæ ſunt fugæ: idemque ordo eſt in paſſionibus iraſcibilibus. Ideo enim fugitur malum, quia amatur bonum. Rurſum in concupiſcibilibus, prima eſt Amor, deinde ſequitur concupiſcentia, poſtremò delectatio. Prius enim eſt appetitus finis; tum motus ad illum, qualis eſt deſiderium; poſtremò quies in illò, quæ eſt Delectatio. Idem autem ordó eſt paſſionum his oppoſitarum, nempe odij, abominationis, triſtitiæ. In iraſcibilibus, prima eſt Spes, ſecunda Audacia, poſtrema Ira. quia prius eſt appetitio mediorum, tum motus ad executionem, poſtremò expulſio impedimentorum, ſi ea occurrant. Deſperatio, & Timor diſparatè ſe habent. Nam, vt Deſperatio non conſequitur ad ſpem, quemadmodum odium ad amorem, quatenus odium verſatur circa malum bono amato contrarium; & vt Timor non per ſe conſequitur ad audaciam, ſed diſparatè ſe habet: ita neque Timor ſequitur per ſe ad deſperationem; ſed diſparatè ſe habet. ergo ſpectata appetitus, & obiectorum natura, prima paſſionum eſt Amor, vltima Ira.

Tertia Comparatio paſſionum eſt ſecundùm dignitatem, & perfectionem. 1. Paſſiones concupiſcibiles videntur perfectiores iraſcibilibus. quia finis dignior eſt mediis. concupiſcibiles autem circa finem, iraſcibiles circa media verſantur. 2. Quæ habent rationem proſecutionis ſunt perfectiores iis, quæ habent rationem fugæ. quia acceſſus ad terminum eſt perfectior receſſu à termino contrario; vt apparet in motu naturali, vt lapidis deorſum, qui eſt velocior in fine. & ſuadet ratio, quia per acceſſum in terminum acquiritur aliqua perfectio; per receſſum autem remouetur tantùm impediens perfectionem. 3. [n] Illæ, quæ habent rationem quandam termini, & finis, perfectiores, ac magis præcipuæ cenſentur aliis: eæ ſunt quatuor, nempe Gaudium, Triſtitia, Spes, Timor. Gaudium habet rationem termini, & complementi circa bonum, & Triſtitia circa malum, vt bonum, & malum abſolutè ſumuntur. vt autem bonum, & malum ſumuntur cum ordine ad media, circa bonum habet rationem termini Spes, circa malum Timor. Audacia, & Ira, licet ſint poſteriores Spe, non habent tamen rationem quietis circa media, ſed potius ſunt motus quidam ad illa, & effectus Spei. Deſperatio autem, quæ Spei reſpondet, non eſt ex præcipuis paſſionibus; quia non habet rationem complementi, ac termini; cum ad ipſam adhuc conſequi poſſit Timor, qui verſetur circa executionem medij ad malum, circa cuius ad illud vitandum media verſata eſt Deſperatio.

n *S. Th. 1. 2. q. 25. a. 4.*

De

De ſubiecto paſſionum.

15. Videndum eſt vbi ſint in homine paſſiones tanquam in ſubiecto, an in aliqua potentia cognoſcitiua, an in anima, an in voluntate.

1. Videtur non poſſe paſſiones ſubiectari in vlla ex potentiis cognoſcitiuis. Paſſiones enim ſunt actus vitales, vt patet, id eſt, actus entis, quod habet corpus organicum, hoc eſt, in diuerſis partibus affectum diuerſis diſpoſitionibus, qualia ſunt brutorum, & hominum corpora. vitales autem actus ſunt immanentes, vt patet inductione, recepti in eodem ſubiecto, à quo producuntur. Iam paſſionum actus, quos hactenus explicauimus, non ſunt actus cognitionum: quia, vt docet experientia, ſæpe cognoſcitur aliquod bonum, & tamen non amatur. ergo contingit ſeparari cognitionem ab amore. & licet non poſſit eſſe amor ſine cognitione; tamen interdum contingit amorem fieri intenſiorem, & cognitionem minui, ac remitti. ergo diſtinctionem habent cognitio, & paſſio inter ſe. In ſubiectis igitur recipiuntur inter ſe diſtinctis ſaltem ratione. vt ſubiectum, quod paſſionem recipit, non recipiat illam quatenus cognoſcitiuum eſt, ſed vt appetitiuum.

2. [o] Subiectum adæquatum paſſionum videtur eſſe totum compoſitum, nempe tum corpus, tum anima ipſa. 1. Quia de ratione actuum vitalium, quales ſunt paſſiones, eſt recipi in eo, à quo producuntur: Paſſiones autem & producuntur immediatè ab anima, cum actus vitæ, quales ſunt paſſiones, non poſſint eſſe niſi à vita, qualis eſt anima: & producuntur à diſpoſitionibus corporis, cum nulla ſit ratio ad negandum quod diſpoſitiones non influant ad eius formæ productionem, ad quam diſponunt, & hoc modo meliùs intelligatur neceſſitas diſponendi. 2. Quia paſſiones ſunt quoddam genus vitæ. Competit ergo earum receptio tum animæ, quippe cui maximè competit viuere, cùm ſit vitæ principium; tum corpori, cui, cum eſt organicum, competit recipere vitam ſubſtantialem, nempe animam; ergo & accidentalem, quales ſunt paſſiones.

o vid. ſup. §. 1.

Obiicies 1. Contra primam rationem poſſet dici paſſiones, quæ ſunt actus vitæ, produci à cognitione, quæ etiam eſt actus vitæ, non ab anima. ergo non recipiuntur in anima. 2. Paſſiones ſunt entia materialia, ac proinde extenſa; quia vt in prima ratione dictum eſt, influunt ad earum productionem diſpoſitiones corporeæ, quæ non poſſunt productione attingere ens ſpirituale: at anima in homine eſt ſpiritualis. ergo paſſiones in homine non ſubiectantur in anima.

Digitized by Google

Ad 1. ℞. 1. Cognitionis ſenſitiuæ ſubiectum, ad quam paſſio conſequitur, eſſe cerebrum, vt ſuadet experientia, & probant Animaſtici. ſubiectum autem paſſionum eſt cor, vt ſuadetur tum ex eo, quod ſentimus in corde amorem, iram audaciam, & ceteras paſſiones; tum quòd alterationes, & alij effectus, qui ex paſſionibus procedunt, maximè ſunt in corde, & à corde procedunt; tum quòd paſſiones ſunt principia quædam, ſiue inſtrumenta, quibus animal tendit ad bonũ ſibi. ergo debuit ſedes earum eſſe viuenti commoda: maximè autem commoda ſedes eſt viuentis medium, quod eſt cor. Iam cognitio, quæ eſt in cerebro non facilè apparet qua ratione poſſit influere in paſſiones, quæ ſunt in corde. influit ergo anima, quæ eſt in totò corpore. 2. ℞. Etiam ſi in paſſiones influat cognitio, adhuc paſſiones quatenus à cognitione dependent, debere in anima recipi, quia cognitio ſenſitiua partialiter in anima recipitur, vt probant duæ illæ rationes, quæ pro paſsionibus allatæ ſunt.

Ad 2. ℞. Nihil impedire quo minus ens ſpirituale coexiſtens corpori, vt ſit totum in toto, & totum in qualibet parte corporis, vt accidit animæ rationali quatenus informat corpus; recipere poſsit, ac ſubiectare partialiter ens materiale, & corporeum. vt enim anima indiuiſibilis eſt forma ſubiecti diuiſibilis, nempe corporis: ita poteſt eſſe ſubiectũ rei diuiſibilis, ſi ei coexiſtat, vt paulò antè explicatum eſt.

3. Anima rationalis (poſito quòd voluntas non diſtinguitur à parte rei ab anima) non eſt ſubiectum paſsionum quatenus voluntas eſt, ſed quatenus appetitus ſenſitiuus. Anima enim eſt voluntas, ſeu appetitus rationalis quatenus mouetur ad appetendum præuia cognitione rationali, quæ nempè vel circa obiecta ſpiritualia, aut vniuerſalia verſatur, ad quæ non poteſt eleuari ſenſus; vel circa ſingularia materialia cum diſcurſu. eſt eadem anima appetitus ſenſitiuus quatenus mouetur ad appetendum præuia cognitione ſenſitiua; vt eadem eſt principium vegetandi quatenus concurrentibus primis quatuor qualitatibus operatur circa alimentum. Iam cum producuntur paſsiones, quæ ſunt entia materialia, vt dictum eſt, neceſſariò præit cognitio ſenſitiua: quia cum obiecta paſsionum ſint omnino materialia ſingularia, ſunt proinde obiecta apta, vt circa ea verſetur cognitio ſenſitiua imaginationis. Propoſito ergo animæ obiecto ſingulari materiali, anima quæ quatenus forma corporis facit vnum principium operationum cum corpore, producit cognitionem talem, ad quam poteſt ſimul influere diſpoſitio materialis, quæ eſt in corpore, nempe cognitionem ſenſitiuam

imagi

imaginationis. Ad hanc cognitionem conſequitur paſsio. non enim poteſt conſequi ad cognitionem rationalem, quæ, vt rationalis eſt, proponit appetitui obiectum ſub ratione abſtrahente à materialitate, & ſingularitate; quia operatio materialis non poteſt attingere tale obiectum, & ſpecificari ab illo. Quod ſi contingat ſimul cum cognitione ſenſitiua formari cognitionem intellectiuam apprehendentem obiectum materiale, vt materiale ſingulare eſt: quia ſimul cum ea cognitione formatur etiam cognitio ſenſitiua, vt ratio paulò antè allata ſuadet; à cognitione ſenſitiua mouetur anima ad formandum actum paſsionis, quæ eſt materialis, non ab intellectiua immediatè, quia actus materialis cum actu materiali, qualis eſt cognitio ſenſitiua, proportionem habet. verum ergo eſt quod principio dicebatur, Animam eſſe ſubiectum paſsionum non quatenus voluntas eſt, id eſt, quatenus mouetur à cognitione rationali; ſed quatenus appetitus ſenſitiuus eſt, hoc eſt, quatenus mobilis à cognitione ſenſitiua.

De Morali paſſionum bonitate, & malitia.

16.[p] Paſſiones ex ſe neque bonæ, neque malæ moraliter ſunt: ſed quatenus in homine pendent ex imperio rationis, ſi moderatæ ſint, & conformitatem habentes cum ratione, bonæ moraliter ſunt per denominationem extrinſecam acceptam ab actu rationis moraliter bono, quatenus ab eo ſunt directè volitæ: ſin actus ille ſit moraliter malus, paſſiones per illius denominationem malæ moraliter ſunt. Quòd paſſiones ex ſe neque bonæ, neque malæ moraliter ſint, ſuadetur ex eo, quod eædem in brutis reperiuntur in quibus nulla moralitas eſt. Immo in ipſo homine, quantumuis vtente actu rationis, poteſt accidere vt paſſiones ſint actus indifferentes, etiam in indiuiduo, non ſolùm ſecundùm ſpeciem. quia poteſt interdum accidere, vt motus paſſionum nō ſubeat imperio rationis, vt cum excitantur paſſiones repugnante ratione. tunc enim non habent bonitatem moralem, quia non poſſunt recipere denominationem ab actu rationis; cum non ſint ab eo volitæ: neque habent malitiam moralem, quia licèt fundamentaliter, & materialiter ſint malæ quatenus non ſunt conformes rationi; non ſunt tamen malæ malitia formali morali, quia non adeſt vllus actus rationis malus moraliter, à quo ſint volitæ, ac proinde denominentur moraliter malæ. Id non accidit actibus internis voluntatis, qui fiunt cum aduertentia rationis. hi enim cum pendeant immediatè à voluntate, quæ ſemper debet agere conformiter ratio

[p] S.Th. 1. 2 q. 24. ar. 4.

Digitized by Google

rationi,& in ordine ad finem ſuum,qui eſt bonum hominis, vt homo eſt.nempe felicitas hominis,ac virtus; non poſſunt eſſe indifferentes neque quo ad ſpeciem, ſed neceſſariò ſunt aut boni moraliter, aut mali per connotationem rationis, aut per denominationem ſumptam ab alio præcedente actu voluntatis. Neque hæc indifferentia quo ad indiuiduum accidit iis actibus externis,qui nullo modo habent relationem ex ſe ad bonum hominis,vt homo eſt,vt eſt actus eleuandi è è terra feſtucam. hic enim actus,cum dependeat ab imperio rationis; ſi adſit aduertentia rationis,licet ex ſe ſit actus indifferens, quia neque ad bonum hominis vt homo eſt,neque ad malum ſpectat: quatenus tamen actu ſit aduertente ratione (quod eſt,quatenus eſt in indiuiduo) aut eſt bonus determinatè,nempe ſi ordinetur ad finem bonum,aut determinatè malus,ſi aliqua circunſtantia ſit mala,aut ad nullum finem ordinetur, quod eſt eſſe actum otioſum. videnda quæ diximus de bonitate, & malitia morali d. 1 q.3. Prop.4.

Operationum Diuiſio.

17. Hactenus de altera duarum obiecti virtutum moralium parte, nempe de paſſione, dictum eſt, quæ eſt actus appetitus ſenſitiui: nunc de altera parte,nempe de operatione, dicendum; quæ eſt actus appetitus rationalis, ſeu voluntatis. Diuiduntur autem actus voluntatis generali diuiſione in Voluntatem, Intentionem, Fruitionem, Electionem, Conſenſum, Vſum; de quibus diximus d. 1. q. 4. Prop.1.§.4. Hi actus quatenus circa obiecta operabilia verſantur ad bonum hominis ſpectantia vt homo eſt, operationes morales ſunt; & in duo genera diuiduntur pro duplici genere obiectorum operabilium ad bonum hominis vt homo eſt ſpectantium: omne autem bonũ operabile, aut ipſius operantis bonum eſt, aut bonum alterius perſonæ ab ipſo operante diſtinctæ. Operationes morales, quæ circa bonum operantis verſantur, Paſſiones nominantur: non quidem propriè, ſed metaphoricè. Propriè enim paſſiones ſunt actus appetitus ſenſitiui de quibus ſupra dictum eſt, quatenus tranſmutationem perturbatiuam cauſant in corpore. operationes autem voluntatis, de quibus agimus, metaphoricè paſſiones dicuntur, aliquæ quidem ex affinitate, & connexione, quam habent cum actibus appetitus ſenſitiui. cuius generis ſunt eæ operationes, quas voluntas facit circa obiecta ſenſibilia vniuerſalia, aut circa ſenſibilia ſingularia ab intellectu propoſita. quibus actibus voluntas complacet, fugit, deſiderat, delectatur,triſtatur, & alios actus facit actibus appetitus ſenſitiui proportione quadam reſpondentes. ad quos voluntatis

actus

Digitized by Google

actus conſequi ſolent actus appetitus ſenſitiui, & per hos perturbatio in corpore. Aliquæ autem voluntatis operationes methaphoricè paſſiones appellantur, ex ſola ſimilitudine, quam habent cum paſſionibus propriè dictis; etiam ſi differant ab iis in ratione obiectorum, quæ ſunt ſpiritualia. Similitudo autem in eo poſita eſt; quòd ſicut paſſiones non ſpectant bonum alterius, ſed proprium: ita hæ voluntatis operationes ſpectant bona ſpiritualia vt Bona ipſi operanti. atque ita actus voluntatis circa ſpiritualia denominari ſolent nominibus paſſionum: Amor, Odium, Delectatio: Triſtitia, Ira, Spes, &c. Immo hæc nomina extenduntur etiam ad actus voluntatis circa bonum alterius: paſſionum ergo metaphoricè dictarum duo ſunt genera, alterum, quod ſpectat bonum ſenſibile operantis; alterum, quod circa eiuſdem operantis bonum ſpirituale verſatur. Operationes autem morales, quæ circa bonum alterius verſantur, vt ſunt actus iuſtitiæ, commune omni virtutum moralium obiecto nomen ſibi vindicant vt proprium, dicunturque Actiones. [q] atque ita Doctores dicere ſolent virtutes morales, id eſt, ea, quæ ſpectant bonum operabile hominis vt homo eſt, aut circa paſſiones verſari, aut circa actiones. aut enim inclinant ad operandum iuxta rectam rationem actus paſſionum ſiue propriè, ſiue impropriè dictarum; quod eſt rectè operari circa bonum proprium: aut ad rectè operandum circa bonum aliorum. vtrumque autem bonum medij cuiuſdam rationem habere diximus in ſecunda noſtra Propoſitione inter defectum & exceſſum; quod reſtat explicandum. Maneat nunc operationum moralium eſſe duo genera, nempe paſsiones metaphoricè dictas; & Actiones.

q *Ariſt. 2. eth. c. 6.*

De Mediocritate obiecti paſſionum, & actionum rectarum.

18. [r] Quod Bonum operabile, quod eſt obiectum paſsionum & actionum rectarum, ac proinde virtutum moralium, mediocritatis rationem habeat, ſiue medij inter exceſſum, & defectum Probatur 1. [s] Quia obiectum actionum rectarum, ac proinde habituum, qui circa rectas actiones verſantur, id eſt, virtutum moralium, eſt bonum morale: bonum autem morale eſt, quod eſt conforme rectæ rationi. ergo quod difformitatem habet ad rectam rationem, malum moraliter eſt. oritur autem difformitas aut ex additione materiæ, vel circumſtantiæ non debitæ, aut ex defectu materiæ, vel circumſtantiæ debitæ, nihil enim eſt aliud, ex quo difformitas oriri poſsit. obiectum igitur paſsionum, & actionum rectarum, ſiue virtutum moralium, medij rationem habet inter ex-

r *Ariſt. 2. eth. c. 6.*

s *S. Tho. 1. 2. q. 64. A. 1.*

Digitized by Google

ceſſum, & defectum. 2. Idem probatur inductione. omnium enim virtutum, etiam intellectualium, obiectum rationem habet hanc medij. Nam in virtutibus intellectualibus obiectum habet rationem veri, quæ eſt res ipſa cognoſcibilis vt eſt. Non cognoſcitur autem vt eſt, cum aut aliquid de ea iudicatur, quod iudicandum non eſt; quod eſt excedere: aut aliquid non iudicatur, quod iudicandum eſt; quod eſt deficere. In Prudentia, & Arte, quæ ſunt virtutes intellectuales practicæ; obiectum habet conformationem cum appetitu recto. à qua conformitate receditur, cum Ratio aut imperat aliquid, quod conformiter appetitui recto imperandum non eſt; aut non imperat, quod imperandum eſt. quæ ſunt exceſſus quidam, & defectus, vt patet. Actus temperantiæ in cibo tum eſt rectus, cum neque plus cibi, neque minus ſumitur, quàm conuenit ſumenti; neque circumſtātia indebita additur, finis, tēporis, loci, qualitatis, &c. neque demitur debita. Rectus cenſetur fortitudinis actus, cum quis neque plus timet, aut fidit, neque minus, quā decet. Rectus eſt actus iuſtitiæ, cum neque deficitur in materia, quæ debet reddi, & in circumſtantiis, neque exceditur additione alicuius indebitæ circumſtantiæ. Omnis igitur virtutis obiectum medij rationem habet inter exceſſum, & defectum. Sed quod attinet ad materiam obiecti virtutum moralium differt Ratio medij, quæ eſt in obiecto iuſtitiæ, ſeu virtutum, quæ verſentur circa actiones, ab ea, quæ eſt in obiecto virtutum, quæ verſantur circa paſſiones; quod ratio medij in obiecto virtutum, quæ verſantur circa paſſiones, præſcribi debet, ac definiri à ratione, adhibendo diſcurſum, & expendendo omnes circumſtantias, præſertim ipſius operantis. quare contingit ipſam rationem medij pro varietate operantium, temporis, loci, finis, &c. mutari, ac variari. non enim eadem cibi quantitas mediocritatem habet omni tempore, neque in eodem ſumente. At ratio medij in materia obiecti virtutum, quæ circa actiones verſantur, non pendet ex pręſcriptione rationis, ſed ex commenſuratione ad rem alterius. Recta enim eſt ſecundùm rationem materialem v. g. Redditio depoſiti, non ex eo quod conformitatem habet ad rationem ita præſcribentem; ſed ex eo, quod æqualitatem facit cum iure, quod alter habet in ſuum depoſitum. quamquam hoc ipſum conformitatem etiam habet cum ratione, quæ dictat reddendum eſſe vnicuique ſuum. [t] Atque ad hoc diſcrimen indicandum, medium virtutum moralium circa paſsiones appellari ſolet tātum medium rationis; medium autem aliarum virtutum quæ ſunt circa alterum, appellatur etiam Medium rei. ex hoc autem diſcrimine oritur

t *Ariſtot. ſup.*

aliud,

aliud, quod iuſtitiæ, quæ verſatur circa alterum, opponitur ſolum vitium, quod ſit per defectum à medio. peccatum enim per exceſſum, licet peccatum ſit, non tamen eſt contra iuſtitiam. quod ſi contingat eſſe, vt cum plus vni, quàm alteri datur; peccatur contra iuſtitiam ſolùm ex eo, quod dando plus vni, datur alteri minus, quam dari debet. At virtutibus: quæ verſantur circa paſſiones, vtrumque vitium opponitur, tum quod per defectum, tum quod per exceſſum contrahitur. Ratio huius diſcriminis eſt, quod virtuti, quæ verſatur circa medium, ea vitia opponuntur, quæ verſantur circa obiecta deſtruentia rationem medij. cum autem medium in virtutibus, quæ ſunt circa paſſiones, præſcribatur à ratione, opponetur ei medio quidquid eſt contra præſcriptionem rationis: eſt autem contra rationis præſcriptionem tum exceſſus, tum defectus. at medio, quod ſumitur à re, non contrariatur id, quod fit per exceſſum, ſed tantum quod per defectum. exceſſus enim, qui additur non deſtruit quantitatem medij; ſed ea relicta incorrupta, ſuperaddit aliam quantitatem. Porrò ſi rationem formalem obiecti virtutis moralis ſpectemus, nempe obiectum vt virtutis moralis obiectum eſt; cuiuſque virtutis moralis obiectum, etiam iuſtitiæ, medium rationis eſt; quia vt morale obiectum ſit, pendere debet à directione rationis, & eius dictamine, etiam ſecundum materiam obiecti.

Contra doctrinam traditam de Mediocritate obiecti virtutum moralium obiici poteſt. 1 Virtutes ſuſcipere poſſunt magis, & minus ex obiecto, circa quod verſantur; vt, qui à pluribus ciborum generibus abſtinet; temperantior dicitur eo, qui abſtinet à paucioribus. ergo obiectum virtutis non habet rationem medij. medium enim indiuiſibile eſt, quippe quod æquè diſtat ab extremis. 2. Magnanimitas inclinat ad magnos honores; magnificentia ad magnos ſumptus, quibus liberalitatem excedit, vt docet Ariſt. 4. eth. c. 2. & 3. ergo non cuiuſcumque virtutis moralis obiectum mediocritatem habet. 3. Aliqua obiecta non licet neque mediocriter attingere, vt Adulterari. ergo non eſt de ratione obiecti virtutis mediocritas. 4. Ariſt. 1. cæl. t. 116. ait Potentiam eſſe definiendam ex fine, ſeu vltimo exceſſus, ad quod poteſt tendere, id eſt, ex obiecto ſecundùm rationem extremi excedentis. ergo & virtus, quæ ſe tenet ex parte potentiæ, habet pro obiecto, ex quo definiatur, non medium, ſed extremum.

Sed non eſt à communi Philoſophorum ſententia diſcedendum, ſecundum quam generatim ſcribit Ariſt. 2. eth. c. 7.

Digitized by Google

In omnibus mediocritatem eſſe laudabilem; extrema verò neque recta, neque laudabilia, ſed vituperatione digna haberi.

Ad 1. ergo ℞. Medium virtutis moralis non eſſe medium mathematicum, ac omnino indiuiſibile, ſed morale, quod latitudinem habet; quæ quanta ſit, non poteſt facilè definiri. In hoc autem medio reperitur quiddam indiuiſibile, æquè diſtans ab extremis; quod eſt quid excellentiſſimum in obiecto virtutis. vt autem in qualitatibus, verbi gratia, in calore, licet octauus gradus ſit ſummus, & optimus; eius tamen nobilitas non facit, quin alij gradus non ita nobiles ſint veri gradus caloris: ita illud optimum, quod eſt in medio virtutum moralium, non facit, quin ſit vera virtus ea, quæ recedit ab illo, modò intra medij latitudinem verſetur. Bonus ergo eſt, qui medium atingit, licet poſſit ex acceſſu ad illud optimum fieri melior.

Ad 2. ℞. Vnamquamque virtutem habere in obiecto ſuam mediocritatem. Poteſt autem id, quod eſt extremum reſpectu vnius virtutis, eſſe medium reſpectu alterius. Ita magni ſumptus habent rationem extremi reſpectu Liberalitatis; reſpectu autem magnificẽtiæ habere poſſunt rationem medij, quatenus tẽdit in eos magnificẽtia neque plus, neque minus, quam oportet; ſed quantum oportet, penſatis omnibus circumſtantiis. ergo id, quod eſt extremum reſpectu vnius virtutis, quatenus ſpectandæ ſunt quædam circumſtantiæ, quæ illud non exigunt; reſpectu alterius virtutis eſt medium quia ſpectandæ ſunt aliæ circumſtantiæ quæ illud exigunt.

Ad 3. ℞. Aliqua obiecta eſſe obiecta actus fugæ, aliqua actus proſecutionis Adulterium eſt obiectum fugæ: & ideo ne mediocriter quidem licet illud proſequi. In ipſa autem fuga, vt fiat ex virtute, debet eſſe mediocritas. fugiendum enim vt oportet, nempe cautè, ſine tumultu, &c. omne ergo obiectum actus virtuoſi mediocritatem habet.

Ad 4. ℞. Extremum ibi ſumi ab Ariſtot. pro ſummo, ad quod poteſt tendere potentia, vt ad leuandum pondus centum librarum, & ſecundùm hanc extremi acceptionem, illud excellentiſſimum, quod eſt in medio, ad quod virtus moralis inclinat, extremum appellari poteſt: ex hoc tamen non ſequitur virtutis obiectum non habere rationem medij.

Virtutes morales circa voluptates, & triſtitias verſari.

19. Ex his, quæ hactenus diſputata ſunt, habetur virtutum moralium obiectum eſſe tum paſſiones, tum actiones, ſeu operationes. Cur autem Ariſt. 2. eth. cap. 3. ait virtutem moralem eſſe circa voluptates, & dolores? Dicendum virtu

virtutes morales dici verſari circa voluptates, ac dolores. 1. Quia omnis virtus moralis aut circa bonum aliquod verſatur, aut circa malum: circa bonum actu proſecutionis, circa malum actu fugæ. omnis autem actus proſecutionis delectatio quædam eſt, & actus fugæ triſtitia; ſi delectatio, ac triſtitia lata ſignificatione ſumantur pro actu, qui ſuauem ſua poſitione ſenſum viuenti afferat, vel inſuauem, vt diximus ſupra cum de Delectationis, ac Triſtitiæ paſſionibus egimus. 2. Dicuntur virtutes morales verſari circa Delectationes, ac dolores, ratione Termini: quia quæcumque aliæ paſſiones, & actiones terminantur ſiue ad delectationẽ, ſiue ad dolorem: omnis enim paſſio, & omnis actio vel delectationem, vel dolorem cauſat in homine, à quo fit: ex quo fit vt homines ad regulam voluptatis, & doloris actiones dirigere ſoleant, alij magis, alij minus. Probat Ariſtot. virtutis moralis obiectum eſſe delectationes, & triſtitias. 1. Quia quoties malè agimus, & præter rationem, id accidit, vel quia ob voluptatem quæ mala ſunt, & contraria rationi, appetimus, vel quia ob dolorem, & diſplicentiam ab iis, quæ honeſta ſunt, abſtinemus. ergo ad virtutem pertinet mali cauſas arcere, id eſt, delectationes, ac triſtitias moderari. 2. Quia vitia vel circa fugam doloris, vel circa proſecutionem voluptatis verſantur. ergo circa eadem verſantur virtutes vitiis contrariæ, quibus curantur vitia. 3. Quia habitus verſantur circa ea, à quibus gignuntur: at virtutes, vt & vitia, à proſecutione voluptatis, & fuga doloris gignuntur. ergo.

Obiectum virtutum habere rationem ardui.

20. Hoc erat vltimum in Propoſ. 2. quod nunc explicandum eſt, obiectum virtutum moralium habere rationem ardui, id eſt, omnem virtutem moralem verſari circa arduum. Explicatur, & probatur. Nam omnis virtus moralis verſatur circa actionem rectam: recta autem actio non eſt, quæ non ſit conformis rectæ rationi ſecundùm omnes circumſtantias; conformari autem rectæ rationi ſecundùm omnes circumſtantias, res eſt ardua, & difficultatem habens.

III. PROPOSITIO.

De Subiecto virtutum moralium.

Virtutum moralium ſecundùm rationem formalem virtutis acceptarum, ſubiectum ea hominis pars videtur eſſe, quæ ratione prædita eſt. Prudentiæ quidem

intellectus, cæterarum virtutum ſedes eſt appetitus rationalis. Quamquā ſunt etiam in appetitu ſenſitiuo habitus quidam, qui virtutés morales comitari ſolent; & virtutes morales dici poſſunt, non vt habentes intrinſecè rationem formalem virtutis,[u] ſed quatenus diſpoſitiones quædam ſunt reſpectu virtutum, quæ ſunt in appetitu rationali, vt pars quædam materialis illarum, & vt participantes directionem rationis.

u S. Th. 1. 2 q. 56. a. 4.

1. QVod virtutes morales propriè dictæ, & quæ ſecundum rationem formalem virtutes ſunt, non in ſenſu, ſed in ſola parte hominis rationali ſubiectentur, ita ſuadetur. Virtus moralis eſt habitus inclinans ad actionem rectam, vt ſupra in 1. & 2. Prop. probatum eſt. ſpecificatur ergo virtus moralis ab actione recta. Actionis autem rectæ obiectum eſt idem cum obiecto prudentiæ. Prudentia enim præſcribit vnicuique virtuti ſuum obiectum, obiectum autem prudentiæ eſt medium ad finem hominis vt homo eſt; ſeu ſingulare circumſtantionatum, vt explicatum eſt diſp. 1. q. 4. & 5. Tale autem obiectum eſt rationale, vt patet; & tranſcendens limites potentiarum ſenſitiuarum, & earum actuum, & habituum, qui ſunt materiales, etiam in homine. ergo non poſſunt habitus appetitus ſenſitiui tendere, & inclinare ad tale obiectum vt ſic, nec ab illo ſpecificari. ergo non in parte hominis ſenſitiua, ſed in rationali, ſunt virtutes morales ſecundum rationem formalem. 2. Æſtimatione communi non cenſetur iuſtus, & temperatus, qui iuſta, & temperata agit: ſed qui iuſtè, & temperatè, id eſt, ſciens, & eligens, & propter ipſa iuſta, & temperata: habitus autem ad tale obiectum inclinās non poteſt eſſe habitus ſenſitiuus. 3. Virtus non poteſt inclinare ad actum neque materialiter malum, vt probatum eſt ſupra Prop. 1. at docet experientia habitūs, qui ſunt in appetitu ſenſitiuo, inclinare indifferenter ad actum bonum, & malum. Nam exempli cauſa. ex habitu abſtinentiæ, qui eſt in appetitu ſenſitiuo, ſentimus facilitatem ad abſtinendum, etiam ſi ob vanam gloriam abſtineamus. 4. Ariſt. 6. eth. c. 2 ait virtutem moralem eſſe habitum electiuum, id eſt, inclinantem ad bonam electionem. Habitus autem materialis non poteſt eſſe electiuus. electio enim fertur in obiectum rationale, quatenus ſupponit deliberationem rationis, & iudicium de medio præ aliis eligendo in ordine ad finem. 5. Actus, & habitus appetitus ſenſitiui ſunt eiuſdem rationis in hominibus

minibus, & in brutis : at in brutis non habent rationem virtutis.

2. Quod prudentiæ ſubiectum ſit intellectus, communis eſt Doctorum ſententia cum Ariſt. 2. eth. vbi prudentia inter intellectuales habitus numeratur. & ratione probatur: Nam in eo ſubiecto eſt habitus, in quo eſt actus, à quo habitus producitur. Producitur autem prudentia ex actu imperij, qui eſſentialiter eſt actus intellectus, vt diximus diſp. 1. q. 4. prop. 1.

3. Quòd ceterarum virtutum moralium ſedes non ſit intellectus, ſed appetitus rationalis eodem modo probatur, quo ſupra Propoſ. 2. §. 15. probatum eſt paſſionum ſedem non eſſe potentias cognoſcitiuas, ſed appetitum ſenſitiuum.

4. Quod in appetitu ſenſitiuo ſint habitus quidam virtutes morales comitantes, & eis reſpondentes, Probatur. 1. Quia appetitus ſenſitiuus producit ſuos actus circa obiecta ſenſibilia, tum per ſe ſolus, vt in brutis, tum concomitanter cum appetitu rationali : at non eſt maior ratio, cur actus appetitus rationalis relinquant habitum poſt ſe, & non relinquant actus appetitus ſenſitiui. ergo dantur habitus in appetitu ſenſitiuo. 2. Quia experimur ipſum appetitum ſenſitiuum magis procliuem eſſe ad actus, poſtquam illos frequentauit, quam prius. ergo ſignum eſt fuiſſe ab actibus præcedentibus relictum habitum.

5. Iam Doctores aliqui hos habitus, qui ſunt in appetitu ſenſitiuo, virtutes morales appellare ſolent. Quamuis enim ſecundum rationem formalem virtutes morales non ſint, vt ſuadent rationes allatæ §. 1. negari tamen non poteſt ſecundum rationem materialem ad virtutes morales pertinere. Nam quemadmodum materia debitè diſpoſita, & organica ſpectat ad eſſentiam hominis, vt pars materialis illius : quia cum anima rationali componit vnum principium operationum, quæ fiunt ab homine. ita illi habitus, qui ſunt in appetitu ſenſitiuo reſpectu operationis rectæ, quæ eſt obiectum virtutum moralium, integrant vnum principium cum habitibus eis reſpondentibus, qui ſunt in appetitu rationali. Præterea vt habitus, qui ſunt in appetitu rationali, ſubduntur directioni rationis ; ita & hi, qui ſunt in appetitu ſenſitiuo. Quare ſi hi habitus accipiantur præcisè, & ſecundùm ſe, non ſunt dicendi virtutes morales; ac proinde appetitus ſenſitiuus non poteſt dici ſubiectum virtutum moralium, ſi verò ſumantur vt componentes vnum principium cum virtutibus, quæ ſunt in appetitu rationali, quia totum compoſitum virtus moralis eſt ; poteſt appetitus ſen-

Digitized by Google

ſitiuus dici ſubiectum virtutum moralium;non quidem omnium,ſed earum,quarum natura eſt moderari paſſiones: quarum ſedes eſt appetitus ſenſitiuus:quales virtutes ſunt Fortitudo,& Temperantia. [x] Porrò quidam Doctores abſolutè dicunt ſubiectum Fortitudinis,ac Temperantiæ eſſe appetitum ſenſitiuũ, An quia effectus harum virtutũ, qui eſt moderatio paſſionum, fit in appetitu ſenſitiuo? Ibi autem dicitur aliquid eſſe,vbi operatur: Habitus autem Fortitudinis,& Temperantiæ, qui ſunt in appetitu rationali, effectum moderandi paſſiones operantur in appetitu ſenſitiuo non ſolum per ſe, ſed multò magis per habitus, qui ſunt in ipſo appetitu ſenſitiuo,tanquam per inſtrumentum proportionatum.

x *S.Tho.* 1. 2. q. 56. a. 4.

6. Contra huius propoſitionis doctrinam obiiciet quis; 1. Vbi nulla eſt difficultas ad tendẽdum in aliquod obiectum, non opus eſt habitu: at appetitus rationalis non habet difficultatem ad tendendum ad proprium bonum: habet autem appetitus ſenſitiuus difficultatem ad tendendum ad bonum conforme rationi. ergo in appetitu ſenſitiuo ponendus eſt habitus virtutum moralium,non in voluntate. 2. Appetitus ſenſitiuus in homine participat rationem, quatenus capax eſt imperij rationis quo ad ſuos actus.ergo habitus, qui ſunt in appetitu ſenſitiuo quatenus inclinant ad actus ſubordinatos rationi, eique conformes; & quatenus etiam diſponunt ad bonam electionem tollendo inclinationes vitioſas, à quibus deprauari ſolet electio;ſunt habitus virtutis. 3. Ariſt. 1. eth. c.vlt.& 3.eth.c.10. ait virtutes morales eſſe in parte irrationali.Pars autem irrationalis eſt appetitus ſenſitiuus.

7. Sed noſtra ſententia eſt Scoti in 3. d. 33. q.vnica, Bonau. ead.diſt.ar.vnico q.3.Richard.ibid.ar.1. q. 1. & colligitur ex Ariſt.2.eth.c.4.qui negat iuſtos, & temperantes dici debere eos,qui iuſta agunt,& temperata;ſed eos, qui iuſtè agunt, & temperatè.vult autem iuſtè,& temperatè agere, id eſt,ex virtute,ac ſecundùm virtutem eum, qui ſciens agat, & eligens, ac propter ipſa iuſta, ac temperata. Agere autem hoc modo non ſpectat ad ſenſum, qui non regulatur cognitione electiua,& ordinante vnum ad aliud.ergo ex Ariſt. virtutes ſecundùm rationalem formalem non ſunt, niſi in appetitu rationali.

8. Ad 1. ℞. Voluntatem eſſe appetitum vniuerſalem,ac proinde inclinantem non ſolum ad bonum honeſtum,& rationis, ſed etiam ad bonum ſenſus, ad bonum delectabile, ac vtile. Quare poteſt contingere vt propoſito bono ſenſus, habeat difficultatem ad auertendum ſe ab illo, cum illud eſt contra rationem.Indiget ergo etiam voluntas habitu virtutis.Adde,

quod

Digitized by Google

quòd habitus non ſolum dantur ad vincendas difficultates, ſed ad habendam etiam maiorem facilitatem; quod eſt quædam perfectio operantis. Præterea quæ maior ratio vt actus appetitus rationalis circa bonum alterius relinquant habitum poſt ſe; & non relinquant habitum actus, qui ab eodem appetitu fiunt circa bonum proprium?

Ad 2. ℞. Hoc argumento nihil aliud probari, quàm habitus appetitus ſenſitiui eſſe virtutes denominatiuè, ac extrinſecè, denominatione accepta ab actibus rationis, & appetitus rationalis, quibus ſubordinantur, & ad quos diſponunt; ſeu eſſe virtutes ſecundùm rationem materialem. ſecundùm autem rationem formalem, ac extrinſecè non ſunt virtutes, ſed habitus quidam indifferentes. Poſſunt enim tum ad actus virtuoſos, tum ad vitioſos inclinare; vt cum fit actus temperantiæ propter inanem gloriam.

Ad 3. ℞.[y] Per partem irrationalem non intelligi ab Ariſt. abſolutè appetitum ſenſitiuum, ſed ſimpliciter appetitum, vt is opponitur Rationi: quia 1. eth. c. vlt. in fi. ait virtutem ſecundùm illas duas partes diſtingui, vt aliæ ſint intellectiuæ, aliæ morales; ſapientiam, perſpicaciam, prudentiam ait eſſe intellectiuas; liberalitatem, & temperantiam morales: at liberalitas non poteſt eſſe in appetitu ſenſitiuo. & iuſtitia numeratur ab Ariſt. inter virtutes morales: at omnium conſenſu ea eſt in appetitu rationali. Quare ſi qua ratione Ariſt. innuit habitus, qui ſunt in appetitu ſenſitiuo. eſſe virtutes, loquitur non de virtute ſecundùm rationem formalem, ſed de virtute ſecundùm rationem materialem, quatenus eſt in appetitu, qui aliquo modo obedit rationi.

[y] *S. Tho. 1. 2. q. 56. a. 6. ad 2.*

IV. PROPOSITIO.

De cauſa virtutum moralium efficiente, ac finali.

Immediatum virtutum moralium efficiens ſunt actus conformes rationi rectæ. Finis autem eſt actio recta, & felicitas hominis.

1. QVod virtutes morales immediatè producantur ab actibus, probat Ariſt. 2. eth. c. 1. ac ſimul docet eas nõ haberi à natura nobiſcum congenitas, vt habentur potentiæ. 1. Quia virtutes morales aſſuetudine, hoc eſt, per frequentatos actus acquirimus, vt docet experientia. 2. Quia nihil poteſt contra id, quod habet à natura, aſſueſcere; vt lapis non

poteſt aſſueſcere ferri ſurſum, etiam ſi millies ſurſum proiiciatur: at aſſueſcimus vitiis, quæ ſunt virtutibus contraria, frequentando actus virtutibus contrarios. Principium porrò remotum virtutum moralium eſt ipſa natura. [z] Habemus enim à natura aptitudinem ad rectè operandum; tum quatenus intellectus inclinat ad verum practicum, quæ inclinatio Recta ratio appellatur; tum quatenus voluntas, vt appetitus rationalis eſt, ex natura ſupra propendet ad bonum honeſtum conforme rectæ rationi.

z Ariſt. 2. eth.c.1. S. Tho.1.2.q. 63.a.1.& a.2.ad 3.

2. Finis virtutum moralium proximus eſt Actio recta; quia diſponunt,& inclinant ad actionem rectam.Finis autem remotus eſt hominis felicitas,quatenus per actionem rectam felicitas hominis tum actiua,tum contemplatiua acquiritur, vt in huius diſputationis Prooemium dictum eſt.

V. PROPOSITIO.

De virtutum moralium diuiſione,ac generibus.

Virtutum moralium duo ſunt prima genera, alterum earum, quæ circa Paſſiones, alterum earum quæ circa Actiones verſantur.

1. Virtutes aliæ intellectuales, aliæ morales; quatenus aliæ intellectum,aliæ appetitum afficiunt. De intellectualibus egimus d. 1. q. 4. vbi eas cum Ariſt. diuiſimus in quinque genera,Intellectum,Scientiam,Sapientiam, Prudentiam,Artem.nunc de virtutum moralium generibus agimus: quarum prima genera duo ſunt, pro duplici genere actuum rectorum, ad quos inclinant.Diuiduntur autem actus humani recti in duo genera ex reſpectu ad duplex obiectum,nempe vel ad ipſum agentem,vel ad alterum.Actus, qui agentem reſpiciunt,ſeu bonum illius,Paſſiones appellantur,latè ſumpto Paſſionum nomine,vt explicatum eſt ſupra Prop. 2. §. 17. Actus autem qui reſpiciunt bonum alterius, nominantur Actiones,ſeu operationes. [a] Quare virtutum moralium aliæ ſunt,quæ circa paſſiones, aliæ, quæ circa actiones verſantur, vt circa materiam.

a S.Tho.1.2.q.60.a.2.

VI. PROPOSITIO.

Virtutum,quæ circa paſſiones, ſeu bonum ipſius operantis, verſantur, plura ſunt genera, Temperantia, Philotimia, Magnanimitas, Fortitudo, Manſuetudo.

Circa

Digitized by Google

Circa actiones autem, ſeu bonum alterius, Iuſtitia, Religio, Pietas, Obſeruantia, Gratitudo. Quædam ad vtrumque genus ſpectant tum virtutum, quæ circa paſſiones, tum quæ circa actiones verſantur, quia duplicem reſpectum habent, alterum ad bonum ipſius operantis, quatenus eius paſſiones moderantur; alterum ad bonum alterius. eæ ſunt, Veritas, Vindicatio, Liberalitas, Magnificentia, Amicitia, Eutrapelia.[b] *Prudentia quoque, licèt intellectualis virtus propriè ſit, inter virtutes morales numeranda eſt, quia eius obiectum eſt actio recta. Cum autem ipſa peculiare genus ſit virtutum moralium, ſpectat etiam ad cetera earum genera, quatenus dirigit, ac imperat actiones ſingularum. In his autem virtutibus præcipuè, quæ proinde Cardinales appellantur, ſunt quatuor, Prudentia, Iuſtitia, Fortitudo, Temperantia.*

[b] S.Th.2.2.q.47. ar.4.

1. VT ea, quæ in hac Propoſitione dicuntur, meliùs intelligantur, ſciendum eſt, ab actibus ſpecie diſtinctis produci habitus ſpecie diſtinctos. Probatur. 1. Quia alioquin ſequeretur habitũ virtutis poſſe produci ab actu moraliter malo. Diuerſitas enim ſpecifica in actibus pendet non ſolũ à materia obiecti, ſed etiam à circumſtantiis. poteſt autem contingere vt aliqua circumſtantia non ſit cõformis rectę rationi; ac proinde actus ſit malus. Is ergo actus producet habitũ virtutis, vt produxiſſet ſi circumſtantia illa fuiſſet conformis rectę rationi. Non eſt enim maior ratio, cur, cũ poſſint actus diuerſi ſpecie ob diuerſas circumſtantias, producere eumdem habitũ, non producant eumdẽ cum aliqua circumſtantia non eſt conformis rectæ rationi, producant autem cum omnes ſunt conformes rectę rationi. At ſi ponamus virtutis habitum produci ab actu malo, ſequeretur virtutis habitum poſſe inclinare ad actum malum, nempe ad actum eiuſdem ſpeciei cum actu malo, à quo productus eſt. Diximus autem hoc fieri non poſſe ſupra Propoſ. 1. ergo fieri non poteſt vt idem habitus producatur ab actibus ſpecie diſtinctis. Actus igitur ſpecie diſtincti producent habitus ſpecie diſtinctos. 2. Id ſuadet experientia: experimur enim difficultatem aliquam cum formandus eſt actus diſtinctus ſpecie, etiam ſi ad actus non valde diſſimiles habeamus maximam facilitatem. ergo ſignum eſt eos actus non produxiſſe habitum eiuſdem ſpeciei cum

habitu

habitu, qui ab hoc actu alterius ſpeciei poteſt produci. Si enim eſſet habitus eiuſdem ſpeciei, omnino inclinaret ad hũc actum, ac proinde eandem facilitatem ſentiremus in eo formando, quam in prioribus ſentiebamus. Quod ſi interdum contingit maior facilitas in formando hoc ſecundo actu, quã ſentiretur ſi non eſſet acquiſitus vllus habitus per priores actus diuerſos ſpecie: ea maior facilitas non oritur ex eo, quòd habitus per priores actus productus influit in hunc ſecundum actum ſpecie à prioribus diſtinctum; ſed tum ex remotione impedimenti, nempe habitus alicuius vitioſi, qui expulſus eſt per introductionem prioris habitus boni; tum ex motione, & excitatione, quam facit per actum proprium prior habitus; per quem actum excitatur voluntas accedente cognitione intellectus circa obiectum ſecundi actus, ad ſecundum actum formandum; tum ex habitibus indifferentibus comproductis in appetitu ſenſitiuo per actus appetitus ſenſitiui formatos ſimul cum actibus appetitus rationalis; qui habitus ſenſitiui inclinando ad actum ſenſitiuum, qui fit ſimul cum ſecundo actu appetitus rationalis, de quo loquimur, remouet eam difficultatem, quam afferret voluntati ſenſus, ſi illum indifferentem habitum non haberet.

2. Ex his colligitur illa virtutum moralium genera, quæ in Propoſitione numerantur, habere ſub ſe plures ſpecies pro actuum pluralitate diſtinctorum ſpecie, quatenus verſantur circa obiecta ſpecie diſtincta. Dices: Ex hac doctrina ſequeretur etiam prudentiam, quæ eſt circa bonum particulare operantis, habere ſub ſe plures ſpecies, pro pluralitate obiectorum particularium: at d. 1 q. 4. Prop. 8. diximus eam prudentiam eſſe ſpeciem vltimam. Reſpon. Has diuiſiones virtutum moralium in genera, & ſpecies, eſſe accomodationes quaſdam factas à Philoſophis ad facilitatem doctrinæ. Sumitur autem accõmodata diſtinctio ex diuerſitate difficultatis in operando actiones rectas. Quare ad determinandam ſpeciem vltimam, non attenditur ſpecificatio habitus, quæ ſumitur ab actu ſpecie diſtincto; ſed aliqua vltima notabilis difficultas in operando, quæ tollatur per habitum. Iam ad operandum prudenter circa bonum particulare operantis, vna tantùm apparet notabilis difficultas, vt in Prop. 8. citata explicatum eſt; ideo dictum ibi eſt eam prudentiam eſſe ſpeciem vltimam. Porrò ex hac ratione notabilis difficultatis intelligitur qua ratione diſtinguenda ſint, & determinanda ad facilitatem doctrinæ genera, & ſpecies vltimæ in virtutibus moralibus. vbi enim eſt tanta connexio difficultatum in formandis actibus, vt ſuperata vnius actus difficultate,

Digitized by Google

tate, facilè ſuperetur difficultas alterius actus ex eo, quòd vnus actus excitat animam ad formandum alium (quod accidere ſolet cum obiecta vnitatem aliquam habent inter ſe) dicendum eſt per accommodationem virtutes ad eos actus inclinantes eſſe vnius ſpeciei vltimæ, licèt verè à parte rei ſint diuerſæ ſpeciei ob actus diuerſos ſpecie, circa quos verſantur, & à quibus productæ ſunt, vt dictum eſt §. 1. Ita vna ſpecie virtus dicenda eſt verſari circa paſſiones amoris, deſiderij, delectationis, verſantes circa idem obiectum; eandemque ſpecie virtutem moderari paſſiones his contrarias, nempe odium, abominationem, triſtitiam. vna enim ex his paſſionibus facilè excitat animum ad aliam quia ſunt circa idem obiectum; vt conſequentis paſſionis productio videatur ab eodem ſpecie habitu pendere, qui inclinauit ad productionem paſſionis præcedentis. vbi autem eſt valde notabilis diuerſitas difficultatis, aut obiecta valde diuerſa ſunt, etiam ſi dfficultas non habeat magnam diuerſitatem, diſtinguenda ſunt diuerſa virtutum genera; vt diſtinximus in Propoſitione. cuius diſtinctionis ratio explicabitur cùm de ſingulis virtutibus agemus. Ex his autem, quæ hactenus dicta ſunt, colligitur diuerſos ſpecie habitus eſſe, qui producuntur ab actibus, qui ſuo exercitio moderantur paſſiones actu inſurgentes contra rationem, ab iis habitibus, qui relinquuntur ex actibus, quibus appetitur moderatio paſſionum: quia actus producentes eos habitus ſunt inter ſe diuerſi. alius enim actus ſpecie eſt Moderari v. g. Iram, alius velle moderari iram. Actus enim moderandi ſpecificatur ab obiecto nempe Ira præſente vt præſens eſt. Ratio autem præſentiæ non eſt in alio actu. Confirmatur, quia ratio abſentiæ, & præſentiæ diuerſificat diuerſas paſſiones, nempe deſiderium, & delectationem circa bonum. ergo hæ rationes diuerſificant actus voluntatis. Quare in Angelis, licèt ſit virtus, qua Angeli inclinant ad volendum frænationem delectationum tactus: ea tamen virtus non eſt eadem cum virtute, qua homo inclinat ad ipſam frænationem delectationum tactus, quæ eſt virtus temperantiæ.

3. Quod de Prudentia dicimus eam ſpectare non ſolùm ad virtutes intellectuales, ſed etiam ad Morales, intelligitur ex iis, quæ de Prudentia diſputata ſunt d. 1. q. 4. Aduertendum autem eſt, quamuis Prudentia ſit virtus moralis, magis tamen propriè eſſe intellectualem. Nam quod prudentia ſit virtus intellectualis, habet & ex proprio ſubiecto, nempe intellectu; & ex proprio, ac immediato ſuo obiecto formali, nempe ex agibili, quatenus hoc per conformitatem cum

appeti-

appetitu recto eſt formaliter verum. Quòd autem ſit virtus moralis, habet quaſi ab extrinſeco quatenus ab appetitu recto per inclinationes moralium virtutum mouetur, & excitatur intellectus, vt per prudentiam conſectetur deliberando, & imperando bonum agibile appetitui recto conſentaneum; vt explicatum eſt ſup. d. 1. q. 4.

4. Quod ad virtutes Cardinales attinet, ſciendum eſt quatuor illas virtutes, Prudentiam, Iuſtitiam, Fortitudinem, Temperantiam, duobus modis conſiderari poſſe. 1. [c] Secundùm principium formale virtutis, à quo virtus moralis ſpecificatur; quod eſt actio recta, ſeu bonum morale. Ad hoc bonum duobus modis homo inclinare poteſt per habitus virtutis, nempe vel cognoſcendo, vel appetendo. Rurſum hoc bonum aut eſt operatio, aut paſſio. Paſſio autem, vt ſit bona rationi, debet eſſe talis, vt neque impellat ad contrarium rationi, neque retrahat ab eo, quod ratio dictat. Iam habitus inclinans ad actionem rectam cognoſcendo, eſt Prudentia; inclinans ad operationem, ſeu actionem erga alios, eſt iuſtitia; habitus reprimens paſſionem, eſt Temperantia; habitus firmans hominem ne recedat ab eo, quod eſt rationis, eſt Fortitudo. Illæ ergo quatuor virtutes Prudentia, Iuſtitia, Fortitudo, Temperantia, ſecundùm has quatuor communes rationes formales ſumptæ, Cardinales, & principales appellantur, id eſt, generales: quia omnes virtutes ſub illis quatuor rationibus, vt ſub primis generibus, ponuntur. 2. [d] Conſiderari poſſunt illæ quatuor virtutes vt circa peculiares actus principaliter verſantur. vt Prudentia, non circa conſilium, & iudicium principaliter, ſed circa imperium verſatur, vt dictum eſt ſupra d. 1. q. 4. Prop. 1. Iuſtitia circa actionem in commutationibus, vel diſtributionibus, quæ ſunt ad alterum cum æqualitate. Temperantia circa frænationem delectationum tactus, vt maximè difficilium ad reprimendum. Fortitudo circa cohibitionem timoris in periculis mortis, contra quæ difficillimum eſt ſtare. Hoc modo hæ quatuor virtutes non ſunt generales, vt diximus eſſe ſecundùm primam conſiderationem, ſed ſpeciales ab aliis diſtinctæ. Dicuntur tamen Cardinales, ac præcipuæ ratione materiæ, ſeu obiectorum, circa quæ verſantur, quæ ſunt in obiectis virtutum moralium præcipua. [e] Porrò aduertendum eſt appellari ſolere Prudentiam rectitudinem diſcretionis in quibuſcumque actibus; Iuſtitiam, eam animi rectitudinem, qua homo operatur quod debet in quacumque materia; Fortitudinem, eam diſpoſitionem, qua firmatur animus contra omnes paſſiones, ac labores; Temperantiam, eam animi diſpo

[c] S. Th. 1. 2 q. 61. ar. 2.

[d] S. Tho. ſup. ar. 3.

[e] S. Tho. ſup. ar. 4.

Digitized by Google

diſpoſitionem, quæ modum quibuſcumque paſſionibus, vel operationibus imponit, ne vltra debitum efferantur. Sed licet rectitudo rationis ad ſolam Prudentiam ſpectet; tres tamen reliquæ rationes non conſtituunt diſtinctas virtutes, ſed ſimul omnes cuicumque trium reliquarum virtutum Cardinalium conueniunt. vnaquæque enim illarum quatenus habitus eſt, firmitatem animo tribuit; quatenus virtus, diſponit animum ad agendum, quod agi debet; quatenus moralis, inclinat ad ſeruandum modum rationis. Ita vnaquæque eſt tum Fortitudo, tum Iuſtitia, tum Temperantia. Quare ad diſtinguendas virtutes Cardinales non hæ generales rationes ſumendæ ſunt; ſed aliæ; quas paulò ſuperiùs explicauimus.

VII. PROPOSITIO.

De Connexione Virtutum moralium.

Proprium eſt virtutum Moralium, vt ſunt in perfecto ſtatu, connexionem habere inter ſe: vt nulla perfectum ſtatum habere queat ſine ſocietate ceterarum.

1. HActenus de virtutum moralium ratione formali obiecto, ſubiecto, efficiente, generibus, dictum eſt: nunc de Proprietatibus agendum. quod erat vltimum principio propoſitum ad diſputandum. Præcipua autem virtutum moralium proprietas eſt, verſari in medio; de qua ſupra egimus. nunc agemus de earum connexione, æqualitate, duratione.

Ac primùm dicimus virtutes morales in ſtatu perfecto cõnexionem habere inter ſe. Duobus enim modis quælibet virtus moralis conſiderari poteſt, nempe vel ſecundùm eſſentiam, vel ſecundum ſtatum perfectum. Status perfectus virtutis moralis eſt, vt ob nullam difficultatem, ſiue ex propria, ſiue ex extranea materia illa proueniat, à ſuo munere deficiat. quod eſt rectè ſe habere circa rationem formalem ſui obiecti, & immutabiliter, ac certo circa illam in quolibet caſu verſari. virtus moralis ſecundùm eſſentiam poteſt eſſe ſine ſocietate aliarum: in ſtatu autem perfecto non poteſt. Hoc poſterius ita probatur: [f] Vt aliqua virtus moralis ſit ita perfecta, vt in nullo caſu deficiat à recta actione, debet in intellectu eſſe perfecta prudentia, quæ in quolibet caſu ſciat conſiliari, ac imperare quod rectum eſt]: at perfecta prudentia ita explicata pendet à recta diſpoſitione appetitus rationalis; [g] quia, vt docet experientia, vnuſquiſque iudicare ſolet de rebus agendis, prout in ſe diſpoſitus eſt: recta

f *S. Th. 1. 2. q. 65. ar. 1.*

g *Ariſt. 3. eth. c. 4.*

eſt: recta autem diſpoſitio appetitus rationalis ad omne agibile habetur ex poſitione omnium virtutum moralium. vt ergo aliqua virtus moralis ſit in ſtatu perfecto, debet eſſe cõiuncta cum ceteris. Præterea qui inordinatè fertur aliqua paſſione circa vnam materiam, difficile eſt vt non interdũm inordinatè feratur eadem paſſione circa aliam materiam. vt ergo circa vnam materiam ſemper ordinatè feratur, debet ordinatè ferri ea paſſione circa omnem materiam. Ferri autem ordinatè circa omnem materiam non poteſt qui non eſt benè diſpoſitus ſecundùm omnes virtutes.

Sed contra 1. Si omnes virtutes morales eſſent inter ſe connexæ, ſequeretur non poſſe produci vnam, niſi ſimul producerentur ceteræ: at videtur fieri nullo modo poſſe vt per vnum actum producantur omnes virtutes. 2. Multi cenſentur perfectè probi, & tamen carent aliqua virtute v.g. Magnificentia, ſi ſint [h] inopes. ergo virtutes morales neque in ſtatu perfecto ſunt connexæ. 3. Virtutes intellectuales, quæ perficiunt intellectum, non ſunt connexæ, vt patet. ergo neque morales, quæ perficiunt appetitum.

h *Ariſt. 4. eth. c. 2.*

Sed noſtra ſententia eſt Ariſtot. 6. ethic. c. 12. & 13. quem ſequitur S. Thom. 1. 2. q. 65. art. 1. [i] & alij Scholaſtici, ac Patres.

i *vid. apud Falen. t. 2. d. 5. q. 7 p. 2.*

Ad 1. ℞. Productionem vnius virtutis in ſtatu perfecto ſupponere comproductionem aliarum virtutum. vt autem vnaquaque virtus ſecundùm eſſentiam diuerſa eſt ab alia, ita vnaquęque producitur ab actu diuerſo. quare non eſt neceſſarium, vt per vnum actum producantur ſimul omnes virtutes. oportet autem exerceri circa omnium virtutum materias benè operando, vt acquirantur omnium virtutum habitus, atque ita ſingulæ ſint in ſtatu perfecto, qui ſupponit coexiſtentiam reliquarum.

Ad 2. ℞. [k] Cum de perfecto ſtatu virtutis loquimur, intelligimus de eo ſtatu, qui communiter contingit eſſe in hominibus. is autem ſtatus non requirit neceſſariò coniunctionem cum quibuſdam virtutibus, quæ competunt eminenti cuidam ſtatui: quales ſunt Magnificentia, & Magnanimitas. Requiritur tamen in communi illo ſtatu, vt ſit ea diſpoſitio in affectu, vt per hominem non ſtet, quo minus in illis etiam virtutibus ſtatus eminentioris ſe exerceat, ſi ſuppetat materia. Habetur autem ea diſpoſitio per habitus virtutum ſimilium; vt per habitum liberalitatis habetur diſpoſitio ad Magnificentiam. Facilè enim acquirere poteſt magnificentiam qui liberalis eſt. & ſecundùm hanc rationem dici poteſt liberalis magnificentiam habere. Idem

k *S. Th. 1. 2. q. 65. a. 1. ad 1.*

enim

enim habere dicimur, quod in promptu eſt, vt habeamus.

Ad 3. ℞. [l] Virtutes intellectuales, quæ verſantur circa conclusiones, habere dependentiã ab habitu principiorum, & cõnexionem cum illo: quia omnia intelligibilia ordinem habent ad prima principia. Habitus tamen principiorum non dependet ab habitu concluſionum. At virtutes morales dependent à Prudentia, & hæc à virtutibus moralibus, vt ſupra explicatum eſt. Ideo virtutes intellectuales non habent connexionem inter ſe, vt habent virtutes morales. l *S. Thom. ibid. ad 3.*

De virtutum moralium æqualitate.

Videndum eſt an ſit maioritas, & minoritas in virtutibus moralibus. Quod pluribus modis conſiderari poteſt. 1. Comparando virtutes inter ſe quo ad nobilitatem. 2. Comparando eandem virtutem ad ſeipſam quo ad inclinationem ad obiectum, ſeu quo ad extenſionem. Num eadem virtus ſemper æquè pateat, an interdum quo ad ipſius obiecta latiùs ſe extendat. 3. Comparando eandem virtutem ad ſeipſam quo ad intenſionem: num eamdem ſemper intenſionem habeat.

VIII. PROPOSITIO.

Virtutes morales, ſecundùm nobilitatem inæquales inter ſe ſunt: ſecundùm autem extenſionem, & intenſionem, diuerſo reſpectu æquales, & inæquales poſſunt eſſe.

[m] SI nobilitatem in virtutibus moralibus ſpectes intrinſecam, & eſſentialem; illæ non ſunt æquales inter ſe. Prouenit enim ea mobilitas ex participatione rationis. non omnes autem virtutes æquè rationem participant. Ideo non omnes partes in nobilitate ſunt. Quare Prudentia præfertur aliis virtutibus, quia maximè rationem participat: ſecundum autem locum nobilitatis obtinet Iuſtitia, ob eamdem rationem. [n] Si verò extenſionem virtutum moralium conſideres: quælibet virtus moralis quatenus eſt in ſtatu imperfecto ſuſceptiua eſt maioritatis quo ad extenſionem. non enim ſtatim ac incipit, extendere ſe poteſt ad omnes partes ſui obiecti: quia nec habet omnes partes ipſi debitas, quippe quæ à paucis actibus eſt producta, qui verſati fuerunt circa paucas partes obiecti totalis; nec habet Prudentiam perfectam, à qua dirigi poſſit in omnes ſui obiecti materias, & circumſtantias. In ſtatu autem perfecto videtur quidem non recipere maioritatem quo ad extẽſionem: quia in eo ſtatu ponitur ſocietas

m S. Th. 1. 2. q. 66. a. 3. & 4.

n S. Thom. ibid. a. 1.

Digitized by Google

aliarum virtutum,ac in primis Prudentiæ perfectæ, quæ dirigere poteſt virtutes alias circa omnes ipſarum materias; quare circa omnes materias cuiuſcumque virtutis appetitus rationalis facilitatem ſentit. Reuera tamen illa facilitas non ſemper oritur ex peculiari habitu ad illam materiam inclinante, circa quam ſentitur facilitas: quia accidere poteſt vt nunquam alias factus fuerit actus circa illam materiam, à quo produci potuerit habitus: ſed oritur ex appetitu rationali, qui quatenus per alios habitus eſt rectè diſpoſitus, & excitatur per actus illorum habituum ad materiam eis ſimilem, circa quas illi actus verſantur, ſentit facilitatem in formando actu circa materiam affinem, & ſimilem, ac ſpectantem ad obiectum totale. Quare re vera etiam in ſtatu perfecto virtutes morales recipere poſſunt maioritatem, quo ad extenſionem, etiam ſi non videantur ſuſcipere. Ex quo intelligitur in ſtatu perfecto virtutes morales videri quidem æquales, re vera tamen poſſe eſſe inæquales quo ad extenſionem, tum ad alias virtutes comparatas eodem tempore, tum ad ſeipſas diuerſo tempore. Ad extenſionem virtutum moralium videtur attinere latitudo illa, quæ eſt in medio, circa quod ſingulæ verſantur. Cum autem contingat modò ob meliorem naturæ diſpoſitionem, modò ob maiorem iudicij perſpicaciam, modò ob maiorem aſſuetudinem, aut ob alias cauſas, magis ab vno, quam ab alio, & ab eodem magis,ac magis accedi ad medium illius latitudinis: inde fit, vt etiam reſpectu huius latitudinis virtutes morales & in diuerſis, & in eodem ſubiecto poſſint eſſe inæquales quo ad extenſionem. Quo ad intenſionem autem, ſi id in virtutibus moralibus ſpectes, quod eſt ipſis quaſi formale, nempe prudentiam, à qua diriguntur; [o] omnes virtutes in eodem ſubiecto æquales inter ſe ſunt, quia eamdem prudentiæ intenſionem habent. Si verò ſpectes id, quod eſt ipſis quaſi materiale, id eſt, intrinſecam cuiuſque virtutis entitatem, poſſunt inæquales eſſe quo ad intenſionem, ſiue ſingulas cum aliis conferas eodem tempore, ſiue ad ſeipſas diuerſo tempore. oritur enim maioritas intenſionis ex actuum frequentatione, qui magis interdum frequentantur ab vna, quam ab alia virtute, indéque oritur inæqualitas.

o *S. Thom. ſup. a. 2.*

IX. PRO

IX. PROPOSITIO.
De Duratione Virtutum Moralium.

Virtutes morales ſemel acquiſitæ, ſi non accedat vitium contrarium, à quo expellantur, perſeuerant etiam in anima ſeparata.

HÆc propoſitio probatur ex eo, quòd omne, quod corrumpitur, aut per ablationem ſubiecti corrumpitur, aut per remotionem cauſæ efficientis conſeruantis, & influentis in illud. virtutum moralium ſubiectum eſt anima rationalis, vt ſupra dictum eſt, quæ ſemper perſeuerat: Cauſa efficiens conſeruans virtutes morales videtur nulla eſſe, præter Deum, qui vt inductione colligitur, nihil deſinit conſeruare, niſi ad poſitionem alterius incompoſſibilis. Reſpectu autem virtutum moralium non apparet aliud incompoſſibile, præter vitia virtutibus contraria. Quare non deſinunt virtutes morales, niſi ad poſitionem vitiorum contrariorum.

Hactenus de virtutibus moralibus in communi: de Iuſtitia, Fortitudine, Temperantia deinceps agendum eſt.

QVÆSTIO SECVNDA.
De Iuſtitia.

CVm virtutum moralium duo ſint prima genera, vt ſupra dictum eſt q. 1. Prop. 5. alterum earum, quæ circa actiones, alterum earum, quæ circa paſſiones verſantur: incipimus de primó genere agere, in quo præcipua eſt Iuſtitia, ad quam dicunt analogiam ceteræ virtutes, quæ ſunt ad alterum. Agemus autem de iis, quæ à Philoſophis moralibus agi ſolent: cetera quæ ad hoc genus virtutum ſpectant, reiicimus ad ſacram Theologiam. Dicemus autem de Iuſtitiæ nomine, obiecto, ratione formali, generibus, virtutibus iuſtitiæ affinibus, vitiis contrariis, ſubiecto.

PRIMA PROPOSITIO.
De Iuſtitiæ, ac iuris nomine.

[a] *Iuſtitia dicitur tum habitus, tum etiam actus faciens iuſtum: Iuſtum autem, ſiue Ius, dicitur æqualitas vnius cum altero.* a Ariſt. 5. eth. c. 4.

Digitized by Google

1. QVod Iuſtititiæ nomen tum de habitu, tum de actu dicatur, qui facit iuſtum, probatur ex communi loquẽdi more. videtur autem iuſtitiæ nomen dici à Iuſto. Quare ex variis Iuſti ſignificationibus variæ nominis Iuſtitiæ ſignificationes colliguntur. Iuſtum autem, ſiue [b] vocis conciſione, Ius, eſt æqualitas vnius cum altero. Fit autem æqualitas conformãdo vnum alteri, quod ſe habet vt regula reſpectu alterius. Triplex autem eſt regula, cui actiones humanæ conformari debent, nempe ratio ipſa, quæ eſt in quolibet homine; lex ſuperioris, & bonum particulare cuiuſque proprium. Triplicem enim reſpectum habet quilibet homo, vnum ad dictamen rationis; alium ad bonum commune, quia quælibet pars communitatis eſt; tertium ad particulares homines vt ad compartes. Pro hoc triplici reſpectu vt homo rectè ſe habeat, triplicem, quam diximus, regulam habet; & actiones ſuas huic triplici regulæ conformans triplex Iuſtum exercet; à quo Iuſtitiæ nomen ſumit habitus, qui ad illud inclinat. Iam, quia iuſtum dicit æqualitatem vnius cum altero, non poteſt eſſe ratio iuſti vbi non eſt alteritas, ſeu diſtinctio vnius ab altero. vbi autem eſt maior ratio alteritatis, ibi eſt maior ratio Iuſti, & habitus ad id iuſtum inclinans habet maiorem rationem Iuſtitiæ. Ex his intelligitur cuiuſcumque virtutis habitum poſſe Iuſtitiam appellari, quia cuiuſcumque virtutis habitus inclinat ad conformandum actionem cum ratione recta & ad æqualitatem faciendam actionis cum ipſa ratione. Sed quia ratio non habet perfectam alteritatem ab actione; quia & ratio, & actio ſunt eiuſdem perſonæ: ideo habitus ad eam æqualitatem inclinans non habet perfectam rationem Iuſtitiæ; ac proinde minus propriè Iuſtitiæ nomen habet. Quia verò inter particulares homines, & communitatem, ſiue inter inferiorem, & ſuperiorem, & inter ipſos homines ſingulares eſt vera alteritas: ideo propriè quoque Iuſtitia eſt tum habitus inclinans ad æqualitatem faciendam cum lege propter bonum commune, ſiue cum ipſa communitate, tum inclinans ad æqualitatem faciendam cum altero ſingulari. Sed magis propriè iuſtitia eſt, quæ facit æqualitatem cum altero ſingulari, quam quæ facit cum communitate ſiue ſuperiore, vt ſuperior eſt.; quia maior alteritas eſt inter duos ſingulares, quam inter totum, & partem, ſuperiorem & inferiorem. Pars enim eſt aliquod totius, & inferior aliquid ſuperioris. Pars autem reſpectu alterius partis omnino alterum quid ab illa eſt. Præterea materia iuſtitiæ, quę bonum commune ſpectat, ſolet eſſe actio cuiuſcumque virtutis;

[b] *Sot. l. 3. de iuſt. & iur. q. 1. a. 1.*

Digitized by Google

tis; quia lex, quæ eſt eius iuſtitiæ regula, cuiuſcumque virtutis actiones præcipere ſolet propter bonum commune: at materia iuſtitiæ, quæ eſt ad alterum ſingularem, non ſpectat ad aliam virtutem, præter iuſtitiam. Quare, cum habitus inclinans ad æqualitatem faciendam cum altero ſingulari, pura iuſtitia ſit, ei maximè propriè iuſtitiæ nomen competit. Nos in hac quæſtione agimus de iuſtitia ſecundùm 2. & 3. ſignificationem.

1. Porrò à prima, & maximè propria iuris ſignificatione, pro æqualitate vnius cum altero, multæ aliæ iuris acceptiones deriuatæ ſunt. Solet enim ius dici [c] quidquid bonum, & æquum eſt, & [d] quidquid legi cuicumque conforme, ſeu legitimum; & legitima facultas acquirendi, faciendi, poſſidendi, alienandi; & [e] Iudicis ſententia; & [f] locus, vbi ſententia dicitur; & lex, id eſt, dictamen Prudentiæ aut naturale, aut in habente authoritatem ad ferendas humanas leges, quod dictamen eſt norma, ſeu regula boni, & iuſti; & [g] ipſa legum ſeu iuris ſcientia; & exigentia iuſti, quæ eſt in altero reſpectu alterius, quæ haberi ſolet ex lege aliqua, cuius generis exigentia eſt ratio dominij.

c *Paul. Iuriſ. in l. ius ff. de iuſt. & iur.*
d *Ariſt. 5. eth. c. 1.*
e *Paul. Iuriſ. ſup.*
f *Idem.*
g *Vulp. in l. iur. ff. de iuſt. & iur.*

II PROPOSITIO.

De obiecto Iuſtitiæ.

Iuſtitiæ, vt à ceteris virtutibus diſtinguitur, obiectum, eſt Iuſtum; ſeu Ius. eſt autem ius, æquale quid, alteri debitum.

QVòd iuſtum ſit obiectum iuſtitiæ probatur 1. ex Ariſt. 5. eth. c. 1. qui ait: *Videmus omnes eiuſmodi habitum appellare iuſtitiam ſolere, ex quo ad agendas res iuſtas homines idonei efficiuntur.* & c. 5. *Iuſtitia, inquit, eſt, qua iuſtus dicitur iuſti operator ex electione.* 2. Ratione, Quia illud eſt obiectum in vnaquaque virtute, quod habet rationem medij inter exceſſum, & defectum in ea materia, in qua ea virtus verſatur: [h] in materia iuſtitiæ, cuius actiones ſunt circa alterum, ratio medij eſt, vt agens neque plus ſibi tribuat, quam debet, neque quicquam alteri detrahat ex eo, quod ei debetur: quod eſt æquum, ſeu iuſtum facere. ergo id iuſtum eſt obiectum iuſtitiæ.

h *Ariſt. 5. eth. c. 3. & 4.*

Digitized by Google

III.ª PROPOSITIO.
De Diuiſione Iuris.

Ius quod eſt obiectum iuſtitiæ, multis modis diuidi poteſt. 1. In legale, ſeu legitimum, & particulare, ſeu priuatum. 2. In Naturale, & Poſitiuum. 3. In proportionem habens arithmeticam, & in habens proportionem Geometricam. 4. In æquale ſimpliciter, & ſecundùm quid.

1. IN iure duo conſiderari poſſunt, & quod eſt alteri debitum, & quod eſt quid æquale, per quod ſcilicet alter alteri ſecundùm humanam æſtimationem iuſtè exæquatur. Duæ priores diuiſiones cadunt in ius vt conſideratur vt debitum, duæ poſteriores in ius vt conſideratur vt æquale. Debitum autem oritur aut ex lege, aut ex pacto.

2. Ius legitimum eſt, quod eſt lege definitum. Lex autem eſt rectum rationis practicæ decretum à ſuperiore ſufficienter ſancitum, & conſtitutum, vt ex eius vi debeat neceſſariò modus aliquis ſiue in re, ſiue in actione propter commune bonum adhiberi. Ius particulare eſt, quod non ex aliqua communi lege, ſed ex particulari pacto, & conuentione aliquorum determinatum eſt. vt quando duo inter ſe paciſcuntur de alicuius rei pretio, quod neque lege conſtitutum ſit, neque legi contrarium, & illud æſtimant rei eſſe æquale.

i S. Tho 2. 2. q. 57. a. 2.

3. [i] Ius naturale eſt, quod eſt naturali lege determinatum, neque ſecundùm ipſam naturam rerum. vt ab accipiente mutuo ab altero tria, eſſe tria reddenda. Ius Poſitiuum eſt, quod eſt debitum non ex natura rei, ſeu lege naturali, ſed aliqua alia lege, quæ illud debitum ponit, vt lege ciuili. tale iuſtum eſt inter res venales, & pecuniam, cum ciuili lege taxatur pretium, quo vendi res aliqua debet. Si porrò ius non pro iuſto, quod eſt obiectum iuſtitiæ, ſed pro lege ſumamus, diuiditur vniuerſali diuiſione duobus modis, In diuinum, & humanum; In naturale, gentium, & ciuile. Ius, ſeu lex diuina complectitur tum legem naturalem, quæ rerum naturæ à Deo ſunt; tum quamcumque legem poſitiuam immediatè à Deo latam. [k] Ius humanum propriè eſt rectum decretum rationis, conuenienter legi naturali, & æternæ per ratiocinationem aliquam probabilem ab habente publicam authoritatem ſancitum. præſcribens aliquid, quod ſit à ſubdi

k Iſid. l. 5. etymol. c 4 S. Tho. 1. 2. q. 91. ar 3. & q. 94. a. 2.

ſubditis neceſſariò ſeruandum. Ius naturale complectitur ea omnia rationis dictamina, quæ ſunt euidenter nota ſiue per ſe, ſiue per conſequentiam ex per ſe notis: ſiue ea dictamina ſint circa ea, quæ ſunt hominibus cum brutis communia, ſiue circa ea, quæ ſunt homini propria. [l] Ius gentium, quamuis aliqui interdum ſumant pro ea lege naturali, quæ deducitur per conſequentiam ex per ſe notis: propriè tamen eſt dictamen, quod ex altera ſaltem præmiſſa deducitur non quidem euidenter nota, ſed ita probabili, vt facilè omnes gentes in eam, atque adeo in ipſius concluſionem conſenſerint. Ità ius gentium eſt quoddam ius humanum, & à naturali propriè diſtinguitur. Ius ciuile eſt lex humana, quæ longius à principiis legis naturæ abeſt, eo quòd licet vnam præmiſſam habeat euidentem, alteram tamen, quæ eſt probabilis, non habet valde apertã, & facilem ad aſſentiendum, cum pendeat ex conſideratione circumſtantiarum magis particularium; quæ ſunt variæ in aliis: atque aliis ciuitatibus, vel prouinciis, vel regnis. atque ita ius ciuile non eſt idem apud omnes gentes, ſed apud varias varium, & proprium.

l S. Tho. 1. 2. q. 95. a. 4. ad 4.

4. Ius proportionem habens arithmeticam eſt, quod habet eam æqualitatem; quam habent duo æquales numeri inter ſe, vt quinque, & quinque. [m] Huius iuris materia ſunt contractus, & commutationes tum ſpontaneæ, tum inuitæ. [n] Spõtaneæ (quæ ſolæ communiter contractuum nomine appellari ſolent) ſunt venditio; & emptio, qua fit permutatio rei pro pecunia. Vſusfructus, cum quis concedit gratis fructificãtis rei vſum cum debito reddendi eamdem rem Accommodatum, cum gratis concedatur vſus rei non fructificantis cum debito reddendi eamdem numero. Mutuum, cùm conceditur gratis vſus rei non fructificantis, cum debito reddendi eamdem ſpecie, non numero. Locatio, & conductio, cum conceditur pro pretio vſus rei, cum debito eamdem reddendi. Depoſitum cum conceditur res, vt conſeruetur, & poſtea reddatur. Impignoratio, cum quis concedit rem ad firmandam obligationem ſatisfaciendi, vt ſcilicet ſi non ſatisfit, retineri poſſit. Fideiuſsio, cũ quis ſimpliciter ſe obligat ad ſatisfaciendum pro altero. & his ſimiles. Dicuntur autem hi contractus ſponte fieri, quoniam horum negotiorum principium ſponte inſtituitur. eorum autem, qui nobis inuitis fiunt, alij ſunt clandeſtini, vt Furtum, adulterium, veneficium, lenocinium, ſerui alieni deceptio, aut corruptio, cædes dolo illata, falſum teſtimoniũ, detractio: alij violenti à vi aperta, vt verbera, vincula, mors, rapina, debilitatio corporis, maledicentia, contumelia. hæc omnia maleficia

m Ariſt. 5. eth. c. 4
n Idẽ c. 2. S. Th. 2. 2. q. 91. a. 3.

dicuntur. eſt autem maleficium, ſeu delictum, genus quoddam contractus, tum quia qui iniuriam faciunt, & accipiunt, contrahere quodammodo inter ſe videntur; tum quia qui damnum infert alteri, quaſi contrahit cum lege, vt ablatum reſtituat, & prætereà pœna plectatur. Iuris ergo arithmetici materia ſunt contractus, quia iuſtum in contractibus eodem modo fit, quo fit æquale inter duos numeros. vt enim duo numeri inæquales rediguntur ad æqualitatem, cum ex maiore non plus demitur, quam quod additum minori facit illum alteri æqualem; vt tria, & quinque fiunt æqualia, non demendo ex quinque duo, ſed vnum, illudque addendo ad tria, vt fiant quatuor, & quatuor; ita in contractibus fit iuſtum cum ab habente rem alterius non plus demitur, & alteri tribuitur, quam quantum alteri debetur. Hoc ius alio nomine commutatiuum dicitur; & quatenus eſt in contractibus inuitis, emendatiuum appellatur. Ius autem proportionem habens Geometricam eſt, [p] quod habet eam æqualitatem, quam habent duæ æquales proportiones inter ſe, vt duplũ, & duplum: talis æqualitas eſt inter proportionem numeri ſenarij ad ternarium, quem duplo excedit, & proportionem numeri octonarij ad quaternarium, quem duplo item excedit. Huius generis iuſtum exercetur in diſtributionibus bonorum cõmunium in eos, qui ſint partes communitatis: cum quantò vnus alterum merito, & dignitate excedit, tantò ei plus, quam alteri, de bonis communitatis attribuitur. vt enim in Geometrica proportione numerorum ſunt quatuor termini, nempe in exemplo allato, ſex, tria, octo, quatuor; & Proportio ſex ad tria, æqualis eſt proportioni octo ad quatuor, quia vtraque eſt proportio dupla, & æquè tria exceduntur à ſex, ac exceduntur quatuor ab octo: ita quatuor quoque termini ſunt in diſtributionibus, nempe duo homines, inter quos iuſtum intercedit, & duæ res, in quibus ius eis tribuitur; v.g. Achilles & Aiax, libræ octo auri, libræ quatuor auri, ſi Achilles ſit Aiace duplo melior, iuſtum ita inter eos intercedet, vt prior octonas auri libras accipiat, poſterior quaternas. Porrò in eo omnes homines conueniunt: Iuſtum in diſtributione poſitum pro cuiuſque dignitate eſſe oportere.

p *Ariſtot. ſup. c. 3.*

5. Ad quartam iuris diuiſionem intelligendam, quæ eſt in iuſtum, ſeu æquale ſimpliciter, & ſecundùm quid; conſiderandum eſt quid dicatur æquale. Dicit æquale reſpectum ad alteram, ac alteritatem, ſeu diſtinctionem duorum inter ſe. nihil enim eſt æquale ſibi ipſi. Quare in quibus eſt maior ratio diſtinctionis, in iis eſt maior ratio æqualitatis. Iam æquale ſimpli

ſimpliciter, & ſecundùm quid, poſſunt ſumi duobus modis. 1. Vt æquale ſimpliciter ſit idem, quod verè æquale, ac propriè; æquale ſecundum quid, quod eſt impropriè æquale, & ſecundùm quamdam ſimilitudinem. 2. Vt æquale ſimpliciter ſit idem ac omni ex parte æquale, quatenus extrema, inter quæ eſt æqualitas, nulla ex parte ſunt vnum inter ſe, ſed omnino diſtincta: æquale ſecundùm quid ſit idem, quod verè æquale ſecundùm aliquam rationem, non tamen ſecundùm omnem; vt albus ſecundùm quid eſt verè albus, ſi dentes tantùm albos habeat. In hac quarta iuris diuiſione, quia agimus de iure, quod eſt obiectum iuſtitiæ, ſumimus iuſtum, ſeu æquale ſimpliciter, & ſecundùm quid ſecundo modo. Ita eſt ius ſimpliciter inter eos, quorum vnus non eſt pars alterius, ſed totus ſuus, & proprius ſibi, vt ſunt duo ciues inter ſe: Ius ſecundùm quid eſt inter eos, qui licèt ſint ſuppoſitis, & voluntate, ac ſecundùm aliquam dominij rationem diſtincti; vnus tamen eſt pars alterius; vt Deus, & homo, Pater & filius, Reſpublica & ciuis. Poteſt autem is, qui ſe habet vt pars reſpectu alterius, tribus modis comparari cum altero. 1. Vt tantùm ſuppoſito diſtinctus ab altero, non autem voluntate, quatenus non habet proprium arbitrium, vt ſe habet puer reſpectu Patris. & hoc modo iuſtum, quod inter eum, qui ſe habet vt pars, & eum, qui ſe habet vt totum, intercedit, eſt impropriè iuſtum, & tantùm ſecundùm quamdam ſimilitudinem cum propriè iuſto; quia totum, & pars hoc modo ſumpta ſe habent prorſus vt quid vnum. vnum enim extremum nihil habet proprium contradiſtinctum à proprio alterius extremi. 2. Poteſt comparari, qui ſe habet vt pars, non ſolùm vt ſuppoſito, ſed etiam vt arbitrio diſtinctus ab altero, qui ſe habet vt totum, atque adeo habens dominium, ſeu ius in ſuas actiones, licet illud dominium ſit adhuc ſub dominio alterius, qui ſe habet vt totum; vt ſe habet ſeruus reſpectu Domini, homo reſpectu Dei, filius grandior nondum emancipatus reſpectu Patris. [q] & iuſtum in his intercedens eſt propriè iuſtum, quia eſt alteritas voluntatis, & dominij; ſed non ſimpliciter iuſtum, quia dominium, quod habet pars licèt habeat proprietatem arbitrij contradiſtinctam ab arbitrio alterius, eſt adhuc ſub dominio alterius, qui ſe habet vt totum. eſt ergo iuſtum ſecundùm quid, id eſt, ſecundùm aliquam rationem, non autem abſolutè. 3. Poteſt comparari is, qui ſe habet vt pars, ad id, quod ſe habet vt totum, non ſolùm vt ſuppoſito, & arbitrio, ac dominio in ſuas actiones, quod oritur ex arbitrio, diſtinctus; ſed etiam vt habens dominium, & exigentiam ad bona totius,

q *S.Tho.* 2. 2. q. 57. a. 4. ad 2.

& proprietatem ſuorum bonorum ratione alicuius donationis, promiſſionis, aut alterius contractus facti cum eo, qui ſe habet vt totum. & hoc modo inter partem, & totum intercedit maius iuſtum, quàm ſecundo modo, quia eſt maior alteritas, & proprietatis diſtinctio. non intercedit tamen ſimpliciter, & abſolutè iuſtum, ſed ſecundùm quid; quia ſecundùm eadem, ſecundùm quæ ſecundùm vnam rationem is, qui ſe habet vt pars, eſt alter ab eo, qui ſe habet vt totum, ſecundùm aliam rationem eſt qui vnum cum toto, quatenus eſt ſub dominio totius. Iam ius ſimpliciter, quale eſt inter duos ciues, ab Ariſtotele 5. eth. c. 6. appellatur ius politicum; ius autem ſecundùm quid, inter patrem, & filium ius paternum dicitur; inter Dominum, & ſeruum, ius herile, ſeu dominatiuum. Ius inter virum, & vxorem, licèt non ſit ſimpliciter politicum, quia vir, & vxor ſunt quaſi vna caro, ratione cuius vnuſquiſque coniugum eſt quid alterius: maximè tamen ad politicum accedit, quia coniuges ſe habent vt partes eiuſdem communitatis domeſticæ, ſeu œconomicæ, iuncti in quadam ſocietate, & communitate vitę matrimonialis, & quatenus vnuſquiſque habet proprium dominium in corpus alterius, habent alteritatem ab inuicem ratione dominij, ac proinde inter eos intercedere videtur iuſtum ſimpliciter. [r] Ariſt. omne ius, quod non habet vtrinque dominium abſolutum, quale eſt ius politicum, appellat ius ſecundùm quamdam ſimilitudinem; non quod non verè ſit ius, veram æqualitatem habens; ſed quod eſt impropriè tale, quale eſt ius politicum; & quod ad ius Politicum comparatum, quatenus ejus æqualitatem non habet, quæ abſoluta æqualitas eſt, videtur eam æqualitatem imitari, eiuſque ſimilitudinem quamdam exprimere.

[r] Valent. t. 3. d. 5. q. 1. p. 2.

IV. PROPOSITIO.

De ratione formali iuſtitiæ.

[ſ] *Iuſtitia eſt habitus, ſecundùm quem aliquis conſtanti, & perpetua voluntate ius ſuum vnicuique tribuit.*

[ſ] S. Th. 2. 2. q. 58. a. 1.

1. EX huius definitionis explicatione intelligitur tota ratio iuſtitiæ. eſt enim Habitus quidam moralis, vt & cæteræ virtutes morales, inhærens in voluntate, inclinans ad actum tribuendi vnicuique ius ſuum. Dari autem hunc habitum probatur eodem modo, quo probantur dari ceteri habitus

Digitized by Google

habitus. vt enim ad alios voluntatis actus conſequuntur habitus, ita & ad actum volendi tribuere vnicuique ſuum.

2. *Conſtanti, & perpetua voluntate.*) Voluntas ſumitur pro actu voluntatis, qui eſt effectus habitus iuſtitiæ. Sumitur autem pro actu voluntatis vt voluntatis actus eſt, id eſt, vt procedit ex electione, qui eſt actus appetitus rationalis. Definitur autem Iuſtitia per ordinem ad hunc actum rationalem, quia in tribuendo vnicuique ſuum maximè elucet ratio, cuius eſt ordinare vnum ad alterum, qui ordo requiritur ad tribuendum vnicuique ſuum. Hoc modo explicat rationem Iuſtitiæ Ariſt. 5. eth. c. 5. *Iuſtitia*, inquit, *eſt, qua iuſtus dicitur iuſti operator ex electione, ac diſtributor tam ſibi ad alterum, quã alteri ad alterum.* Dicitur autem actus iuſtitiæ conſtans, & perpetuus; quia non inſtabiles, ac vacillantes, ſed firmi, & cõſtantes, ac eumdem ſemper tenorem ſeruantes, ſunt actus, qui ex habitu virtutis procedunt. Sunt autem actus virtutum firmi, ac conſtantes, tum quia ex cauſa firma, & conſtanti procedunt, quales ſunt virtutes; tum quia quatenus à virtute procedunt, ſemper eumdem tenorem ſeruant, nempe rectitudinem, quia virtus non poteſt inclinare ad actum malum moraliter, vt dictum eſt q. 1. Prop. 1.

3. *Ius ſuum vnicuique tribuit.*) Per has particulas explicatur id, per quod differt Iuſtitia à ceteris virtutibus. Ius autem idem eſt, quod iuſtum, quod Propoſ. 2. diximus eſſe obiectum iuſtitiæ. Suum autem dicitur, quod eſt vnicuique debitum. Debitum autem eſt alicui ſecundum iuſtitiam, tum vt ei quippiam addatur, ſi minus habet, quam debet, quod minus generatim [t] Damnum appellatur; tum vt quippiam ei detrahatur, ſi plus habet, quam debet, quod Lucrum vocatur. Ex quo intelligitur ius ſuum etiam ei tribui, qui ſecundùm iuſtitiæ leges punitur, per ſubtractionem nimirum alicuius ſui boni, vt redigatur ad æqualitatem cum eo, cui iniquè ipſe abſtulit. Porrò per actum volendi tribuere vnicuique ſuum, debet etiam intelligi actus volendi omiſſionem actus cõtrarij, nempe iniuriam inferendi. connexionem enim habet is actus cum actu volendi reddere vnicuique ſuum, eiuſdemque virtutis eſt facere bonum in materia ſua propria, & abſtinere à malo contrario.

t *Ariſt. 5. eth. c. 5.*

4. Iam ratio tribuendi vnicuique ius ſuum poteſt conſiderari tribus modis, pro triplici acceptione iuris, quod alteri debetur. Poteſt enim ius alteri debitum 1. Accipi ampla quadam ratione, vt abſtrahit & à debito, quod oritur ex dominio; & à debito, quod oritur ex decentia, quod debitum morale nominatur. & ita ratio iuſtitiæ, ſeu ratio tribuendi vnicui-

Digitized by Google

vnicuique ius ſuum cōuenit omnibus virtutibus, quæ ſunt ad alterum. 2. Ius alteri debitum poteſt accipi ſtrictiùs pro debito oriente ex dominio alterius, ſiue is, cui ius debetur, ſe habeat vt totùm reſpectu eius, qui debet iuſtum tribuere, ac proinde non ſimpliciter, & abſolutè vt alterum, ſed alterum ſecundum quid; ſiue ſe habeat vt abſolutè alterum. & hæc iuſtitiæ ratio conuenit non ſolùm iuſtitiæ commutatiuæ, ac diſtributiuæ; ſed etiam legali. 3. Poteſt ius alteri debitum ſumi ſtrictiſſimè, pro iuſto debito alteri vt omnino alteri ab eo, qui debet tale iuſtum tribuere. & ea ratio conſtituit iuſtitiam ſtrictiſſimè ſumptam, qualis eſt commutatiua, & diſtributiua. Debitum primo modo ſumptum non videtur eſſe propriè debitum; quare non eſt proprie iuſtitia, niſi quæ habet rationem debiti tertio, & ſecundo modo ſumpti. de hac ergo iuſtitia deinceps agemus. Præterea iuſtum poteſt accipi duobus modis. 1. Pro perfectè iuſto, ſeu æquali. 2. Pro imperfectè iuſto, ſeu pro tendente ad æqualitatem, licet nunquam ad æqualitatem peruenire poſſit. Iuſtum perfectum interuenit in iuſtitia commutatiua, & diſtributiua; Iuſtum autem imperfectum in Religione, & Pietate, & aliis ſpeciebus iuſtitiæ legalis, quæ ſunt Religioni & Pietati ſimiles. Deo enim, & parentibus, circa quos Religio, & Pietas verſantur, nunquam reddere poſſumus perfectè æquale. Quare ratio iuſtitiæ ſtrictiſſimè ſumptæ, quæ eſt ratio reddendi non ſolùm iuſtum debitum, idque alteri vt alteri, ſed etiam perfectè æquale, ſolum in iuſtitia particulari reperitur, qualis eſt commutatiua, & diſtributiua. Nos ſupra q. 1. prop. 6. ſumpſimus iuſtitiam pro habitu inclinante ad reddendam alteri vt alteri perfectè æquale, cum eam contradiſtinximus à Religione, Pietate, & aliis virtutibus, quæ ſunt ad alterum.

V. PROPOSITIO.

De Iuſtitiæ generibus.

Iuſtitia, alia Generalis, ſiue legalis; alia Particularis.

1. HAec iuſtitiæ diuiſio intelligitur ex duplici reſpectu, quem homo habet ad alterum. Id enim, quod ſe debet vt alterum reſpectu hominis in reddendo ei iuſtum debitum, aut eſt aliquid perfectè alterum, qualis eſt quilibet homo particularis reſpectu alterius hominis particularis; aut eſt aliquid alterum ſecundum quid, vt eſt communitas reſpectu eius,

eius,qui ſub ea communitate eſt,& Dominus reſpectu ſubditi. Iuſtitiá, quæ facit æquale inter particularem hominem, & communitatem, ſiue dominum, Iuſtitia generalis, & legalis appellatur. Generalis autem dicitur, non quòd ſit virtus generalis,aut genus ad omnem aliam iuſtitiam. eſt ènim peculiare quoddam virtutis, & iuſtitiæ genus diſtinctum ab omni alio virtutis, & iuſtitiæ genere; quo redditur iuſtum debitum communitati, aut ſuperiori; quæ ratio non reperitur in aliis virtutum, & iuſtitiæ generibus. Sed Generalis appellatur, tum quia non habet peculiarem materiam ſibi propriam, ſed in eius materiam cadere poſſunt actiones aliarum virtutum; tum quia id, cui debitum ius reddit, generale quid eſt,nempe communitas,& ſuperior, quæ ſe habent vt quid totum commune cum multis,& participatum à multis.Dicitur legalis quia iuſtum,quod reddit hæc iuſtitia,lege præſcribi ſolet.Leges enim feruntur propter bonum commune; quod ab hac iuſtitia ſpectatur in reddendo iuſtum debitum.Iuſtitia autem,quæ facit æqualitatem inter duos homines particulares, vt inter duos ciues,iuſtitia particularis nominatur; tum quia is, cui ius reddit, particularis eſt; tum quia circa particularem materiam verſatur, diuerſam à materia aliarum virtutum, nempe circa commutationes, & diſtributiones; tum quia ratio, vnde oritur debitum reddendi ius alteri, eſt decretum aliquod particulare, nempè pactum. Ex his intelligitur triplex eſſe differentia inter iuſtitiam generalem, & particularem; quod iuſtitiæ generalis terminus eſt Bonum commune, ſeu eius, qui ſe habèt vt quid totum; terminus autem iuſtitiæ particularis eſt bonum perſonæ particularis: Iuſtitiæ generalis materia complectitur actiones omnium virtutum; at materia iuſtitiæ particularis ad ſolam iuſtitiam particularem ſpectat: Ratio, vnde oritur debitum in iuſtitia generali, eſt lex ſiue naturalis, ſiue poſitiua; in iuſtitia verò particulari eſt pactum. Quod autem tum generalis iuſtitia, tum particularis habeant rationem virtutis, res eſt clara; quia vtriuſque actio recta eſt, nempè tum ea, qua per iuſtitiam generalem circa bonum commune verſamur reddendo debitum; tum ea,qua per iuſtitiam particularem circa particularis perſonæ bonum verſamur:habitus autem inclinans ad actionem rectam,virtutis rationem habet, vt intelligitur ex iis,quæ ſupra dicta ſunt q. I.

2. Contra id, quod dictum eſt, iuſtitiam generalem eſſe particulare genus iuſtitiæ ab aliis virtutum, & iuſtitiæ generibus diſtinctum, obiiciet quis I.Ariſt.5.c.I.ait Iuſtitiam legalem non partem virtutis, ſed integram virtutem eſſe:

&vir

& virtutem, ac iuſtitiam legalem eſſe eandem, differre tantũ, quod quatenus ad alterum ſpectat, Iuſtitia, quatenus talis eſt habitus virtus ſimpliciter eſt. 2. Quæcunque actio recta propter bonum proprium, non poteſt præſcindere à relatione ad bonum commune; quia bonum particularium, eſt bonum cõmunitatis. ergo quæcumque virtus, quæ verſatur circa bonum particulare, eſt iuſtitia legalis. ergo iuſtitia legalis non diſtinguitur ab aliis virtutibus. 3. Ad rationem eſſentialem cuiuſque virtutis pertinet operari circa propriam materiam rectè ſecundùm omnes circumſtantias: vna autem ex circumſtantiis eſt bonum commune. ergo operari propter bonum commune ſpectat ad omnes virtutes.

Sed iuſtitiam legalem eſſe ſpeciale genus virtutis colligitur ex Ariſt. 5. eth. c. 1. qui eam vocat virtutem perfectam, & præſtantiſſimam, & verſantem circa alterũ nempe Principem, vel Remp. Qui loquendi modus indicat iuſtitiam legalem eſſe ſpecialem virtutem, & probatur ratione, Quia ratio diſtinguendi vnam virtutem ab alia, eſt peculiaris ratio formalis, quæ reperitur in actione, & obiecto vnius, quæ non reperitur in alia; & peculiaris difficultas tendendi in eam rationem; & peculiaris laus, quæ debetur in eam tendenti: at hæc omnia ſunt peculiaria in iuſtitia legali quatenus rectè agit ob bonum commune, vt commune bonum eſt. ergo iuſtitia legalis eſt peculiaris virtus ab aliis diſtincta.

Ad 1. ℞. Ariſt. cum dixit iuſtitiam legalem eſſe integram virtutem, intellexiſſe ratione materiæ, circa quam iuſtitia legalis verſatur, quæ ſunt actiones omnium virtutum; non ratione obiecti formalis ipſius iuſtitiæ legalis. Dixit autem virtutem, & iuſtitiam legalem eſſe eamdem, differre ſolùm ratione, vel ratione materiæ, circa quam verſatur iuſtitia legalis, quæ eſt eadem cum actionibus aliarum virtutum, vt non differat ab eis, niſi relatione, id eſt, quatenus à iuſtitia legali refertur ad bonum commune. vel voluit ipſammet iuſtitiam legalem alia ratione eſſe virtutem, alia iuſtitiam. Quatenus enim virtus, eſt habitus bonum faciens habentem, & opus eius reddens bonum; quatenus iuſtitia, reſpicit alterum.

Ad 2. ℞. Bonum particularium duobus modis poſſe referri ad bonum commune, nempe vel ſpectando primario, ac per ſe, bonum commune; vel ex ſe, non ſpectato bono communi, quatenus etiam ſi bonum commune non ſpectetur, adhuc bonum partium eſt bonum totius. ſi bonum particularium primo modo referatur ab bonum commune, peculiare virtutis genus conſtituit, vt probat ratio ſupra allata ante reſpon-

ſionem

Digitized by Google

ſionem ad argumenta. Secundo autem modo relatio boni particularis ad bonum commune conſtituit diſtinctum virtutis genus. Habitus enim ſpecificantur ab actibus, & hi ab obiectis. quis autem neget diſtinctum ſpecie actum eſſe eum, quo fit aliquid ob bonum commune expreſsè intentum, ab eo, quo fit aliquid ob bonum particulare intentum, licet tale bonum cedat etiam in bonum commune?

Ad 3. ℞. In actione virtutis poſſe bonum commune ſe duobus modis habere, nempe vel vt mera circumſtantia, vel vt principale obiectum, & primariò intentum. operari primo modo, rationem habendo boni communis, ſpectat ad alias virtutes: operari autem primariò ob bonum commune, ſeu vt reddatur communitati iuſtum debitum, ſpectat ad peculiarem virtutem, nempe ad iuſtitiam legalem.

3. Hoc in loco diſputandum eſſet, An iuſtitia legalis ſit iuſtitia propriè dicta. Sed hoc dubium facilè ſolui poteſt ex dictis ad 4. propoſ. Si enim iuſtitiam propriè dictam dicamus eam, quæ inclinat ad reddendum alteri iuſtum propriè debitum, Iuſtitia legalis eſt propriè iuſtitia. & ita Ariſt. 5. eth. c. 2. ait Iuſtitiæ rationem vniuocè dici de iuſtitia legali, & particulari. Si verò iuſtitiam propriè dictam velimus eſſe tantùm eam, quæ eſt ad alterum omnino alterum, & quæ reddit omnino æquale; Iuſtitia legalis non eſt ſecundum hanc acceptionem propriè iuſtitia. Rurſus ſecundum quod iuſtitia legalis interdum verſatur circa quædam, quæ non ſunt debita alteri, niſi ſecundùm quamdam decentiam, vt infra dicemus, ſecundùm hæc non habet veram iuſtitiæ rationem.

VI. PROPOSITIO.

De Generibus Iuſtitiæ Particularis.

Iuſtitia particularis, alia Diſtributiua, alia Commutatiua. Diſtributiua eſt, quæ inter particulares, qui ſub aliqua communitate ſunt, facit [u] *æqualitatem Geometricam. Commutatiua, quæ facit æqualitatem Arithmeticam.* [u] ſup. Prop. 3. §. 4.

QVod rectè iuſtitia particularis diuidatur in Diſtributiuam, & Commutatiuam, probatur. Quia iuſtitiæ particularis eſt facere æqualitaté inter particulares, vt ſupra dictum eſt. Duplex autem æqualitas inter particulares contingere poteſt, nempe vel Geometrica, vel Arithmetica. ergo

duplex Iuſtitia. Aequalitas Geometrica contingit fieri in diſtributionibus, quæ fiunt inter particulares ex bonis communitatis: ideo iuſtitia, quæ hanc æqualitatem facit, appellatur Diſtributiua. Quæ verò æqualitatem arithmeticam facit, cõmutatiua nominatur; quia arithmetica æqualitas in commutationibus, id eſt, contractibus intercedit. Ex quibus intelligitur, in quo differant inter ſe Diſtributiua, & Commutatiua iuſtitia. Differunt enim [x] tum in ratione formali, tum in materia. [y] In ratione quidem formali; quia [z] diuerſum ſpecie iuſtum eſt, ſeu æqualitas Geometrica, à iuſto, & æqualitate arithmetica; diuerſam habens difficultatem in ſui proſequutione, ac diuerſam laudem, vt patet. Præterea licèt Diſtributiua, & Commutatiua iuſtitia conueniant ſecundum rationem æqualitatis in eo, quod æqualitas, quam eæ faciunt, non eſt metienda ex naturis rerum, vel accidentibus naturalibus, vt qualitatibus, magnitudine, numero, &c. Sed ex hominum æſtimatione, [a] cuius æſtimationis quaſi regula eſt hominum indigentia. tantò enim maioris, vel minoris res ab hominibus æſtimantur, quantò eis magis, vel minus indigent, ad finem ſcilicet aliquem vel neceſſarium humanæ vitæ, vel vtilem, vel iucundum. Differunt tamen iuſtitia Commutatiua, & Diſtributatiua inter ſe ſecundùm rationem æqualitatis; quia in Diſtributiua in faciendo æqualitatem inter duos particulares, ſemper, ac per ſe attenditur perſonarum dignitas, vt vni tantò plus tribuatur ex bonis communitatis, quam alteri, quantò dignitate, vel merito excedit alterum: at in commutatiua non attenditur in æqualitate facienda perſonæ dignitas, ſed tantum rei valor, verbi gratia, in venditione, in compenſando pretio rei emptæ non attenditur dignitas perſonæ, à qua rem emeris, ſed tantùm valor rei emptæ. interdum tamen per accidens attenditur perſonæ dignitas, nimirum cum ex dignitate perſonæ creſcit valor rei; vt accidit in compenſandis iniuriis, quæ eò ſunt maiores, ac proinde maiorem compenſationem exigunt, quò perſona offenſa eſt dignior.

x *Ariſt. 5. eth. c. 2. S. Th. 2. 2. q. 61. ar. 1.*
y *Ariſt. 5. eth. c. 3. & 4.*
z *ſup. Prop. 3. §. 4.*
a *Ariſt. 5. eth. c. 5.*

Rurſum differunt Iuſtitia Diſtributiua, & Commutatiua inter ſe in materia, non quidem remota, ſed proxima. Remota vtriuſque iuſtitiæ materia ſunt res, circa quas iuſtitiæ actus tanquam circa materiale obiectum verſantur, vt ſunt honores, pecunia, & cetera, quæ ſpectant ad humanum vſum. In hac materia non differunt. verſatur enim vtraque in iiſdem rebus vel diſtribuendis, vel compenſandis, vel commutandis. Res autem, quæ in diſtributionem, vel commutationem, ſeu compenſationem cadunt, aut ſunt diſtinctæ ab ipſis perſonis,

& ſepa

& ſeparatæ,vt pecunia, frumentum; aut cum illis coniunctæ, vt honor, vita, libertas. Materia proxima ſunt actus externi, quibus materia remota vſurpatur vel commutando, ſeu compenſando vel diſtribuendo. Qui actus externi, vt per eos exiſtat æqualitas, fiunt duobus modis; nempe vel tribuendo aliquid, vel detrahendo. Sunt autem hi actus materia, non quatenus recti ſunt, ſed quatenus rectitudinem à iuſtitia ſuſcipere poſſunt in æqualitate ad alterum facienda, vt iuſti reddantur. Actiones internæ voluntatis, quibus eligitur iuſta operatio externa erga alterum; non iuſtitiæ materia propriè,ſed potius ſunt actus eliciti ipſius iuſtitiæ. Quamquam eæ actiones internæ quatenus conſiderantur non vt rectæ, ſed rectificabiles per iuſtitiam, materia iuſtitiæ dici etiam ipſæ poſſunt. Poſſent etiam dici materia iuſtitiæ alij actus interni, vt paſſiones, non quatenus in eos inducitur mediocritas; quia hoc modo non iuſtitiæ: ſed aliarum virtutum materia ſunt: ſed quatenus à iuſtitia referuntur ad actus externos, qui ad iuſtitiam directè ſpectant. Poteſt etiam dici iuſtitia verſari circa aliquos actus internos; vt circa voluptatem, non quatenus voluptas eſt materia iuſtitiæ, ſed quatenus eſt effectus quidam conſequens ad rectam actionem iuſtitiæ; qua ratione dicuntur omnes virtutes morales, circa voluptates verſari, vt explicauimus ſupra q. 1. Iam iuſtitia Commutatiua, & Diſtributiua differunt in materia proxima, nempe in actibus externis, quos ſupra diximus. nam materia proxima iuſtitiæ diſtributiuæ ſunt diſtributiones bonorum communium, & onerum; materia autem commutatiuæ iuſtitiæ ſunt commutationes, ſeu compenſationes rerum quarumcumque ad humanum vſum ſpectantium. Commutationes autem, ſeu contractus, alij ſpontanei ſunt, alij inuiti, vt ſupra diximus propoſ. 3. § 4. Commutationes autem inuitæ ſunt materia iuſtitiæ,non quatenus ad ipſas v. g. ad furtum,veneficium, &c. mouet iuſtitia, ſeu quatenus eas emendat, ſeu compenſat, & ad æqualitatem redigit.

VII. PROPOSITIO.

De Generibus Iuſtitiæ Generalis.

Iuſtitia Generalis, ſiue legalis genera quatuor ſunt: Iuſtitia legalis ſpecificè ſumpta, Religio, Pietas, Obſeruantia.

1. IVſtitia Generalis, id eſt, iuſtum debitum reddens ei, quod vt generale quid, ſiue commune ſe habet reſpectu aliorum: ſiue legalis, id eſt, cuius iuſtitiæ iuſtum lege præſcribitur ſiue naturali, ſiue poſitiua: Hæc, inquam, iuſtitia duobus modis conſiderari poteſt. 1. Vt reddens iuſtum debitum communitati largè ſumptæ, id eſt ei, quod ſe habet vt totum reſpectu aliorum. & hoc modo iuſtitia generalis eſt genus ad quatuor ſpecies, quas in Propoſitione numerauimus. Sunt enim quatuor genera eorum, quæ ſe habent vt totum reſpectu aliorum, nempe primum principium omnium, qui eſt Deus; Principium ſecundum, quale ſunt Patria, Parentes; Superiores ratione meræ excellentiæ, aut gubernationis, quales ſunt Reges, & Duces; Communitas, vt communitas, qualis eſt quælibet hominum congregatio legitima. His quatuor generibus totorum quatuor iuſtitiæ legalis genera reſpondent, Religio, Pietas, Obſeruantia, Iuſtitia legalis preſsè ſumpta. 2. Poteſt conſiderari iuſtitia legalis vt reddés iuſtum debitum communitatis ſtrictè ſumptæ, id eſt, Congregationi hominum legitimam inter ſe ſocietatem habentium. & hoc modo iuſtitia legalis peculiare quoddam iuſtitiæ genus eſt non ſolùm à iuſtitia particulari, ſed etiam à Religione, Pietate, Obſeruantia diſtinctum; & iuſtitia politica dici poſſet, vt eo nomine diſtinguatur à iuſtitia legali, quod eſt genus ad quatuor ſpecies in Propoſ. numeratas.

De Religione.

a S. *Tho.* 2. 2. *q.* 81. & 82.

2. [a] Religio inclinat hominem ad debitum Deo cultum, & honorem exhibendum tanquam omnium Creatori, ac Domino. Cultus autem, ſiue reuerentia, ſiue honor diuinus, quod eſt obiectum Religionis, habet duo; alterum materiale, quod eſt quoduis officium ſiue internum, ſiue externum, quod fit à nobis accommodatè ad excitandam de Deo in nobis, aut in aliis, talem exiſtimationem, qualem re vera de diuina excellentia, & maieſtate habere conuenit: alterum formale, quod eſt ipſa exiſtimatio propriè conueniens excellentiæ, ac maieſtati diuinæ. Verſatur autem Religio circa ſuum obiectum, qui eſt cultus diuinus, quo homo ſe, ſuaque Deo ſubiicit, vt primo principio, multis actibus; quorum tria ſunt genera. Primum eorum, qui immediatè ab ipſo Religionis habitu eliciuntur, fiúntque à voluntate; in quibus præcipuum locum habet Deuotio; quo actu promptè volumus exequi omnia, quæ pertinent ad Dei ſeruitium, atque ita totos nos diuino cultui mancipamus. oritur autem maximè is actus tum ex conſideratione diuinę bonitatis, & beneficiorum, quæ Deus in nos confert; tum ex cognitione propriorum defe-

ctuum,

Digitized by Google

ctuũ, ex qua cognoſcit homo maximè oportere Deo niti. Secundum actuum genus eſt eorum, qui ad alias quidem virtutes pertinent, ſed ad Religionem ſpectant quatenus ab ipſa imperantur. Dicitur autem vna virtus imperare alij: quatenus homo ex affectu, quem habet ad obiectum vnius virtutis, excitatur ad actum alterius virtutis. hoc modo ad Religionem ſpectant actus omnium virtutum, cum ad cultum Deo exhibendum referuntur. Tertium genus actuum eſt eorum, qui ad ſolam Religionem ſpectant, quia immediatum eorum obiectum eſt cultus diuinus; ſed non eliciuntur immediatè à voluntate, vbi eſt Religionis habitus, ſed ab aliis potentiis. Horum autem actuum multa ſunt genera pro varietate eorum, quæ Deo ſubiiciuntur. illa ſunt præcipua, oratio, votum, iuramentum, adoratio, ſacrificium, oblatio, de quibus ſingillatim agitur in ſacra Theologia.

De Pietate.

3. [b] Pietas, eſt virtus, per quam debitus cultus tribuitur iis, quorum beneficio poſt Deum ſubſiſtimus, & gubernamur, nempe parentibus, & patriæ, atque adeo etiam propter hos iis, qui vel neceſſitate aliqua ſanguinis cum parentibus, vel beneuolentiæ vinculo cum patria coniuncti ſunt. Ex hac Pietatis deſcriptione colligitur hanc virtutem etiam erga filios, & coniugem exerceri: quia filij ſunt aliquid auorum, à quibus deſcendunt; quare coluntur parentes in filiis aui filiorum: & coniux quatenus ad filios procreandos pertinet, qui ſunt maximè conſanguinei auorum, etiam ad pietatis obiectum ſpectat; quare coluntur parentes in coniuge. complectitur ergo Pietatis obiectum & filios, & coniugem.

b S. Tho. 2. 2. q. 101.

De Obſeruantia.

4. [c] Obſeruantia, eſt virtus, per quam tribuimus cultum perſonis in dignitate conſtitutis, per quam vel actu gubernant nos, vel ſunt apti ad gubernandum. Spectat etiam ad hanc virtutem cultus, qui exhibetur perſonæ excellentem virtutem habenti, quia eà virtus ad dignitatem diſponit. Habet autem obſeruantia varias ſpecies pro diuerſitate dignitatum. alia enim eſt obſeruantia, qua milites colunt Ducem; alia, qua diſcipuli præceptorem, &c.

c S. Tho. 2. 2 q 102.

De Iuſtitia legali ſpecificè ſumpta.

5. Iuſtitia legalis, vt eſt ſpecies ad iuſtitiam legalem genericè ſumptam, eſt virtus, quæ inclinat ad reddendum iuſtum debitum communitati vt communitas eſt. Hæc virtus alio nomine iuſtitia politica dici poteſt. In reddendo autem iuſto debito ſpectat peculiariter bonum commune. Bonum autem commune in felicitate Reip. ſiue communitatis eſt poſi-

Digitized by Google

tum. Felicitas autem duplex tum actiua, tum contemplatiua, de qua diximus d. 2.

De Epiiceia, ſeu Æquitate.

d Ariſt. 1. e h c. 10. S. Thom. 2. 2. q. 120.

[d] Epiiceia, quam latinè æquitatem appellamus, videtur hoc in loco ponenda. videtur enim eſſe vel vt genus quoddam iuſtitiæ legalis genericè ſumptæ, quod ita ſe habeat ad reliqua iuſtitiæ legalis genera, vt ſubſtantia ad accidentia, nempe vt quid nobilius illis; vel vt pars quaſi integralis iuſtitiæ legalis genericè ſumptæ. eſt enim epiiceia virtus. quæ in reddendo iuſto, & in actionibus cuiuſlibet virtutis, de quibus lata eſt lex, reſpicit vt regulam non legem, ſed intentionem legiſlatoris, ſeu ipſam quidem legem, non vt verbis ſonat, ſed ſecundùm intentionem legiſlatoris. Quare ſolet appellari correctio legis, & interpretatio. quamquam non interpretatur propriè legem; quia non explicat illam in dubiis; ſed facit contra eius verba, & ſecundùm intentionem legiſlatoris in iis tantùm, in quibus clarè cernitur ea eſſe intentio legiſlatoris. Habet autem epiiceia virtutis rationem; quia interdum agere ſecundùm verba legis, eſſet malè agere; vt lege præcipiente depoſita eſſe reſtituenda poſcentibus, ſi quis furioſo dum eſt in furia enſem depoſitum poſcenti redderet, aut alicui poſcenti in patriæ impugnationem, malè ageret. Adhibenda autem eſt epiiceia propter caſus particulares, quibus à legiſlatoribus, qui in cōdendis legibus attendunt ad ea, quæ vt plurimum accidunt, non potuit per leges prouideri.

VIII. PROPOSITIO.

De Virtutibus, quæ ſunt affines Iuſtitiæ.

Virtutes iuſtitiæ affines ſunt, quæ participant rationem iuſtitiæ, & ſimilitudinem habent cum illa, quatenus ſunt ad alterum; deficiunt tamen ab eadem ratione, quatenus non reſpiciunt iuſtum ſub perfecta, & ſtricta debiti ratione. Eæ ſunt Gratia, Liberalitas, Magnificentia, Affabilitas, Veritas, Vrbanitas.

1. SI Iuſtitiæ ratio ſtrictiſſimè ſumatur vt reſpicit perfectè alterum, & perfectè æquale; Iuſtitiæ ita ſtrictè ſumptæ ſunt affines non ſolum eæ virtutes, quæ in hac propoſitione numerantur, ſed omnes etiam ſpecies Iuſtitiæ legalis, de quibus in 7. Propoſ. dictum eſt. Sumpta autem Iuſtitiæ ratione latiùs, quatenus reſpicit iuſtum debitum

Digitized by Google

debitum, ſiue illud ſit perfectè æquale ſiue non ſit; ſiue ad perfectè alterum, ſiue ad alterum ſecundùm quid: ita iuſtitiæ ſunt affines eæ virtutes, de quibus nunc agimus.

De Gratia.

2. [e] Gratia, ſiue Gratitudo, eſt virtus per quam conuenienti aliquo modo compenſatur gratioſum beneficium, acceptum ab aliquo particulari. Ab aliquo, inquam, particulari; quia compenſare beneficia à Primo principio accepta ſpectat ad Religionem; compenſare accepta à principio ſecundo, ad Pietatem; compenſare accepta à perſonis in dignitate conſtitutis, quæ ſunt principia gubernationis & beneficiorum communium ſpectat ad Obſeruantiam. Quare Gratitudo eſſet quædam ſpecies iuſtitiæ legalis, numeranda cum Religione, Pietate, Obſeruantia; niſi deficeret à ratione debiti, quod in iuſtitia legali, & eius ſpeciebus reſpicitur. harum enim debitum eſt debitum legale oriens ex dominio; debitum autem gratitudinis oritur ex decentia, deficiens à perfecta, & ſtricta debiti ratione.

e *S.Tho.2.2.q.106.*

De Liberalitate.

3. [f] Liberalitas mixta quædam virtus eſt, duplicem inclinationem habens, alteram ad moderandum paſſiones circa diuitias, alteram ad inſumendum diuitias tum ad vtilitatem propriam, tum ad vtilitatem aliorum. Liberalem enim omnes putant eum, qui liberum animum habet ab inhærendo diuitiis, vt ob id propenſionem habeat ad impendendum illas ſecundùm rectam rationem, & ad vſum proprium, & ad vtilitatem aliorum. quamquam ad virtutem etiam liberalitatis ſpectat honeſta acceptio, vt cum accipit quis quantum & vnde accipere debet, & cum accipit ſine immoderata cupiditate, & vt habeat, vnde aliis honeſtè largiatur. ſed largitio principaliter à liberalitate ſpectatur; quia præſtantius eſt dare, quàm accipere. eſt autem liberalitas iuſtitiæ affinis, non quatenus paſſiones moderatur, neque quatenus verſatur circa diuitias in ordine ad proprium commodum; ſed quatenus eſt ad alterum, impendens diuitias in commodum aliorum, & largitiones faciens.

f *Ariſt. 4. eth.c. 1. S. Thom.2.2. q.117.*

De Magnificentia.

4. [g] Magnificentiæ ratio conſentit cum Liberalitatis ratione in eo; quod vtraque circa pecuniarum, & earum, quæ pecunia menſurantur, actiones verſatur: ſed liberalitatis ratio differt à Magnificentiæ ratione; quod liberalitas circa omnes pecuniarum actiones eſt, exceptis ſumptuoſis; Magnificentia ſumptuoſas actiones ſpectat, eaſque magnas, decoras, diuturnas. ſpectat autem hæc magna ſecundùm rectam rationem,

g *Ariſt. 4. eth.c. 2. S. Tho.2.2.q. 134.*

Digitized by Google

quæ dictat magnos ſumptus faciendos ſpectatis omnibus circumſtantiis, præſertim propriæ perſonæ, ac boni communis. Præterea differt Liberalitas à Magnificentia, quòd Liberalitas vtilitatem ſpectat, Magnificentia ſplendorem, & ornamentum: Liberalitas bonum proprium, & amicorum maximè intuetur, Magnificentia bonum ciuitatis, familiæ, cultum diuinum: Magnificentia in dando ſolum occupata eſt, Liberalitas etiam in accipiendo.

De aſſabilitate.

h *Ariſt. 4. eth. c. 6. S. Thom. 2. 2. q. 114.*

5. [h] Aſſabilitas, quæ alio nomine Amicitia dicitur, eſt virtus; per quam quis iis, quibus cum conuiuit, variis officiis ſe carum reddit. Quatenus enim homo eſt animal ſociale, debet ita ſe cum aliis habere, quibus cum agit, vt eos ſecundùm rectam rationem non contriſtet, ſeque illis amabilem reddat, ne ſoluat ſocietatem cum illis. obiectum ergo Aſſabilitatis ſunt officia quæ redduntur aliis, non ex debito alio, quàm decentiæ. ex quo intelligitur hanc virtutem non eſſe ſpeciem iuſtitiæ, licet circa alios verſetur, quia deficit à ratione debiti; eſſe tamen Iuſtitiæ affinem, quatenus eſt ad alterum cum debito decentiæ. Differt hæc virtus ab Amicitia, licèt ipſa quoque amicitiæ nomine nuncupetur: quod amicitia præter officia, quæ reddit amicis, dicit amorem erga amicos; hæc autem non dicit amorem, ſed præcisè verſatur circa officia, quæ verbis, & factis exhibentur aliis vt conuiuens aliis ſit illis iucundus, & carus. Sunt & aliæ duæ virtutes, quæ in ſermonum, & factorum communione verſantur, veracitas, & vrbanitas; quarum altera circa veritatem aliis exhibendam, altera circa iocos eſt.

De Veritate.

i *Ariſt. 4. eth. c. 7. S. Thom. 2. 2. q. 109.*

6. [i] Veritas ſiue veracitas, eſt virtus, per quam talem ſe quis exhibet alteri tum verbis, tum factis qualis re verà eſt. Ad hanc virtutem reuocatur Fides, ſeu Fidelitas. eſt autem Fidelitas virtus, quæ inclinat ad exequendum quodcumque opus promiſſum.

De Vrbanitate.

k *Ariſt. 4. eth. c. 8. S. Tho. 2. 2. q. 161. ar. 2.*

[k] Vrbanitas, ſeu facetudo, quæ Græcis Eutrapelia dicitur, eſt virtus, quæ concinnè, & lepidè, ac ſecundùm rectam rationem circa ſales, & iocos verſatur. Recta autem ratio dictat penſandas eſſe circumſtantias perſonarum, loci, temporis & cetera eiuſmodi. Non enim iocus ex virtute exhibetur, niſi conueniat perſonæ illum exhibenti, ei, cui exhibetur, tempori, loco, &c. & niſi exhibeatur ob finem honeſtum; qualis eſt quies animi, & recreatio, quæ interdum neceſſariæ ſunt hominum vitæ.

De

Digitized by Google

De Obedientia.

[l] Obedientia, eſt habitus quo exequimur actus præceptos, quia præcepti ſunt. Executio enim actuum præceptorum, ſi non fiant ſub ea formalitate quia præcepti ſunt, non eſt obedientia formalis, ſed materialis, ſpectans formaliter ad alias virtutes. Actus enim omnium virtutum eſſe poſſunt obedientiæ materia. Obedientia autem quatenus exequitur actum præceptum quia præceptus eſt, peculiaris quædam virtus eſt ab aliis, virtutibus diſtincta, quia peculiare habet obiectum ab obiectis aliarum virtutum diſtinctum, nempe Præceptum. & quia ſuperior, cuius eſt præcipere, habet ius in ſubditum, vt ea, quæ præcipit, exequutioni mandentur; ideo executio rei præceptæ eſt quædam iuſti debiti redditio. videtur ergo obedientia eſſe quædam ſpecies iuſtitiæ. & quidem videtur eſſe ſpecies iuſtitiæ legalis, quia reſpicit alterum non vt perfectè alterum; quia, reſpicit ſuperiorem qui habet dominium in ſubditum, ratione cuius dominij ſubditus eſt aliquid ſuperioris. cum autem ſint varia ſuperiorum genera, nempe Deus, Parentes, homines in dignitate conſtituti; non tamen ob id obedientia eſt diuerſæ ſpeciei; quia reſpicit omnem ſuperiorem ſub ea præciſè ratione, vt præcipiens eſt. Quamuis autem obedientia ſit peculiaris ſpecies iuſtitiæ legalis; quia tamen non ſepecificatur à perſonis quibus reddit iuſtum debitum, vt ſpecificantur aliæ ſpecies iuſtitiæ legalis, ideo non videtur per ſe numeranda cum ſpeciebus iuſtitiæ legalis, ſed cum ſingulis connectenda, nempe vt reddens perſonis, circa quas ceteræ iuſtitiæ legalis ſpecies verſantur, iuſtum debitum quo ad executionem rei præceptæ vt præceptæ: ergo ratione huius connexionis dici poteſt Obedientia virtus affinis ſpeciebus iuſtitiæ legalis.

l S. Tho. 2. 2. q. 104.

De Vindicatione.

[m] Vindicatio, eſt virtus, per quam iniurias honeſtè vlciſcimur intentione remouendi nocumenta. vltio enim poteſt fieri vel intentione nocendi, vel ad remouendum nocumenta, ſecundo modo verſatur circa obiectum honeſtum; ac proinde poteſt eſſe actus virtutis. Porrò differt vindicationis virtus à iuſtitia vindicatiua; quod licet vtraque circa vltionem verſetur, id eſt, circa retribuendum malum ei, qui malum intulit; Iuſtitia vindicatiua ſpectat retributionem mali vt facientem æqualitatem, ſeu compenſantem malum alteri illatum; vindicatio autem ſpectat retributionem mali, non vt facientem æqualitatem, ſed præciſè vt remouentem nocumentum iniuriæ illatæ. Quare vindicatio non eſt ſpecies iuſti-

m S. Th. 2. 2. q. 108.

tiæ,ſed virtus iuſtitiæ affinis quatenus eſt ad alterum. Iuſtitia autem vindicatiua ſpecies eſt iuſtitiæ commutatiuæ, quia circa iuſtum arithmeticum verſatur,quatenus tantum infert damni ei,qui damnum intulit, quantum fuit damnum illatum.[n] In recompenſando autem damno illato,vt fiat æqualitas,non debet fieri Retaliatio, id eſt Repaſſio eiuſdem damni,quod illatum eſt; vt, ſi quis ruſticus Magiſtratum alapa percuſſerit,ipſe quoque alapa repercutiatur. Retaliatio enim non ſemper facit æqualitatem. quia, exempli cauſa, maioris valoris eſt damnum,quod recipit Magiſtratus cum alapa percutitur à ruſtico,quam compenſatio, quæ redditur Magiſtratui dum repercutitur ruſticus.

[n] *Ariſt. 5. eth. c. 5.*

IX. PROPOSITIO.

De vitiis iuſtitiæ contrariis.

Iuſtitiæ iniuſtitia opponitur. Vt autem duo ſunt prima iuſtitiæ genera, Particularis, & Legalis, ita & iniuſtitiæ. alia enim, eſt iniuſtitia particularis, alia illegalis. Religioni duo vitiorum genera apponuntur, alterum per exceſſum circumſtantiarum indebitarum, Superſtitio; alterum per defectum, Irreligioſitas. Liberalitati oppoſitæ ſunt Auaritia, & Prodigalitas; Magnificentiæ Paruificentia, & Apirocalia; Affabilitati Adulatio, & Litigium; Vrbanitati Scurrilitas, & Ruſticitas.

De Iniuſtitia.

1. QVot modis dicitur iuſtitia, tot etiam modis dicitur iniuſtitia. vt enim iuſtitia dicitur omnis habitus bonus quatenus inclinat ad actum conformem rationi, ac legi cuicumque: ita etiam Iniuſtitia appellatur quicumque habitus malus inclinans ad aliquid legi repugnans. ita Ariſt. 5. eth. c. 1. appellat iniuſtum eum, qui eſt illegitimus, id eſt, à lege exorbitans in quacumque materia. 2. Vt iuſtitia ſignificatione magis ſtricta dicitur Iuſtitia legalis; ita iniuſtitia magis ſtrictè eſt habitus inclinans ad agendum cōtra bonum commune, ex certa intentione agendi contra illud. hoc enim bonum certa intentione ſpectatur à iuſtitia legali. 3. Vt iuſtitia ſtrictiſſimè ſumpta eſt habitus inclinans ad ſimpliciter iuſtum,& ad perfectā æqualitatem faciendam; qualis eſt iuſtitia particularis, cuius duo ſunt genera, Commutatiua, & Diſtributiua: ita iniuſtitia ſtrictiſſimè ſumpta eſt vitium huic iuſtitiæ

Digitized by Google

ſtitiæ contrarium, nempe quod inclinat ad inæqualitatem, ſeu iniuſtum iuſto ſimpliciter, ac perfectæ æqualitati contrarium.

2. Iniuſtum porrò, vt ſit formaliter obiectum huius iniuſtitiæ, duo requirit, nempe voluntarium ex parte agentis, id eſt, vt agens operetur iniuſtum volens, & ex electione; & inuoluntarium ex parte patientis, vt qui iniuſtum patitur, patiatur nolens. [o] Quod requiratur voluntarium ex parte agẽtis, probatur: Quia formaliter iniuſtum eſt, quod eſt moraliter iniuſtum: moralitas autem pendet ex voluntate agente cum aduertentia rationis, vt dictum eſt d. 1. q. 3. Quare iniuſtum, quod non eſt voluntarium, eſt iniuſtum materiale: & is, qui iniuſtum operatur inuoluntariè, dicetur agere iniuſtum, ſed non iniuſtè. Poteſt autem contingere, vt iniuſtè quis agat, & aduertenter, ſed non ex habitu iniuſtitiæ, neque ex affectu ad iniuſtum, ſed ex alia paſſione, vt qui furatur vt fornicetur: & is, licèt ſit iniuſtus quatenus iniuſtè operatur; poteſt tamen cum Ariſtotele dici Non eſſe iniuſtus, quia non ex habitu iniuſtitiæ, neque ex affectu ad iniuſtum operatur. [q] Quod rurſum ad formaliter iniuſtum, quod eſt obiectum iniuſtitiæ, requiratur ex parte patientis inuoluntarium, probatur. 1. Quia iniuſtum formaliter eſt iniuſtum morale: morale autem iniuſtum opponitur iuſto, ſeu æqualitati morali: moralis autem æqualitas eſt æqualitas volita: at cum quis volens patitur iniuſtum, non vult iuſtum, ſeu æqualitatem. ergo iniuſtum quod patitur, non opponitur iuſto morali, ac proinde non eſt formaliter iniuſtum.

o. *Ariſt. 5. eth. c. 8.*

p *Ariſt. 5. e. h. c. 9.*

2. Quia iniuſtum eſt, quod tollit iuſtum alteri debitum: debitum autem alteri non eſt, quod non eſt illius: illius autem non eſt, quod ille non vult: non vult autem, qui iniuſtum vult: cedit enim iuri ſuo.

3. Ex his colliguntur duo. 1. [q] Neminem ad ſe ipſum exercere poſſe actum iniuſtitiæ; non ſolum quia iniuſtum iuſto opponitur, non eſt autem propriè iuſtum vbi non eſt alteritas, non eſt autem propriè alteritas eiuſdem ad ſeipſum: ſed etiam quia ad formaliter iniuſtum requiritur inuoluntariũ ex parte patientis vt dictum eſt; qui autem ipſe ſibi aliquid detrahit, volens detrahit; ac proinde defectum rei, quam ſibi detrahit, non patitur inuoluntariè. Secundum, quod ex dictis colligitur, eſt, eum, qui facit iniuſtum, iniuriam inferre alteri non ſolum quatenus ei aliquid detrahit, ſed etiam quatenus detrahendo contra eius voluntatem facit. Quare in æqualitate facienda non ſolum debet fieri compenſatio pro damno illato; quæ fit vel reſtituendo id, quod ablatum eſt,

q *Ariſt. 5. eth. c. 11.*

Digitized by Google

vel alio modo ſatisfaciendo, vt ſubeundo aliquam pœnam: ſed etiam debet fieri ſatisfactio pro iniuria illata, quatenus detrahendo contra alterius voluntatem fecit; quæ ſatisfactio ſolet fieri per aliquid pœnale, vt quemadmodum ipſe intulit alteri, quod illi diſplicuit, ita ipſi inferatur aliquid, quod ei diſpliceat, atque ita fiat æqualitas. Fit autem æqualitas dum cõpenſatur alteri id, quod ratione iniuſti illati habet minus, quàm debet habere, & ab eo, quod iniuſtum intulit, tollitur id, quod habet plus ratione iniuſti illati.

4. An autem vni iuſtitiæ generi vnum tantum opponitur genus iniuſtitiæ? An, cum virtus circa mediocritatem verſetur, quælibet iuſtitia, quippe virtus, media eſt inter duo vitia extrema, quorum alterum circa exceſſum, alterum circa defectum verſetur? Dicendum videtur cuilibet iuſtitiæ vt iuſtitia eſt æqualitatem faciens, vnum tantum vitium opponi, quod eſt per defectum. Solus enim defectus inæqualitatem facit, quæ debitam æqualitatem tollat. Exceſſus autem, vt exceſſus eſt, non tollit æqualitatem debitam; ſed poſita illa, ponit adhuc aliquid aliud, nempe id, quod facit exceſſum. Quare poſitio exceſſus, vt exceſſus eſt, non eſt iuſtitiæ contraria, vt iuſtitia eſt. Poſſet autem contingere vt exceſſus in vno extremo inæqualitatem faceret in altero extremo per defectum alterius extremi; & ita exceſſus opponeretur iuſtitiæ, non vt exceſſus eſt, ſed vt cauſans defectum in altero. Iuſtitiæ ergo vt iuſtitia eſt, vnum tantum vitium opponitur, quod eſt per defectum. Sed ratione circumſtantiarum, quæ reddendo iuſto debito ſpectandæ ſunt, poteſt duplex vitium vni iuſtitiæ opponi, alterum per defectum ſiue iuſti debiti, ſiue circumſtantiæ debitæ; alterum per exceſſum, ſeu additionẽ alicuius circumſtantiæ indebitæ.

De Iniuſtitia illegali.

5. Iniuſtitia illegalis eſt, quæ ex contemptu boni communis, & ex certa intentione faciendi contra illud, inclinat ad committẽdum peccatum aliquod contra quamuis virtutem. Ex hac definitione intelligitur iniuſtitiam illegalem eſſe vitium diſtinctum ab aliis vitiis; quia eius obiectum habet rationem formalem diſtinctam à rationibus formalibus obiectorum aliorum vitiorum; vt ſupra dictum eſt iuſtitiam legalem eſſe virtutem diſtinctam ab aliis virtutibus, eſt autem iniuſtitia illegalis cauſa ceterorum vitiorum quatenus ex contemptu boni communis inducitur homo ad quodcunque peccatum perpetrandum, nempe vt noceat bono communi.

De

Digitized by Google

De Superſtitione.

6 [r] Superſtitio eſt vitium, quod inclinat ad indebitè vſurpandum diuinum cultum, vſurpatur autem diuinus cultus indebitè cum vel creaturæ tribuitur, vel Creatori indebito modo. Tribui poteſt creaturæ tribus modis. 1. Spectando ſolùm creaturæ gloriam. & hæc ſuperſtitio eſt Idolatria. 2. Procurando ex creatura inſtructionem, & cognitionem rerum occultarum; & hoc ſuperſtitionis genus dicitur Diuinatio. 3. Procurando ex creatura bona ſiue corporis, ſiue animi per media non ordinaria, & à Deo conſtituta, quæ proinde à ſolo Deo expectari deberent. & hæc dicitur Obſeruatio vanarum obſeruantiarum. & referri poteſt ad nocumenta eis bonis contraria, alteri inferenda. Creatori autem indebito modo tribuitur diuinus cultus, cum is aut falſus eſt, aut ſuperfluus. Falſus eſt, cum diuini honoris cauſa adhibentur quædam, quæ aut falſum ſignificant, vt ſi nunc adhiberentur cæremoniæ veteris legis; aut eccleſia non vult adhiberi, vt ſi quis ſacris admiſceret prophana. Superfluus eſt, ſi iudicio proborum, & ſapientum, neque ad excitandum interiorem ſpiritum, neque ad diuinam gloriam pertinet.

r *S. Th. 2. 2. à q. 92. vſque ad 97.*

De Irreligioſitate.

7 [ſ] Irreligioſitas eſt, quæ circa materiam, ſiue obiectum Religionis ita verſatur, vt ex propria ratione peculiariter illam quaſi vilipendat, & deſpiciat. quare videtur illam auerſari, atque adeo quaſi non attingere; & eatenus dicitur vitium contrarium Religioni per defectum. Huius autem quatuor ſunt genera: Tentatio Dei, & Periurium. quibus ipſe Deus deſpicitur; Sacrilegium, & Simonia, quibus res diuinæ, & ſacræ, pertinentes ad diuinum cultum, irreuerenter tractantur. Tentatio Dei eſt, per quam ex dubitatione de aliqua perfectione diuina aliquid agitur experiendi cauſa, vtrum Deus habeat illam perfectionem, nec ne. Poteſt autem dubitatio eſſe vel expreſſa; vel interpretatiua, & implicita, cum quis etiam ſi expreſsè non dubitet de diuina perfectione, id tamen agit, quod ſuapte natura ad nihil aliud pertinere, & referri poſſe videtur, quam ad ſumendam experientiam de diuina perfectione, quaſi de illa dubitaretur; vt, cum quis neglectis mediis à diuina prouidentia conſtitutis, aliquid agit, expectans effectum à ſolo Deo, nulla rationabili cauſa ad id mouente. Periurium eſt, quo vel cum veritatis, vel cum defectu cuiuſuis earum circumſtantiarum iuratur, quas Theologi ad iuramenti rectitudinem docent requiri. Sacrilegium, eſt violatio, ſiue irreuerentia rei ſacræ vt ſacra eſt; violatur autem res ſacra vt ſacra eſt, cum

ſ *S. Th. 2. 2. à q. 97. vſque ad 101.*

Digitized by Google

eſt, cum quid agitur repugnans ei diuino cultui, ad quem res eſt deſtinata. Pro triplici autem rerum ſacrarum genere, nempe Perſonarum, Rerum, locorum, triplex eſt genus ſacrilegiorum. Simonia, eſt voluntaria, & deliberata emptio, vel venditio rei ſpiritualis, aut alicuius, quod ſit rei ſpirituali annexum.

De Auaritia, & Prodigalitate.

t *Ariſt. 4. eth. c. 1. S. Tho. 2. 2. q. 181. a. 4. & q. 119. ar. 1.*

8.[t] Dictum eſt ſupra Liberalitatem eſſe mixtam virtutem, duplicem inclinationem habentem, alteram ad moderandum paſſiones circa diuitias, alteram ad largiendum. Huic ergo mixtæ virtuti duo quoque mixta vitia opponuntur, nempe Prodigalitas, & Auaritia, ſiue Illiberalitas. Prodigalitas mixta eſt ex defectu affectionis erga diuitias, habens erga illas minorem ſolicitudinem, quàm deberet; & ex exceſſu largitionis, plus debito diuitias largiendo.

Auaritia mixta eſt ex exceſſu affectionis in diuitias, nimium in eas amorem, & deſiderium, ac delectationem habens; & ex defectu in largiendo. Itaque tum Prodigalitas, tum Auaritia opponuntur Liberalitati, vtraque ſecundùm exceſſum, & defectum, ſed diuerſo modo, vt dictum eſt. Solet autem interdum Auaritia ſumi pro immoderata acceptione, & conſeruatione diuitiarum, quatenus eæ acquiruntur vltra debitum, aliena ſurripiendo, vel retinendo, & ſecundùm hanc acceptionem Auaritia opponitur Iuſtitiæ commutatiuæ, ſeu iuſtitiæ, ad quam ſpectat facere iuſtum arithmeticum.

De vitiis Magnificentiæ oppoſitis.

u *Ariſt. 4. eth. c. 2. S. Thom. 2. 2. q. 135.*

9.[u] Magnificentiæ obiectum, vt ſupra dictum eſt, eſt opus magnum ob finem honeſtum, & magni ſumptus, pro vt magno operi faciendo congruũt. Contingit autem ab hac obiecti mediocritate recedere tum per defectum, intendendo paruos ſumptus, ſeu parum pro opere faciendo conſumere; ad quam intentionem conſequitur paruum opus: tum per exceſſum, excedendo in ſumptibus proportionem, quam debent ad opus habere ſecundùm rectam rationem. vitium per defectum Paruificentia nominatur, vel indecora Parſimonia; vitium per exceſſum græce βαναυσία Banauſia dicitur, id eſt, fabrilis, & vilium opificum in ſumptu faciendo indecentia, vel ἀπειροκαλία Apirocalia, id eſt, elegantiæ inſcitia, ſeu vacuitas honeſtatis, ac decori.

De Adulatione, ac Litigio.

x *Ariſt. 4. eth. c. 6. S. Tho. 2. 2. q. 115. & 116.*

10.[x] Affabilitati, quæ iucundum honeſtis in alios officiis conuictum intendit, duo vitia opponuntur, Adulatio, ac Litigium. Adulatio, excedit in delectando verbis, vel factis in communi conuerſatione. Contingit autem multis modis

exce

excedere 1. Cum propter aliquod bonum exequendum, aut malum vitandum, debet quis contriſtare potius alios, quàm delectare. 2. Cum laudantur res malæ, aut non certæ. 3. Cum ex laude timetur inanis gloria. 4. Cum delectatio adhibetur ſola intentione delectandi, nullo fine honeſto, & qui ita delectat appellatur Placidus. 5. Cum delectatio adhibetur intentione lucri, & qui ita delectat dicitur Blandus, & Adulator, ſtrictè ſumpto adulationis nomine.

Litigium deficit à medio affabilitatis; eſtque vitium, quo quis contrariatur iis, quibus conuiuit, neque veretur eos cõtriſtare, non ex defectu amoris, quia talis contradictio pertineret ad diſcordiam; ſed tantùm quia non curat contriſtare.

De Mendacio, Simulatione, Iactantia, Ironia.

11. [y] Poteſt quis veracem ſe alteri exhibere aut circa ſeipſum, præſeferendo dictis, vel factis talem, qualis re vera eſt; aut circa alia, ità ſermone, vel factis ſignificando ea eſſe, qualia verè ſunt, aut ſaltem qualia ab ipſo putantur eſſe. Vitium, quo quis ſignificat verbis ſe, vel alia alio modo ſe habere, quã re vera ſe habeant, Mendacium appellatur. Hoc idem ſi non verbis, ſed factis indicetur, Simulatio nominatur. Requiritur autem ad formalem rationem tum mendacij, tum ſimulationis voluntas enunciandi, & ſignificandi falſum. ea voluntate poſita tum mendacium, tum ſimulatio vitia formaliter ſunt: quia contra rectam rationem eſt ſumere ſigna externa, quæ inſtituta ſunt ad cogitationes indicandas, ad aliud ſignificandum, quam cogitatur, idque animo fallendi. Cum autem veritas medij cuiuſdam rationem habeat, contingat autem vel eam tranſgredi in maius addendo ei aliquid falſum; vel ab ea deficere in minus, detrahendo aliquid à vero: inde fit, vt duo ſint mendacij, & ſimulationis genera, alterum per exceſſum, alterum per defectum. vitium quo quis peculiariter circa ſe ipſum excedit, maiora de ſe verbis enunciando, quàm re vera ea ſunt, peculiari nomine Iactantia dicitur: Id ſi factis fiat, dicitur Arrogantia: Simulatio autem illa, qua quis ſimulat perſonam alterius, vt cum peccator ſimulat perſonam iuſti, appellatur Hypocriſis. vitium, quo quis à veritate deficit minora de ſe verbis enuncians, Ironiæ nomen habet; Diſſimulationis, ſi idem factis ſignificet.

[y] *Ariſt. 4. eth. c. 7. S. Th. ar. 2. q. 110. 111 112. 113.*

De Scurrilitate, ac Ruſticitate.

10. [z] Vrbanitas, cuius obiectum ſunt Ioci concinni, & ſecundùm rectam rationem, media eſt inter Scurrilitatem, & Ruſticitatem. Scurræ ſunt, qui ſibi modum in ridiculis non adhibent, vincunturque cupiditate ridicula dicendi: quare, vt riſum moueant, nec ſibi parcunt, nec aliis: taliaque in ſe,

[z] *Ariſt. 4. eth. c. 8.*

Digitized by Google

ac alios dicunt, qualia honeſti hominis aures non ferant. Agreſtes contra, & Inſulſi, nec ipſi quicquam feſtiuè dicere queunt; & iis, qui dicunt, ſtomachantur.

X. PROPOSITIO.

De Iuſtitiæ ſubiecto.

a S.Th l. 1 contra g. c. 93. rat. 5. & 1. p. q. 21. a. 1.

Subiectum Iuſtitiæ voluntas, non ſolùm humana, ſed [a] *etiam diuina.*

1. IVſtitiam eſſe in voluntate probatur 1. Quia Ariſt. 5. eth. c 1. ait Iuſtitiam nominari eiuſmodi habitum, quo homines iuſtè agunt, voluntque iuſta. 2. Quia ſupra Prop. 4. dictum eſt Iuſtitiam eſſe habitum, quo quis conſtanti, ac perpetua voluntate ius ſuum vnicuique tribuit. quod etiam habetur in Iuſtitiæ definitione apud Vlpianum in l. Iuſtitia ff. de iuſt. & iur. 3. Quia voluntas tendere poteſt per actum ad obiectum iuſtitiæ, nempe ad æqualitatem faciendam cum altero, & ad bonum alienum. ergo ex tali actu relinquitur habitus in voluntate, ac facilitas ad ſuperandam difficultatem, quæ in iuſto alteri reddendo ſolet accidere. Excluditur porrò à ratione ſubiecti Iuſtitiæ ſenſus, non ſolùm ex eo, quod nulla formaliter virtus poteſt eſſe in ſenſu ob rationem allatam q. 1. Sed etiam quia Iuſtitia inclinat ad bonum alienum, reddendo iuſtum alteri debitum, vt debitum alteri eſt; cum tamen ſenſus ſemper inclinet ad bonum proprium.

Dices; Retardatur homo à reddendo alieno per paſſiones erga bonum proprium: ad virtutem autem ſpectat cohibere paſſiones: paſſiones autem ſunt in appetitu ſenſitiuo: ergo & Iuſtitia, quæ frenat paſſiones retardantes à reddendo alieno, eſt in appetitu ſenſitiuo.

Reſpon. 1. Paſſiones, quæ ſunt in appetitu ſenſitiuo, cohiberi per imperium, & actum rationis; quia eadem eſt anima, quæ concurrit ad actus rationis, & ad actus ſenſus; quare per actus rationis rectos excitatur, vt moderatos efficiat actus ſenſus: actus autem ſenſus moderati producunt habitũ moderatum, qui facilitat ad ſimiles actus: talis autem habitus non eſt formaliter virtus vt diximus q. 1. 2. Dicendum Paſſiones, quæ retardant à reddendo alieno, non cohiberi ab actu, & habitu Iuſtitiæ; ſed ab actibus, & habitibus aliarum virtutum, quæ verſantur circa paſſiones. virtutes enim, vt dictum

Digitized by Google

dictum eſt q.1. connexionem habent inter ſe; & ad expeditè exercendum actus vnius virtutis circa omnem materiam illius virtutis, neceſſarium eſt concurrere alias virtutes, vnamquamque circa obiectum ſuum; quod, ſi eæ non concurrerét, ei moderationem adhibendo, impediretur rectum exercitium illius virtutis. Non eſt ergo neceſſarium ponere Iuſtitiam in appetitu ſenſitiuo.

2. Cum autem dicimus Iuſtitiam eſſe in voluntate non ſolùm humana, ſed etiam diuina; non ſolùm intelligimus de habitu inclinante ad actum complacentiæ erga Iuſtum; per quem actum placeat Iuſtum exerceri ſiue à nobis, ſiue ab aliis: ſed intelligimus etiam de habitu inclinante ad exercendum iuſtum. vt ergo intelligatur in quibus poſſit eſſe talis habitus, videndum eſt quis exercere poſſit iuſtum. vt, quia iuſtum diſtributiuum non ſolùm exercere poteſt Princeps, quatenus ipſe diſtribuit ſua, vel communitatis bona inter ſubditos ſecundùm proportionem Geometricam; ſed poſſunt etiam exercere ipſi ſubditi, quibus ea bona diſtribuuntur, quatenus non plus ex iis bonis quiſque accipit, quàm ei debeatur ſecundùm proportionem Geometricam, & ſi quid plus accipiat, reddit alteri, cui debetur: inde fit, vt Iuſtitia diſtributiua non ſolùm poſſit eſſe in Principe, ſed etiam in ſubditis. Quod autem ad diuinam voluntatem attinet, vt intelligamus qua ratione in ea ſit Iuſtitia, ſciendum eſt 1. Virtutes non eſſe in Deo per modum habitus: quia habitus eſt accidens quoddam, & compoſitionem facit cum ſubiecto, in quo eſt: at in Deo neque vllum accidens eſt, neque vlla compoſitio. Sunt ergo virtutes in Deo per modum Attributorum, id eſt, ſunt Perfectiones quædam nullam imperfectionem includentes, ſola noſtra ratione, noſtriſque conceptibus ab ipſo Deo, & inter ſe diſtinctæ. 2. Sciendum ex dictis ſupra, Iuſtitiæ virtutem, vt Iuſtitiæ virtus eſt, ſpecificari, ac formaliter eſſe talem ex ordine, ſeu quaſi ordine ad iuſtum alteri debitum. vt ergo in eo, qui reddit aliquid alteri, ſit vera Iuſtitiæ ratio, neceſſarium eſt, vt inter ipſum, & eum, cui aliquid redditur, ſit vera alteritas; & in eo, cui aliquid redditur, ſit vera exigentiæ ratio ad id quod ſibi redditur, vt id, quod redditur, ſit verè ei debitum. Atque hæc ſatis eſſe videntur ad veram rationem Iuſtitiæ: quia hæc ſufficienter eam diſtingũt & à virtutibus, quæ non ſunt ad alterũ, & à virtutibus, quæ licèt ſint ad alterum, non tamen habent in ſuo obiecto veram rationem iuſti debiti, ſed tantùm debitum decentiæ. vera ergo Iuſtitia eſt, ſi hæc adſint; etiam ſi inter eum, qui reddit aliquid alteri, & eum, cui redditur, non

ſit om

ſit omnimoda alteritas, dummmodo ſit vera alteritas ſecundum ea, quæ dicta ſunt Prop. 3. §. 5. etiam ſi is, qui reddit aliquid alteri, non habeat veram rationem debiti ad reddendum, modo res ipſa ſit verè debita ei, cui redditur. His poſitis intelligitur qua ratione in Deo ſit vera Iuſtitiæ ratio. Quamuis enim creaturæ intellectuales non habeant omnimodam alteritatem à Deo; quia quidquid ſunt, Dei ſunt: habent tamen veram alteritatem, quatenus ſuppoſitis diſtinctæ à Deo ſunt, & quatenus dominium habent in ſuas actiones ratione liberi arbitrij, multaque Deus relinquit earum arbitrio. & quamuis Deus ex ſe nullam habeat rationem debiti ob abſolutum dominium, quod habet in res omnes: multa tamẽ poſſunt eſſe rebus ipſis debita, ſiue ex lege naturali, quia ea exigunt naturæ rerum; ſiue ex Dei dono, quo à Deo ea tributa ſunt creaturis; ſiue ex Dei pacto cum creaturis, ex quo pacto creaturæ acquirunt aliquod dominium in illa. eſt ergo in Deo tum Iuſtitia legalis, quatenus tribuit creaturis ob bonũ vniuerſi ea, quæ creaturarum naturæ exigunt, quæ exigentia eſt lex naturalis; tum Iuſtitia diſtributiua, quatenus vnicuique creaturæ tribuit ex ſuis bonis dona ſecundùm vniuſcuiuſque dignitatem, & meritum, ſeruando in diſtributione proportionẽ Geometricam: tum Iuſtitia commutatiua, quatenus ex pacto quod interdum ob ſuam bonitatem Deus init cum ſuis creaturis, reddit ratione actionum ſibi à ſuis creaturis exhibitarum iuxta pactum initum, præmium illis actionibus debitum, ſeruando quandam proportionem arithmeticam; & quatenus culpas vindicat, & pœnas peccantibus iniungit ſecundùm demerita; & quatenus ſuis legibus, & præceptis iubet, ac ipſe curat vt fiat iuſtum commutatiuum inter homines. Porrò ſumma ratio dominij quæ ſemper in Deo eſt ad res creatas, quantumuis eas promittat, & donet creaturis, & dominium, quod habet ad ius, quod habent creaturæ ad alias res, quatenus ab ipſomet Deo illud eſt, & dominium quod ſemper habet in ipſas creaturas, quibus aliquid donat, & cum quibus paciſcitur, non tollit, vt paulò ante dictũ eſt, veram rationem Iuſtitiæ in Deo: quia ſemper eſt aliqua vera ratio alteritatis inter Deum & creaturas, vt ſupra explicatum eſt, & vera ratio debiti inter creaturas, & res, quæ eis tribui debent: ergo eſt vera ratio iuſti. ergo vera ratio Iuſtitiæ in faciente tale iuſtum, id eſt, in Deo. Summa autem ratio dominij, quæ eſt in Deo, ſolùm facit, vt Iuſtitia, quæ eſt in Deo, ſit eminentioris rationis, quàm in creaturis, & ſine vlla imperfectione, quæ oritur ex limitatione dominij, & tranſlatione in alterum. A Deo enim, & ex eius libera volun

voluntate eſt dominium, quod habent creaturæ in alias res; & quamuis Deus tribuat tale dominium creaturis, adhuc ipſe remanet Dominus eius dominij.) Confir. Quia Reſp. quæ exercet veram Iuſtitiam diſtributiuam, & interdum commutatiuam cum ſubditis, adhuc habet ius quoddam in bona, quæ ex Iuſtitia ſubditis tribuit, quantumuis illis tribuat; quatenus ſemper habet rationem totius reſpectu ſubditorum, ac proinde eorum bona ſemper ſunt Reip. debita ad ipſius conſeruationem. quamquam Reſp. tribuendo bona ſubditis priuat ſe peculiari quadam ratione dominij in ea bona; quod non cõtingit cum Deus tribuit bona, & dominium creaturis.

QVÆSTIO TERTIA.

De Fortitudine.

QVoniam dictum eſt de virtutibus, quæ circa actiones ſunt, & alterum ſpectant: dicamus nunc de iis, quæ circa paſſiones verſantur, ac proinde ſunt in primis ad bonum ipſius agentis. Proprium enim agentis rationalis bonum eſt recta ratio: à quo bono remoueri ſolet homo per immoderatas paſſiones. quare virtutes, quæ circa moderandum paſſiones verſantur, circa ipſius agentis bonum ſunt. [a] Duo autem ſunt, à quibus maximè remoueri ſolet homo à bono rationis, nempe pericula alicuius magni mali per paſſionem timoris, & ſenſibile maximè delectans per paſſionem delectationis. ad obſiſtendum primo eſt virtus Fortitudinis; ad moderandum autem paſſiones circa ſecundum eſt Temperantia. de quibus virtutibus deinceps agendum; ac primum de Fortitudinis ratione, obiecto, materia, virtutibus affinibus, partibus integrantibus, vitiis contrariis.

a S.Tho.2. 2 q 123. a.1. & 4.

PRIMA PROPOSITIO.

De Ratione formali Fortitudinis.

Fortitudo, eſt virtus moralis, per quam animus erga ea, quæ ſunt acerba, & terribilia, ita rectè ſe habet, vt neque prauè timendo, neque temerè audendo diſcedat propter illa ab officio rationi rectæ conſentaneo; ſed in illo ſe contineat, ſiue timendo, & cauendo, ſiue audendo, & opus arduum aggrediendo, prout recta ratio præſcripſerit.

Digitized by Google

FOrtitudinis vox tribus modis ſumi ſolet. 1. Pro corporis robore, qua ratione Fortitudo virtus quædam corporis appellatur. 2.Pro animi firmitate.ita fortitudo conditio quædam eſt omnis virtutis. firmitas enim in virtute requiritur, vt docet Ariſt.2.eth.c.4. 3.Pro animi firmitate in grauibus periculis ſuſtinendis. atque ita virtus quædam particularis eſt, cui conuenit definitio in Propoſitione tradita; quæ colligitur ex Ariſt.2.eth.c.7.& 3.eth.c.6.& 7.Quod autem particularis virtus ſit, probatur: Quia in obiecto, vt ex definitione patet, peculiarem rationem habet diſtinctam à rationibus obiectorum, circa quæ verſantur aliæ virtutes: habet etiam peculiarem rationem tum laudis, tum difficultatis.

II. PROPOSITIO.

De Fortitudinis obiecto, ac materia.

Fortitudinis obiectum eſt Firmitas animi in non diſcedendo à recta ratione propter res acerbas. Ipſæ autem res acerbæ, ac terribiles Fortitudinis materia ſunt.

1. OBiectum Fortitudinis dicimus actus illos, circa quos Fortitudinis habitus verſatur, inclinans ad illos. ij autem ſunt, quibus firmatur animus ne diſcedat ab officio rectæ rationis propter res acerbas, ac terribiles. Hi actus ſunt animi firmitas, de qua agimus. Quorum duo ſunt genera. Alterum eorum, circa quos immediatè verſatur habitus Fortitudinis eliciens illos, quales ſunt actus appetitus rationalis, quibus nolumus ob res acerbas recedere ab officio rationis aut volumus per alios actus tum eiuſdem appetitus, tum aliarum potentiarum firmare animum contra res acerbas. Alterum eorum, circa quos mediatè Fortitudo verſatur; quales ſunt paſſiones circa res acerbas, ac terribiles, cum eæ paſſiones rectæ moraliter ſunt, ac mediocritatem habentes. [b] Sunt autem eæ paſſiones moraliter rectæ, quæ ex electione procedunt, & ob finem moraliter honeſtum. Is autem honeſtus finis in Fortitudinis actibus duplex eſt; alter intrinſecus, ſeu propinquus, nempe Bonum rationis, quatenus actus Fortitudinis fiunt, ne mala, & pericula nos dimoueant ab officio. quo fine ſi actus fortitudinis careant, non erunt veri actus fortitudinis, ſed per quamdam ſimilitudinem; vt accidit iis, qui mouentur ad operandum fortia vel quia ignorant magnitudinem periculi; vel quia ſperant ſe euaſuros, propter experientiam, vel peritiam; vel ex

b Ariſt. 3. eth. c. 8.

Digitized by Google

ira; vel ex triſtitia, quam cupiunt depellere; vel propter aliquod temporale commodum conſequendum, &c. Alter finis poteſt eſſe extrinſecus, & remotus; quale eſt officium alicuius alterius virtutis. ſpectat enim ad Fortitudinem victoria, & contemptio earum rerum acerbarum, quæ in acquiſitione, & conſeruatione cuiuſque virtutis oportet ſubire. Finis etiam extrinſecus Fortitudinis eſſe poteſt acquiſitio cæleſtis felicitatis, & incolumitas à ſuppliciis æternis. Porrò paſſiones, quibus animus in officio continetur obſiſtendo malis, & periculis, quæ ab illo deterrere poſſunt, ac proinde circa quas Fortitudo verſatur, eæ ſunt. 1. Moderatus [c] Timor quo cauentur pericula, ne ab his temerè oppreſſi recedamus ab officio. 2. [d] Audacia moderata, qua aggredimur opus arduum ad tollendum malum ipſum terribile. 3. Omnes paſſiones, quibus iuuamur ad reprimendum timorem, vt reſiſtamus malis ſuſtinendo, & perferendo; [e] quod eſt præcipuum in Fortitudine: quia præcipua paſſio remouens animum ab officio propter malum eſt Timor. Cum timore autem numerandus etiam Dolor eſt. Ex quibus intelligitur quæ ſint ad Fortitudinis virtutem acquirendã, & conſeruandam remedia, nempe eadem, quæ ad ſedandas, & excitandas paſſiones, atque in primis ad frænandum timorem valere diximus ſupra q. 1. Prop. 2. §. 12.

c *Ariſt. 3. eth. c. 7.*

d *S. Tho. 2. 2. q. 123. a 3.*

e *Ariſt. 3. eth. c 9.*

2. [f] Materia Fortitudinis omnibus iis rebus continetur, quæ ſunt acerbæ, ac terribiles. Poteſt enim animus ob quamcumque rem acerbam ac terribilem deterreri, & auocari ab officio rectæ rationi conſentaneo. Ad Fortitudinem autem ſpectat firmare animum contra res acerbas, ac terribiles; vt ex dictis q. 1. intelligitur, vbi egimus de diſtinctione virtutum Cardinalium. Præcipuum autem inter res terribiles eſt Mors. quare præcipua Fortitudinis materia mors eſt, & ea, quæ mortem inferunt. & quia perfecta virtus cenſeri non debet ea, quæ circa ſui obiecti præcipuam materiam verſari non poteſt: ideo Ariſt. 3. eth. c. 6. docet Fortitudinem propriè illam eſſe quæ circa mortem verſari poteſt, & ea, quæ proximè inferunt mortem. Propriè Fortitudinem eam dixit, non quòd quæ circa alia terribilia verſatur, non ſit vera fortitudo: ſed quòd non ſit talis, quæ circa præcipuam Fortitudinis materiam verſari poſſit, ac proinde non ſit vera ea fortitudo, quæ circa talem materiam verſari poteſt, quæque eſt perfecta Fortitudo. Præterea, quia præclara mors, quæ in bello oppetitur, maximam honeſtatem habere ſolet, qua caret Fortitudo, quæ circa alias materias verſatur: ideo Ariſtoteles non niſi ei Fortitudini nomen Fortitu-

f *S. Th ſup. a 5.*

Digitized by Google

dinis tribuit, quòd alias quæcumque Fortitudo huic comparata non videatur honeſtatis ſpecimen habere. ob hanc rationem nos dicere poſſumus ſolam eam fortitudinem eſſe, quæ circa mortem pro Chriſti fide obitam verſatur, [g] quam Martyriũ apellamus, quia in nulla fortitudine maius honeſtatis ſpecimen elucet. ſuſtinentur enim cruciatus, & mors ipſa libenter ſuſcipitur in Martyrio pro Dei gloria, pro eiuſdem veritate tuenda, cum repræſentatione mortis Chriſti filij Dei per realem ſimilitudinem cum illa.

g *S. Thom. ſup. q. 124. a. 2.*

III. PROPOSITIO.

De Virtutibus Fortitudini affinibus.

Virtutes Fortitudini affines octo: Fiducia, Magnanimitas, Securitas animi, Magnificentia, Patientia, Longanimitas, Perſeuerantia, Conſtantia.

1. HÆ virtutes Fortitudini dicuntur affines, quia ſimilitudinem quamdam habent cum illa. Poſſunt etiam dici partes potentiales illius: tum quia cũ ſimilitudinem habeant cum illa, minorem tamen perfectioné, quàm illa; videntur ad illius perfectionem eſſe quaſi in potentia: tum quia, cũ verſentur circa minus difficilia, quàm circa quæ verſatur Fortitudo, diſponunt animum ad fortitudinem; diſpoſitio autem dicitur eſſe in potentia ad formam, ad quam diſponit. Hæc autem ita ſe habent, ſi Fortitudo ſumatur vt eſt quædam ſpecialis virtus, vt in prima Propoſ. explicatum eſt. nam, [h] ſi Fortitudo latiore ſignificatione ſumatur pro habitu firmante hominem, ne recedat ab officio rectæ rationis non ſolum ob res acerbas ac terribiles, ſed etiam ob quæcumque moleſta, & difficilia, vt indicauimus ſupra q. 1. propoſ. 6. §. 4. ita Fortitudo genus quoddam eſt ad fortitudinem preſsè ſumptam, & ad octo virtutes in hac 3. Prop. numeratas. hæ igitur octo virtutes ad Fortitudinem genericè ſumptam comparatæ non partes potentiales ſunt, ſed ſubiectiuæ, ſeu ſpecies illius.

h *S. Tho. 2. 2. q. 123. a. 2. & q. 128. a. 1.*

2. Numeramus inter virtutes fortitudini affines Magnificentiam, quam q. 2. numerauimus cum virtutibus Iuſtitiæ affinibus, quia Magnificentia mixta virtus eſt; quæ quatenus reſpicit alterum, nempe Remp. & familiam, ob quarum ornamentum ſumptuoſi ſumptus fiunt, ſimilis eſt Iuſtitiæ; quatenus autem circa paſſiones verſatur firmans animum, ne ſumptuum difficultate deterreatur ab operibus magnificis

Digitized by Google

ficis aggrediendis, & perficiendis, ſimilitudinem habet cum Fortitudine.

De Fiducia.

3. [i] Fiducia ſeu Fidentia, eſt virtus perficiens animum vt ſit promptus ad aggrediendum opera ardua. videtur autem habitus Fiduciæ produci in appetitu rationali ex frequentatis actibus appetitionis erga bonum futurum arduum poſſibile ad obtinendum, cogitatum vt poſſibile ad obtinendum ex vehementi opinione facultatis ad obtinendum; ſiue ea facultas putetur eſſe in ſe ipſo, ſiue in alio. Hæc virtus eſt ſimilis Fortitudini. quia firmat animum contra difficultates, quæ includunt quamdam rationem mali, quatenus habent defectum facilitatis ad obtinendum bonum. Differt à Fortitudine tum quia immediatus actus fortitudinis eſt voluntas non recedendi ab officio rationis ob res acerbas: actus autem Fiduciæ eſt voluntas exequendi opus arduum, quia adeſt facultas ad exequendum, tum quia materia Fortitudinis, vt Fortitudo eſt, ſunt res acerbæ, ac terribiles: Fiduciæ autem materia extenditur ad quæcumque difficilia ad obtinendum, non ſolùm ad difficultatem, quam afferunt res acerbæ, ac terribiles, ſuperandam, quòd adſit facultas ad ſuperandum.

i *S.Tho. 2. 2. q. 129. a.6.*

De Magnanimitate.

4. [k] Magnanimitas perficit animum, vt circa res magnas, & præſertim circa honores magnos rectè habeat; nempe eos prout expedierit vel contemnendo, vel moderatè curando. Immediatus actus magnanimitatis eſt appetitio rerum magnarum ſecundùm rectam rationem. oritur autem is actus ex conſideratione adiumentorum, nobilitatis, ornamentorum, ac in primis virtutum, quæ ſunt in animo, cui proinde conuenit appetere magna. Ratio formalis obiecti Magnanimitatis eſt Magnitudo rationi rectæ congruens. [l] quare motiuũ cur Magnanimitas in quacumque materia magna appetat, eſt quia magna & ardua ſunt. quod motiuum, vt patet, eſt diſtinctum à motiuis aliarum virtutum, & obiectis formalibus earum: quæ magnitudinem non ſpectant vt rationem formalem, ſed vt materialem, ſiue vt circumſtantiam ſuorum obiectorum; in quibus vt rationem formalem ſpectant peculiarem rationem honeſtatis, quam habent. Porrò quia magnus honor, eſt magnorum operum, & magnæ virtutis præmium, ac proinde quid vltimum in rectis actionibus: ideo inter obiecta materialia magnanimitatis honores magni præcipuum locum obtinent. obtinent etiam principem locũ ratione arduitatis: quia valde difficile eſt mo-

k *Ariſt. 4. eth. c. 3. S. Thom. 2. 2. q. 129.*

l *S.Tho. in 4. eth. c. 3.*

Digitized by Google

derari appetitionem honorum; quippe ad quos magno impetu fertur appetitus rationalis. atque ob hanc cauſam Magnanimitas eſt Fortitudini ſimilis, quia vt illa contra res acerbas; ita hæc contra arduitatem in honorum appetitione moderanda & rebus magnanimis aggrediendis animum firmat, ne recedat ab officio rationis. Circa mediocres honores cum moderatè appetuntur, eſt alia virtus Philotimia: de qua Ariſt. 4. eth. c. 4. licet eam non nominet; quæ ita ſe habet ad Magnanimitatem, ſicut Liberalitas ad Magnificentiam.

5. Oriuntur autem ex Magnanimitate multi effectus, quos numerat Ariſt. 4. eth. c. 3. 1. Moderatio appetitus honorum, vt ij neque multum appetantur; neque plus æquo refugiantur; ſi differantur, adhibeatur modus in lætitia, & aliis animi motibus. 2. Tum in proſpera, tum in aduerſa Fortuna moderatè ſe gerere. quia magnanimus nihil magni æſtimat, niſi quod re vera magnum eſt: quæ autem fortunæ caſibus ſubiiciuntur, parua, ſunt. 3. Exiſtimare ſe dignum honore magno. virtus enim & magna dona Dei, quibus ſe magnanimus præditum videt, honore magno digna ſunt. 4. Magnis periculis ſeſe offerre, vbi de rebus præclaris agitur. 5. Acceptum beneficium maiore beneficio compenſare. 6. Neminem, aut vix quemquam rogare. 7. Libenter alteri operam dare, atque inſeruire, 8. Cum principibus, & opulentis præſtare ſe magnum; & excelſum; cum mediocribus, & infimis modeſtum, & moderatum. 9. Non ſe locis, aut functionibus honoratioribus ingerere. 10. Cunctari, & quietem agere; niſi res magna ſit propoſita. 11. Apertè odiſſe, & apertè amare; quia timentis eſt fronte occultare ſententiam. 12. Apertè omnia dicere, & agere. 13. Vti diſſimulatione in vulgus. non enim quærit magnanimus vulgi laudes. 14. Non poſſe alterius nutu viuere, niſi amici. 15. Non facilè admirari. nihil enim magnanimo magnum eſt in rebus humanis. 16. Non meminiſſe iniuriarum. 17. In rebus, quæ neceſſariò perferendæ, vel quæ exiguæ ſunt, non eſſe querimbundum; aut ſimplicem: quia eſt animi nimiùm rebus humanis addicti. 18. Malle poſſidere res honeſtas, quàm fructuoſas. hoc enim magis proprium eſt hominis ſe ipſo contenti. 19. Habere motum tardum, vocem grauem, orationem ſtabilem, ac ſedatam: quia feſtinare non ſolet qui paucis rebus ſtudet; nec vehementer contendere, cui nihil magnum eſſe videtur. omnes autem hi effectus, virtutis Magnanimitatis effectus ſunt, ſi ſecundùm rectam rationem fiant: vt explicat S. Thom. 2. 2. q. 129. ar. 3. ad 5.

De

Digitized by Google

De Securitate.

6. [m] Securitas placat, & confirmat animum aduerſus nimias anxietates, & curas ſolicitas, quas ſolet timor concitare. Actus Securitatis eſt, nolle cogitare, neque ſollicitum eſſe de modo vitandi pericula; quod putetur talis ſolicitudo non neceſſaria, neque conformis rectæ rationi. Cum autem ſolicitudo oriatur ex timore, qui vt ait Ariſtot. 2. Rhet. c 5. facit homines conſiliatiuos, quatenus ſcilicet curam habent quo modo vitare poſſint ea, quæ timent: ea, quæ valent ad timorem frænandum, valent etiam ad ſecuritatem concipiendam. m S.Th. 2. 2. q. 129. ar. 7.

De Patientia.

7. [n] Patientia firmat animum aduerſus triſtitias, ne ab illis oppreſſus deſerat officium rationis. Conſentit in omnibus cum Fortitudine, præter quàm in eo quod materia Fortitudinis ſunt res acerbæ, ac terribiles, præſertim mortis pericula; Patientiæ autem materia ſunt cetera mala, his maioribus exceptis. Effectus ſunt, Triſtitiæ ſublatio, vel moderatio ſecundùm rectam rationem, vt rationem plenè ſui compotem relinquat, & actus aliarum virtutum non impediat: Externarum actionum, verborum, & geſtuum moderatio, vt per triſtitiam nihil indecori foris agatur. n S Tho 2. 2. q. 136.

De Longanimitate.

8. [o] Longanimitas firmat animum contra moleſtiam, quæ percipitur ex rei expectatæ dilatione. videtur hæc virtus eſſe ſpecies quædam patientiæ; quia verſatur circa ſpeciem eius materiæ, circa quam verſatur patientia, nempe circa moleſtiam ex dilatione rei expectatæ; quæ moleſtia eſt ſpecies quædam Triſtitiæ, quæ eſt materia Patientiæ, aut dicendum Longanimitatem eſſe diuerſam virtutem à Patientia; quod Longanimitas verſatur circa triſtitiam de dilatione rei ſperatæ, Patientia verò circa reliquas triſtitias. o S.Thom. ſup. ar. 5.

De Perſeuerentia.

9. [p] Perſeuerentia perficit animum vt perſiſtat in recta ratione vſque ad operis finem, firmatque illum contra moleſtiam ex diuturnitate temporis in opere bono perficiendo, aut acquirenda virtute. eſt ſpecialis virtus, quia ſpeciale obiectum habet circa quod afficitur, nempe continuationem vſque ad finem; quod per ſe honeſtum eſt & peculiarem laudem meretur. p S. Thom. ſup q 137.

De Conſtantia.

10. [q] Conſtantia cum Perſeuerantia conuenit in fine, qui eſt Firmiter perſiſtere in bono vſque ad finem. Differunt ſecundùm ea, quæ difficultatem afferunt ad perſiſtendum q S. Thom. ſup. ar. 3.

in bono. Nam Perſeuerantia firmat animum contra moleſtiam, ſeu difficultatem, quæ prouenit ex diuturnitate actus; Conſtantia verò contra difficultatem ex quibuſcumque aliis impedimentis..

IV. PROPOSITIO.

De partibus Fortitudinis integralibus.

Partes Fortitudinis integrales ſunt, Fiducia, Magnanimitas, Securitas, Magnificentia, Patientia, Longanimitas, Perſeuerantia, Conſtantia; quatenus hæ, ſiue virtutes à Fortitudine diſtinctæ, ſiue ipſiuſmet Fortitudinis perfectiones, circa Fortitudinis materiam verſantur, quæ ſunt res acerbæ, ac terribiles.

1. FIducia, Magnanimitas, &c. poſſunt duobus modis verſari circa res acerbas, ac terribiles quæ ſunt fortitudinis materia. 1. Spectãdo in ea materia ſuum obiectũ formale; vt ſi Fiducia ſpectet bonum aliquod arduũ poſſibile ad obtinendum; Magnanimitas magnam acerbitatem, aut magnam patientiam, vel conſtantiam in acerbitate toleranda, &c. Hoc modo hæ virtutes, licet à fortitudine diſtinguantur ob diſtinctas rationes formales, quas ſpectant; quia tamen habent eandem rationem materialem cum Fortitudine, & earum operationes adiunctæ operationi Fortitudinis reddũt illam omni ex parte perfectam: ideo quaſi quædam partes integrales ſe habent ad Fortitudinem comparatæ, vt manus, & pedes ad corpus humanum. 2. Fiducia, Magnanimitas, &c. poſſunt circa Fortitudinis materiam verſari, non ſpectando ſuas rationes formales, ſed formalem rationem, & honeſtatem obiecti Fortitudinis, nempe Firmitatem animi in non decedendo à recta ratione propter res acerbas. & [r] hoc modo hæ virtutes non ſunt per ſe diſtinctæ à Fortitudine, ſed ſunt perfectiones quædam illius. Ita Fiducia eſt promptitudo quædam in ipſo opere Fortitudinis, quo rem arduam aggredimur, periculo contempto. Magnanimitas, eſt eadem promptitudo, cum fuerit inſigniter magna. Securitas, quædam operis fortis perfectio, quæ indicat illud proficiſci ab interiore animo minimè perturbato. Magnificentia, ſplendor quidam eiuſdem operis, cum per illud intenditur effectus aliquis inſignis. Patientia, quædam eiuſdem operis alacritas minimè ſuccumbẽs triſtitiæ propter periculum, aut malum vrgẽs. Longanimitas, quædam

[r] S. Tho 2. 2. q. 128. a. 1.

quædam in opere Fortitudinis æquabilitas, etiam ſi non cito finem intentum aſſequatur. Perſeuerantia, quædam eiuſdem operis continuatio. Conſtantia, quædam illius firmitas, minimè cedens vllis obſtaculis.

V. PROPOSITIO.
De vitiis contrariis Fortitudini, & virtutibus ei affinibus.

Fortitudini quatuor opponuntur, Timiditas, Ignauia, Intimiditas, & Audacia; Magnanimitati, Præſumptio, Ambitio, Inanis gloria, Puſillanimitas; Patientiæ, Inſenſibilitas, & Impatientia; Perſeuerantiæ, Pertinacia, & Mollities animi.

1.[s] FOrtitudo verſatur circa timores, & audacias moderatas, vt in Prop. 1. dictum eſt, cum eæ ſunt circa res acerbas, & terribiles. ergo reſpectu Timoris moderati habet Fortitudo duo vitia contraria, alterum per exceſſum, nempe Timiditatem; cum quis timet quod non oportet, aut ſicut nō oportet, aut quando non oportet. quæ Timiditas, (idemque de tribus aliis vitiis dictum ſit) opponitur Fortitudini quatenus eſt circa res acerbas; quatenus autem eſt circa minora mala, nō Fortitudini, ſed aliis virtutibus opponitur. Alterum vitium per defectum, Intimiditas; cum quis non timet quando timendum, aut quæ timenda. Quatenus autem Fortitudo circa Audacias verſatur, habet ſecundùm defectum oppoſitam Ignauiam, quæ eſt ſpecies quædam Timiditatis; qua quis contra rationem rectam timet labores, eoſque refugit, quos ſubire oporteret; ſeu cum non audet quod debet, & quando debet. Secundùm exceſſum autem habet Fortitudo oppoſitam Audaciam, ſeu Temeritatem, cum quis timerè audet, & aggreditur quod non debet, aut ſicut non debet, aut quando non debet.

s *Ariſt. 3. eth. c. 7. S. Thom. 2. 2. q. 126. & 127.*

2. Quæ vitia Fiduciæ, & Securitati opponantur tum ſecundùm exceſſum, tum ſecundùm defectum, facilè intelligi poſſunt ex iis, quæ de vitiis Fortitudini oppoſitis dicta ſunt, & ex iis, quæ infra dicentur; quamuis peculiare nomen non habeant.

3. Magnanimitati opponuntur tria vitia ſecundùm exceſſum, Præſumptio, Ambitio, Inanis gloria; vnum ſecundùm defectum, Puſillanimitas. [t] Præſumptio, ſiue Præſidentia eſt, qua quis aggreditur aliquid, vel paratus eſt aggredi, quod eſt ſupra vires, quas habet. eſt aliud genus Præſumptionis,

t *S. Tho. 2. 2. q. 130.*

quia quis nimium fidit de ſuis viribus; quod vitium opponitur Fiduciæ per exceſſum. Inter vires autem numeranda etiam ſunt auxilia, quæ habentur ab aliis.

u S. Thom. ſup. q. 131. [u] Ambitio eſt, qua expetitur honor, aut qui non debet expeti, vt maior, quam propria excellentia mereatur; aut ſicut non debet; aut inutiliter, referendo ad vtilitatem nullam propriam, vel aliorum.

x S. Thom. ibi. q. 132. [x] Iuanis gloria expetitur, id eſt, opinio & laus, ſiue de ſimulata excellentia; ſiue maior, quam par ſit, ſiue apud eos, apud quos non debet quæri; ſiue non apponendo finem vllum debitum. opponitur Magnanimitati, & Philotimiæ, quæ circa Honores verſantur, atque etiam Gloriam. Diſtinguitur autem honor à gloria: quòd gloria in notitia excellentiæ alterius, & laude, quæ verbis agitur, poſita eſt: Honor autem in Dignitatibus, Magiſtratibus, & aliis teſtimoniis excellentiæ, quæ ſignis exhibentur.

y S. Thom. ibi. q. 133. [y] Puſillanimitas eſt, qua quis refugit ea quæ facultatem ſuam non excedunt; & honorem, ac gloriam contra quam recta ratio præſcribit. Oritur ex opinione, qua quis omnia nimiùm magna, & ſuam facultatem, ac excellentiam excedentia concipit. Tollitur conſideratione auxiliorum, propriæ excellentiæ, præmiorum, actionum præclarè ab aliis geſtarum, & aliorum, quæ fiduciam augent. opponitur enim Puſillanimitas etiam Fiduciæ per defectum. eſt autem Puſillanimitas vitium, quia contra inclinationem naturalem eſt, quam omnes res habent ad actiones commenſuratas ſuæ potentiæ. vt autem per præſumptionem quis excedit proportionem ſuæ potentiæ, dum nititur ad maiora, quàm poſſit; ita puſillanimis deficit à proportione ſuæ potentiæ, dum recuſat in id tendere, quod eſt ſuæ potentiæ commenſuratum.

4 Inſenſibilitas eſt, qua quis neque ſuis, neque alienis malis tangitur. opponitur Patientiæ per defectum. & humanitati, & amicitiæ, & vitæ politicæ incongruum hoc vitium eſt. Impatientia contraria eſt Patientiæ per exceſſum; cum quis nimiùm dolet, aut etiam ex dolore à recto diſcedit.

z Ariſt. 7. eth. c. 9. S. Thom. ſup. q. 138. 5. z Pertinacia eſt qua quis perſeuerat, & firmus manet in propoſito ſiue ſentiendi, ſiue agendi, cum non oportet, vel plus quam oportet. Inconſtantia, qua quis ab incepta bona

a Ariſt. 7. eth. c. 7. actione deſiſtit tædio diuturnitatis. [a] Si quis ab alia incommoda deſiſtat, præſertim ob priuationem delectationum, Mollities hoc vitium appellatur.

Pertinacia Perſeuerantiæ opponitur per exceſſum; Inconſtantia, & Mollities per defectum.

QVÆ

Digitized by Google

QVÆSTIO QVARTA.

De Temperantia.

BREVISSIME de Temperantia diſputabimus eodem ordine, quo paulò ante de Fortitudine diſputatum eſt.

PRIMA PROPOSITIO.

De Ratione formali Temperantiæ.

[a] *Temperantia, eſt virtus moderatrix earum paſſionum, quæ verſantur circa delectabilia corporis ſecundùm ſenſum tactus in vſu cibi, & potus, & venereorum.*

a Ariſt. l. 3. eth. c. 10 S. Th. 2. 2. q. 141. ar. 4.

1. TEmperantia tribus modis ſumi ſolet, 1. Pro temperie quadam, ac moderatione quam ratio actionibus, & affectibus humanis imponit. ita omnis virtus moralis Temperantia dici poteſt; quia omnis virtus moralis hunc effectũ habet. 2. Pro virtute, quæ frænat delectationes, modum illis imponens, & motibus externis corporis. & hoc modo Temperantia eſt virtus quædam generica habens ſub ſe plures ſpecies, nempe Temperantiam tertio modo ſumptam, & virtutes illi affines, de quibus infra. 3. Sumitur Temperantia ſtrictè pro ſpeciali virtute, quæ frænat paſſiones circa maximè delectabilia, qualia ſunt quæ ſpectant ad tactum. & ſecundum hanc acceptionem Temperantiæ ratio explicatur in hac propoſitione, & ab Ariſt. 3. eth. c. 10. & ita ſumitur ſecundùm communem omnium ſenſum. Nemo enim putatur temperãs, aut intemperans, quod aſpectu colorum, figurarum, picturarum, aut cantu, aut odoribus moderatè, aut immoderatè delectetur; niſi quatenus hæc incitant ad delectationes guſtus, vel tactus. Ita Temperantia eſt ſpecialis virtus, vt Fortitudo.

2. Dicitur in propoſitione (*ſecundùm ſenſum tactus.*) quia Guſtatus eſt tactus quidam. quare ratio tactus, circa quem verſantur paſſiones quas moderatur Temperantia, abſtrahit à tactu primarum qualitatum, qui eſt fuſus in toto animalis corpore, & à tactu ſaporum, qui reſidet in peculiari organo, & Guſtatus appellatur.

3. *In vſu cibi, & potus, & venereorum.*) Quamuis omnis guſtatus, & omnis tactus ſit Temperantiæ materia; peculiariter

ritcr tamen ad Temperantiam ſpectat Guſtatus, qui fit edendo, gluciendo, & bibendo, & tactus in vſu venereorum; quia circa hæc maximè cernitur vis, & perfectio Temperantiæ; quippe cum valde difficile ſit moderari horum delectationes. ſunt enim maximæ eæ delectationes, quæ conſequuntur operationes maximè naturales, quales ſunt, quibus conſeruatur natura indiuidui animalis per cibum, & potum, & natura ſpeciei per coniunctionem maris,& fœminæ. De qua re idem dicendum de Temperantia, quod de Fortitudine diximus q. 3. Prop. 2 § 2.nempe Temperantiam verſari quidem circa omnem tactum, ſed quia perfectiſſima Temperantia eſt, cum poteſt moderari delectationes in vſu cibi, potus, & venereorum; ideo dici Temperantiam verſari circa hæc: vt Fortitudo dicitur ab Ariſt. verſari circa mortem in bello, cum tamen circa alia acerba verſetur.

4. Contra ea, quæ de ratione formali Temperantiæ dicta ſunt, obiici poſſunt duo. 1. Licet guſtabilia,& venerea conueniant in ratione Tangibilis; tamen ſecundùm ſuas peculiares rationes diuerſa ſunt. ergo diuerſæ virtutes ſunt, quæ circa illa verſantur. ergo Temperantiæ virtus non eſt vna. 2.Ratio magis, & minus ardui in ſumptibus diuerſificat duas virtutes, Liberalitatem, & Magnificentiam. ergo tactus in venereis, cuius moderatio habet rationem maioris ardui, quàm tactus frictionis, calefactionis, & ſimilium, quorum moderatio eſt multò minus ardua,debet diuerſificare diuerſam Temperantiam.

Ad 1.℞.Concedendo totum argumentum. Dicimus enim vnam Temperantiam non ſpecie,ſed genere:quamquam per accommodationem quamdam philoſophorum, de qua diximus ſupra q.1.Prop.*6*.§.2. Temperantia eſt ſpecies vltima.

Ad 2.℞. Eodem modo concedendo argumentum, vt conceſſum eſt primum ob eandem rationem. Dicendum tamen Liberalitatem nominari diſtinctam à Magnificentia, non tamen nominari diſtinctam virtutem circa alia tangibilia, quæ non ſunt venerea; quia non eſt tam notabilis difficultas in moderanda delectatione tactus circa ea tangibilia, ſi ea delectatio conferatur cum delectatione venereorum; quàm notabilis difficultas eſt in obiecto Liberalitatis comparato cum obiecto Magnificentiæ.

II. PRO

Digitized by Google

II. PROPOSITIO.

De Temperantiæ obiecto, ac materia.

Temperantiæ obiectum eſt Firmitas animi in non recedendo à recta ratione ob delectabilia tactus in vſu cibi, potus, & venereorum. Materia proxima ſunt paſſiones amoris, concupiſcentiæ, & delectationis circa dicta delectabilia; quibus paſſionibus Temperantia modum imponit per actum appetitus rationalis, quo nolumus ob ea delectabilia recedere ab officio rectæ rationis, aut volumus aliis actibus firmare animum contra ea delectabilia. Materia remota eſt ipſe externus vſus delectabilium, cui modus imponitur. Remotiſſima materia ſunt ipſa delectabilia.

1. EXplicatio huius Propoſitionis eadem eſt cum explicatione Prop. 3. ſuperioris quæſtionis tertiæ.

2. Qua porrò regula Temperantia vtitur in modo imponendo ſuæ materiæ? Dicendum Regulã eſſe ipſam huius materiæ neceſſitatem, aut vtilitatem ad vitam humanam; quæ neceſſitas, ſiue vtilitas honeſtati, & moderationi non repugnet. ita docet Ariſt. 3. eth. c. 11. Ex quo intelligitur 1. Extra coniugium à venereis omnino abſtinendum quia ea honeſtati repugnant. 2. In cibo, & potu ſpectandam eſſe bonam corporis valetudinem, & mentis ad ſuas functiones idoneam diſpoſitionem. Corporis autem valetudo eſt propter animi functiones & quia omnia ſunt propter Deum, poteſt interdum ſpectari ſatisfactio pro peccatis vt reconciliemur Deo, eique ſatisfaciamus, & imitatio paſſionum Chriſti. 3. Non poſſe ſpectari ſolam corporis voluptatem; quia is finis non eſt per ſe honeſtus, cum per ſe non ſpectet ad hominem vt homo eſt.

III. PROPOSITIO.

De Temperantiæ partibus integrantibus.

[b] *Partes Temperantiæ integrantes duæ, Honeſtas, & Verecundia. Honeſtas eſt habitus inclinans ad amorem illius honeſti, ſeu peculiaris decori, quod elucet in actionibus* b S. Th. 2. 2. q. 144. & 145.

Digitized by Google

nibus, ac operibus Temperantiæ. Verecundia, eſt habitus inclinans ad horrorem, ac timorem illius turpis, ac probro digni, quod maximè cernitur in operibus intemperantiæ.

PArtes integrantes dicuntur alicuius virtutis eæ virtutes, ſeu virtutis perfectiones, ſine quibus non eſt perfectus vſus illius virtutis; vt partes integrantes corporis ſunt, ſine quibus corpus non conſtat perfectum. Ita ſe habent honeſtas, & verecundia ad Temperantiam. Cum autem honeſtas latiore ſignificatione ſumatur pro rectitudine, quam quælibet virtus habet, & pro conformitate actionis cum recta ratione, ac natura rationali vt rationalis eſt: in hac propoſitione ſtrictiore ſignificatione ſumitur, vt explicatum eſt, Verecundia, quam hic habitum diximus, quæque quatenus eſt pars Temperantiæ, eſt in appetitu rationali; eſt etiam paſſio, ſpecies quædam timoris, vt dictum eſt ſupra q. 1. prop. 2. §. 12.

IV. PROPOSITIO.

De Temperantiæ partibus ſubiectiuis.

e S. Tho. ſup. q. 146 149. 151. 152.

[e] *Quatuor ſunt partes Temperantiæ ſubiecta, ſiue ſpecies, Abſtinentia, Sobrietas, Caſtitas, Pudicitia.*

SPecies virtutum diſtinctionem ſumunt ex ordine ad diuerſa obiecta, vel materias. Materia Temperantiæ ſunt delectationes tactus: quarum duo ſunt genera. Quædam enim ſpectant ad alimentum, quod conſtat ex cibo, & potu; & circa cibum eſt Abſtinentia, circa potum Sobrietas. Quædam delectationes pertinet ad vim gignendi; quarum alia eſt principalis ex ipſo actu coniunctionis; circa quam verſatur Caſtitas. aliæ ſecundariæ ex oſculis, tactibus, amplexibus; & circa has eſt Pudicitia. Sub caſtitate ponitur Virginitas, quę perfecta quædam Temperantia eſt, per quam firmo animi propoſito abſtinet quis ab omni actu venereo, conſeruans ab omni voluntaria obſcœnitate illibatam corporis puritatem, & integritatem. Quod ad Abſtinentiam attinet, ſciendum moderationem in vſu alimenti ſumendam eſſe ex ordine ad valetudinem corporis functionibus mentis congruentem; vel ex ordine ad ſubiugandum corpus ſpiritui, ac Deo; in quo caſu poteſt abſtinentia eſſe maior, modò non adſit notabile valetudinis detrimentum, & quo mens reddatur ad ſuas functiones

nes ineptior. corpus enim eſt propter animæ functiones. Circa Sobrietatem ſciendum Sobrietatis nomen interdum accipi generatim pro virtute Temperantiæ: interdum magis ſtrictè pro temperantia cibi,& potus; vel pro temperantia potus cuiuſcumque: interdum ſtrictiſſimè, & propriè pro moderatione potus valentis inebriare; & definitur, Virtus affectum,& vſum potionis inebriare valentis debitè moderans.

V. PROPOSITIO.

De virtutibus Temperantiæ affinibus.

Virtutes Temperantiæ affines octo: Continentia, Manſuetudo, Clementia, Modeſtia, Humilitas, Studioſitas, Eutrapelia, Parcitas.

Dici etiam ſolent hæ virtutes partes potentiales Temperantiæ. Cur affines, cur Potentiales dicantur, petenda eſt ratio ex præcedente q.3.prop 3.

d *De Continentia.*

1. Continentia duobus modis ſumi poteſt. 1. Ampla ſignificatione pro quouis habitu, qui firmat animum, ac voluntatem, contra impulſus quarumuis paſſionum, ne in vllum motum proſequutionis prorumpat, qui rationi rectæ conſentaneus non ſit. 2. Stricta ſignificatione pro virtute, ſeu bona diſpoſitione firmante voluntatem, vt ſe contineat in bono rationis contra impulſus concupiſcentiæ, quibus ad voluptates tactus, & præſertim venereas impellitur. vtrouis modo Continentia ſumatur, non eſt perfecta virtus, ſed inchoata: quia perfectæ virtutis eſt non ſolùm voluntatem rationi conformem reddere, ſed appetitum etiam ſenſitiuum rationi ſubiicere, ac modum adhibere paſſionibus. e at Continẽtia ſolùm illud efficit, vt cohibeatur voluntas ne moueatur cõtra rationem ob impulſum paſſionum. ergo Continentia eſt virtus inchoata, & in potentia ad virtutem perfectam; ideo pars potentialis appellari poteſt reſpectu virtutis perfectæ, vel virtus affinis magnam habens ſimilitudinem cum illa. Nos hoc in loco ſumimus continentiam ſtricto modo cum dicimus eſſe virtutem affinem Temperantiæ. de qua fusè diſp. Ariſt. 7. eth.

d *Ariſt. 7. eth. S. Th. ſup. q. 155.*

e *Ariſt. 7. eth. c. 9.*

De Manſuetudine.

2. f Manſuetudo virtus eſt moderationem ſtatuens in appetitu vindictæ, id eſt, in Ira. Proxima igitur huius virtutis materia eſt Ira, cui modum à ratione præſcriptum veluti formam

f *Ariſt. 4. eth. c. 5. S. Th. ſup. q. 157.*

Digitized by Google

formam quandam imponit; vt iraſcamur quando, & cui oportet, quam ob cauſam, quantum, & quomodo oportet; & cum non eſt iraſcendum, iram omnino comprimamus. Similis eſt hæc virtus Temperantiæ; quia vt illa proſequutionem delectationum tactus, ita hæc proſequutionem vindictæ frænat. Ad manſuetudinem acquirendam valent eadem remedia, quæ valere diximus ad frænandam iram ſupra q. 1.

De Clementia.

g *S. Tho. ſup.*

3. [g] Clementia conuenit cum Manſuetudine, quatenus vtraque circa vindictam verſatur. differt ab illa, quatenus immediata Manſuetudinis materia eſt ira; Clementiæ autem, externa punitio, quam Clementia mitigat quantum Iuſtitiæ ratio patitur. & quamuis externæ punitionis moderatio ſit interdum Manſuetudinis effectus, qui conſequitur ad iræ moderationem, ob idque interdum Manſuetudo, & Clementia pro eadem virtute ſumantur: quia tamen ſæpiſſime contingit exceſſum in puniendo non oriri ex exceſſu iræ. ſed ex delectatione in oſtentando poteſtatem & in deprimendo ſub ſe alios, ac miſeros reddendo, ita punitionis moderatio ad virtutem ſpectat aliam à Manſuetudine, nempe ad Clementiam.

Iam ſi exigenda punitione externa nulla adhibeatur mitigatio, affectus animi nolentis mitigationem adhibere. Seueritas appellatur: eſt enim Seueritas inflexibilis animi rigor, nihil de merita, vel ſtatuta pœna remittentis. Quæ cum virtute adhibetur, cùm bonum publicum, vel correctio delinquentis, non Clementiam, ſed Seueritatem poſtulat.

De Modeſtia.

h *S. Thom. ſup. q. 160.*

4. [h] Modeſtia duobus modis ſumitur. 1. Amplè pro generica virtute, qua quis intra modum, & limites ſui ingenij, ſtatus, & fortunæ ſe continet, motus ſuos internos, & externos, & omnem rerum ſuarum apparatum intra menſuram ſibi congruã coërcens. Modeſtia ita ſumpta affinis eſt Temperantiæ: vt enim illa modum adhibet in iis, in quibus difficillimum eſt adhibere, nempe in delectationibus tactus: ita Modeſtia in aliis quibuſdam modum ponit vbi id minus quidem difficile; tamen ad rectè præſtandum opus eſt virtute. Sunt autem quatuor, quæ exceptis delectationibus tactus, circa quæ Temperantia; & Ira, circa quam Manſuetudo verſatur, moderatione potiſſimum indigent, nempe motus animi ad excelſa, ad quem coërcendum eſt Humilitas: Nimium deſiderium cognitionis, præſertim curioſæ; quod frænat Studioſitas: Motus, & geſtus externi corporis; quos componit Modeſtia ſpecialis virtus: Externus cultus, & apparatus in

in veſtibus, conuiuiis, ſupellectili; quam moderatur. Sunt ergo quatuor Modeſtiæ amplè ſumptæ ſpecies pro quadupli-ci materia paulò ante explicata. 2. Sumitur Modeſtia ſtri-ctè, pro ſpecie modeſtiæ genericæ: eſtque virtus decorum in externis motibus, & geſtibus ſeruans. officium enim huius virtutis eſt inceſſum, ſtationem, ſeſſionem, motum capitis, contractionem, & explicationem vultus, membrorum tra-ctationem, vocem, riſum, aſpectum, ſimilia ita moderari, vt congruant perſonæ cum in ſe conſideratæ, tum vt habet ordinem, & reſpectum ad circumſtantes, ad locum, tem-pus, & negotium præſens. Huius ſpecialis Modeſtiæ ſpecies quædam eſt Eutrapelia. Motus enim & geſtus externi, vel ſeriò fiunt, vel ludi ſociuè cauſa. ſi ſeriò agantur, ſpectant ad ſpeciem modeſtiæ, quæ peculiari nomine dicitur Mode-ſtia: ſi ludi, & ioci cauſa, ad Eutrapeliam, quam ſupra q.2. prop. 8. numerauimus inter virtutes Iuſtitiæ affines. eſt enim mixta quædam virtus, quæ quatenus delectationes erga lu-dos, ac iocos moderatur, ad Temperantiam ſpectat; qua-tenus exhibet ludos, & iocos ob debitum decentiæ, quo te-nentur qui aliis conuiuunt, pertinet ad Iuſtitiam. [i] Porrò ludus propriè in factis, iocus in verbis eſt. Generatim tamen ludi nomine etiam iocus ſignificatur. ludus ergo generatim ſumptus, ſi abſit omnis iniuria, obſcœnitas, illiberalitas, ſuperfluitas; ſi non omnino animi grauitatem reſoluat; ſi perſonæ congruat, tempori, loco, ceteraſque circumſtantias habeat ſecundum rectam rationem; ad virtutem ſpectat Eu-trapeliam. Habet enim ſuam honeſtatem, quatenus dele-ctationem affert, quæ deſeruit ad animi quietem, mentis ope-ribus defatigati; ſine qua quiete non poſſunt opera mentis cõ-tinuari; & quatenus hominum ſocietati, & conuictui deſeruit.

i S. Th. ſun. q. 168. a. 2.

De Humilitate.

5.[k] Humilitas eſt virtus, qua quis defectum ſuum conſi-derans, in infimis ſecundùm modum ſuum ſe continet. Ex hac definitione tria intelliguntur. 1. Origo humilitatis; quæ eſt cognitio propriæ vilitatis. habetur autem maximè hæc cognitio ex comparatione ſui cum Deo 2. Duo præcipui Hu-militatis actus, qui ſunt Appetitio rerum infimarum propriæ vilitati congruentium iuxta rectam rationem; & cohibitio appetitus ne efferatur ad maiora, quàm propriæ vilitati con-ueniunt. 3. Differentia inter Humilitatem, & Magnanimi-tatem, quatenus vtraque cohibet appetitum ne feratur ad maiora. quamuis enim in hoc hæ virtutes conueniant: diffe-runt tamen in eo, quod, cum obiectum Humilitatis ſit de-preſſio; Magnanimitatis eleuatio iuxta rationem, Humi-

k S. Th. ſ. q. q. 161.

litas retinet appetitum ne eleuetur ſupra gradum debitæ depreſſionis; Magnanimitas continet eumdem appetitum ne eleuetur vltra gradum debitæ eleuationis. oritur enim Humilitas, vt dictum eſt, ex conſideratione propriæ vilitatis, Magnanimitas ex conſideratione propriæ excellentiæ.

De Studioſitate.

l S. Th. ſup. q. 167.

6. [l] Studioſitas, eſt virtus, quæ affectum, & ſtudium cognoſcendi iuxta rectæ rationis normam temperat. Studium autem eſt vehemens animi applicatio ad aliquid cognoſcendum; & includit duos actus, nempe affectum ſciendi, qui eſt actus voluntatis, & conatum, qui eſt exercitium cognitionis; quatenus dependet à voluntate, cuius eſt applicare potentias cognoſcitiuas ad cognoſcendum. Triplex autem eſt Studioſitatis officium. 1. Moderari appetitum ſciendi, vt quis non velit plura, aut altiora ſcire, quàm ipſi conueniat; nec pluris faciat ſcientiam, quàm oportet. 2. Moderari applicationem, & conatum ad cognoſcendum, & ad vtendum ſcientia, apponendo debitum finem, modum, circumſtantias loci, temporis, adminiculorum. 3. Impellere animum, & incitare ad ſtudium, cum quis ob laborem coniunctum refugit ſtudium neceſſarium, vel congruum, vel in eo languet.

m S. Thom. ſup. q. 169.

[m] *De Parcitate.*

7 Parcitas, ſeu modeſtia cultus eſt, quæ decorum in cultu corporis, & alio rerum externarum apparatu ſeruat. Quatenus hæc virtus tollit ſuperflua, Parcitas dicitur quatenus nimium exquiſita non requirit, appellatur ſimplicitas, ſiue Moderatio. Materia remota huius virtutis eſt externus apparatus, præſertim ſpectans ad cultum, & ornatum corporis, domus, ſupellectilis, & conuiuiorum; proxima ſunt actiones, quibus hæc procuramus, & his vtimur. Forma verò, quæ in hanc materiam inducitur, eſt congruentia ad perſonam, ad receptam conſuetudinem, ad tempus, locum, negotium præſens, & alias circumſtantias. eam enim congruentiam ſpectat hæc virtus, ex affectu honeſtatis, quæ in ea relucet.

VI. PROPOSITIO.
De vitiis, quæ Temperantiæ, ac virtutibus ei annexis oppoſita ſunt.

Vitia Temperantiæ, ac virtutibus ei annexis oppoſita, ea ſunt: Stupor, Intemperantia, Gula, Ebrietas, Luxuria, Impudicitia. Incontinentia, Ira, Lenitas nimia, Crudelitas, Feritas, Lentitudo, Superbia, Abiectio animi,

Digitized by Google

mi, Curioſitas, Negligentia, Ludi ſuperfluitas, Auſteritas, Superfluitas ornatus, Mollities.

[n] *De Stupore.*

1. STupor, ſiue inſenſibilitas eſt vitium Temperantiæ oppoſitum per defectum, cum quis ſicut non oportet, & quando non oportet, &c. auerſatur, & repudiat delectationes tactus. vitioſum enim eſt contra naturæ ordinem agere. Natura autem delectationes appoſuit operationibus neceſſariis ad vitam hominis. Si quis ergo delectationem adeo refugeret, vt prætermitteret neceſſaria conſeruationi naturæ, vitiosè ageret; quia contra naturæ ordinem ageret. Si quis autem ob finem honeſtum, vt propter ſanitatem corporis, aut executionem alicuius officij, aut contemplationem, aliudve animi bonum, delectationibus tactus abſtineret, honeſtè ac laudabiliter abſtineret.

n *Ariſt. 2. eth. c. 7. & 3. eth. c. 11. S. Th. 2. 2. q. 142. a. 1.*

De Intemperantia.

2. [o] Intemperantia opponitur Temperantiæ ſecundum exceſſum, inclinatque ad delectationes tactus quando, vel vbi non oportet, plus quàm oportet, vel non eo modo, quo oportet, vel ad quas non oportet. Hoc vitium maximè probroſum eſt, & infame, tum quia per illud homo vincitur delectationibus infimis, quas cum brutis habet communes; tum quia in eius obiecto nihil elucet ingenij, nihil generoſitatis, nihil quod hominem deceat. vocat autem Ariſt. 3. eth. c. 12. hoc vitium puerile; tum quia inſtar pueri impetu fertur in ea, quæ oblectant, ſine rationis directione; tum quia niſi frenetur, præceps magis fit, vt puer ſuæ voluntati permiſſus; tum quia coërcendum eſt, & caſtigandum vt puer, derigendaque concupiſcentia imperio rationis, vt puer præſcripto Pædagogi. eſt autem Intemperantia genus ad tres ſpecies, Gulam, Ebrietatem, Luxuriam.

o *Ariſt. 3. eth. c. 10. 11. 12 S. Thom. ſup.*

De Gula.

3. [p] Gula ſolet duobus modis accipi. 1. Amplè pro vitio inclinante ad inordinationem, quæ tum in cibo, tum in potu contingit. 2. Strictè vt opponitur virtuti Abſtinentiæ ſtrictè ſumptæ, quæ facit nos moderatè appetere, & vti cibo, & & potu non inebriante. ita Gula eſt vitium in appetitione, & vſu delectationis cibi, & potus debitum modum, id eſt, præſcriptum rationis excedens. Poſſet Gula tertio modo accipi ſtrictiſſimè, quatenus inordinatè verſatur circa cibum tantum. Inordinatio porrò Gulæ ſecundo modo ſumptæ poteſt accidere quinque modis, quorum ſinguli diſtinctas Gulæ ſpecies conſtituunt, quia ſinguli diuerſo modo op-

p *S. Thom. ſup. a. 148.*

Digitized by Google

opponuntur virtuti Abſtinentiæ, & diuerſi in diuerſis reperiri ſolent. Primus modus inordinationis eſt ſecundùm ciborum ſubſtantiam, cum pretioſiores cibi appetuntur, quàm proprio ſtatui conueniant. 2. Secundùm qualitatem, cùm in condimentis, & ſtudio præparandi eſt exceſſus. 3. Secundùm quantitatem, cum nimium comeditur, id eſt, plus quàm natura requirat. 4. Secundùm modum ſumendi, vt ſi quis non mandendo, ſed deuorando comedat. 5. Secundùm rationem temporis, vt ſi quis tempus debitum præueniat, aut ſæpius, quàm deceat, comedat. Aliæ inordinationes circa cibum accidere ſolent, quæ non conſtituunt ſpecies gulæ diſtinctas, quia non Abſtinentiæ, ſed aliis virtutibus opponuntur; vt comedere in loco incongruo modò Religioni repugnat, modò Modeſtiæ.

De Ebrietate.

q S. Thom. ſup. q. 150. 4. [q] Ebrietas, eſt vitium inclinans ad exceſſum in potando, cauſa voluptatis, vſque ad violentam vſus rationis priuationem. Ebrietas hoc modo ſumpta opponitur Sobrietati ſtrictiſſimè ſumptæ, de qua dictum eſt ſupra Prop. 4. Diximus (cauſa voluptatis) quia ſi cauſa medicinæ ex medicorũ præſcripto, fieret exceſſus in potu vſque ad violentam interceptionem rationis, non eſſet ebrietas. violenta autem vſus rationis priuatio, opponitur naturali. Naturalis fit per ſomnum, ſpiritibus animalibus impeditis ne ad organa externa fluant, neruis ſenſoriis, qui ad ſenſuum externorum organa terminantur, vapore quodam frigido occupatis. violenta fit, quando tanta vaporum copia cerebrum implet, vt etiam in vigilia ratione vti non poſſit.

De Luxuria.

r S. Thom. ſup. q. 153. 5. [r] Luxuria ſumi ſolet. 1. Generatim pro quolibet exceſſu in vſu earum rerum, quæ pertinent ad corporis cultum, ſeu voluptatem. 2. Strictè pro exceſſu in re venerea: opponitur autem Caſtitati. eſtque vitium, quod inclinat ad inordinationem circa actum ſeminationis. Duplex autem eſſe poteſt inordinatio, altera in ſubſtantia actus, vt cum non fit in organo naturali, aut non cum perſona legitima; altera in modo, & aliis circumſtantiis loci, temporis, &c. Pro varietate autem inordinationis circa ſubſtantiam actus, ſunt plures luxuriæ ſpecies. vel enim eſt inordinatio circa actum principalem, quod ita fiat, vt non poſſit ſequi Generatio; & eſt vitium contra naturam. vel quia ita fit, vt non poſſit ſequi commoda inſtitutio, & promotio prolis vſque ad ſtatum perfectum; & ea ſpecies dicitur, Simplex fornicatio; ſpectatque ad copulam ſoluti cum ſoluta. vel quia fit cum perſona incongrua; Perſona

ſona autem incongrua vel eſt propinqua, & vitium eſt inceſtus: vel alteri iuncta; eſtque Adulterium: vel ſub poteſtate parentis; & eſt Stuprum: vel non conſentit; & eſt Raptus.

De impudicitia.

6. [s] Impudicitia eſt vitium, quod inclinat ad turpes contactus. *s S. Th. ſup. q. 154. a. 1. ad 5.*

De incontinentia.

7. [t] Incontinentia duobus modis ſumitur. 1. Largè, cum cedit ratio impulſui cuiuſuis paſſionis. 2. Strictè, vt opponitur Continentiæ ſecundo modo ſumptæ; eſtque cum paſſio, quæ circa delectationes tactus verſatur, vincit rationem, vſu rationis manente. [u] Non enim ſolet incontinens appellari, qui amiſſo per paſſionis vehementiam iudicio rationis, trahitur ad delectabilia; vt nec beſtiæ, nec amentes nomen Incontinentium habent. [x] Præterea qui ab alia paſſione vincitur, quàm ab ea, quæ eſt circa tactum, non appellatur abſolutè incontinens, ſed cum addito, vt Incontinens iræ; vt nec abſolutè continens appellatur, qui alias paſſiones vincit, ſed ſolum qui vincit paſſionem delectationis circa tactum. Ratio ea videtur eſſe, quod delectationes tactus vehementiores ſunt, quippe magis conſentaneæ propenſioni naturali, & trahunt hominem ad magis turpia: quare in continendo ſe ab his eſt laus quædam, & difficultas magis peculiaris; vnde fit, vt qui his delectationibus reſiſtit, abſolutè continens appelletur; & qui vincitur ab his, abſolutè incontinens. [y] Poteſt autem duobus modis contingere vt paſſio rationem vincat, vſu rationis manente. 1. Trahendo ad ſe, ac rapiendo impetu ſuo voluntatem ante quàm ratio conſultet, aut exactiùs deliberet: & ea Incontinentia dicitur effrænata, ſiue Temeraria. Accidit autem hoc vel ob paſſionis celeritatem, vt in cholericis; vel ob vehementia, vt in melancholicis. In his ergo quamuis voluntas aduertat malum eſſe, quod proponitur; non ſinit tamen negotium ratione expendi, ſed ſtatim cedit, ſenſibili obiecti ſuauitate illecta. 2. Vincit paſſio voluntatem, etiam aduertentem, cum voluntas tenuiter inhæret bono rationis. facilè enim paſſio voluntatem ad ſe trahit, etiam ſi non valdè vehemens ſit, cum voluntas parum firmiter inhæret bono rationis. Is trahendi voluntatem modus ſolet eſſe crebrior in mulieribus, & iis, quorum conſtitutio mollior eſt, & fœminea, vt ſunt phlegmatici. Vtrouis autem modo Incontinentia contingat, malum morale eſt, peculiarem turpitudinem habens: tum quia turpe eſt rationem vinci à paſſione, & voluntatem deſerere bonum rationis vt inhæret bono delectabili: tum quia vo-

t Ariſt. 7. eth S. Tho. ſup. q. 156.

u Ariſtot. ſup. c. 5.

x Ariſtot. ſup. c. 4. & 6.

y Ariſtot. ſup. c. 7.

luntas trahitur ad infimas delectationes, quæ homini cum brutis communes ſunt. [z] Plus porrò turpitudinis habet Incontinentia concupiſcentiæ, quàm Iræ, tum quia motus Iræ habet ſpeciem aliquam, & imaginem rationis; quia offert ſe vindicta menti ſpecie Iuſtitiæ; motus autem concupiſcentiæ totus eſt ſecundùm ſenſum, totus carni ſeruiens. Tum quia motus iræ, quippe qui ex choleræ humore oritur, eſt celerior, ac proinde magis dignus venia, quàm motus concupiſcentiæ, cui ſanguis, & pituita deſeruit, quorum motus lenior, & quæ non ita accenduntur, vt cholera. Tum quia concupiſcentia quærit voluptatem ſuperfluam; Ira vero repellit malum immeritum: ac proinde plus habet excuſationis qui in malo à ſe depellendo modum rationis excedit, quam qui in admittenda voluptate ſuperflua. [a] Eſt autem Incontinentia ceteris paribus minus malum, quàm Intemperantia. Tum quia intemperans ex ſpontanea electione peccat; incontinens ex impulſu paſſionis, quaſi ab extrinſeco contra voluntatem incitatus, tum quia intemperans habet intellectum praué diſpoſitum quoad iudicium obiecti, non reputans illud inhoneſtum, aut certè parui æſtimans, vt malum exiguum, & voluntatem, ac appetitum inferiorem praué diſpoſitum habitu vitioſo: incontinens verò iudicium habet rectum & voluntatem rectam extra paſſionem, & appetitum inferiorem non adeo corruptum. Quare Incontinentia aut non eſt vitium, quia poteſt contingere, vt ſi quid mali habitus ex actu Incontinentiæ relinquatur in voluntate, ſtatim expellatur per actum quo voluntatem pænitet facti: aut, [b] ſi vitium eſt ex aliquo habitu relicto, non eſt omni ex parte vitium, quia parum habet voluntarij, & electionis.

z *Ariſtot. ſup. c. 6.*

a *Ariſtot. ſup. c. 7. & 8.*

b *Ariſtot. ſup. c. 10.*

8. [c] Eſt alind vitium, ſeu quaſi vitium Incontinentiæ reſpondens, ac oppoſitum Continentiæ per defectum, cum quis non perſiſtit in recta ratione: quia corporis delectationibus minus oblectatur, quàm oportet. ſed quia is habitus in paucis, & rarò reperiri ſolet, fit, vt Continentiæ ſolum Incontinentia eſſe contraria videatur, vt Temperantiæ Intemperantia.

c *Ariſtot. ſup. c. 9.*

De Ira, & Lenitate nimia.

9. [d] Ira dicitur tum vna ex paſſionibus, tum vitium oppoſitum Manſuetudini per exceſſum. Inclinat autem hoc vitium ad appetendum vindictam inordinatè. Eſt autem inordinatio cum appetitur vindicta de eo, qui non meruit, vel vltra quàm meruit, vel non ſecundùm legitimum ordinem, vel non propter debitum finem, qui eſt conſeruatio Iuſtitiæ, & culpæ correctio; vel motus iræ immoderatè feruefcit ſiue interiùs, ſiue exteriùs.

d *Ariſt 4. eth. c. 5. S. Tho. ſup. q. 158. a. 2.*

10. [e] Le

10. [e] Lenitas nimia Manſuetudini opponitur per defectum, cum quis ob quæ oportet, & quando, & in quos oportet non iraſcitur. e *Ariſtot. ibi. S. Tho, ibid. a. 8.*

De Crudelitate, Sæuitia, Lentitudine.

11. [f] Crudelitas Clementiæ opponitur per exceſſum. eſt autem Atrocitas animi in exigendis pœnis. Vt enim Clementia minuit pœnam quantum ratio permittit; ita Crudelitas illam auget, idque ex animi quadam aſperitate, malo alterius minimè compatientis. Supponit autem Crudelitas duo, nempe & poteſtatem puniendi; & cauſam, ſcilicet iniuriam, quæ vindicetur, vel delictum, quod puniatur. Crudelitas enim eſt exceſſus in pœnis exigendis. Pœna autem delictum, vel ſpeciem delicti ſupponit. f *Ariſt. ibi. S Tho. ſupr. q. 159.*

12. Sæuitia, ſeu Feritas eſt, cum quis vel nulla culpa ſuppoſita, vel ea ſuppoſita, in puniendo excedit atrociter modum, non tam vt culpam vlciſcatur eius, quem punit, quàm quod inſtar alicuius feræ delectetur ipſo cruciatu, & læſione hominis.

13. Lentitudo Clementiæ opponitur per defectum. ea inconſultè pœnam mitigat, vel omnino remittit, etiam cum bonum delinquentis, & exemplum aliorum aliud requirit. Prouenire ſolet hoc vitium tum ex nimia alieni mali compaſſione, cum alterius calamitas, quam patitur, non cauſa ſpectatur; tum ex naturæ quadam lentitudine, ac ſtupore, culpæ magnitudinem non percipiente.

De Superbia, & Abiectione nimia ſui.

14. [g] Superbia eſt vitium, quod inclinat ad appetitum peruersè excellendi. opponitur Humilitati per exceſſum. Humilitas inclinat ad appetitum continendi ſe in infimis ſecundùm ſuum modum: qui appetitus oritur ex conſideratione proprij defectus. Hinc oppoſita Superbiæ ratio intelligitur. Inclinat enim ad appetitum, ſeu amorem, & complacentiam propriæ excellentiæ peruerſæ, id eſt, maioris, quam re vera inſit. qui appetitus oritur ex conſideratione excellentiæ maioris, quàm inſit. accidit autem maior conſiderari, quia non conſiderantur proprij defectus, & dependentia à Deo. Ex his intelligitur in quo differat Superbia à Præſumptione, Ambitione, Magnanimitate. Superbia enim habet pro obiecto excellentiam, quæ primò, & per ſe circa propriam perſonam conſideratur: quare ipſa perſona eſt obiectum Superbiæ. Præſumptionis autem obiectum ſunt functiones magnæ non habentes commenſurationem cum propria perſona; quare perſona non reſpicitur à Præſumptione vt g *S. Th. ſup. q. 162.*

obiectum, ſed vt terminus, & menſura obiecti. Magnanimitas verſatur circa functiones magnas habentes proportionem cum propria perſona: Ambitio circa magnas dignitates non congruentes propriæ perſonæ, in quibus item perſona non eſt obiectum, ſed terminus. Porrò ex primo Superbiæ actu, qui eſt Complacentia de peruerſa excellentia propriæ perſonæ, multi actus oriuntur ordine quodam. 1. Æſtimatio ſui, quatenus ex complacentia ſui propria excellentia maior videtur, & pluris æſtimatur. 2. Æſtimatio, qua ſe ſuperbus æſtimat dignum, & idoneum rebus magnis, ſuam menſuram excedentibus. 3. Appetitus dignitatum, & aliorum ad excellentiam pertinentium, tanquam ſibi congruentium. 4. Appetitus honoris, & laudis. 5. Indignatio, & dolor, ſi hæc non obtineantur. 6. Contemptus aliorum, cum quibus ſe ſuperbus comparat, & quibus ſe meliorem æſtimat. 7. Actus, quo ſuperbus recuſat ſe ſuperioribus ſubiicere; quod ſe putat eſſe digniorem, ac prudentiorem. 8 Actus, quo recuſat ſe Deo ſubiicere, quod vult ſuo arbitratu viuere, quaſi Deo opus non habeat.

15. Inordinata ſui abiectio, ſeu deiectio animi (quæ etiam Puſillanimitas dici poteſt) vitium eſt, quatenus inclinat ad ſui abiectionem cum ea redundat in iniuriam ſtatus, vel officij, in quo quis eſt, vel talenti, quo eſt præditus, aut in eorum incommodum, quibus prodeſſe poteſt, vel debet. Opponitur Humilitati per defectum, quatenus Humilitas conſideratur vt refrænans appetitum excellentiæ; nimia enim abiectio nimis parum appetit ea, quæ ad propriam excellentiam ſpectant. Si verò Humilitas conſideretur vt inclinans ad ea, quibus ſuam vilitatem profitetur, Abiectio ſui nimia opponitur Humilitati per exceſſum, Superbia per defectum.

De Curioſitate, ac Negligentia.

h S. Thom. ſup. 2. 167.

16. [h] Curioſitas generatim eſt ſuperflua cura, & diligentia circa res inutiles, vel qualitatem earum non neceſſariam. Propriè Curioſitas eſt vitium Studioſitati oppoſitum per exceſſum, inclinans ad affectum, & ſtudium inordinatum cognoſcendi vt cognoſcendi; cum ſcilicet cognitio, aut modus eam acquirendi non eſt conueniens rectæ rationi, conſideratis rei, perſonæ, & ipſius officij circumſtantiis, &c. Poteſt autem id contingere quatuor modis. 1. Ex parte finis; ſi quis cognitionem quærat, vt illa abutatur ad Superbiam, aut ad alium malum finem: aut ſi cognitionem nullo modo referat ad Deum, in quem tanquam in finem referenda eſt. 2. Ex parte eius, qui cognitionem quærit, ſi per eam impediatur, quo minus muneri ſuo ſatisfaciat. 3. Ex parte eius, à quo

Digitized by Google

cognitio quæritur: vt ſi quæratur à Dæmone per expreſſam, vel tacitam ipſius inuocationem. 4. Ex parte rei, cuius cognitio quæritur; ſi ea ſit ſupra humanam facultatem, ſaltem moraliter loquendo. Porrò cognitionem hic intelligimus non ſolum intellectiuam, ſed etiam ſenſitiuam.

Negligentia ſtudiorum Studioſitati opponitur per defectum. Inclinat ad omiſſionem diſcendi id, quod diſcere, vel ſcire quis debet.

De Ludi ſuperfluitate, & Auſteritate.

17. [i] Ludi ſuperfluitas vitium eſt Eutrapeliæ oppoſitum per exceſſum; Cum quis in ludis, ac iocis immoderatiùs ſe gerit, quàm conueniat regulæ rectæ rationis. [k] Auſteritas opponitur Eutrapeliæ ſecundùm defectum; vt accidit cum quis eget ea animi remiſſione, quæ fit per ludum, nec admittit ex Auſteritate animi; aut ex eadem moleſtum ſe aliis exhibet honeſtos eorum ludos reſpuens.

i *S.Th.ſup. q.168.a.3.*

k *Ariſt.4. eth.c.8.*

De ſuperfluitate ornatus, & Mollitie.

18. [l] Superfluitas ornatus vitium eſt inclinans ad exceſſum Parcitati, & Simplicitati contrarium in exteriori apparatu. Contingit autem hoc vitio peccari & cum externus cultus eſt contra morem eorum, quibus cum viuitur; & cum ad vanam gloriam captandam refertur, & ad illicitam voluptatem; & cum ſollicitudine nimia ei opera datur; & ex aliis circumſtantiis contrariis rectæ rationi.

l *S.Th.ſup. q.169.*

19. Mollities Parcitati, & Simplicitati opponitur per defectum. Peccat quis hoc vitio vel cum præter decorum in cultu corporis, & rerum ſuarum eſt negligentior; vel cum vilitatem cultus refert ad malum finem, vt ad vanam gloriam captandam.

Digitized by Google

EPILOGVS.

HÆc de Ethicæ natura, fine hominis, ac virtutibus moralibus diſputauimus ex principiis lumine naturali notis, & ſecundùm Peripateticam doctrinam. Is autem diſputationis noſtræ finis fuit, vt morales Ariſtotelis ad Nichomachum libri breui, ac plano compendio explicarentur, & introducerentur tyrones ad eam ſacræ Theologiæ partem, quæ de Moribus eſt. Si quid bene dictum à nobis eſt, & ad ſolidam ſcientiam vtile; id acceptum referimus Deo, ſi quid excidit haud cõſonum veritati; illud Doctorum cenſuræ, ac Maiorum iudicio ſubiicimus emendandum. Petimus autem ex Deo Opt. Max. vt Chriſtianum Lectorem non ſinat hærere in ſola moralis doctrinæ cognitione; ſed pro ſua bonitate excitet illum, ac prouehat ad intelligentiam rerum, quæ ſupra naturam ſunt, & ad rectas actiones. Finis enim Moralis doctrinæ actio. Atque vt quiſque pro ſua virili cooperetur diuinæ bonitati; cognitionem, quam lumen naturæ docet de recta actione, copulet cum ea, quæ habetur ex doctrina catholicæ fidei; & ex vtraque formet ſibi modos practicos, à quibus ſtatuat in agendo nunquam diſcedere.

LAVS DEO.

INDEX

Digitized by Google

INDEX
ARISTOTELICVS.

IN quo breuis ſumma ponitur decem librorum Nicomachiorum : & ſecundùm eorum ordinem indicantur huius Introductionis loca, tum quæ ad Ariſtotelici textus intelligentiam faciunt ; tum quæ ea continent, de quibus in illis textibus agi poteſt.

LIBER PRIMVS.

Cap.1.& 2.Omnes doctrinæ finem aliquem habent, ad quem diriguntur, nempe bonum aliquod, quod ab hominibus appetitur. In bonis autem, quæ appetuntur, ſemper datur aliquod bonum vltimum, propter quod cetera bona appetuntur. videndum quodnam ſit bonum vltimum, ac proinde ſummum, propter quod homo cetera appetere, & ad quod omnes actiones dirigere debet. Porrò doctrina moralis, quæ hominis actiones, ac finem conſiderat, ſcientiæ Politicæ ſubordinatur, quæ communitatis actiones, ac finem contemplatur. Prò horum intelligentia agi poteſt 1.De fine, de quo Diſp.1.q.1.def.7. 2.De Ratione Boni.ibid.def.5.& 6.& d.2.q.1.prop.1. 3.De actiua philoſophiæ diuiſione, d.1.q.1.def.1. 4.De Ethicæ nomine.ibid.def.12. 5.De Moralis diſciplinæ diuiſione,natura,obiecto.d.1.q.2. 6.De Methodo,qua hæc doctrina tradi poteſt.in Procœmio.

C.3. Modus doctrinæ in Ethicis non poteſt eſſe ita exactus vt eſt in aliis ſcientiis : quia in materia morali non poteſt eſſe perfecta certitudo. Apti huius doctrinæ auditores non ſunt iuuenes, ob inexperientiam ; nec malè morati, ob prauas affectiones. Finis moralis doctrinæ eſt actio. De hoc fine in Procœmio, & in Epilogo.

C.4. De fine agendorum omnium, id eſt, de felicitate diuerſi diuerſa ſentiunt. Aptiſſimus modus illam inueſtigandi eſt incipere ab iis quæ nobis ſunt notiora. cum autem felicitas actiua ſit actio recta : de recta autem actione non poſſit bene philoſo-

phari,

phari,qui malus ſit: ideo ei, qui felicitatem hominis vult inueſtigare,debent eſſe in praxi noti boni mores. De felicitatis nomine.d.1.q.1.def.8.

C.5. Bonum ſummum, & felicitas hominis non eſt voluptas, neque honor, neque diuitiæ,neque virtus. Diſp. 2. q. 1. p. 1.& 2. & q. 2.p.1.4.5.

C.6. Felicitas non eſt Idea,ſeu Bonum ſeparatum, quod Plato ponebat. tum quia, cum bonum ſit analogum, vt & ens, non poteſt dari vnum commune bonum omnibus bonis. tum quia ſi omnium bonorum vna eſſet Idea,vna eſſet de omnibus illis ſcientia: at non eſt vna, vt patet ex tanta varietate ſcientiarum. tum quia eadem eſſet ratio boni in omnibus bonis, quæ per ſe appetuntur, vt eſt ſapere, videre, honor: at non eſt in his eadem ratio boni. tum quia bonum homines appetunt, vt illud poſſideant: at Idea illa poſſideri non poteſt. tum quia non apparet quid vtilitatis percipi poſſit ex conſideratione illius boni ſeparati. Aliqua ex his melius intelligi poſſunt ex dictis d.2.q.1.p.2. & p.4. ad 1.

C.7. De ratione felicitatis eſt 1. Eſſe reſpectu agendorum bonum agendum vltimum, ad quod cetera bona agenda referuntur,& ipſum non refertur ad alia. 2. Eſſe bonum ſufficiens, ac perfectum. 3. Eſſe operationem hominis vt homo eſt,id eſt,operationem partis rationalis, eamque præcipuam inter operationes rationales,ac diuturnam. De his d.2.q.1.p.1.& 2.

C.8. Cum tria ſint bona, externa,corporis, & animi; animi autem bona ſint tum habitus, tum operatio: aliqui dixerunt felicitatem poſitam eſſe in operatione animi. aliqui præter operationem requirebant voluptatem. Et operatio quidem animi eſt ex ſe maximè delectabilis, præſertim ſi fiat ex habitu. aliqui,præter operationem animi, neceſſaria ad felicitatem eſſe bona externa dixerunt. Pro horum intelligentia leg.d.2.q.1.p.2. & 5.& p.6.in fi.

C.9. Cauſa felicitatis efficiens non videtur eſſe fortuna.quia felicitas eſt quid optimum, & operatio ex virtute; vt patet ex eo, quòd qui non habent talem operationem,non dicuntur felices: at optima, & quæ ex acquiſitione boni habitus pendent, non ſunt à fortuna. De cauſa felicitatis efficiente fusè diſputatur d.2.q.1.

C.10. Quòd felicitas hominis ſit operatio hominis vt homo eſt,non autem bona externa, & corporis,probatur:quia in felicitate,ex communi omnium ſenſu,requiritur firmitas,& diuturnitas: hæc autem maximè contingunt operationi, quæ fit ex virtute. De Perpetuitate felicitatis d.2.q.2.p.2.

C. 11. Amicorum calamitates reſpectus eorum, qui vita functi

Digitized by Google

functi ſunt, videntur ita ſe habere, vt eos à ſtatu felicitatis non dimoueant.

C.12. *Felicitas eſt bonum honorabile potius quàm laudabile. Quia laus eſt eorum, quorum bonitas conſideratur in ordine ad aliquid aliud. quæ autem ſunt optima, ac proinde non ordinantur ad aliud, honorantur potius, quàm laudantur. at felicitas eſt bonum, quod non ordinatur ad aliud bonum humanum. De laudabilitate d 1 q.3.p.4.in fine. Quòd ratio formalis felicitatis non ſit in actione d.2.q.2 p.4.*

C.13.*Cum felicitas ſit operatio ſecundùm virtutem, de virtute agendum eſt. vt autem melius, quæ ad virtutem ſpectant, intelligantur, ſcienda ſunt aliqua, quæ ad ſcientiam de anima pertinent. Animæ duæ ſunt partes, altera rationalis, altera irrationalis. Irrationalis alia vegetatiua, quæ non eſt propria hominis. alia, quæ regitur à ratione: quæ interdum contrariatur rationi. vnde duplex eſt virtus, alia rationis, alia partis, quæ ſubditur rationi. Quod virtus ſit medium ad felicitatem, d.3.in prooemio. De partibus animæ d.3. q.1 p.2. De ſubiecto virtutum moralium. d.3.q.1.p.3.*

LIBER SECVNDVS.

Cap.1. *Virtutes non habemus à natura, ſed aſſuetudine illas acquirimus. De cauſa efficiente virtutum moralium. d. 3. q.1 p.4.*

C.12. *Virtutes circa mediocritatem verſantur Probatur tum ex eo, quod illæ ab exceſſu, & à defectu corrumpuntur, vt ſuadet experientia: tum ex eo, quod ad mediocres operationes inclinant.d. 3.q.1.p.2.§.18.*

C.3.*Virtutes morales circa voluptates, ac triſtitias verſantur. Rationes vide d.3. q.1.p.2.§.19.*

C.4 *Quid requiritur, vt quis dicatur ex virtute operari? Non ſolùm vt operetur virtuoſa, v.g. iuſta, & temperata: ſed etiam vt operetur virtuosè, id eſt, ex electione, & cum affectu ad virtuoſa.d.3.q.1.p.1.§.2.& p.3.§.1.*

C.5. *Quid eſt virtus moralis? Cum tria ſint in anima, Paſſiones, ſeu actus, Potentia, & Habitus: virtus moralis non eſt actus, neque potentia, ſed habitus. Horum probatio habetur d.3.q.1.p.1. 2. De Paſſionibus animi, de quibus fusè ibid. p. 2. à §. 2. vſque ad 17. 3. De diuiſione actuum animi; de qua ibid. §. 1. & 17.*

C.6.*Virtutis habitus circa medium verſatur. medium autem duplex, aliud rei, aliud quo ad nos. & quia multis modis poteſt recedi à medio; ideo contingit multis modis peccare. Aduertendum autem eſſe quædam, quæ non licet neque mediocriter*

attin

attingere, quia ex ſe mala ſunt, vt adulterium. d. 3. q. 1. p.2.§.18.

C.7 Numerat Ariſt.media, & extrema in ſingulis materiis. De quibus fusè d.3.q.2.3.4.

C.8.Extrema vitia cum media virtute, & inter ſe ita comparātur,vt virtus reſpectu vitij per exceſſum,eſſe quidam defectus; reſpectu vitij per defectum, eſſe quidam exceſſus videatur. maior autem eſt contrarietas extremorum inter ſe, quàm cum medio. medio autem in quibuſdam magis exceſſus, in quibuſdam magis defectus opponitur. Hæc meliùs intelliguntur ex iis, quæ de ſingulis virtutibus, & vitiis dicuntur d.3. q.2.3.4.

C.9. Quid agendum, vt medium aſſequi poſſimus? 1. Ab illo extremo recedendum, quod magis opponitur medio. 2. Nitendum contra id,ad quod natura inclinamur. 3.Maximè à voluptate cauendum.vide quæ de frenandis paſſionibus dicuntur d.3.q.1.à §.3.vſque ad 14.

Poſt hæc agi poteſt de virtutum moralium diuiſione, ac duratione.de quibus d.3.q.1.p.3.5.9.

LIBER TERTIVS.

Cap 1.Effectus virtutum ſunt actiones bonæ, vitiorum malæ. Bonæ actiones laudantur, quia voluntariæ; malæ tum pœna affici ſolent, quia voluntariæ; tum veniam habere, quia inuoluntariæ. videndum ergo quid ſit voluntarium, & inuoluntarium. Aliam rationem cur de voluntario debet agi vide d.1.q.3.in princ. Inuita ſunt,quæ aut vi, aut ignoratione fiunt. quæ autem fiunt ex timore, mixta quidem ſunt, id eſt, partim ſpontanea, partim inuita, ſimpliciter tamen ſpontanea dicenda. Quæ ex concupiſcentia fiunt, abſolutè ſpontanea ſunt. violenta, ſunt abſolutè inuita. quæ ex ignoratione fiunt, alia ſunt inuita; alia neque ſpontanea, neque inuita; alia ſpontanea. Inuita ſunt,cum in actione ignorantur particularia, & circumſtantiæ, & poſtquam facta eſt actio dolorem affert. Declarantur hæc fusè d 1.q.3.p.1. De circumſtantiis agitur d.1.q.5.

C.2 vnum è ſpontaneis eſt electio; quæ non eſt cupiditas,neque ira, neque opinio, neque voluntas. verſatur circa media ad finem, quæque in noſtra ſunt poteſtate, & præconſultata. d. 1. q.4.p.1.§ 4.

C.3. Summa huius capitis,quod eſt de conſultatione, habetur explicatè d.1.q.4.p.1.§.4.

C.4 Voluntas dicitur actus ille, quo voluntas verſatur circa finem. An autem omne, quod voluntas appetit, bonum eſt?

Ex

Digitized by Google

Ex ſe quidem omne appetibile bonum eſt. non enim eſt naturalis inclinatio ad malum. ſed ex prauo habitu, & paſſione poteſt contingere vt bonum alicui appareat, quod re vera malum eſt, & ſub ea boni ſpecie illud appetat. Explicantur hæc d. 1. q. 1. def. 5. §. 2. & q 4. p. 3. § 1 & d 2. q 1 §. *De voluntate, & aliis voluntatis actibus, de quibus poſſet in hoc loco agi,* d. 1. q. 4. p. 1. §. 3.

C 5. *Bene ac malè agere, ac proinde virtutem, & vitium, quæ ad actiones conſequuntur, eſſe in noſtra poteſtate, probatur. 1 Quia Legiſlatores pœnis eos, qui male; præmiis eos, qui bene agunt, proſequuntur: vt bene agentes ad virtutem incitent; male agentes à mala actione reuocent. at ad ea, quæ non ſunt in noſtra poteſtate, hortatur nemo 2. Quia omnia vitia, etiam ea, quæ ad corpus ſpectant, ſi in noſtra poteſtate ſunt, vituperantur; ſi autem non ſint, nemo increpat. Porrò quidquid ſit, an finis, qui primò alicui obiicitur, ſit à natura, certum eſt habitum non eſſe à natura, ſed à noſtro arbitrio, vt rationes allatæ probāt. Hic agi poteſt de obiecto motiuo voluntatis, & cauſa illud proponente, & de modo; quo voluntas mouetur.* d. 2. q. 3 p. 1. & 2.

C. 6. *Fortitudo mediocritatem conſtituit circa paſſiones timoris, & audaciæ. Sunt autem aliqua, quæ timere debemus, vt infamiam; aliqua, quæ non debemus timere, vt paupertatem, circa hæc non verſatur fortitudo. verſatur autem circa mortem, eamque præclaram; qualis eſt, quæ in bello oppetitur. Horum explicatio habetur* d. 3. q. 3 p. 1 & 2.

C 7. *Fortitudinis actus ſunt, timor, & audacia, ſi fiant circa ea, quæ oportet, & eo modo, quo oportet, & quando oportet. Contingit autem ab hac mediocritate per defectum, & exceſſum recedere quatuor modis. quare quatuor ſunt vitia Fortitudini oppoſita, Timiditas, Ignauia, Intimiditas, Audacia.* d. 3. q. 3. p. 5.

C. 8. *Aliqui actus videntur ſimiles actibus Fortitudinis, cum Fortitudinis actus non ſint. ij ſunt. 1. Subire pericula propter honorem, vel timorem pœnarum, vel coactionem. 2. Subire pericula ob ſpem euadendi, quæ nitatur vel experientia, vel potentia 3. Subire pericula ex paſſione iræ, vel doloris. 4. Subire ex ignoratione. Hi non ſunt actus Fortitudinis, quia ratio ad illos mouens, non eſt honeſtas.* d. 3. q. 3. p. 2 §. 1.

C. 9. *Cum Fortitudo & circa audaciam, & circa timorem verſetur: magis eius tamen ſpecies in frænando timore elucet. Fortitudinis finis maximè iucundus eſt, quia maximè honeſtus: ſed ea iucunditas à perpeſſione rerum acerbarum obſcu*

Digitized by Google

obſcurari ſolet, quas neceſſarium eſt perpeti, vt ad illum perueniatur. d.3.q.3.p.2.§.2.

C.10.*Summa, & explicatio huius capitis, quod eſt de Temperantia, habetur d.3.q.4.p.1.*

C.11. *Cùm duplex ſit cupiditas, altera communis, ſeu ſpectans ad ſpeciem hominis, vt appetitus cibi, & potus: altera particularis vniuſcuiuſque, vt eſt appetitus talis, vel talis cibi, vel potus, &c. In prima non contingit contra Temperantiam peccare, niſi ſecundum exceſſum: in ſecunda autem contingit variis modis peccare, vt ſi quis oblectetur de quibus non oportet & magis, & non eo modo, quo oportet. Huc ſpectant, quæ dicuntur d.3.q 4.p.2 §.2.& p.6.*

C.12. *Si intemperantia cum timiditate comparetur, maiorem habet rationem voluntarij intemperantia, quàm timiditas: quia delectatio, ex qua oritur intemperantia, eſt ſecundum inclinationem naturalem; triſtitia, ex qua oritur timor, eſt contra naturam. Cum ergo natura magno impetu in delectationem feratur, cohibenda eſt cupiditas, & caſtiganda, vt caſtigantur pueri. De ratione voluntarij in concupiſcentia, & timore vide d.1.q.3.p.1. § 5.6.7. De concupiſcentia, triſtitia, timore, ac modo eas paſſiones cohibendi. d. 3. q.1 p. 2. §.7.8. 12.*

In fine huius libri agi poteſt De animi paſſionibus. d. 3. q. 1. p.2. à §.1. vſque ad 17.

LIBER QVARTVS.

C. 1. *Summam huius capitis, in quo de Liberalitate agitur, & vitiis ei contrariis, vide d.3.q.2.p.8.§.3. & p. 9.§. 8. Multa in Ariſtotele habentur; quæ quia explicatione non indigent, non oportuit in hac Introductione poni.*

C.2. *Lege d.3.q.2.p.8.§.4.& p.9.§.9.*

C.3. *de Magnanimitate, & vitiis ei oppoſitis, d.3.q.3.p.3.§.4. & p.5.§.3.*

C.4. *De virtute circa honores moderatos, quæ Pholotimia nominatur, d.3.q.3.p.3.§.4.*

C.5. *De Manſuetudine, d.3.q.4.p.5 §.3. De vitiis oppoſitis, ibid.p.6.§.9.& ſeq.& q.1.p.2.§.13.*

C.6. *De Affabilitate, ſeu Amicitia virtute, d.3.q.2.p.8.§.6. De vitiis oppoſitis, ibid.p.9.§.10.*

C.7. *De veracitate, d.3.q.2.p.8.§.6. De vitiis oppoſitis, ibid. p.9.§.11.*

C.8. *De vrbanitate, d.3.q.2.p.8.§.6. De vitiis oppoſitis, ibid. p.9.§.12.*

C.9. *De verecundia, vt eſt pars integrans reſpectu Temperantiæ, d.3.q.4.p.3. vt eſt paſſio, d.3.q.1.p.2.§.12.*

LIBER

Digitized by Google

LIBER QVINTVS.

C. 1. *Explicatur primum ratio nominis Iuſtitiæ: Deinde ponuntur modi, quibus Iuſtitia, & Iniuſtitia dicuntur. Pro his faciunt, quæ habentur d.3.q.2.p.1. Poſtremo agitur de duobus primis Iuſtitiæ generibus, nempe legali, & particulari; & ratio iuſtitiæ legalis explicatur, vide ibid. prop.5.*

C.2. *Probatur dari Iuſtitia particularis à generali diſtincta ibid. Diuiditur Iuſtitia particularis in duo genera, ibid.p.6. Iuſtitiæ commutatiuæ materia explicatur, ibid. p. 3.§.4. Hic agi poteſt de generibus Iuſtitiæ legalis.p.7.*

C.3. *Agitur de Iuſto; ac Iure, quod intercedit in Iuſtitia Diſtributiua quod ius habet proportionem geometricam. Explicationem huius capitis vid.d.3.q.2.p.3.§.4.*

C.4. *Agitur de Iuſto, quod eſt in Iuſtitia Commutatiua, quod habet proportionem arithmeticam, vid. ibid. De differentia inter Iuſtitiam Diſtributiuam, & Commutatiuam, ibid.p.6. De iure alteri debito, ibid.p.4.§.4. De iuſtitiæ obiecto, ibid p. 2. De diuiſione iuris, ibid.p.3. De ratione formali iuſtitiæ, ibid.p.4.*

C.5. *Non poſſe fieri ſemper æquale, ſeu iuſtum, per retaliationem, ibid.p.8.§. vltimo. vt fiat in commutationibus æqualitas, attendendum eſſe valorem rerum, quæ commutantur: valorem autem eſſe attendendum, non ex naturis rerum, ſed ex hominum æſtimatione, cuius æſtimationis regula eſt indigentia; loco autem indigentiæ ſubſtitutum eſſe nummum, ibid.p.6.*

C.6. *Vt intelligatur qua operatione quis faciens iuſtum, vel iniuſtum, dicitur iuſtus, vel iniuſtus; ſciendum eſt iuſtum politicum, nempe quod intercedit inter æquales, eſſe iuſtum ſimpliciter; eſſe autem aliud iuſtum herile, aliud paternum. quæ non ſunt ſimpliciter iuſta, d.3.q.2.p.3.§.5.*

C.7. *Ius aliud naturale, aliud legitimum. legitimum aliud commune, aliud particulare, vt priuilegia; aliud decretale, vt Iudicis ſententia; naturale, interdum eſt mobile; legitimum ſemper eſt mobile, ibid.§.3.*

C.8. *Iniuſtè agere, eſt ſponte agere. ſponte autem agere, eſt agere quod eſt in ſua poteſtate, & cum cognitione ſingularium. Ex his intelligitur per quam operationem quis dicatur iniuſtus, nempè per ſpontaneam ex electione, ibid.p.9.§.1. & 2.*

C.9. *Vt iniuſtè quis agat, duo requiruntur, voluntarium ex parte agentis, & inuoluntarium ex parte patientis, ibid.§ 2. In diſtributionibus, is, qui plus diſtribuit immerenti, iniuſtè agit, non is, qui accipit. Nemo ſeipſum iniuria afficit; quia non eſt inuoluntarium ex parte patientis. vt quis iniuſtè dicatur agere, requiritur vt ſciens operetur. iniuſtum agere iniuſtè, ex accidenti,*

Digitized by Google

denti facilè eſt ; ex habitu non eſt facile. Cognoſcere iuſta, & iniuſta ſecundùm praxim difficile eſt. Ius inter eos intercedit, qui bonorum ſunt participes, in quibus & exceſſum habēt, & defectū.

C. 10. *Æquitas, ſeu Epiiceia inclinat ad non obſequendum iuri legali ob maius bonum. Non eſt autem contraria iuri legitimo, quia continetur ſub iure naturali, per quod ius legitimum corrigit, d. 3. q. 2. p. 7. §. 6.*

C. 11. *Quærit, An ſibi ipſi quis iniuriam poſſit facere. Proponit rationes pro parte affirmatiua. Reſpondet negando, & affert plures rationes. Docet eſſe quandam ſimilitudinem Iuſtitiæ inter partem rationalem, & ſenſum hominis.*

In fine huius libri agi poteſt de virtutibus Iuſtitiæ affinibus, & vitiis contrariis, & de Iuſtitiæ ſubiecto. p. 8. q. 10.

LIBER SEXTVS.

C. 1. *Dictum eſt obiectum virtutum eſſe mediocritatem, quam ratio recta præſcribit. determinandum ergo eſt in particulari quæ ſit ratio recta. ad hanc determinationem confert intelligere naturam cuiuſcumque habitus, cuius obiectum eſt mediocritas à ratione recta præſcripta. & quia dictum eſt de Habitibus virtutum moralium; nunc dicendum de Habitibus intellectualibus. Primùm autem ſciendum duas eſſe animæ partes, alteram rationalem, alteram irrationalem. Rationalis duas habet partes, alteram, quæ neceſſaria; alteram, quæ contingentia ſpeculamur: illa ſpeculatiua, hæc ratiocinatrix dici poteſt. Pro his faciunt, quæ dicuntur de partibus animæ, & diuiſione intellectus d. 1. q. 4. p. 1. §. 2. & q. 2. p. 1.*

C. 2. *Ad obiectum virtutum moralium ſpectat electio. electio autem eſt appetitio conſultatrix. ergo principium efficiens reſpectu electionis eſt tum ratio, tum appetitus. debet autem ratio eſſe recta, & appetitus rectus. veritas autem rationis ſumitur ex conformitate cum appetitu recto. Ad electionem autem non eſt ſatis ratio ſpeculatiua, ſed requiritur ratio practica. cadit autem electio in ea, quæ agenda ſunt. Agi poteſt. 1. De electione, d. 1. q. 4. p. 1. §. 4. 2. De appetitu ſenſitiuo, & rationali, d. 1. q. 1. def. 5. 3. Quid ſit appetitus rectus, d. 1. p. 4. p. 1. §. 3. 4. De cognitione, qua mouetur appetitus, d. 3. q. 4. p. 2. §. 1. 5. De conformitate rationis cum appetitu recto, d. 1. q. 4. p. 1. §. 3. & p. 5.*

C. 3. *De numero habituum intellectualium, & de ſcientia, d. 1. q. 4. p. 1. §. 2.*

C. 4. *De arte. ibid.*

C. 5. *De Prudentia, ibid. De eius ratione formali. ibid. tota prop. 1.*

C. 6. *De Intellectu. ibid. p. 1. §. 2.*

C. 7. De

C.7. De Sapientia, ibid. De Prudentiæ obiecto, ibid. p.2.

C.8. De Prudentiæ generibus. ibid. p.8. De Prudentiæ ſubiecto. p.3.

C.9. De Conſultatione, ſeu Conſilio. p.1. §.4.

C.10. De Perſpicacia, ſeu Syneſi. ibid. & p.6.

C.11. De Sententia, ſeu Gnone, ibid. & p.6. Poſt hæc agi poteſt de Prudentiæ partibus integralibus. p.7.

C.12. Sapientiam, & Prudentiam conferre ad felicitatem. Ex Prudentia dici aliquem agere, qui cum electione, & ex habitu agit: nec poſſe prudentem eſſe, niſi bonum virum. ibid. p.3.

C.13. Non omnis habitus virtus eſt, ſed qui cum Prudentia eſt coniunctus. virtutes connexionem habent inter ſe ratione Prudentiæ, cum qua ſunt coniunctæ. Prudentia ſapientiæ deſeruit vt meliori. Agi hoc in loco poteſt. 1. De Principio Prudentiæ, ac virtutum moralium, de quo d.1.q.4.p.4. & d.3.q.1.p.4. 2. De connexione virtutum. d.3.q.1.p.7. 3. De æqualitate virtutum moralium. ibid. p.8.

LIBER SEPTIMVS.

C.1. Tria ſunt contra bonos mores, Vitium, Incontinentia, Feritas. Vitium virtuti opponitur, eſtque malus habitus ex electione. Incontinentia non eſt ex electione. Feritas eſt, cùm in malitia exceduntur limites humani. huic opponitur virtus heroica, cùm in virtute exceditur modus ordinarius hominum. De Continentia, & Incontinentia nunc agendum. Incontinens cognoſcens praua eſſe, quæ agit, agit tamen ex paſſione.

C.2. Proponuntur ſex dubitationes. 1. An incontinens agat ſcienter. 2. An poſſit agere cum prudentia. 3. An continens habeat temperantiam. 4. An continentia ſit idem, quod permanere in aliqua opinione: & Incontinentia ſit idem, quod relinquere aliquam opinionem. 5. An incontinentia melior ſit, quàm intemperantia. 6. An continentia, & incontinentia verſentur circa omnem materiam.

C.3. Soluitur prima dubitatio, An incontinens agat ſcienter. Agit cum ſcientia vniuerſalis, ſed cum ignorantia particularis, quam cauſat vehemens paſſio.

C.4. Soluitur ſexta dubitatio. & definitur. Continentiam, & incontinẽtiam non circa omnem materiam, ſed circa eam propriè verſari, circa quam temperantia, & intemperantia verſatur.

C. 5. Hoc idem confirmatur. & excluditur ab incontinentia propriè dicta, incontinentia ferina, & morboſa.

C. 6. Incontinentiam circa concupiſcentiam turpiorem eſſe, quàm incontinentiam circa iram: eſſéque illam abſolutè incontinentiam dicendam.

Digitized by Google

C.7.& 8.Tertia, & quinta dubitatio c. 2. oppoſita ſoluitur. Fit autem comparatio inter continentem, temperatum, & conſtantem; & inter incontinentem, intemperatum, & mollem.

C. 9. Quarta dubitatio c. 2. propoſita ſoluitur. Comparatur continens cum pertinaci. Oſtenditur continentia verſari circa medium, & ſimilitudinem habere cum temperantia.

C. 10. Soluitur ſecunda dubitatio; & oſtenditur quomodo ſe habeat incontinens ad prudentiam.

Horum capitum ſumma habetur d.3.q.4.p.5.§. 1. de Continentia, & p.6.§.7.de Incontinentia. In c. 6. agi poteſt de Ira: de qua d.3.q.1.p.2.§.13.

C.11. Agitur de delectationibus, & triſtitiis, circa quas dictum eſt continentiam, & incontinentiam verſari. Primùm autem proponuntur opiniones impugnantium delectationes.

C.13. Oſtenditur contraria veritas, primum oſtenſiuè, deinde ducendo ad inconueniens.

C. 14. Delectationes corporales non eſſe expetibiles, niſi ad quandam menſuram.

Huic afferri poſſunt quæ dicuntur de Delectatione, & Triſtitia d.3.q.1.p.2. §.7.& 8.& quæ de voluptate d.2.q.1.p.1.

LIBER OCTAVVS.

C. 1. Oſtendit ad moralem pertinere de Amicitia tractare. Proponit quæ ſint tractanda. Leg. d 2.q.2.p 6.§.vlt.

C.2. Diſtinguit triplex genus bonorum, & rationem formalem amicitiæ proponit ibid.§.1.

C.3. De triplici amicitiæ genere. ibid.§.4.

C.4. Amicitiam maximè propriè eſſe honeſtam, & quæ inter bonos intercedit. ibid. Hic agi poteſt de amicitiæ obiecto ibid.§.3.

C.5. Diſtinguit amicitiam per habitum, & actum: docet quoſdam priuari amicitia ex defectu actus. Ait bonorum amicitiam eſſe maximam ex ratione ipſius actus amicitiæ. Agit de quorumdam ineptitudine ad amicitiam.

C.6. Amicitiam honeſtam non facilè contingere inter multos, ibid.§.2. Amicitiam delectabilem eſſe potiorem vtili.

C.7. Diſtinguit ſpecies amicitiæ, quæ eſt inter inæquales. Proponit quid requiratur, vt hæ amicitiæ conſeruentur, ibid. §.2. & 5.

C. 8. Probat amicitiam magis poſitam eſſe in amare, quàm in amari. Comparat amicitiæ ſpecies quo ad firmitatem.

C.9.10.11. Ex multiplici ſocietatum genere multiplex amicitiarum genus colligit, ibid.§.2.

C.12. Oſtendit quid obſeruari oporteat in amicitia ad querimonias

monias vitandas; & in quibus amicitiis ſint querimoniæ. ibid. §.6.

C.13. *Agit de querimoniis, quæ contingunt in amicitiis, quæ ſunt ſecundum ſuperexcellentiam: & de modo tollendi, & componendi querimonias.*

LIBER NONVS.

C. 1. *Quid retribuendum ſit, ne ius lædatur, & vt amicitia conſeruetur.*

C. 2. *Singulis, vt conuenit, beneficia eſſe rependenda.*

C.3. *Amicitias interdum eſſe diſſoluendas. quid agendum cum iis, qui fuerunt amici, poſt amicitiæ ſolutionem.*

C.4. *Effectus amicitiæ, ſeu quid agendum cum amico colligi debere ex iis, quæ vir bonus præſtat erga ſeipſum.*

C 5.6.7. *Agitur de tribus amicitiæ effectibus, Beneuolentia, Concordia, Beneficentia. De Beneuolentia vid. d. 2.q.2.p.6.§. 1. 5.6. & d.3.q.1.p.2.§.3. Concordia, eſt circa agenda. in ſolis bonis reperitur perfecta, d.2.q.2.p.6.§.6. Quod ad Beneficentiam attinet, magis amant qui beneficia contulerunt, quàm qui acceperunt. opus enim proprium magis amatur; & honeſtum magis, quàm vtile; & id, quod fuit nobis laborioſum. hæc autem contingunt ei, qui beneficia confert, non ei, qui accipit, ibid.*

C.8. *Diſtinguit duplicem amorem ſui; alterum, quo vult ſibi voluptates corporis, pecuniam, honores; alterum, quo ſibi vult id, quod honeſtum eſt. Probus vir ſecundo amoris genere maximè ſui amator eſt: quia præ honeſtate cetera non curat, faciléque ea aliis concedit, vt ſibi maius honeſtatis bonum reſeruet, quod contingit ex eo, quod cetera aliis concedit. Hic agi poteſt de Amore. vid. Indicem rerum v. Amor, & d.2.q.2.p.6.§.5.*

C. 9. *Amicitiam conferre ad felicitatem. tum quia bonum quoddam ſunt amici, ergo non ſunt negandi homini felici. tum quia homo eſt animal ſociabile, ergo nō debet felix eſſe ſolitarius. tum quia iucundiſſimum eſt operationes bonas contemplari, quod accidit cum amicos intuemur. tum quia amicorum conſuetudine operationis continuatæ tædium leuatur; & occaſio datur exercendæ virtutis. tum quia viuere, & ſentire ſe viuere præſertim vita felici, eſt maximè naturale, ac proinde iucundum: cum autem amicus amico ſit alter ipſe, amicus ſe maximè ſentiet felicem in amico, d.2.q.2.p.6.§.3. & §.6. & §. vlt.*

C.10. *Amicos tot eſſe debere, quot amicitiæ conſeruatio requirit, ibid. §.2.*

C.11. *Eſſe amicorum præſentiam expetendam tum in aduerſa, tum in proſpera fortuna.*

Digitized by Google

C. 12. *Amicos amicorum præſentiam,& conſuetudinem maximè expetere ibid.§.6.*

LIBER DECIMVS.

C.1.*Afferuntur rationes cur de voluptate agendum ſit.*

C.2.*Proponuntur opiniones dicentium voluptatem eſſe ex genere bonorum,& id negantium.*

C.3. *Confutantur rationes Platonicorum negantium voluptatem eſſe ex genere bonorum.*

C.4.*Voluptatem non eſſe motum.eſſe perfectionem operationis. eam ſe habere vt formam. eius cauſam efficientem eſſe potentiam benè diſpoſitam ; & obiectum vt motiuum. explicantur hæc d.2.q.2.p.1.*

C.5.*Tot eſſe genera voluptatis , quot operationis. ſecundùm operationum differentiam differre inter ſe voluptates bonitate, & malitia.Eſſe etiam diuerſas ſpecie ratione ſubiectorum,in quibus eæ ſunt. ex honeſtis voluptatibus eas eſſe hominis proprias, quæ operationes conſequuntur,quæ beati viri ſunt propriæ.*

C.6.*Felicitatem poſitam eſſe non in habitu,ſed in operatione, eáque,quæ per ſe expetitur,non propter aliud,qualis eſt operatio, quæ ex virtute fit.ideo excludendus à ratione felicitatis luſus, d.2.q.1.p.1.& 2.*

C.7.*Felicitatem eſſe operationem virtutis optimæ.Probat eam eſſe operationem intellectus; quia ea proprietates felicitatis maximè habet:nec ordinatur ad aliud , vt contingit operationibus actiuis,quales ſunt bellica,ac ciuiles,ibi.p.3.*

C.8 *Secundum felicitatis locum obtinere actiones morales , id eſt , quæ ex virtutibus moralibus proficiſcuntur. eas cum contemplatione comparat,quam oſtendit eſſe perfectiorem,ibid.§.4.*

C.9.*Neceſſarias eſſe leges ad dirigendas actiones. Neceſſarios proinde eſſe bonos legiſlatores. Maximè autem neceſſarium modum cognoſcere,quo quis bonus legiſlator fieri poſſit.*

INDEX

Digitized by Google

INDEX THOMISTICVS.

IN quo ex ſecunda parte Summæ S. Thomæ recenſentur quæſtiones,& ex hoc libro loca, quæ ad illarum doctrinam introducunt.

PRIMA SECVNDÆ.

Quæſtio 1. *de vltimo fine hominis. Diſp* 1. *q*. 1. *def*. 5. & 2. & *d*. 2. *q*. 1. *p*. 1.

Quæſt. 2. *Vtrum beatitudo hominis conſiſtat in diuitiis, honoribus, voluptatibus, &c. d*. 2. *q*. 1. *p*. 2. & *q*. 2. *p*. 1. & 5.

Quæſt. 3. *De Beatitudine quid ſit, d*. 1. *q*. 1. *def*. 8. & *d*. 2. *q*. 1. & *q*. 2. *p*. 4. & 5.

Quæſt. 4. *De his, quæ exiguntur ad beatitudinem, d*. 2. *q*. 2.

Quæſt. 5. *De adeptione beatitudinis, d*. 1. *q*. 1. *def*. 5. & *d*. 2. *q*. 1. & 2.

Quæſt. 6. *De voluntario, & inuoluntario, d*. 1. *q*. 3. *p*. 1.

Quæſt. 7. *De Circumſtantiis humanorum actuum, d*. 1. *q*. 5.

Quæſt. 8. *De voluntate quorum ſit volitorum, d*. 1. *q*. 1. *def*. 5. & *q*. 4. *p*. 1. §. 4.

Quæſt. 9. *De motiuo voluntatis, d*. 2. *q*. 3. *p*. 1.

Quæſt. 10. *De modo, quo voluntas mouetur, ibid*. §. 2.

Quæſt. 11. *de Fruitione, qui eſt actus voluntatis, d*. 1. *q*. 4. *p*. 1. §. 4.

Quæſt. 12. *De intentione, ibid*.

Quæſt. 13. *De electione, ibid*.

Quæſt. 14. *De Conſilio, ibid*.

Quæſt. 15. *De Conſenſu, ibid*.

Q. 16. *De vſu, ibid*.

Q. 17. *De actibus imperatis à voluntate, ibid*.

Q. 18. *De bonitate, & malitia humanorum actuum in generali, d*. 1. *q*. 3. *p*. 4. & *q*. 5. *p*. 2.

Q. 19. *De bonitate, & malitia humanorum actuum interioris voluntatis, d*. 2. *q*. 3. *p*. 3.

Quæſt. 20. *De bonitate, & malitia exteriorum actuum humanorum, d*. 1. *q*. 3. *p*. 3.

Digitized by Google

Quæſt.21.De iis,quæ conſequuntur actus humanos ratione bonitatis,& malitiæ,d.1.q 3.p.4.§.vlt.
Q.22.De paſſionibus animæ in generali,d.3.q.1.p.2.§.1. & 15.
Q.23.De differentia paſſionum ab inuicem,ibid.§.2.
Q.24.De bono,& malo circa paſſiones animi,ibid.§.16.
Q.25.De ordine paſſionum ad inuicem,ibid.14.
Q. 26.27.28. De Amore , de cauſa amoris,de effectibus amoris, ibid §.3.
Q.29.De odio,ibid.§ 4.
Q.30.De concupiſcentia,ibid.§.5.
Q.31.32.33.34.De delectatione,eius cauſa, effectibus,bonitate, & malitia,ibid.§.7.
Q.35.36.37.38.39.De triſtitia ſeu dolore,eius cauſis,effectibus, remediis,bonitate,ac malitia,ibid.§.8.
Q.40.De Spe,& Deſperatione,ibid.§.9.& 10.
Q.41.42. 43. 44. De timore, eius obiecto,cauſa,effectibus , ibid. §. 12.
Q.45.De Audacia,ibid.§.11.
Q.46.47.48.De ira,eius cauſa,remediis effectibus,ibid.§.13.
Q.49.50.51.52.53 54.De Habitibus,d.3.q.1.p.1.§.1.
Q.15.De virtutibus quantum ad ſuas eſſentias.ibid.§.2.
Q.56.De ſubiecto virtutis,ibid.p.3.
Q.57.De virtutibus Intellectualibus,d.1.q.4.p.1.§.2. & 4.in fi. & p.6.
Q. 58. De diſtinctione virtutum moralium ab intellectualibus, d.3.q.1.p.1.§.3.
Q.59. De diſtinctione virtutum moralium ſecundùm comparationem ad paſſiones,ibid.p.2.§.1.
Q.60.De diſtinctione virtutum moralium ad inuicem. ibid.p.5.
Q.61.De Virtutibus Cardinalibus,ibid.§.4.
Q.63.De cauſa virtutum,ibid.p.4.
Q.64.De medio virtutum,ibid.p.2.§.18.
Q.65.De connexione virtutum,ibid.p.7.
Q.66.De æqualitate virtutum,ibid p.8.
Q.67.De duratione virtutum poſt hanc vitam,ibid.p.9.
Q.76.De ignorantia,quæ eſt cauſa peccati ex parte rationis , d. 1.q.3.p.1.§.8.
Q.90.vſque ad 97.De lege,d.2,q.3.p.3.

SECVNDA SECVNDÆ.

Q.17.De Spe,d.3.q.1.p.2.§.9.
Q.20.De Deſperatione,ibid.§.10.
Q.27.vſque ad 33.De Charitate,d 2.q.2. p. 6. & d.3.q.1.p.2. §.3.

Digitized by Google

Q.34.De odio,d.3.q.1.p.2.§.4.
Q.36.De inuidia,ibid.§ 8.
Q.47.De Prudentia,d.1.q.4.p.1.2.3.4.5.
Q.48.De Prudentiæ partibus in generali,ibid.p.6 7.8.
Q.49.De Prudentiæ partibus quaſi integralibus.ibid.§.7.
Q.50.De ſpeciebus Prudentiæ, quæ ſunt ad multitudinem, ibid. p.8.
Q.51.De Prudentiæ partibus potentialibus,ibid.p.6.
Q.57.De Iure,d.3,q.2.p.1.2.3.
Q.58.De Iuſtitia,ibid.p.4.5.6.7.10.
Q.59.De Iniuſtitia,ibid.p.9.§.1.2.3.
Q.61.De Iuſtitiæ partibus ſubiectiuis,ibid.p.6.
Q.80.De Iuſtitiæ partibus potentialibus, ſeu de virtutibus ei annexis,ibid.p.7.& 8.
Q.81.De Religione,p.7.§.2.
Q.82.vſque ad 91.De actibus interioribus, & exterioribus Religionis,ibid.
Q.92.& 93.De ſuperſtitione,ibid.p.9.§.6.
Q.97.98.99.100.De Irreligioſitate,ibid.§.7.
Q.101.De Pietate,ibid p.7.§.3.
Q.102.De Obſeruantia,ibid.§ 4.
Q.104.De Obedientia,ibid.p.8.§.8.
Q.106.De Gratia,ſiue Gratitudine,ibid.§.2.
Q.108.De vindicatione,ibid.§ 9.
Q.109.De veritate,ibid.§.6.
Q.110.De Mendacio,ibid p.9.§.11.
Q.111. De Simulatione,ibid.
Q.112.De Iactantia,ibid.
Q.113.De Ironia,ibid.
Q.114.De Affabilitate,ibid.p.8.§.5.
Q.115.De Adulatione,ibid.p.9.§.10.
Q.116.De Litigio,ibid.
Q.117.De Liberalitate,ibid.p.8.§.3.
Q.118.De Auaritia, ibid p.9.§.8.
Q.119.De Prodigalitate,ibid.
Q.120.De Epiiceia,ibid.p.7.§.6.
Q.123.& 124.De Fortitud.d.3.q.3.p.1.& q.1.p 6 §.4.
Q.125.De Timore,d.3 q.1.p.2 §.12.& q.3.p.5.§.1.
Q.126.De vitio intimiditatis,ibid.q.3.p.5.§.1.
Q.127.De Audacia,ibid.q.1.p.2.§.11 & q.3.p.5.§.1.
Q.128.De Partibus Fortitudinis in communi, ibid. q. 3. p. 3. & 4.
Q.129.De Magnanimitate,ibid.p.3 § 4.
Q.130.131.132.133.De Præſumptione,Ambitione, Inani glo-

ria, Puſillanimitate, ibid. p. 5. §. 3.
Q. 134. De Magnificentia, ibid. p. 3. & 4.
Q. 136. & 137. De Patientia, & Perſeuerantia. ibid. p. 3. §. 7. & 9.
Q. 138. De vitiis oppoſitis Perſeuerantiæ ibid. p. 5. §. 5.
Q. 141. De Temperantia, d. 3 q. 1. p. 6. §. 4. & q. 4. p. 1. & 2.
Q. 142. De vitiis oppoſitis Temperantiæ, d. 3 q. 4. p. 6. §. 1. & 2.
Q. 143. De partibus Temperantiæ in generali, ibid. p. 3. & 4.
Q. 144. De verecundia, ibid. p. 3.
Q. 145. De Honeſtate, ibid.
Q. 146. De Abſtinentia, ibid. p. 4.
Q. 149. De Sobrietate, ibid.
Q. 150. De Ebrietate, ibid p. 6. §. 4.
Q. 151. De Caſtitate, ibid. p. 4.
Q. 153. De Luxuria, ibid. p. 6. §. 5.
Q. 155. De Continentia, ibid. p. 5. §. 1.
Q. 156. De Incontinentia, ibid. p. 6. §. 7.
Q. 157 De Clementia, & Manſuetudine, ibid. p. 5. §. 2. & 3.
Q. 158 Iracundia, ibid. p. 6. §. 9.
Q. 159. De Crudelitate, ibid. §. 11.
Q. 161. De Modeſtia, ibid. p. 5. § 4.
Q. 161. De Humilitate, ibid. §. 5.
Q. 162. De Superbia, ibid. p. 6. §. 14.
Q. 166. De Studioſitate, ibid. p. 5. §. 6.
Q. 167. De Curioſitate, ibid. p. 6. §. 16.
Q. 168. De Modeſtia in exterioribus motibus corporis, ibid. p. 5. § 4.
Q. 196. De externo apparatu, ibid.

INDEX

INDEX RERVM.

Abiectio.

Vitium. fol.200

Abominatio.

Quid ſit, & eius obiectum. 111

Abſtinentia.

Species Temperantiæ. 190

Accommodatum.

Quid ſit. 151

Acedia.

Quid ſit. 115

Actio.

Variæ huius vocis ſignificationes, 7.42 102.104. 105 138. 139. *an detur actio indifferens in indiuiduo.* 31 59. 127. *actiuus.* 36. 37. *actionem eſſe circa ſingularia, ibid. non eſſe de ratione formali felicitatis,* 73 74. *eius obiectum eſſe media ad ſummum bonum,* 73. 100. *eſſe felicitatem accidentalem.* 74 *debere actiones informari fine vltimo,* 98. *actionem rectam eſſe virtutum moralium obiectum.* 102. 104. 105. *actionis rectæ genera.* 102. *actionem rectam eſſe finem proximum virtutum moralium.* 138. *actionum humanarum triplex eſt regula.* 148

Actus.

Quid ſit actus ſpecificari ad obiecto. 31. 101. 102. *à circũſtantiis.* 57. 58. *vnde habeat bonitatem, & malitiam.* 59. *actus ſpecie diſtincti producunt habitus ſpecie diſtinctos.* 139. 144. *vnde oriatur facilitas in actibus.* 137. 140. 146

Admiratio.

Duplex eius acceptio. 119

Adulatio.

Affabilitati opponitur. 172

Affabilitas.

Virtus iuſtitiæ affinis. 166

Agens.

Agens liberum quid ſit. 22. *triplex agentium genus, naturalium, ſenſitiuorum, intellectiuorum* 61

Agonia.

Quid ſit. 119

Ambitio.

Vitium oppoſitum Magnanimitati. 186

Amicitia.

Quid ſit. 76. *quomodo ſe habeat ad felicitatem.* 76. 85. *quod eius ſubiectũ.* 77. *inter quos ſit amicitia.* 78. 80 82. 84. 85. *quod amicitiæ obiectum.* 78. *quot genera.* 79 *quæ cauſa efficiens amicitiam.* 79. 80. *conſeruans.* 81. *reconcilians.* 81. *quos effectus pariat amicitia.* 82. 85. *quod principium illorum effectuum* 84. *quatenus amicitiis vtendum* 85. *Amicitia virtus Iuſtitiæ affinis.* 166

Amor.

Duplex, alius abſolutè amor, alius amor concupiſcentiæ. 72. 108. *quid ſit amor beneuolentiæ, & concupiſcentiæ.* 76. *amorem eſſe nexum quendam.* 109. *quid ametur amore concupiſcentiæ.* 77. *amoris obiectum.* 78. *ratio, ex qua oritur amor.* 78. *cur amor*

dicatur

Digitized by Google

dicatur primum donũ, 80. amor in Deum. 85. Amor paſſio, quid ſit. 105. 106. 109. eius cauſa, ibid cauſæ reprimentes, 109. effectus amoris ibid.

Anguſtia.

Quid ſit. 115

Anima.

Quomodo anima rationalis ſit ſubiectum ſenſationis. 92. 126. eſt eminenter vegetatiua, & ſenſitiua, 103. triplex genus operationum habet, & inſtrumenta ad illas efficiendas, ibid. triplicem appetitum, ibid. ſub qua ratione anima rationalis ſit ſubiectum paſſionum. 68. pars animæ irrationalis quid ſit apud Ariſt. 137

Anxietas.

Quid ſit. 115

Appetitio.

Quid ſit 10. Contingit ad cognitionem intellectiuam conſequi appetitionem ſenſitiuam. 104. & ad appetitionem ſenſitiuam conſequi mutationem in corpore. 105. cur appetitio ſenſitiua appelletur paſſio, ibid.

Appetitus.

Quid ſit. 8. 104. Quotuplex. 8

Appetitus elicitus. 8. Appetitus innatus quotuplex. 9. Appetitus naturales. 9 106. Appetitus ſenſitiuus. 9. 103. Appetitus intellectiuus. 9. Quam formam quilibet appetitus conſequatur. 9. Appeti poſſe malum ſub ratione boni. 10. Cur ſit rebus tributus appetitus. 31. circa quid debeat verſari hominis appetitus. 31. 59. quid ſit appetitus rectus. 37. appetitum rectum eſſe cauſam Prudentiæ 49. in quid feratur appetitus actu amoris. 78. quid requiratur vt bonum moueat appetitum. 87. à quo excitetur appetitus ſenſitiuus. 104. Appetitus iraſcibilis, & concupiſcibilis quid ſit. 105. Appetitus ſenſitiuus non eſt ſubiectum virtutum propriè dictarum. 135. quomodo poſſit dici ſubiectum virtutum moralium. ibid.

Apprehenſio.

Quomodo ſimplex apprehenſio ſe habeat ad electionem. 88

Approbatio.

Quid ſit. 32

Arduum.

Quid ſit. 107. eſſe obiectum virtututum. 133

Arrogantia.

Quid ſit. 173

Ars.

Quid ſit. 15. 35. Artium differentia. ibid.

Auaritia.

Vitium liberalitati contrarium. 172

Audacia.

De Audaciæ obiecto. 106. quid ſit. 117. quomodo differat à deſiderio. 108. Audaciæ diuiſio, & cauſa, ibid. Audacia vitium Fortitudini oppoſitum. 185

Beneficentia, & Beneficia.

Sunt principium amicitiæ. 80. amicitiam conſeruant. 81. maximè delectat collatio beneficiorum 83

Beneuolentia.

Quid ſit. 77. erga quos ſit 77. eſt principium amicitiæ. 80. eſt amicitiæ effectus. 82

Bonitas.

Bonitas moralis quid ſit. 29

Bonum.

Boni definitio ex Ariſt. 8. ex Plot. 10. ex Dion. 10. Definitio à priori. 8.

Digitized by Google

ri.8.*Ratio bonitatis quid ſit.* 8. 8. *quomodo bonum ſit obiectum volũtatis.*87.*Varia boni diuiſiones.* 11. *Bonum ſimpliciter, & ſecundum quid,ibid. Bonum honeſtum, delectabile,vtile, ibid. Bonum honeſtum morale, ac naturale* 12. *Quid ſit bonum morale.*29.*quod ſit bonum hominis, vt homo eſt* 59 *quid ſit ſummũ hominis bonum.*60. 62. *quod ſit bonum hominis operabile.*73.*Bona corporis & externa,ſunt media ad felicitatem, & ornamenta illius.*75.*Bonorum communicatio inter amicos.* 82. *Bonum particularium duobus modis referri poſſe in bonum commune.* 152

Caſtitas.

Species Temperantiæ. 191

Cauſa.

Prima cauſa concurſus. 90.94

Cautio.

Eſt pars Prudentiæ. 53

Circumſpectio.

Eſt Pars Prudentiæ. ibid.

Circumſtantiæ.

Quid ſint 56.*quot ſint.*57.*quomodo ſe habeant ad actus, & illos ſpecificent.*54.58 *quomodo ſpectant ad ſingularitatem, ſeu indiuiduationem actus moralis.* 58

Clementia.

Virtus Temperantiæ affinis. 192

Cognitio.

Cognitionis ſenſitiuæ ſubiectum. 126. *cognitio ſenſitiua præit actum paſſionum.* 127

Concupiſcentia.

Quid ſit, quotuplex, eius cauſa. 111. *Cauſat voluntarium.* 25. *minuit libertatem.* 26.*concupiſcentia in ſummum bonum quid ſit, & quomodo ſe habeat ad felicitatem.* 72.76

Coniectatio.

Eſt pars Prudentiæ. 52

Conſenſus.

Quid ſit. 38

Conſilium.

Quid ſit. 39. *materia conſultationis,ibid. quo modo ad Prudentiã pertineat.* 43. *quæ ſit recta conſultatio.* ibid.

Conſtantia.

Pars integralis, & perfectio Fortitudinis. 126

Conſultatio.

Vid.Conſilium.

Continentia.

Virtus Temperantiæ affinis. 191

Contractus, ſeu commutationes.

Contractus alij ſpontanei,alij inuiti. 151

Conuenientia.

Quid ſit ratio conuenientiæ. 9

Crudelitas.

Vitium Clementiæ oppoſitum. 199

Curioſitas.

*Vitium Studioſitati oppoſitum.*200

Damnum.

Quid ſit. 155

Debitum.

Quid ſit ius alteri debitum. 156

Delectabile.

Quid ſit. 12

Delectatio.

*Quomodo ſpectet ad felicitatem.*65. *Delectatio voluntatis.* 68. *eſt amicitiæ effectus.* 83 *Delectatio paſſio, quid ſit.* 106. 112.*ratio nominis.* 113. *Delectationis diuiſio,remedia, cauſa, effectus,* 113. *ira cauſat delectationem.* 122

Deliberatio.

Vid.Conſilium.

.Depa

Depoſitum.
Quid ſit. 151
Deſiderium.
Quid ſit. 106. *Vid. v. Concupiſcentia.*
Deſperatio.
De obiecto deſperationis. 117. *quid ſit.* *ibid.*
Deuotio.
Quid ſit. 162
Deus.
De amicitia inter Deum, & homines. 80. 81. 78. 82. *& ſeqq. Quomodo Deus moueat voluntatem.* 89. *Dei concurſus cum cauſis ſecundis.* 90. *ille concurſus non tollit libertatem.* 94. *non tribuitur ei malitia noſtri actus. ibid. Dei voluntas eſt regula voluntatis humanæ.* 96. *an in Deo ſit vera ratio iuſtitiæ.* 176
Diſſimulatio.
Quid ſit. 173
Diuinatio.
Eſt genus ſuperſtitionis. 171
Diuitiæ.
Non eſt poſita felicitas in diuitiis. 62
Docilitas.
Eſt pars prudentiæ. 52. *eſt à natura, perficitur ſtudio.* *ibid.*
Dolor.
Quid ſit, eius comparatio cum delectatione. 114. *doloris diuiſio. ibid. cauſæ, remedia.* 115. *effectus.* 116
Dubium.
Quomodo voluntas ſe habere debeat in dubiis. 96
Duratio.
Vid. Perpetuitas.
Ebrietas.
Vitium Temperantiæ oppoſitũ. 196
Ecſtaſis.
Amoris effectus. 110
Electio.
Quid ſit. 38. *circa quæ ſit electio.* 38. *ordo actuum intellectus, & voluntatis, qui electionem præcedunt.* 42. *quæ cognitio ſupponatur ad electionem.* 88
Epiceia, ſiue Æquitas.
Quid ſit. 164
Error.
An voluntas debeat ſe conformare rationi erranti. 96
Erubeſcentia.
Quid ſit. 119
Ethica.
Ratio nominis. 5. *quid ſit.* 19. *Diuiſio in Monaſticam, Oeconomicam, Politicam.* 5. *& 6. Ethicam eſſe ſpeculatiuam.* 14. 15. *Eſſe partem animaſticæ.* 16. *eius obiectum.* 17. *ſubiectum.* 19. *eius modus procedendi.* 20
Eubulia.
Quid ſit. 43
Eutrapelia.
Species Modeſtiæ. 192. 193
Experientia.
Quid ſit. 51. *eſt cauſa Prudẽtiæ.* 49
Factio.
Quid ſit. 7
Fama.
Non eſt poſita felicitas in fama. 62
Faſtidium.
Eſt effectus delectationum corporalium. 113
Fel.
Eſt ſpecies iræ. 120
Felicitas.
Quid nominis. 14. 60. 72. *eſt ſummum hominis bonum.* 60. *vltimus finis.* 161. *hominis operatio.* 62. *non eſt poſita in bonis externis.* 63. *non in voluptate corporali.*

Digitized by Google

rali.63. 64. ſed in operatione intellectus. ibid. in contemplatione Dei. 66. Proprietates felicitatis ſunt, voluptas. 67. Perpetuitas. 71. Concupiſcentia in ſummum bonum. 72. Actio. 73. Media, & ornamenta felicitatis ſunt bona corporis, & externa. 75. Amicitia. 76. 84. 85. Habitus boni, ſeu virtutes. 100

Feritas.

Vitium Clementiæ oppoſitum. 199

Fidei iuſſio.

Quid ſit. 151

Fiducia, ſiue Fidentia.

Virtus Fortitud. affinis. 180. *& pars integralis Fortitudinis.* 184. 185

Finis.

Quid ſit. 13. *Finis qui, cuius, cui, actionis, rei, formalis, obiectiuus, proximus, remotus, vltimus.* 14. *non omne vltimum in executione habet rationem finis.* 65. *quis ſit finis hominis.* 60. *finis eſt regula eorum, quæ ordinantur ad ipſum.* 97. *habet rationem principij formalis in actionibus.* 98

Fortitudo.

Nominis acceptiones. 142. 143. 180. *Ratio formalis Fortitudinis.* 177. *Eius obiectum, ac materia.* 178. 179. *virtutes ei affines.* 180. *quomodo differat à Fiducia* 181. *eius partes integrales.* 184. *vitia ei oppoſita.* 185

Fruitio.

Quid ſit. 37. 68

Fuga.

Quid ſit. 105. 112

Furor.

Quid ſit. 120

Gaudium.

Quid ſit: 113

Gnome.

Quid ſit. 44

Gratia.

Quæ virtus ſit. 195

Gratitudo.

Amicitiam conſeruat. 81. *Vid. v. Gratia.*

Gula.

Vitium Temperantiæ oppoſitũ. 195

Habitus.

Quid ſit. 7. 101. *Dari habitus in intellectu, & voluntate.* 7. 101. *De quinque habitibus intellectualibus.* 34. 102. *Habitus actiuus, & factiuus.* 36. *Habitus bonos eſſe media ad felicitatẽ.* 100. *Habitus ſpecificari phyſicè ab obiectis.* 101. 102. *verſari circa ea, à quibus gignuntur.* 133. *Habitus materialis non poteſt eſſe electiuus.* 134. *cur dẽtur habitus* 137. *eſſe habitus in appetitu ſenſitiuo. an ij poſſint habere rationẽ virtutis.* 139. 140. 135. *& ſeq. Habitus ſpecie diſtincti producũtur ab actib. ſpecie diſtinctis.* 139

Honeſtas.

Pars integrans Temperantiam. 189

Honeſtum.

Honeſtũ morale, quid ſit. 12. 13. 29. 30. *Honeſtum naturale.* 13. *Regula ad diſcernendũ bonum honeſtũ morale.* 13. *honeſtũ morale quod genus amicitiæ faciat.* 78. 79. *honeſta ſunt iucũdiſſima.* 83

Honor.

Felicitas nõ eſt in honore. 62. *conſequitur hominis excellentiã.* 62

Humilitas.

Virtus Temperantiæ affinis. 193

Hypocriſis.

Quid ſit. 173

Iactantia.

Vitium veracitati oppoſitum. 173

Ignauia.

Vitium

Digitized by Google

Vitium Fortitudini oppoſitum. 185

Ignorantia.

Alia voluntaria, & conſequens. 25. *alia concomitans.* 26. *alia antecedens.* *ibid.*

Impatientia.

Opponitur Patientiæ. 186

Imperium.

*Quid ſit.*40.88. *pendet à voluntate.*41.93. *quotuplex ſit.* 41. 42. *quæ ſubiiciantur actui imperij.* 41.*quid ſit vnam virtutem alteri virtuti imperare.* 42. 163. *quomodo ad actum imperij Prudentia pertineat.* 43. *imperium virtuale.* 88. *actum imperij non concurrere efficienter ad actum volitionis.* 93

Impignoratio.

Quid ſit. 151

Impudicitia.

Vitium Temperantiæ contrarium. 197

Imputare.

Quid ſit. 32

Inanis gloria.

Opponitur Magnanimitati. 185

Inclinatio.

Quid ſit. 9. 10. *ad quid conſequatur.* 10. *voluntas eſt inclinatio ad bonum morale.* 91

Incontinentia.

Quibus modis ſumatur. 197. *comparatur cum intemperantia.* 198

Indiuiduum.

Quomodo ad rationem inuidui concurrat Deus. 90

Iniuſtitia, Iniuſtum.

*Quot modis dicantur.*168. *quid ſit formaliter iniuſtum.* 170. *non exercetur iniuſtum ad ſeipſum.* 169.*quid ſit iniuſtitia illegalis.* 170

Inquiſitio.

Quid ſit. 39

Inſenſibilitas.

*Opponitur Patientiæ.*186. *& Temperantiæ.* 195

Intellectus.

Diuiditur in Mentem, & Rationem. 33. *in ſpeculatiuum, & practicum.* 34. *in ſcientificum, & opinatiuum.* 36. *De habitu qui dicitur Intellectus.* 34. *De parte Prudentiæ, quæ dicitur intellectus.* 52. *Quomodo intellectus proponat voluntati obiectũ appetibile.* 88. *quo modo perturbetur rectus vſus intellectus.* 91. 95. *an intellectus poſſit immediatè moueri ab agente creato,ibid. Non concurrit efficienter ad actum voluntatis.* 92

Intellectio.

Quomodo ſpecificetur. 92. *quomodo concurrat ad volitionem.* 93

Intelligentia.

Quid ſit. 52

Intemperantia.

Vitium. 195

Intentio.

Quid ſit. 37

Iutimatio.

*Quid ſit.*40.*quotuplex.* 41.*pertinere ad actum Prudentiæ.* 41 42

Intimiditas.

Vitium Fortitudini oppoſitum. 185

Inuidia.

Quid ſit. 114. & 115

Inuitum.

Quæ dicantur inuita. 21.56

Inuoluntarium.

Quid ſit. 22.56.*quotuplex ſit.* 22

Ira.

De eius obiecto. 106.120.*Non dari paſſionem contrariam iræ, eique reſpondentem.*108.*quid ſit paſſio iræ.*

Digitized by Google

iræ. 120. *eius diuiſio* 121. *eius cauſæ.ibid. modus iram frænandi*. 122. *effectus iræ*. 122. *Ira vitium manſuetudini contrarium*. 198

Ironia.

Vitium veracitati oppoſitum. 173

Irreligioſitas.

Vitium Religioni contrarium. 171

Iucunditas.

Quid ſit. 113. *Vid. voluptas*.

Iucundum.

Quod genus amicitiæ faciat. 70. *honeſta ſunt iucundiſſima* 183. *laborioſiora ſunt iucundiora*. 183

Iudicium.

Quid requiratur ad formandum iudicium practicum. 17. *quid ſit iudicium verum*. 37. *quid ſit iudicium, quod eſt pars conſilij*. 39. *quo modo ad Prudentiam pertineat*. 43

Ius.

Iuris acceptiones. 147. 148. *Inter quæ ius intercedat*. 148. 153. *quid ſit*. 77 148. *Quotuplex ſit*. 148. *eius diuiſio in legitimum, & particulare*. 156. *in naturale, & poſitiuum; diuinum, & humanum*. 150. *arithmeticam proportionem habens, & Geometricam*. 151. *æquale ſimpliciter, & ſecũdum quid*. 152. *Iuris Arithmetici materia*. 152. *Iuris Geometrici materia*. 152. *Ius commutatiuum*. 152. *Ius politicum, paternum, herile*. 154. *Ius alteri debitum quid, & quotuplex*. 156. *Iuſtum perfectum, & imperfectum. ibid. conſeruandum amici ius*. 83

Iuſtitia.

Acceptiones iuſtitiæ. 141. 147. 148. 159. *eius obiectum*. 150. *eius ratio formalis*. 154. *eius prima genera, alia legalis, alia particularis*. 156. *cur dicatur iuſtitia legalis*. 157. *quid ſit iuſtitia particularis.ibid. Iuſtitiam legalem eſſe ſpeciale genus virtutis*. 158. *cur Ariſt. dixerit iuſtitiam legalem eſſe integram virtutem. ibid. an iuſtitia legalis ſit propriè iuſtitia*. 159. *Iuſtitia particularis alia Diſtributiua, alia Commutatiua. ibid. vnde metienda ſit æqualitas, quam facit Iuſtitia*. 160. *quæ ſit materia vtriuſque Iuſtitiæ particularis*. 160. *& ſeq. quæ ſint Iuſtitiæ generalis genera*. 160. *& ſeq. quid ſit Iuſtitia legalis ſpecificè ſumpta*. 163. *quæ virtutes Iuſtitiæ affines*. 164. *Iuſtitia vindicatiua quid ſit*. 168. *vitia Iuſtitiæ contraria*. 168. *Iuſtitiæ vnum vitium opponitur per defectum*. 170. *quod ſit ſubiectum Iuſtitiæ*. 174. *quomodo in Deo ſit vera ratio iuſtitiæ*. 176

Lætitia.

Quid ſit. 113

Laus.

Quid ſit. 32. *quid ſit laudabilitas*. 32

Lenitas nimia.

Opponitur Manſuetudini. 198

Lentitudo.

Vitium Clementiæ oppoſitum. 199

Lex.

Quid ſit. 98. 150. *quo modo lex humana ſit regula voluntatis.ibid. cur leges ferantur*. 157

Liberalitas.

Quæ virtus ſit. 165. *quomodo differat à Magnificentia*. 165. 166

Liberum.

P Quid

Digitized by Google

Quid ſit. 21.22.25.27

Litigium.

Vitium Affabilitati oppoſitum. 172

Locatio.

Quid ſit. 151

Longanimitas.

Pars integralis, & perfectio Fortitudinis. 184.185

Lucrum.

Quid ſit. 155

Luſus.

Ad quid deſeruiat. 63

Luxuria.

Vitium Temperantiæ oppoſitum. 196

Magnanimitas.

Competit ſtatui eminenti. 144. *eſt virtus Fortitudini affinis.* 181. *& pars integralis eiuſdem.* 184. *Magnanimitatis effectus.* 182

Magnificentia.

Quid ſit. 165. *Competit eminenti ſtatui.* 144. *quæ vitia ei opponãtur.* 176. *eſt virtus Fortitudini, & iuſtitiæ affinis.* 180. *& pars integralis Fortitudinis.* 184

Malitia.

Malitia moralis quid ſit. 28. 29. 30.31

Mania.

Species iræ. 120

Manſuetudo.

Virtus Temperantiæ affinis. 325

Mediocritas.

Reperitur in omni obiecto virtutum tum intellectualium, tum moralium. 129.130.*vid. Mediũ.*

Medium.

Media ad finem ſunt obiectum Prudentiæ. 46. *alia intrinſeca, alia extrinſeca* 46. *De medio in obiectis virtutum.* 129. 139. *De medio rei, & rationis.* 130. *Medio rei non contrariatur niſi defectus.* 131. *medium virtutum eſſe medium non omnino indiuiſibile, ſed morale.* 131. *quod eſt extremum reſpectu vnius virtutis, poteſt eſſe medium reſpectu alterius virtutis.* 132

Memoria.

Quid ſit. 51

Mendacium.

Vitium veracitati oppoſitum. 173

Mens.

Quid ſit. 33.52

Miſericordia.

Quid ſit paſſio Miſericordiæ. 114

Modeſtia.

Quid nominis. 193. *quid ſit.* 193

Mollities animi.

Vitium Perſeuerantiæ contrarium. 186. *& Parcitati.* 201

Morale.

Ratio nominis. 6. 21. *quæ actiones nominentur morales.* 6. *quid ſit ens morale.* 12. 21. 27. *quotuplex.* 12. *Moralis diſciplina quotuplex.* 14. *quæ ſit ratio moralitatis in actibus voluntatis.* 27. *in obiectis, in ipſa voluntate,* 28, 30

Mos.

Ratio huius nominis. 6

Mutuum.

Quid ſit. 151

Neceſſarium.

Quid ſit, & quotuplex. 22

Negligentia.

Vitium. 200

Nemeſis.

Quid ſit. 115

Obedientia.

Quæ ſit virtus Obedientiæ. 167

Obiectum.

Quid ſit. 14.18.19. *quid ſit eſſe morale in obiecto* 30. 31. *tribuit ſpeciem actui.* 58. *quomodo verum,*

Digitized by Google

rum, ſit obiectum intellectus. 65. *obiectum ſub ratione conuenientia eſſe motiuum voluntatis.* 87. *non concurrere efficienter in actũ voluntatis.* 91.92

Obſeruantia.

Quid ſit, quod eius obiectum. 163

Odium.

Quid ſit, eius obiectum, diuiſio, cauſa. 110

Operatio.

Operatio ad rationem felicitatis ſpectat. 62. *habet duplicem ordinem, ad ſubiectum, & ad obiectum.* 62. *poſita eſt felicitas in operatione partis rationalis.* 63. *Operationis nomen competit motui appetitus rationalis.* 104. *Operationum diuiſio.* 128. *Operationes voluntatis metaphoricè paſſiones dicuntur.* 129

Opinio.

Opinatiuum quid ſit. 36. *opinionis duo genera.* 36

Ordinare.

Quid ſit. 161

Parcitas.

Virtus Temperantiæ affinis. 194

Pars.

Quid ſint partes integrales. 51

Paſſio.

Paſſionum moderatio felicitatem conſeruat, & auget. 100. *cur Paſſionis nomẽ competat appetitioni ſenſitiuæ.* 104. *de appetitione rationali dicitur metaphoricè.* 129. 139. *Paſſionum animi diuiſio.* 105. *ad quid deſeruiant. animali paſſiones.* 107. *ſingularum paſſionum obiecta. ibid. Comparatio paſſionum inter ſe.* 123. *Paſſiones non ſubiectari in potentiis cognoſcitiuis.* 125. *ſubiectari in toto compoſito.* 125. *in corde.* 126. *actus paſſionum præcedit cognitio ſenſitiua.* 127. *de paſſionum bonitate, & malitia.* 127. *de mediocritate* 129. *quid debeat habere paſſio, vt ſit bona rationi.* 142. *Paſſiones, quas Fortitudo moderatur.* 178.179

Patientia.

Pars integralis, & perfectio Fortitudinis. 184

Periurium.

Eſt ſpecies Irreligioſitatis. 171

Perfectio.

Quid ſit. 9

Perpetuitas.

Quid ſit. 71. *non eſſe de ratione formali felicitatis.* 71

Perſeuerantia.

Pars integralis, & perfectio Fortitudinis. 183

Perſpicacia.

Quid ſit. 43.44

Pertinacia.

Vitium Perſeuerantiæ contrarium. 186

Pietas.

Quid ſit; quod eius obiectum. 163

Pœnitentia.

Quid ſit. 115

Practicum.

Quid ſit. 15.34. *quotuplex iudiciũ practicum.* 17. *quid requiratur ad iudicium practicum rectè formandum.* 17

Præſumptio.

Vitium oppoſitum Magnanimitati. 185

Præmiabilitas.

Quid ſit. 32

Prodigalitas.

Vitium Liberalitati contrarium. 172

Digitized by Google

Proſequutio.
Quid ſit. 105

Prouidentia.
Eſt pars Prudentiæ. 53

Prudentia.
Ampla Prudentiæ acceptiones. 44. 142. *quid ſit.* 15. 33. 35. *Prudentiæ diuiſio.* 17. *definitio.* 17. *obiectum* 18. *ſubiectum.* 19. 47. 135. *potiſſimam Prudentiæ rationem ad formandum actum imperij pertinere* 43. *non poſſe quempiam prudentem eſſe, niſi bonus ſit* 43. *quomodo actus Conſultationis, & iudicij ad Prudentiam pertineant.* 43. *Prudentiam verſari circa ſingularia* 45. *circa agibilia.* 45. *circa media ad finem.* 46. *circa conformia appetitui recto.* 45. 50. *Prudentiæ methodus.* 47. *vera Prudentia, & perfecta in ſolis bonis reperitur.* 47. *non reperitur in iuuenibus perfecta.* 48. *quæ ſit Prudentia perfecta.* 47. *an Prudentia reperiatur in ſubditis* 49. *Principia, ex quibus Prudentia oritur.* 49. *Differentia inter Prudentiam, & Artem.* 49. 55. *cur actus Prudentiæ ſit rectus, & verus cum conformatur appetitui recto.* 50. *Prudentia eſt cita in operando.* 50. *Partes Prudentiæ potentiales.* 51. *integrales.* 51. *ſubiectiuæ.* 53. *quo modo Prudentia ſit ſpecies ſpecialiſſima.* 55. *Prudentiam eſſe virtutem moralem, & intellectualem.* 141

Pudicitia.
Species Temperantiæ. 190

Punibilitas.
Quid ſit. 32

Puſillanimitas.
Vitium Magnanimitati oppoſitum. 186

Quies.
Ad quid deſeruiat. 63. *quomodo ſpectet ad voluptatem.* 68. *delectatio eſt quædam quies.* 115

Ratio.
Quid ſit. 32. *Diuiditur in ſuperiorem, & inferiorem.* 32. *quid ſit ratio recta, & vera in Prudentia, & Arte.* 36. 37. 49. 138. *quid ſit ratio pars Prudentiæ.* 52. *Rationem rectam eſſe regulam voluntatis.* 95. *quæ ſit ratio reſpectu communitatis.* 99. *quæ ſit ratio tribuendi vnicuique ius ſuũ.* 155

Regula.
De triplici regula voluntatis. 95. *finis eſt regula.* 96. 97. *de triplici regula actionis humanæ.* 148. *Regula Temperantiæ.* 187

Religio.
Quid ſit, quod eius obiectum. 162

Repaſſio, ſiue Retaliatio.
Quid ſit. 168

Ruſticitas.
Vitium Temperãtiæ oppoſitum. 173. 174

Sacrilegium.
Eſt Irreligioſitatis ſpecies. 171. 172

Sæuitia.
Vitium Clementiæ oppoſitum. 199

Sapientia.
Quid ſit. 34. 35

Scientia.
Quid ſit. 15. 16. *quod poſſit eſſe de ſingularibus.* 16. *De habitu, qui dicitur ſcientia.* 34. *ſcientificum quid ſit.* 36

Scurrilitas.
Vitium Vrbanitati oppoſitum. 173. 174

Securitas.
Eſt pars integralis, & perfectio Fortitu-

Digitized by Google

titudinis. 184

Segnities.

Quid ſit. 119

Senſus.

Eſt pars prudentiæ. 52. *quomodo ſenſus moueat voluntatem.* 89. 93

Similitudo.

Eſt effectus amicitiæ. 83

Simonia.

Eſt ſpecies Irreligioſitatis. 172

Simulatio.

Vitium Veracitati oppoſitum. 173

Singularitas.

Quid ſit. 58. *cauſa cur hæc potius, quam alia ſingularitas producatur.* 90

Sobrietas.

Species Temperantiæ. 190

Solertia.

Eſt pars Prudentiæ. 52

Solicitudo.

Requiritur in Prudentia. 49

Species.

Quomodo concurrat ſpecies impreſſa ad intellectionem. 92

Speculatiuum.

Quid ſit. 15.34.36

Spes.

De ſpei obiecto. 106. *quid ſit.* 116. *eius cauſa, & effectus.* 116

Spontaneum.

Quid ſit. 21

Studioſitas.

Virtus Temperantiæ affinis. 194

Stupor.

Quid ſit. 119.195

Subiectum.

Quid ſit. 14. 18.19. *quomodo anima rationalis poſſit eſſe ſubiectũ rei diuiſibilis.* 92.126

Superbia.

Vitium Humilitati oppoſitum. 199

Superfluitas ornatus.

Vitium. 202

Superfluitas ludi.

Vitium. 201

Superſtitio.

Quid ſit, & eius ſpecies. 172

Syndereſis.

Quid ſit. 35.46

Syneſis.

Quid ſit. 43.44

Temperantia.

Nominis acceptio. 142. 187. *ratio formalis.* 187. *materia.* 187.188. 189. *obiectum.* 189. *Regula.* 189. *partes integrales.* 189. *partes ſubiectiuæ.* 190. *Virtutes affines.* 191. *vitia oppoſita.* 194

Tentatio Dei.

Eſt ſpecies irreligioſitatis. 172

Timor.

Quid ſit, & eius genera. 118. *Timoris cauſa, & remedia.* 119. *eius effectus.* 120

Timiditas.

Vitium Fortitudini oppoſitum. 185

Triſtitia.

Vid. v. Dolor.

Turpitudo.

Quid ſit. 28.29

Velleitas.

Quid ſit. 32

Venuſtas.

Quæ ſit venuſtas in actione vitali. 68. *quæ ſit in coloribus.* 69

Verecundia.

Quid ſit. 119.189

Veritas, ſiue veracitas.

Virtus Iuſtitiæ affinis. 166

Vindicatio.

Virtus Iuſtitiæ affinis. 167

Violentum.

Quæ dicantur violenta. 21. 22. 23

Virtus.

Obiectum virtutum. 7. *quinque*

Digitized by Google

virtutes intellectuales. 34.102. Virtus eſt principium amicitiæ. 84. Virtutum moralium ratio formalis. 100. virtutem non poſſe inclinare ad actum neque materialiter malum. 101. Virtutum moralium obiectum eſt actio recta. 102. eſt mediocritas. 129. cui opponitur defectus, & exceſſus. 131. Item obiecta virtutum moralium ſunt voluptates, & triſtitiæ. 132. obiectum virtutum habere rationem ardui. 133. Virtutes morales propriè dictas ſubiectari in parte hominis rationali. 133. Quæ cauſa efficiens, & finis virtutum moralium. 137. De virtutum moraliũ diuiſione, ac generibus. 138. vnde ſumatur ratio ſpeciei vltimæ in virtutibus. 140. an ratio præſentiæ obiecti, & abſentiæ ſpecificent diuerſas virtutes. 141. Cur dicãtur virtutes Cardinales. 142. diuiſio, & ratio formalis virtutũ Cardinalium. ibid. earundem obiecta. ibid. De connexione virtutum. 143. qui ſit ſtatus perfectus virtutum. ibid. De virtutũ moralium æqualitate. 145. quid ſit extenſio, & intenſio in virtutibus. 145. De duratione virtutum moralium. 147. quid ſit vnam virtutem imperare alteri. 163. virtutes iuſtitiæ affines. 164. Fortitudini affines. 180.

Vitium.

Cur virtutibus ſoleat duplex vitiũ opponi. 131. vitia Iuſtitiæ contraria. 168. vitia Fortitudini oppoſita. 185. oppoſita Temperantiæ. 191. 195.

Vituperabilitas.

Quid ſit. 32

Vnio.

Vnio vitalis habetur per actum intellectus, & voluntatis. 65. Vnio, eſt effectus amicitiæ. 83. oritur vnio ex ſimilitudine. 83. amor habet rationem vnionis vitalis. 109

Volitio.

Quid ſit. 93. non concurrit efficienter ad aliam volitionem. 93

Voluntas.

Quid ſit 9. 91. 92. 94. 137. quid ſit actus, qui dicitur voluntas. 37. voluntatum conformitas, eſt effectus amicitiæ. 82. quod ſit obiectum motiuum voluntatis. 87. quæ cognitio requiratur vt voluntas tendat in obiectum. 88. 89. quibus modis voluntas ſit principium ſui actus. 89. quod ſit principium primum vt voluntas moueatur. 89. ſenſus mouet voluntatem indirectè. ibid. quomodo voluntas moueatur à Deo. 89. 90. de modo, quo voluntas mouetur. 91. de libertate voluntatis. 94. voluntatis regula triplex, Ratio recta, volũtas Dei, lex humana. 95. An voluntas debeat ſe conformare rationi erranti. 96. quomodo habere ſe debeat in dubiis. 96. quomodo in errore. ibid. De conformitate humanæ voluntatis cum diuina. 97.

Voluntarium.

Quæ ſit ratio voluntarij. 21. 22. 27. 43. Voluntarium aliud indirectè. 23. aliud in ſe, aliud in alio. 23. aliud expreſſum, aliud interpretatiuum. 23. aliud ſimplex, aliud mixtum. 24

Voluptas.

Voluptates corporales non habent rationem felicitatis. 64. quid ſit voluptas

Digitized by Google

voluptas. 67. quid nominis. 68. habere rationem proprietatis reſpectu felicitatis eſſentialis. 70. quomodo dicatur non eſſe felix, qui vitam degit iniucundam. 65. 70. de duplici ratione voluptatis. 70. voluptatem appetitus eſſe diſtinctam à iucunditate ſenſuum, & cognitionis. 21. Voluptates eſſe obiecta virtutum moralium. 132

Vrbanitas.

Virtus Iuſtitiæ affinis. 166

Vſus.

Quid ſit. 38

Vſusfructus.

Quid ſit. 151

Vtile.

Quid ſit. 12. cuius amicitiæ obiectũ ſit. 72

Zelus.

Quid ſit, & quod ſit amoris effectus. 110. Zelus ſpecies triſtitiæ. 115

FINIS.

BIBL. NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

BIBLIOTECA